

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aktstykker

vedkommende

Staden og Stiftet Aarhus,

samlede og udgivne

ved

Dr. J. R. Hübertz.

III.

Kjöbenhavn.

J. H. Schubothes Boghandling.

Trykt hos *S. L. Möller.*

1946.

Høivelbaarne

Hr. Conferentsraad

M I C H A E L L A N G E

Deputeret i det Kongelige Danske Cancellie, Commandeur

af Dannebrog, Dannebrogsmænd m. m.

De i nærværende Bind indeholdte Aktstykker omfatte væsentligt den første Halvdel af forrige Aarhundrede, og give, ligesom de tidligere meddelte, Noget til Oplysning om de fleste Stænder i Samfundet og deres indbyrdes Forhold til hinanden.

Aarhus Stift danner et i flere Henseender saa interessant Parti i de Provindser, det er Deres Høivelbaarenhed forundt at hellige Deres Embedsvirkosomhed, at jeg neppe feiler i at antage, at det har noget særdeles Krav paa Deres Velvillie, og at De ikke ugjerne seer et Bidrag til dets Historie.

Jeg har derfor haabet, at De ikke vilde forsmaae Tilegnelsen af dette Bind.

Jeg frygter imidlertid for, at De ikke vil finde noget Nyt i min Bog, hvorimod De vil savne Meget, der burde have været taget med; men De vil bære over med Ufuldkommenhederne ved et Arbeide, der er blevet til ved ringe Midler og svage Kræfter.

Kjöbenhavn, den 3die Juni 1846.

Ærbödigst

Udgiveren.

F o r o r d.

At det har været mig mueligt at udgive det ifjor udkomne andet og det nærværende tredie Bind Aktstykker, der slutter Samlingen, skyldes en Understøttelse af Finantskassen, hvilken Hans Majestæt har behaget allernaadigst at forunde mig.

I Fortalen til første Bind har jeg allerede sagt, at jeg ønskede denne Samling betragtet saavel fra den sproglige som fra den historiske Side.

Hvad Sproget angaaer, da kan jeg ikke ganske billige den almindelige Methode at foretage vilkaarlige Forandringer i den ældre Skrivemaade og Interpunktion. Enhver vil vist indrømme, at naar man samler Material for Historiegrandskeren, da er det ikke ligegyldigt, om man foretager nogen Forandring ved de meddelte Fakta; men dersom dette er saaledes, da synes det at følge af sig selv, at naar man arbejder for Sprogforskeren, da er det ligesaa lidt ligegyldigt, om man foretager hvilkesomhelst Forandringer ved Skrivemaaden, de enkelte Bogstaver, Interpunktionen etc. Alle de mig bekjendte Forandringer ved den ældre Skrift, have haft til Hensigt at gjøre den læseligere, en Bestræbelse, man dog formentlig gjerne kunde opgive, saasom disse Ting dog ikke læses, uden af de Faa, der vist hellere saae Oldtiden givet saa nøiagtigt som muligt. Følgen er, at den ældre Skrift moderniseres; men jo mere denne saaledes moderniseres, jo mindre bliver den brugbar for den filosofiske Sprogforsker, der af **alle** det ældre Sprogs Eiendommeligheder, af alle dets Fortrin og alle dets formentlige Feil og Ufuldkommenheder skal kunne iagttage Sprogets Udvikling og dets Undulationer, hvilke han maa kjende, dels af andre Grunde, dels for at gjøre sig Oprindelsen af det nu brugelige Dansk klar og forstaaelig. Man kan anføre herimod, at flere Tegn vanskeligt gjengives, og ikke findes i vore

VIII

Trykkerier; men dette er vor egen Skyld: Bogtrykkeren leverer os dem, naar vi kun ville. I første Bind har jeg forresten selv gjort mig skyldig i noget, af hvad jeg her paaanker*); men i de to følgende Bind har jeg, maaske med Undtagelse af en enkelt Inconseqvens, gjengivet Originalerne saa tro, som det var mig muligt. Maaske vil man beskyldte mig for at have været for tro, i det jeg har taget nogle grove og plumpe Udtryk med; men dels var det i eet Tilfælde nødvendigt, da det forekom mig interessant at vise, hvorledes de mandlige og de kvindelige Vidner havde brugt forskjellige Benævnelser til et upassende Udtryk, dels troede jeg ogsaa med mindre Betænkelighed at kunne give disse forældede Skjeldsord etc., da de maa oversættes for at forstaaes. Nr. 417 er et Aktstykke, som jeg muligt ogsaa kunde vente nogen Bebreidelse for at have optaget; men dets Overskrift indeholder min Undskyldning: jeg anseer det for et fortrinligt Specimen af Bonde-Dialekten der i Egnen paa den givne Tid.

Det historiske Udbytte er blevet langt under min Forventning, hvilket kommer deraf, at man paa en meget uforsvarlig Maade har taget hele Partier ud af Archiverne og sløset dem bort. Men saaledes som Archiverne ere, er Udbyttet dog mindre, end det kunde have været, om jeg havde kunnet anvende nogen mere Tid paa dette Arbeide, der er et af dem, som uden mindste Ulempe kan løbe ved Siden af andre bestemte Forretninger, naar man kan raade over en vis Aarrække. Jeg har ikke kunnet anvende uden nogle faa Aar derpaa, og jeg har derfor dels maattet indskrænke mig til at udhæve det formentlig Vigtigste, dels har jeg maattet lade hele Partier ligge aldeles urørte. Der er saaledes hele Bispearchivet, i hvilket jeg kun et Par Gange har eftersøgt Noget, og ved den Leilighed tilegnet mig et Par Dokumenter, men forresten slet ikke beskæftiget mig med; i Raadhusarchivet er der alle Skatteregistrene, Regnskaberne, Skifte-Protocollerne m. m.; i Stiftamtsskriverens Archiv, foruden en Del Herredstings Protocoller, Copibøger etc. Meget og Mangehaande, jeg har maattet lade ligge

---

*) Interpunktionen er dog, som jeg troer, muligst nølagtig, saa at jeg endog flere Steder har kunnet anbringe det romerske Semikolon, f. Ex. I. pag. 235 o. fl. St.

IX

til min Eftermand, om jeg skulde faae en saadan. Selv i Retsprotocollerne og Borgerskabsbögerne, jeg har ekstraheret, er der endnu meget at drage frem for Lyset.

Önskeligt vilde det være, om en Jurist, der besad den fornödne almindelige Dannelse, vilde beskjæftige sig noget med disse Archiver. Da han i mit Skrift kommer temmelig let til en Del, vilde Arbeidet ikke være uoverkommeligt, naar han kunde vide sig et vist Tidsrum, naar han f. Ex. var Embedsmand i Staden. Hovedsagen er Interessen for disse Ting, og at man erindrer, at naar man hver Dag föier Lidt til sin Samling, saa bliver den ved Aarets Ende ret anseelig. Men nulla dies sine linea, anseer jeg rigtignok for en Grundregel; thi tilstæder man store Afbrydelser, da gaaer Sagen let i Forglemmelse.

Af det Foranførte er det indlysende, at jeg hverken venter eller önsker, at man skal ansee mit Arbeide for fuldkomment eller fuldstændigt. Dersom det overhovedet har nogen Fortjeneste, da torde den vel mest bestaae deri, at det viser hen til nogle Kilder, der hidtil have været lidet benyttede. Det er et lille Forsög paa at bringe noget af Det til almindelig Kundskab, vi formentlig behöve, inden vi kunne haabe at faae en Historie. Man vil ikke vente Alt af een Mands svage Bestræbelser, eller fra nogle faa af de Archiver, der tilhøre en forholdsvis ikke stor Del af Riget. Skete det imidlertid, at Andre fölte sig kaldede til at grandske nöiere i de Archiver jeg har benyttet, og til at undersøge dem, jeg ikke har kunnet give mig af med, eller Mænd i forskjellige Egne af Landet vilde bearbejde andre Stifters Bispe-, Amts-, Stads-, Laugs- o. fl. Archiver, hvilke muligt indeholde mere og bedre Stof, saa at der kom god Oplysning om de indre Forhold fra flere Egne af Riget, da vilde ganske vist flere Mænds Bestræbelser saaledes rettede mod det samme Maal ikke blive uden Frugt.

Den medfølgende Kobberplade viser to af Aarhus Byes gamle Stadssegl. Det ældste er stukket efter et beskadiget Segl, der hænger ved en Vidisse af Christoffer af Baierns Stadsret fra 1441. Der findes et bedre i Geheime-Archivet, hvilket dengang var mig ubekjendt. Af det fra 1581 seer man, at den besynderlige Forklaring over Byens Navn: Aarehus, allerede i det 16de Aarhundrede har været antaget.

Jeg har med Undtagelse af enkelte Dokumenter ikke optaget i denne Samling de Aktstykker, paa hvilke mit Skrift: Et Blik paa Staden Aarhus, Kjöbenhavn 1837, grunder sig, hvilket man forhaabenlig vil billige. Ligeledes haaber jeg, at det vil bifaldes, at jeg ikke har givet et særskilt Register paa Provincialismer m. m. til dette Bind. De faa Ord, jeg troede det nödvendigt at udhæve have faaet Plads i det korte Person- og Sag-Register, hvor de let findes; de övrige Afvigelser fra den nu brugelige Skrivemaade ere enten angivne i de forrige Registre, eller de ere saadanne, som vi dagligt höre i Folkets Dialekt.

Hérmed skal jeg slutte og tage Afsked med dette Arbeide. Faa ville vist kunne gjøre sig et Begreb om, med hvilke Fölelser en Mand sender en Bog, som den nærværende, ud i Verden, og skattere det Offer, han bringer Publicum. Jeg tænker just ikke herved paa, hvad den koster mig; men saalænge man eier en saadan Samling for sig selv alene, da har man en lille Skat, hvilken man taber i det Öieblik den gaaer over i Publikums Eie. Jeg har imidlertid bragt dette Offer ligesaa villigt, som de flere, Omstændighederne have afnödt mig; maatte jeg kun ikke have arbeidet aldeles forgjæves.

Dem, som muligt kunne ville föolge mit Fodspor paa denne Vei, önsker jeg et rigere Udbytte, og gid det skjænkes dem at arbeide under blidere Vilkaar, end dem, der vare mig tildelte.

Udgiveren.

R e g i s t e r.

- Aakjer**, 18. Adelige Familier, 342. Algierske Sörövere, 35. anbefales, befales, 172. Apothek, 35. 65. 332. Arrester, 14. 83. 89. 151.
- B**agere, 142. 169. Bahr, 190. *Basballe, J. C.*, Borgemester, 36. *Basballe, J. C.*, Assessor, 290. *Basballe, C. J.*, Borgemester, 355. *Beaufn, Samuel*, 12. Bedekone, 99. Begravelse, 24. 32. 38. 77. 83. 133. 168. 250. 278. 307. 334. Behöving, 128. *Bendix Lassen*, 18. *Bentzon, Peder*, 131. Beskeler, 401. *Blichfeldt, H. H.*, 41. Bogtrykkerie, 27. Bondestandens Vilkaar, 1. 2. 10. 11. 18. 24. 28. 90. 115. 225 og følg. 310. 324. 334. 340. 362. 383. 384. 390. 401. Borgere, næringsdrivende, 20. Borgerskab, 36. 408. *Braem, J.*, 23. 25. Brandstyr, 138. 154. Breves Aabning af Postmesteren o. fl., 73. Broberg-Bro, 72. Brød at bage til Flaaden, 51. Byens Tjenere, 179. Byfogderne, see Retsbetjentene. Böhmere, 115. 176. Bønderpiger, 401.
- C**athedraticum, 15. 172. Censur, 27. Chor, holde Chor med mine Folch, 29. *Claus Jessen*, 13. Col-lect og Bækkener for Kirkedøren, 73. 279. Consumption, 93. 137. 339. oft. Curatel, 131.
- D**aarevæsenet, 254. 288. Dialekten, 405. Dobbelt-Gilder, 11. *Drevesen, Johan*, 36. *Drewitz, C. G.*, 344. Drikke paa En, 389.
- E**ibeltoft, 82. 90. 95. *Elbogen, Erik*. 35. Execution (militair), 243. 396,
- F**alsk Mynt, 120. 130. Fanger, svenske, 76. Farverie, 20. 82. Fattigvæsen, 23. 136. 150. 155. 162. 173. 270. *Faurschou*, 11. Felberedere — Reiniske og Beutelske, 241. *Fisker, Chr.*, 14. Fiskerie, 230. 233. Forslag, 124 oft. Forstrækning til Kongen, 45. 47. 64. 67. 88. 320. Frikjørsel, 6. 107. Fröskling, 190. Færgvæsen, 16. 64. *Fæder, G.*, 2.
- de la Roche Gallichon*, 1. 2. 4. *Gaulcke, Dr.* 117. Gedernes Udryddelse, 161. *Gersdorff, Margr.*, 18. *Gesius, Jacob*, 25. 33. 51. *Gesius, Joh. Gotfr.*, 50. Giftblanderie, 21. 28. Glashomple, 178. *Grabou, Fru*, 346. *Grabou, Jürgen*, 6. Grundtaxt, 191.

XII

Handel, 20. 36. 39. 74. 91. 115. 135. 170. 176. 177. 193. 195. 247. 256. 270. 280. 320. 330. 340. 353. 363. 374. 394. Handskemagere, 37. 83. 86. *Harding, Anthony*, 9. 12. *Harding, Karen Bendixdatter*, 34. Havnevesen, 156. 169. 190. 312. 335. Helgendage, 3. Helligbrøde, 160. 162. 168. 235. 268. 274. Hestehandel, 156. *Holmsted, Bernt*, 51. 150. Holstenske Folk, 176. *Hombie*, mange, 368. *Homel Kuler*, 3. *Horsens*, 23. 65. 79. Hospitalerne, 23. Hovedpynt i Ebeltøft, 52. *Hoverie*, 40. *Hval*, 95. *Hübertz, Hans*, 71. *Hövinghof, Jörgen*, 4.

Jagten, 1. 2. 4. 190. Indqvartering, 153. Inquisition efter ulovlig Brændevinsbrænden, 261. Jern-Manufaktur, 42. 227. Italienerne, 176. Julekager at opsætte, 339. Julestuer *ibid.* Jurisdiction, geistlig, see Helligbrøde, Overtro og 161; verdslig, see Retsvæsen. *Jöder*, 115. 176. 259. 389.

Kagen, 127. *Keiler*, 190. Kirkedisciplin, 149. 328. Kjerlighedsbrev, 253. *Kjøbstederne* i Stiftet, 39. 50. 54. 55. 63. 64. 68. 70. 74. 91. 97. 101. 107. 120. 133. 138. 167. 173. 176. 191. 196 o. følg. 252. 271. 280. 312. *Kobberværk*, 4. 227. 246. *Kopskat*, 62. *Kornudførsel*, 284. *Korshvid*, 31. *Kroe*, 250. *Kronbek, Poul*, 41. *Kyholm*, 43.

Laasbye, *Peder*, 272. Landmilicen, 5. 8. 9. 16. 39. 63. 106. 138. 163. 181. Landmændenes Vilkaar, 46. 102. 110. *oft. Lassen, Jens*, Assessor, 34. *Laugene*, 125. 151. *Laurentius, Dr. Thom.*, 25: 35. 48. hans Enke, 109. *Lege*. *Hopskok, Langbold, Baller, Drit, Pindspil*, 402. *Lichtenberg*, 346. *Liglaug*, 137. 249. *Lihme, Hr. Otto*, 236. *Livgardens Uniform*, 53. *Lotterie*, 94. 100. 110. 112. 122. 125. 127. 132. *Lumper*, 36. *Lusekram*, 178. *Lyngballegaard*, 11.

Magistraten og Borgerne, 6. 127. 132. Magistraten og Stiftamtmanden, 272. 387. *Manufakturerne*, 250. 289. 308. 317. *Mariager*, 49. *oft.* 135. *Markeder*, 33. *Marken og Riis Skov*, 18. 153. 369. *Marktyverie*, 134. *Medicinalvæsen*, 7. 12. 24. 34. 37. 43. 44. 45. 48. 51. 55. 56. 59. 65. 66. 75. 103. 107. 116. 122. 135. 149. 157. 186. 187. 245. 321. 326. 395. *Messefald*, 384. *Mestermanden*, 13. en stor *Miil Veys*, 15. *Misvæxt*, 288. *Monopol*, 43. 385. 396. 398. *Mordbrand*, 145. *Mosansky, Pater*, 117. *Munk, Peder*, 147. 6 Mænd, 132; 24 Mænd, 199; 6 + 18 Mænd, 373. *Möllen*, 1. 64. 139. *Mösting*, *Oberst*, 39.

Natmændene, 125. *Navigations-skolen paa Möen*, 12. *Neuhaus*, 105. 241. v. *Nichten, Gert*, 13.

Norges Providering, 82. *Norringgaard*, 11. Notariat ved Capitlet, 5. *Numsen*, 346.

Oconomie- og Commerce-Collegium i Aarhus Stift, 237. *Oluf Andersen*, 97. oft. Orgel, 144. Overhøres og mærkes, 120. Overtro og Fordom, 31. 44. 121. 123. 154. 161. 278. 395.

Papirmølle, 36. Parykker, 52. Paryk- og Fontangeskat, 48. *Pas*, tager P. under Foden, 391. *Pesten*, 43. 55. 59. *pilstaffuer*, 3. v. *Plessen*, 12. oft. Plyndringer, *lumper* og P., 36. Postvæsen, 11. 55. 73. 142. Procuratorerne, 47. 101. 132.

Quarantine, 43. 44. Qvægsyge, 336. 350. 353. Qvækere, 9.

Randlef, *Rasmus*, 145. 188. Rang, 76. *Rallefsdal*, 18. *Redlich*, *Rudolf*, 52. *Reichwein*, *Elis.*, 347. Retsbetjentenes Forhold og Vilkaar, 12. 25. 34. 46. 56. 78. 96. 97. 115. 116. 129. 142. 143. 157. 164. 238. 240. 258. 282. 288. 327. 341. 351. 384. 398. 400. 401. Retsvæsen, 1. 2. 14. 15. 18. 21. 28. 31. 67. 71. 78. 83. 84. 87. 92. 93. 121. 126. 143. 163. 188. 189. 191. 255. 311. 316. 321. 325. 329. 331. 362. 398. *Reventlou*, *Fr.*, 346. *Rodsteen*, Baron, 33. *Rodsten*, *Dorthe*, 346. *Rosenkrands. And.*, 46. Rytterheste, 47.

Salt, 271. 280. *Schachtaffel*, *A. S. & C. A.*, 346. *Scheffer*, Lic. med. 35. *Schmidt*, *Jacob*, 35. *Simonsen*, *Rasmus*, 41. *Sjelleskovgaard*, 40. *Skanderborg*, 15. 90. oft. Skarpretter, 13. 21. 58. 194. Skattevæsen, 4. 25. 48. 50. 62. 63. 67. 68. 69. 71. 73. 76. 97. 102. 172. 245. 322. 382. Skib — Bysse — Hukert — Kreiert — Skude — Galioth — Jagt, 203. Skibsfarten, 18. 27. 44. 54. 120. 201. 338. *Skjerrildgaard*, 23. Skiftevæsen, 3. 277. *Skjæringmunkgaard*, 145. 194. Skolevæsen, 64. 89. 141. 155. 157. Skyden i Byen, 192. Slagterlaug, 93. Smedehaandværk, 42. Smue, 357. Sodomiterie, 1. v. *Sprechelsen*, 28. Stadskok, 282. Ståvnbaand, 164. 340. 383. 390. 401. *Sten*, *Bodül*, 28. 29. 53. 72. stendig, 219. Stiftsarchivet, 309. Stolestadestriden, 79. 113. 157. 270. Stutterie, 87. Synge (Latin) for Dørene, 255. Sælge (en Mand), 8. *Sömilicen*, 26.

Taarnvægter, 187. Tatere, 84. 179. *Thidemand*, *Albrecht*, 12. Thinghørere, 71. *Thunö*, 75. *Thurrah*, Oberst, 354. *Thyrestrup*, 2. *Tirsbek*, 46. Titulatur og Brevstil, 5. 13. 30. 109 oft. tiuf lenke, 31. Tobak og Tobakspinderi, 77. 259. 280. 340. 395. Toldvæsen, 26. 65. 155. 174. 177. 317. *Trampe*, Grev, 346. Tyverie, 31. 67. 163. 192.

- U**ldhandelen, 381. Underdegne-
tjenesten, 140.
- V**and og Brød, 132. 138. Vare-
priser, 26. Varulv, gjøre sig til,
256. *Weinhoff, Jacob*, 15. *Velou*,
41. Vendekors, 161. *Wendelbo*,
Anders, 27. 36. 42. 43. *Werner*,
H. M., 8. 13. *Westerhoff, Christen*,
23. *Weyerslef (Wegerstef)*, *Chri-*
- sten*, 2. Vildsvin, 190. *Wind*,
Dorthe Frys, 345. *Wind, Helle*,
345. *Winder*, 30. *Wirtz, Dynes*
P., 34. *Vognmændene*, 81. *Worm*,
Ole Matthiessen, 5.
- Ö**l, 65. *Östergaard*, 50. *Öxen-*
handelen, 4. 10. 92. 118. 120. 130.
159. 226. 310. 385.

Nr. 1.

1701. Straf for Sodomierie udstrakt til Dyret.

Lars Mikkelsen af Fogstrup havde bedrevet Sodomierie med en Hoppe. Saavel han som Bæstet skulde efter Loven straffes med Baal og Brand; men da han ved Flugt havde unddraget sig Straffen, saa beordres Stiftamtmanden til strax at lade Dommen exequere paa Bæstet.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 2.

1791. Bønderne og Jagten.

To Mænd af Træden klage over Oberjægermester de la Roche, hans Tjener og 3 Skovridere, der kom til dem og flere og fordrede 1 Rdlr. af hver for en Jagt, de for 3—4 Aar siden skulde have forsømt. Nogle betalte Contant, men fra Niels Pedersen toge de en ny Kjole, og fra Sören Jensen toge de hans Kones nye røde Skjört og den Kjole, han skulde bruge, naar han pløiede "saa vi maa nu snart gaae nøgne").

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 3.

1701. 25 Juni. Aarhus Mølle og de omboende Lodseiere.

Klage fra Mændene i Aarslev og Skiby, at deres Enge blive kolde, sure og fordærves, formedelst

---

*) 1706 overfaldt Bønderne de la Roche Gallichon paa Ulvejagten, og bankede ham.

Vandets Standsning ved Aarhus Mølle. Christen Weyerslef replicerede, den 24 Novbr. 1701, at det kommer deraf, at de ikke holde de mindre Aaer og Bække ryddelige, at Vandet kan have frit Løb til Aarhus Aa. Til Aarhus Mølle ligger en stor Eng, Kloster Engen kaldet, som gjør det for Mölleren selv nödvendigt itide at udlade Vandet. Han har havt Möllen i Forpagtning i tre Aar, og skal qvittere den til Foraaret.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 4.

1701. 22 Octbr. Bønderne og Jagten.

Land - Milice - Commissariatet forestiller Oberjægermesteren, Grev Reventlow, at Jægermesteren (de la Roche) ved Skov- og Jagt-Betjentene lader foretage Udpankning hos Rytterbønderne, for Udeblivelse fra Ulvejagt, selv hos nogle, der kunne bevise, at de have mödt, og de maa ikke faae at vide, naar de skulle have forsömt; have de ikke rede Penge, saa fratage de dem Klæder og Boskab. Alt dette forrette Jagt-betjentene paa egen Haand, uden at Regimentsskrivaren (eller som det synes nogen Övrighedsperson) er tilstede.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 5.

1702? Bondestandens Vilkaar.

Höiædle Velbaarne Hr. Amtmand og dj gode Commissarij, jeg fattige Enche af Öritzlev Anne Jensdatter, som boer paa Gjodsche Fæders Gaard af Thyrestrup, efftersom min Sön Sören Jensen som hafuer holt Gaarden for mig en 18 Aars Tid döde nu forgangen Sommer den 29 Maj 1702 og Haffuer

aarlig rigtig betald huiss Afgifter som gaaer af Gaarden til Husbonden og Kongen. som var bevisligt med hendes egen Quittinger, som hun annamde til sig den Tid Skiftet blev holden, og fantes her i Gaarden efter hans Död 8 ferdig Öxen og en Sort Föele, Jtem en Sölf Kande paa en 40 Sldr, Jtem 4 store Sölf Beger en hver til 14 Sldr, et liden Beger 4 Sldr, Jtem rede Penge 200 Sldr huilche forskrevne Fæmon Sölf og rede Penge forne Gjodsche Fæders Annamet til sig den Tid Skiftet blef holden i Gaarden, og gaf hun 2 af mine Sønner, og en Dater af samme forskrevne Godtz 100 Sldr til dieres Arfuepaart og jeg fatige Enche og min annen Dater, som er i Gorden, hafuer intet bekommet efftersom hun hafver tjent mig i 18 Aar og haffuer ingen Lön bekommet, Jtem 4 Sölfschede som hun og tog bort, og sate Gaarden i stoer Bröstoffeldighed, for en Del som aldrig hafver veret ved Gorden med Homel Kuller, pilstaffuer, Kjeller og Ofuen og Skorstien. Jtem i rede Penge 18 Sldr som min Sön hafde giffuet mig til Kleder til min Krop, Jeg fatige Enche formoder hoss den gode Hr. Amtmand samt dj gode Commissarij at dj werre os behjuelig med dette, jeg hafde 2 Morbroder tjente i Kongens Gord, jeg Venter et got Svar den gode Gud schal belönne eder derfor. Öritzlef den 30 Septbr. A. I. D. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 6.

1702. De catholske Helligdage.

Rasmus Sörensens Rytterbonde i Gram andrager hos Sessionen i Skanderborg om Hjelp til et Bæst, da hans bedste "Bæst" er stjaalet bort Hellig Kors

Dag, og St. Sörens Dag mistede han en Stud og en Qvie.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 7.

1702. Bänderne og Jagten.

Til Ulvejagten blev tilsagt Mandskab fra mange Sogne, engang 25 Sogne, en voxen Karl eller Dreng for hvert Ildsted med en Klapper. Bänderne belöbe ikke lidet, da de la Roche Gallichon stundom har 97 Rdr. stundom 40, 30 Rdr. o. s. v. at fordre i Bänder, der synes at tilfalde ham.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 8.

1702. Fabrikvæsenets Ophjelpning.

Jörgen Hövinghof har indrettet Harlef Mølle til et Kobber-Manufactur-Værk og beder derfor "at jeg fattige Mand maa være fri for Consumption og Familieskat".

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 9.

1702. 31 Januar. Skatteforpagtnings Systemet.

Sören Olesen i Stjær klager over Regiments-skriver Lauritz Ditlefsens Fuldmægtig Sören Lauritzen, som skal have Familie- og Folkeskatten i Forpagtning, at han er bleven exeqveret for 14 Sldr., men tilsidst er han bleven forligt med ham om 4 Sldr.

Han beder at Amtmanden ikke oftere vil approbere en saadan Execution.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 10.

1702. . . April. Öxenhandelen.

Ifølge Frdn. af 31 Jan. 1702 anmeldtes for Amtet i Skanderborg paa Norringgaard under Grev-

skabet Frisenborg opsat at stalde 50 Öxne, paa Faur-schou 72 Öxne, paa Lyngballegaard 72 Öxne, paa Aakjer 210 Öxne, paa Dybvad i Hads Herred 50 Öxne.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 11.

1702. 26 Mai. Notariatet ved Capitlet.

Rescr. til Stiftamtmanden, at han skal forhjelpe Lector theologiae i Aarhus, Ole Mathiessen Worm, til at nyde, hvad hans Formænd have nydt, da Worm klagede over, at Rector Scholæ vil formene ham Notariatet ved Capitlet, som hans Formænd have havt, og som Lectores ved andre Capitler have.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 12.

1702. 13 Juni. Brev til Hr. Amtmanden.

Velbaarne

"Höistærede Hr. Amtmand!"

Paa hans Svar af 7de hujus tjener til venligst Gjensvar, at jeg har erholdet Hs. Maj. allernaadigste Ordre fra General Commissariatet og gjøres ey fornöden, at Hr. Amtmand gjør nogen Formoding til mig, i de Ting som jeg er beordret at foranstalte; jeg gjør ganske ingen Formoding til Hr. Amtmand om den ham tilkommende Anstalt at Soldaterne i Hans Districter findes forsynede med den til Marchen forordnede og fornödne Underholding, samt at der bestilles Qvarter i neste Byer for den Bataillon som den 1 July förstkommende möder ved Schanderborg til Mynstring bestaaende af o. s. v. (der opregnes 4 Compagnier).

Jeg forbliver Velbaarne høistærede Hr. Amt
 Mands tjenstvilligste Tjener
 Aarhus 13 Jüny 1702. Bartholin (Oberst).

Udskrift:

Veledle og Velbaarne Jörgen Grabow, Hs. Kgl.
 Maj. til Danmark og Norge velbetroede Kammerjunker
 og Amtmand over Schanderborg og Aakjer Amter.
 (Stiftamt. Archiv).

Nr. 13.

1702. 5 August. Bøndernes Frikjørsel.

Amtmand Grabow havde den 3 Febr. og 6
 Martz ladet tilsige 131 Vogne til at hjemføre hans
 Brænde i Vrold Skov. Land-Milicens-Commissariat
 forlangte af Rentekammeret at vide, hvad Ordre Amt-
 manden havde for sig. Rentekammeret svarede den
 6 Juni, at det kjendte intet til Sagen; tvertimod havde
 Amtmand Grabow nægtet at tilsige Vogne til at føre
 Egetømmer hjem til Slottet "for at skaane Hs. Majest.
 Rytterbönder", hvilke han ikke uden speciel Kgl. Be-
 faling (Frnd. af 9 Apr. 1701) kunde tilsige. 1702 den 24
 October skrev Land-Milice-Commissariatet, (Lente,
 Hansson, Adeler) atter og forlangte Amtmandens
 Erklæring, og spurgte, hvorfor han atter havde brugt
 104 Vogne af Ryttergodset? Den 25 Novbr. skriver Land
 Mil. Com., at det kan intet consentere imod Anord-
 ningerne, men da Amtmanden har indgivet en aller-
 underdanigst Supplique, saa maa man vente til der
 falder en Resolution derpaa. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 14.

1702. 25 August. Stridigheder mellem Magistraten og Borgerskabet.
 Rescr. hvorved befales Stiftamtmand v. Plessen

i Aarhus og Stiftamtmand Baron Krag til Steensballegaard over Viborg Stift at sammentræde i en Commission i Anledning af en Tvistighed imellem Borgemester og Raad paa den ene og Borgerskabet i Aarhus paa den anden Side: 1) angaaende Forlis paa Consumtionen for 1699 og 1700, som Borgerskabet under militair Tvang har maattet betale, uden at de have kunnet faae Regnskab for Indtægt og Udgift; 2) angaaende Byens Paalæg, Byens Bekostning, etc. etc. "Da saafremt fornævnte Aarhus Borgerskab kan formaa Eder godvilligen til at være Commissarier paa dens Side, er vores allernaadigste Villie og Befaling, at i rette Eders Leilighed efter, tillige med tvende andre Commissarier som forberørte Borgemester og Raad paa deres Side, om de det efter Tilbud begjærer, strax haver at foreslaae og gjøre allerunderdanigste Ansøgning om", etc. etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 15.

1702. 15 og 27 September. Om Ansættelse af Chirurger.

Kgl. Skr. til Amtmand Grabow af 15 Septbr.: "Saasom adskillige af den gemene Mand her udi vort Rige Danmark tit og ofte tilslaaes en og anden Svaghed, at de omsider gandske kommer fra Helbred og Førlighed, og blive udygtige saavel til at forhverve sig selv Brødet, som at gjøre os og Landet Tjeneste, hvilket endeel nest Guds Bistand kunde hjælpes dersom saadan tilfaldende Svaghed i Tide ved Cur og Medicamenter blev iagttagen, saa er voris allernaadigste Villie og Befaling at Du tilligemed Stiftbefalingsmanden o. s. v. 1702 den 27 Septbr. En Skr. fra Stiftamtmand v. Plessen til Fussingö etc. til Amtmand "Graboe" over Skanderborg indbyder denne at møde

med alle de övriga Amtmænd i Stiftet den 14 Octbr. for at overveie "om dygtige Chirurigos i hver Provints eller Ambt at holde". (Stiftamt. Archiv).

Nr. 16.

1702. 24 November. Bonden og Landmilicen.

Christen Michelsen i Bjerreager Sogn, Hads Herred klager for Amtmanden, at han med 3 andre Bønder, der ere i Lægd med ham, ængstes haardt med Execution: de have betalt 19 Sldr. og inden Søndag skulle de betale 10½ R , alt fordi de ikke kunne skaffe en Karl, som Officererne ville kjende dygtig; thi de Karle, der ere i Lægdet cassere de. De have klaget for deres Husbonde Assessor Eilertsön, men han har svaret dem: "hand var tilfridz hvordan det gich vi maatte self Ryches derom". (Stiftamt. Archiv).

Nr. 17.

1703. Bondens Vilkaar.

Omtrent ved 1703 indgav en Husmand en Klage over sin Husbonde, Herremanden. Iblandt de Ankeposter, han fremførte, var ogsaa den: "og han truer med at sælge mig". (Stiftamt. Archiv).

Nr. 18.

1703. Lieutenant Wernér klager over en Bonde, som har slaet ham og hans Kone.

Klage fra Lieutenant Hans Morten Werner i Sjöballe, over Rasmus Christensen, der havde slaet ham og siden slaet hans Kone paa Marken med en Rive, kastet hende om og slæbt hende i hendes Haar, og sagt i Manges Paahör, "at om han havde slaet

en Arm eller et Been over paa hende, da kunde han betale det".

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 19.

1703. Bønderne og Landmilicen.

Copie af en Herredsthings Dom afsagt paa Framlev Gjern Herreds Thing. Da Rasmus Bødicher er overbevist om at have hælet Sören Sørensen baade da han løb fra Excercerpladsen og fra sin Arrest, saa skal han (efter Frdn. 22 Febr. 1701) böde 20 Rdr. til Kongen og 20 Rdr. til Kassen. Kan han ikke betale, da gaae 1 Maaned paa Bremerholm for hver 10 Rdr.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 20.

1703. Klage over en Obducent.

Maren Jens Datter klager over Anthony N. (Hardung) Chirurgus og hans Svend, der om Natten har taget hendes Sal. Mands döde Legeme fra Bordet i hendes Stue, uagtet der var Vagt ved, flyttet det ind til sig, "skaaret det op fra Brystet til Gemegtet og tvers over Mafven", og derpaa lagt det hen igjen.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 21.

1703. Om Qværkerne.

1703 afsagde Byfogden i Ebeltoft Dom over Tertulian Johannsen, som havde indført her i Riget adskillige "Qvægersche" Böger trykte paa mange Steder baade Geistlig og Verdslig paa Tydsk og Dansk, enfoldige Folk til forargelse og fra den rette Augsburgske Tro at forlede, "mens som sligt strider moed ald Kgl. Soverainitet" etc. . . . bör forbemeldte Tertulian Johannsen höiligen at straffes paa Kroppen,

hans Skrifter og Bøger opbrændes af Bødelen og hans Eiendele confiskeres . . . . . Det synes at Tertulian Johansen, som var en Qvæker, blev sendt til Helsingør, for derfra at sendes til Norge eller til Engeland.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 22.

1703. Bondestandens Vilkaar.

Regimentskriveren betalte paa Kongens Vegne til en Mand, der overtog $\frac{1}{4}$ öde Gaard i Fouling, som stod for 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. reduceret til 3 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn: 2 Plov Bæster à 20 Sldr., 1 Ko 8 Sldr., 2 Tdr. Sæde Byg à 1 Rdr., 2 Tdr. Havre à 3 $\frac{1}{2}$, tilsammen 35 Rdr. og gav ham 4-Aars Skattefrihed fra 1 Mai 1703. Derimod stillede han Caution for at skulle opføre 24 Fag Hus og betale Afgivten fra 1 Mai 1707.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 23.

1703. 1 Martz. Öxenhandelen.

Johan Osterloe kläger paa samtlige hollandske Stude Kjøbmænds Vegne, at Rye Möller gjør dem Fortræd med at optage deres Öxne (de forvildede), naar de "leire" gennem Skoven, og forlanger uforskammede Opbringer-Penge, eller under Udflugter forholder dem deres Eiendom. Stiftamtmand v. Plëssen befaler Amtmand Grabow at tage sig af Sagen.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 24.

1703. 3 Marts. Öxenhandelen.

Efter Frdn. 31 Jan. 1702 berettes til Amtmanden, at Jessen(?) paa Faurschou har solgt til Didr.

Knippen af Nimvegen 68 Stude. 23 April. Olesen paa Norringgaard har solgt 44 Stude, til Paul Nichel fra Husum, til den Samme solgt fra Lyngballegaard 10 Stude. 1703 den 12 Novbr. Opsat paa Norringgaard 56 Stude. Den 28 Novbr. opsat paa Lyngballegaard 72 Stude. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 25.

1703 31 Marts. Postvæsenet.

Rentek. Skr. Forpagterne af Familie- og Folke-Skatten havde forlangt Consumption og Folke-Skat af en afdanket Rytter, der beboede et lidet, Hs. Maj. tilhørende "Posthus" uden Avling eller nogen anden Næring, liggende i Hoved Skov, hvilket udi de forrige Kongers Tid altid har været frit, mod at svare 1 Rdr. "for des Ringheds og Postens Opvartning Skyld".

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 26.

1703. 17 April. Bondestændens Vilkaar.

Amtmanden havde indberettet, at adskillige Rytterbönder i Districtet (Skanderborg og Aakjær Amt) "sig skal understaae, mod forhen gjorde Forbud, at anstille adskillige Spil og Dobbelt Gilder, hvoraf endel Uleilighed af Slags Maal og anden Tilfælde samt deres Avlings Forsømmelse skal entstaae". Land Mil. Commissariatet mener, at Amtmanden bør foredrage sligt for Sessionen, som ved Tinglysning "ved en vis Straf paa Kroppen slig Forövende kan forbyde". Er Sessionen ikke samlet, kan Amtmanden lade det forkynde, "især det eragtes til Rytter Bondens Conservation at slig Dobbelt og Spil afskaffes." v. Lente, Hanson, Adeler. Den 22 Mai fik Amtmanden Or-

dre fra Land-Commissarius Hartman at forbyde Dobbelt og Spil og at advare Bønderne, at de til Michaeli afskaffede deres Geder. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 27.

1703. 9 Juni. Navigationsskolen paa Möen.

Stiftamtmand v. Plessen beretter Directeurerne for Navigations Skolen paa Möen, at Collectbogen ikke endnu var publiceret i hele Stiftet; men foreløbigen havde endel verdslige Personer tegnet sig for et Bidrag af i Alt 387 Rdr. 4 P .

(Stiftamt. Correspondents Prot.).

Nr. 28.

1703. 27 August. Indtægt af Byfoged Embedet i Randers.

Byfogden Jens Nielsen i Randers havde været suspenderet og Niels Jensen Sköt havde forrettet Embedet fra 24 Mai 1700 til 11 Juni 1703. I den Tid havde Embedets Indtægter af Skifter været 43 Rdr. 1 P 7 β og af Auctioner 94 Rdr. 3 P 10 β , i Alt 137 Rdr. 5 P 1 β , der deltes lige imellem dem.

(Stiftamt. Correspondents Prot.).

Nr. 29.

1703. 22 September. Om Chirurgerne.

Erklæring fra Magistraten i Aarhus til Stiftamtmanden i Anledning af Beaufins Klage: "Badscher" og Chirurger have intet Laug og have ikke haft. For Tiden er der: 1) Samuel Boufein. 2) Anthony Harding, har havt Borgerskab nogle Aar, og er Regimentets Feltskjær ved Oberst Bartholins Regiment. 3) Albrecht Thidemand har taget Borgerskab, og nærer sig af Professionen, er gift; har været nogen Tid borte i Kongens Tjeneste paa Floden. 4) En

gammel bedaget velforfaren Mand Gert von Nichten, kan formedelst Alderdom ikke nære sig af Kunsten, holder en Svend: Oluf Rafn, der nylig har giftet sig med hans Datter og betjener den Gamles schier Gjæster og hvad der ellers kan forefalde at ernære de gamle Forældre, sig Kone og Børn med. Den Samme gjør og undertiden Paruquer. Flere Chirurger er os ikke bekendt" etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 30.

1703. 13 October. Skrivelse til Mestermanen.

"Messive til Mestermanen, angaaende hans her af Byen aarlig Løn.

WelEred Mester Christian Seyler (i Frederits). Hans gode Schrifuelssse af dend förste hujus er os vel indhendiget, angaaende hannem tilsagde Lön her af Byen, saa er nu ingen Penge hos woress Kjemner in Cassa, hvorfor hand vilde passientere nogen Tid indtil Penge kand indkomme, saa schal dj hannem ved Leylighed vorde betalt. Nest Guds tryge Beschiermelses ynsche,

Forblifuer stedtze

Hans Welvilligste
(Borgem. og Raad).
(Raadhus-Archivet).

Nr. 31.

1703. 16 October. Om Lieutenant Werner.

Hans Martin Werner, der har tjent tre Konger for Lieutenant, Cornet og Quartermester, men som ikke synes at have kunnet skrive, da han undertegner sig H MV, klager over Herredsfogden Claus Jessen i Galthen, som har forfört hans Kone, saa hun er frugtsommelig ved ham. Han havde faaet hende ind

i Thinghuset at feie nogle Bræder af, og der havde han formaaet hende til at beqvemme sig efter hans Villie: "kom han og en Nat og tog fat paa hende, saa jeg nok fornam det, og sagde til hannem see til hvad I gjør bliver det et Drengsbarn skal det heede Claus Stochemand. Hand svarede mig Ti stil Du gammel Nar. Hvad vilde jeg gjøre jeg maatte tie, see og iche see". Han fortæller ogsaa, at han har sat sin Smule Fattigdom til i Kjöbenhavn. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 32.

1703. 22 October. En Herremand arresteret for Vildtyveri.

Byfogden Oluf Andersen tilmelder Stiftamtmanden, at hans Fuldmægtig havde i hans Hus leveret ham Christian Fisker til Lavindgaard, som efter Kgl. Befaling skulde holdes i Arrest. Begav han sig derfor med Kæmneren og 2 Borgere hen at besee Arresten, men fandt "Arresthuset, hvorudi de som icke plat fra Livet er dømt zædvanlig pleie at indbringes, saa bröstfædig at han derudi ingeniunde kan fortroes", og som der nu foruden dette kun var Raadhus Kjælderens tilbage, "wdj huilchen det siunes vmuelig at hand nogen Tiid særligen i tilstundende Vinters Tvang kand være i Magt formedelst Frost og Kuld", saa har han ladet ham den Nat bevogte i sit Hus, men beder nu om at maatte afgive Fangen til Skanderborg, hvor der paa Slottet er bedre Leilighed. Dette er saa meget mere grundet, som Ordren lyder paa at forvare Christian Fisker i nærmeste Kjöbstæd og Aarhus er 3 Miil, Skanderborg kun 2 Miil fra Lavindgaard"). (Stiftamt. Archiv).

---

*) Af Rescr. 9 Octbr. 1703 sees det, at Christian Fisker var overbevist om "Skjötterie i vor Vildbane". Rescr. 24 Novbr. befaler at

Nr. 33.

1703. 24 Decbr. Om Erlæggelse af Cathedratium.

Angaaende Uenighed om Cathedratium, som Præsterne ikke ville betale og Godseierne ikke heller. Stiftamtmanden og Bispen i Aarhus befales derfor at sammentræde og forfatte en Ligning over, hvad alle Præsterne have at svare; det derefter Manglende skal udredes af Kirkerne.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 34.

1704. Ansøgning om at faae en Byfoged i Skanderborg.

11 Borgere, hvoriblandt Niels Michelsen Chirurg, andrage, at da Byen Skanderborg har havt Kjöbstæds Ret siden 4 Decbr. 1648, men hidtil ingen Övrighed havt (Myndigheden havde, som Stiftamtmandens Fuldmægtig skriver, for en Del været hos Amtsforvalteren), saa ansöge de hos Stiftamtmanden om en Byfoged, hvortil de foreslaae Slotsfogden, der tillige er Herredsfoged, og en Byskriver, hvilken Tjeneste kunde besörges af en Borger. De foreslaae Jacob Weinhoff, der har tjent ved det Kgl. Hof og siden været Mynsterskriver ved den Kgl. Livgarde til Hest; ogsaa ville de paa Byens Bekostning indrette et heqvemt Hus, "paa det vi fattige Indbyggere ikke skal være aarsaget at söge Herredstinget, som holdes en stor Miil Veys fra Byen". I en Ansøgning af 1705 til Kongen, sige de, at de have havt Kjöbstæds

lade ham blive siddende i Aarhus at lide Dom efter Loven. Rescr. 25 Mai 1704, at Stiftamtmanden skal sende Christian Fisker af Lavindgaard til Stiftamtmand Krag i Viborg til at tage ham i Arrest. 5 Juni 1704. Befaling fra Stiftamtmanden til Byfogden Oluf Andersen, at han skal lade Christian Fisker føre til Viborg og leveres til Stiftamtmand Krag, der skal sörgе for hans Varetægt.

Ret siden 28 Octbr. 1583, hvilket ogsaa med en Afskrivt bevises.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 35.

1704. 29 Februar. Landmilicevæsenet.

Efter et Project til en Ligning paa Hartkornet af det Aarhusiske National Regiments Bønder over de 6 β der var tilstaaet hver Mand for Nat og Dag, naar han var beordret at marchere til Compagniernes, Bataillonernes eller Regimentets Samlingsplads i den Tid, han var fra sit Hjem, foreslog Stiftamtmand v. Plessen med Amtmændene Ch. Gersdorff og Jürgen Grabow og i "Obristens absence" Jürgen Wind, at naar der paa de 6 Compagniers 1224 Lægd à 20 Tdr. Hartkorn, altsaa 24,480 Tdr. Hartkorn, blev lignet 7 β pr. Td. Hartkorn, saa vilde det beløbe i alt 1,785 Rdr.; men da samme 6 Compagnier havde at samles Compagnie, Bataillon og Regimentsviis i alt 26,583 Dage, saa beløb dette à 6 β kun 1,661 Rdr. 42 β , og der blev da et Oversknd af 123 Rdr. 54 β . Pengene kunde opkræves paa Amtstuen og Overskudet gaae til Regimentets Monderingskasse. Regimentets Samlingsplads var ved Spørring, Bataillonernes og Compagniernes Samlingsplads var paa meget forskjellige Steder.

(Stiftamt. Correspondents Protokol).

Nr. 36.

1704. 10 Marts. Færgvæsen og Smakkefarten.

Rasmus Wærn, Christen Mikkelsen Sikker, Christen J. Basballe, Christen Mikkelsen, Christen Jensen Overgaard, Oluf Sørensen, Cl. Jörgensen, Jens Andersen Möller, Morten Mortensen Hvas, Sören Jensen, Jör-

gen Nielsen Friis, Marcus Mortensen Læsøe, S. Rasmussen Bagge, Arent Johansen Althalt, J. Jacobsen Skifholm, Peder Rasmussen Bendstrup, Jesper Sørensen Herskind og Jørgen Nielsen Trige ansøge Hs. Majst. om; at Smakkefarten mellem Aarhus og Kallundborg maatte komme hele Byen til Nytte, saaledes at den bestyredes af 2 gode Mænd; som dertil aarligt af Magistraten og bedste Borgerskab udvalgetes, at Overskuddet maatte gaae til Havnens Vedligeholdelse, og at Riis Skov ogsaa udelukkende maatte anvendes til dette Brug o. s. v. . . . . Stiftamtmand v. Plessens Erklæring af 17 Juni 1704: 1) Efter Kong Chr. 5tes Frd. 29. Apr. 1684 var det saaledes bestemt, at af de 5 Smakker mellem Aarhus og Kallundborg skulde Aarhus rede og participere i de 3, der altid skulde være parate for den bestemte Taxt. Derefter vare visse Smakker bekostede, den 1ste af Raadmand Peter Jessen og Christen Jørgensen, den 2den af Matth. Harboe og den 3die af bemeldte Raadmand Jessen, Claus Jørgensen, Søren Bagge, Clemens Hansen, Jens Sørensen, Hans Bomholdt, Oluf Erichsen og Jes Farver, "Borgere her udi Byen, som nu dennem tilhører og tager imod dessen Fortjeneste, for saa vit enhver for sin Smakke kand tilkomme". Som disse sidste Mænd nu ingen Ret havde til at tilegne sig Smakkefarten for deres egen Nytte alene, saa havde det ogsaa forvoldet de Reisende Ophold derved, at denne eller hin Smakke var gaaet en anden i Forkjøbet, naar der havde været noget at fortjene, eller naar den Reisende havde været bekjendt, saa han stundom havde forlangt en anden

og bedre Smakke end den, der stod for Touren, hvoraf Dispute, Ophold etc. Alt dette vilde ophøre, naar de seilede for Havnens Fordel, da saa ingen vilde tilegne sig Forrettigheden etc 2) Angaaende Riis Skov, da havde man in originali produceret Kong Hans's Brev d. d. Fredagen för Dionysii Aar 1490 og Kong Christians Brev d. d. Fredagèn næst efter Pintsedag Aar 1542, at Skoven til Byen skulde være til almindelig Bedste. Og da der skal findes Træer deri, der kunne være Havnen til Bedste, "saa var det og meget nytteligt", om Kongen vilde befale, at ingen maatte hugge deri deslige Træer, uden alene til Havnens Nytte. 3) Da der, efter Told Rullen af 1691, skal gives endel af Accisen til Kjöbstædernes Havnes Reparation, og da samme Accise oppebæres af Magistraten, var det godt, om Magistraten blev anbefalet aarlig at gjøre Forklaring over Belöbet . . . (Stiftamt. Correspond. Prot.).

Nr. 37.

1704. 11 Marts. Skibsfarten.

Aarhus havde 63 Skibe fra 2 til 100 Læster, tilsammen 833 Læster, hvorunder de 3 Færge-Smakker.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 38.

1704. 20 April. Bondestandens Vilkaar.

Niels Jensen i Oldrup, paa Fru Margrethe Gersdorffs Gods, Ratlefsdal, klager over Justitsraad Bendix Lassen til Aakjær Slot, der havde ladet ham slaae og ilde medhandle om Natten ved hans Tjener, og före til Aakjer, og sætte i Hullet, "som en tiuf", og nu siden havde givet ham Pas og Afsked, hvorpaa han var flyttet til et Hus, han havde fæstet af

en Selveierbonde i Oldrup, hvoraf han skal svare 2 Sldr. Der havde Fredrik Rathlows Skovfoged brudt ind i Huset til dem, og taget Klæder og Boskab, "og slog os i Huset om Dagen, og om Natten kom de ind i Huset igjen og brød Døren op og randsaget i Huset efter mig og vilde have slaget mig forderfvat, eller ført mig hen og solgt mig, paa det de kunde faaet Livet af mig" . . . derpaa havde han foredraget sin Sag for Kongen i Aarhus. Da han var kommen hjem, havde Bendix Lassen angrebet ham haardt, stevnet ham etc. for et Læs Høe, som hans Moder havde kjøbt af en af Aakjers Bønder, hvilket hun havde betalt med 3 Sldr. Herredsfogden havde cito dømt, saaledes som der var stevnet for til Landsoverretten, og uagtet Dommens Afskrift var betalt, havde Herredsfogden, Christian Jensen dog forholdt ham Dommen i 64 Dage. Landsthings Dommen frikjendte ham, og dømte Justitsraad Lassen til at böde 10 Rdr., og Herredsfogden 6 Rdr., men de havde erklæret at ville gaae til Höieste Ret. Da dette overgik N. Jensens Formue, saa gav han nu Sagen i Guds og Kongens Hænder etc. Stiftamtmandens Erklæring af 29 Juli: Han havde forhört hos Justitsraad Lassen, om han vilde stevne Dommen til Höieste Ret, men han erklærede, at han var tilfreds med at betale de idømte 10 Rdr. og Herredsfogden var ogsaa tilfreds med den idømte Mulct. Det ovenomtalte Overfald af Rathlefsdals Skovfoged var udentvivel det, han för havde klaget over, og hvorpaa Fru Gersdorff havde erklæret, at han var kun anmodet om at gjøre Pligts Arbeide, hvilket tilkom ham, et Svar der tidligere havde givet Stiftamtmanden Anledning til at erklære, at Manden ingen Uret var skeet. (Stiftamtmandens Correspond. Prot.).

Nr. 39.

1704. 7 Juni. Farverne i Aarhus.

I en Erklæring fra Borgemestre og Raad hedder det: . . . "Og som det er befundet at tvende Farfver her paa Stedet sig har kunnet vel Ernære ville vi det samme og her efter formoede, saalenge de sig Selfver vil have i goed Acht were flichtig og leve skicheligen" etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 40.

1704. 27 Juni. Udtog af en Fortegnelse paa næringsdrivende Borgere i Aarhus.

a. Haandværkere i Laug: Grovsmede, Kleinsmede, Nagelsmede 9, Skomagere 16, Feldberedere 4, Skrædere 14, Handskemagere 18, Snedkere 9, Murmestere 8, Hattmagere 4, Bagere 6, Guldsmede 5 = 10 Laug, 93 Mestere.

b. Haandværkere uden Laug: Kobbersmede 2, Barberere 3, Hus- og Skibstømmermænd 14, Væver Enker, som væve Lærred og Dreiel(?), Seillægger 1, Blokkedreier 1, Rebslagere 2, Glarmestere 3, Bundtmager Enke 1, Garver 1, Sadelmagere 2, Bössemagere 2, Sværdfeier 1, Parykmagere 3, Bogbindere 2, Tinstöbere 3, Hjulmænd 2, Bödkere 3, Blikmager 1, Possementmager 1, Pottemagere 2, Malere 2, Stenhugger 1 = 53.

De fleste Skippere ere selv Rhedere i deres Fartøier og Eiere, og disse handle med grove Varer. Handelen falder mest paa Norge og Holland, naar noget derpaa er at gjøre. Klæde og Kramhandel drive 7 à 8. Med grove Varer: Sælt, Tømmer, Hamp, Humle, Tjære, Jern etc. etc. handle, foruden Skipperne, 15 à 16, Vin og fremmed Ölhandel drives af 4, for-

uden en Del Handlende, der udsælge i Pægle- og Glasseviis. Bryggen og Brænden er aluindelig Nærings Drift, især hos de Söfarende.

c. Privilegerede Personer: Apotheker 1, Farvere 2, Musicus instrumentalis, "som af alle de andre, disse Tider paa Aaret hafver den bedste Næring" . . . . 1.

(Raadstu Copi-Bog).

Nr. 41.

1705. En Giftblanderske.

Johanne Nielsdatter, 76 eller 78 Aar gl., har bekjendt at have for 5 Aar siden ombragt sin Söns Stif Sön 7 à 8 Aar gl., og samme Aar sin Söns Hustru, og nu i Aar paa St. Hans Aften Lauritz Jensens Hustru, ved hvilken Leilighed hun er greben. Det er udentvivi den samme Kone, som, efter et andet Dokument, omtrent ved samme Tid bekjendte at have dræbt sin förste Mand ved Gift. (Stiftamt. Arckiv).

Nr. 42.

1705. En Skarpretters Ansættelse i Randers.

H. H. Höcker, der kan blive antagen i Randers, og faae Bopæl der, söger om Stiftamtmandens Assistance, at han maa nyde af Byen, hvad hans Formænd have havt, paa flere angivne Grunde, og da han efter sin Faders Död i 4 Aar har gjort sin Function upaaklagelig. Han har henrettet en Qvinde paa Samsö, der havde myrdet sit eget Barn; 2 Dragoner af Oberst Prehns Regiment, hvoraf den ene, der havde dræbt sin Kone med en Tyrkölle, blev steilet, den anden blev brændt; paa Marselisborg Gods 3 Misdædere henrettet med Sværd, 1 brændt og 1, en Hestetyv, hængt; paa Rugaards Gods 2 hængte; ved Skanderborg 2 straffede med Riset, den ene mistet sine

Fingre og brændt i Panden; i Randers en Tyv brændt baade i Panden og paa Ryggen; i Horsens 2, den ene rettet med Sværd, den anden strøget til Kagen; i Viborg 4, 1 rettet med Sværdet, 3 pidsket; i Skive 2 Tyve pidskede og brændte i Panden, desuden havde han vist sin Dygtighed paa mange Syndere og Misdædere uden Lands, i Brandenburg, Polen, Sachsen og i Slesien, og nu sidst den 6 Juni i Viborg paa en Qvinde, som blev pidsket med Riset og brændt paa Ryggen. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 43.

1705. Ansøgning fra Skarpretteren, at Ingen maa gjøre ham Indgreb i Næringen.

Som jeg efter hans Velbaarenheds gunstige Behag, er ankommen herhid til Aarhus Stift, saa er min ydmygste Begjering til hans Velbaarenhed at mig maatte tillades at ingen maatte gjøre mig nogen Indpas med Skarpretterie paa Landet her omkring i forne Aarhus Stift, eftersom min sal. Fader haver opvartet Stiftet paa 34 Aars Tid og Jeg desligeste haver og gjort Opvartning i forne Stift i 3 Aar og ingen Klagemaal er gangen over os i ringeste Maade. Saa lover jeg og endnu fremdeles at ingen Klagemaal skal komme over mig. Hermed o. s. v.*).

Hans Henrich Höcher.

(Stiftamt. Archiv).

---

*) Vedlagt er en Attest fra 3 Mænd i Viby, at der Ingen har noget atklage over, hvad han har forrettet ved Stilling Dam. Hans Bestalling af Stiftamtmanden er af 22 Septbr. 1705, deraf sees det, at han boede i Aarhus og havde Eneret i Stiftet, under Straf af 20 Rdr., for hvem der gjorde ham Indpas. Før hentede man en fra Fredericia.

Nr. 44.

1705. 13 Februar. Honnet Ambition.

Christen Westerhoff til Skjerrildgaard søger om at maatte besidde sine Gaarde og Gods med samme Ret som Adelen og Kjöbenhavns Iudvaanere, og at han og Kone maatte have Gang og Sæde næst efter Adelen, "for hvilken höye Kongl. Naade, Gud den allerhöyeste forleene Eders Kongl. Majst. et langvaarigt og lykosaligt Regimente". Stiftamtmanden erklærede herpaa, at Westerhoff var Eier af Skjerrildgaard og en jevn ærlig Mand, samt af Conduite, saa den ansögte Kongl. Naade uden Tvivl paa ham og hans Efterkommere ikke vilde være ilde anlagt.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 45.

1705. 15 Mai. Hospitalerne i Aarhus og Horsens.

v. Plessen og Biskop J. Braem forestille, at Hs. Majst. i Aarhus Stift har 2 smaa Hospitaler, hvoraf det i Aarhus kan underholde aarlig 27 à 28 Lemmer, det i Horsens ikke saamange, og da der dog maa holdes 2 Bygninger istand, lønnes en Hospitals Forstander, en Præst o. s. v. ved hvert, saa foreslaae de at nedlægge det i Horsens, hvor Forstanderen just er död, forflytte Lemmerne til Aarhus, hvis Bygninger godt kunne rumme dem alle, sælge Hospitals Bygningen i Horsens, for hvis Belöb 7 à 8 Lemmer kunde underholdes mere etc. Hospitals Præsten i Horsens kunde nyde sin Lön af Hospitalet, indtil han blev forflyttet, og Thorsted Kald, som altid havde ligget til Hospitals Præsten, kunde föies til et af Nabo Sognene, hvilket saameget bedre kunde skee, som der tæt ved vare 2 Kirker, der betjentes hver af sin Præst . . .

(Stiftamt. Correspond. Prot.).

Nr. 46.

1705. 25 Maj. Bondestandens Vilkaar.

Sören Povelsen Soldat havde tjent hos en Enke i Serridslev By og for sin Lön faaet, dels Penge, dels Kornsaed; Madam Mule paa Serridslevgaard udpan-
tede, eller paa anden Maade tilegnede sig Indbo og
alt, ogsaa hans indhøstede Kornsaed, efter at hun først
havde tilladt ham at beholde den. Den 9 April kla-
ggede Karlen til Kongen, og den 25 Mai kom der Or-
dre til Amtmand Grabow at være ham behjælpelig,
saavidt Lov og Ret kan være. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 47.

1705. 5 Juli. Praktiserende Chirurg.

Johan Gertz, der har tjent paa Orlogs Flaa-
den, og ved Militien i Sachsen og i Italien for "Re-
gements Chyrurgus", og som tilbyder sig at fremlægge
Beviser for at han har underkastet sig Examen "for
Facultatis Medicæ" i Kjöbenhavn, søger hos Stiftamt-
manden om Tilladelse at praktisere i Horsens.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 48.

1705. 10 August. En Soldat ihjelskudt; hans Legeme maa begraves
paa Kirkegaarden.

Kgl. Bevilling, at afdöde Hans Andersen, Soldat,
som den 31 Mai af Bonden Peder Christensen Ridder
af Balleby (Bjerreherred) med hans tvende Sønner
blev overfalden og ilde medhandlet, og tilsidst ihjel-
skudt af Ritmester Hans Caspar Frankenberg,
"hans Legeme maa udi Kirkegaarden begraves" *).

(Stiftamtm. Archiv).

*) Ved Landstings Dom blev Ritmesteren dömt til at skydes og Peder
Ridder med hans 2 Sønner at miste deres Fred. De römte alle fire.

Nr. 49.

1705. 13 December. Byfogden i Mariager arresteret for Gjeld.

Byfoged N. Jensen i Mariager melder Stiftamtmanden, at Amtsforvalteren i Randers har arresteret ham for 100 Sldr., som han havde oppebaaret af "arveløs Penge", og ikke nu kunde tilveiebringe; han spørger Stiftamtmanden, om han kan betjene Retten og søge Guds Hus, medens han er arresteret. Om ikke Stiftamtmanden kunde befrie ham af hans Arrest, der formentlig er ulovlig? (Stiftamt. Archiv).

Nr. 50.

1706. Udtog af et Skatte Register.

Mandtal ifølge Fordn. om Militiens Mundering d. d. Stavanger d. 9 Juli 1704.

Christen Hemb, Byskriver, Enkewand 4 Rdr., 3 Börn 6 Rdr., 2 Tjenere 2 Rdr., 1 Tjenestepige 1 Rdr., af Eiendom 4 Ɔ 13 β Sum 13 Rdr. 4 Ɔ 13 β .
 Dr. Thomas Laurentius "formedelst slette Tilstand" 2 Rdr., hans Hustru 2 Rdr., 1 Pige 1 Rdr., Sum 5 Rdr. Biskop Dr. Joh. Braem betaler af Indkomst ved Embedet; hans Frue 12 Rdr., 1 Barn 6 Rdr., 2 af hans Broders Börn 12 Rdr., 1 Tjener 4 Rdr., 1 Kudsk 2 Rdr., 2 Heste 4 Rdr., 2 Piger 4 Rdr., Sum 44 Rdr. Jacobus Gessius Apotheker 6 Rdr., hans Kone 6 Rdr., 1 Svend i Apotheket 5 Rdr., 1 Dreng 1 Rdr., 1 Pige 1 Rdr., af Eiendom 5 Rdr. 3 Ɔ , Sum 22 Rdr. 3 Ɔ ; han boede i Torvegade. Paa Rosengade: Bispegaarden tilhører Hr. Baron Rodsteen 1 Rdr. 2 Ɔ .

NB. Denne Skat indbragte 2 pCt. af Grundtaxten 144 Rdr. 3 Ɔ 5 β .

	Transport 144 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$ 5 β .
Rentepenge $\frac{1}{4}$ til 11 Juni 1705	229 — 1 — —
Kop og Hesteskatten til 11 Decbr.	
1704 og 1705	2236 — — — —
Tilsammen	2609 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 5 β .
	(Stiftamt. Archiv).

Nr. 51.

1706. Toldvæsenet.

Skr. fra Rentekammeret til Stiftamtmanden, at da Tolderen i Aarhus Jörgen Pedersen havde forlangt to Under-Visiteurer, "saa vi deraf har Aarsag at falde i de Tanker, ded hand ei af de andre derved stæden værende Toldbetjente udi Hans Mait. tjeneste sammesteds, saaledes maa være assisterit som ded sig bör"; Kammeret beder derfor Stiftamtmanden at undersøge denne Sag. Skr. fra Jörgen Pedersen, at han, Controleuren Smith og Visiteuren Rosenqvist maa varte op paa Toldboden om Dagen og kunne derfor ikke godt passe paa om Natten, da Toldsvig oftest skeer. Han har ofte inqvireret, men intet fundet, uagtet han dog vidste at der var smuglet. Nylygt har man ved Inquisition i en Lade i Viby fundet 6 Oxehoveder fransk Vin tilhørende Henr. Wegner, der skulde været indpractiserede. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 52.

1706. Sömiticen.

Aarhus havde i Sörullen: Befarne 91, Halvbe-
farne 78, Sövante 68, i Hovedrullen 237. Gamle
Skippere 110, unge og ubefarne 55, altsaa i den
aparte Rulle 165. Tilsammen 402 Sömænd*).
(Stiftamt. Archiv).

*) Aarhus var den By, der havde flest Indrullerede i det hele östre Jydske District.

Nr. 53.

1706. 26 Januar. Erstatning for de af Fjenden opbragte Skibe.

Rentek. tilmelder Magistraten, at Hs. Majst. har bestemt 100,000 Rdr. til Godtgjørelse for Opbringelse af Skibe og Gods til England, hvilke skulle deles mellem de skadelidte Undersaatter i Danmark.

(Raadstu-Copibog).

Nr. 54.

1706. 23 Marts. Om Anlæggelse af et Bogtrykkerie m. m.

And. Wendelbo, 5te Lectie Hörer søger om Tilladelse med Eneret for ham og hans Arvinger at oprette et Bogtrykkerie i Aarhus for Wiborg og Aarhus Stifter, og derpaa at lade trykke, hvad han selv kan overkomme eller andre forlange, "som ikke er imod nogens forhen gifne Privilegier, naar det af Universitetet eller Vedkommende er approberet" og om der skulde forekomme et Brude- eller Ligvers at trykke, om det da maatte være nok, at det approberedes af Bispen, eller om Facultas Philosophica ved det Kgl. Universitet i Kjöbenhavn maatte tillades at constituere en anden Geistlig Mand her i Byen "som det til Trykken kunde revidere" . . . . Han beder om allernaadigst Bönhørelse "hvorved jeg fremdeles opmuntres til at føre et og andet forehafvende forsæt om Manufacturer af Landenes Vare i Værk...som Eders Kongl. Majst. Interesse, og mit Kjære fæderneland ikke skal blive U-tjenlige". Stiftamtmand v. Plessen erklærer under 14 Mai, at det Ansögte ikke var Nogen til Præjudice, saasom intet Bogtrykkerie da fandtes i Stiftet.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 55.

1706. 1 Juli. Rondestandens Vilkaar.

Maren Andersdatter af Hatting klager over Oberste Lewetzau paa Bygholm, der uden Lov og Dom havde udkastet hendes Mand og hende af Gaarden, der stod i sin bedste Flor, hvilket de med stort Arbeide havde faaet istand, da den havde været i slet Tilstand, da de kom til den; de havde svaret rigtigt, uagtet de havde mistet mange Höveder i "Guds Veirlig", de vare ikke skyldige Landgilde for et Aar, desuagtet havde Husbonden gjort som ovenmeldt, og desuden voldeligen ved 3 Underofficerer bortført hendes Mand til Fredericia og solgt ham til Soldat. Efter at Stiftamtmanden havde indhentet Oberstens Betænkning, gav han den Erklæring, at Manden Peder Andersen skal have været örkeslös og ödsel, ikke holdt Gaarden vedlige; han skal have solgt de ved Stedet værende Bæster og Qvæg, ruineret Bygningerne, ladet Skatterne henstaae og ikke efterkommet den Pligt han var Husbonden skyldig, hvorfor Eieren skal have været nödt til at tage tvende Domme over ham, lade ham sætte fra Gaarden og efter Frdn. 27 Decbr. 1701 5 Post 4 Art. hendsendt ham til neste Fæstning. "Supplicanten, som er bemeldte Peder Andersens Hustru, skal være i Rögte for at være Aarsage til en deel Hands slette Forhold, saasom det forregifves at Hun skal være letfærdig, og uden des i andre Maader endten lidet eller indtet staa til troende".

(Stiftamt. Correspond. Prot.).

Nr. 56.

1706. 2 August. Bodild Sten beskyldt for Giftblanderie.

v. Sprechelsens Skytte paa Dronningborg anklagede sin Herre, for at have givet ham Forgift i Brændevin en Morgen Kl. 4, da han kom ind "for

at holde Chor med mine Folk" siger v. Sprechelsen. At han fik noget, han befandt sig ilde efter, synes vist nok, men Stiftamtmanden mener, at det snarere maatte tilskrives Husholdersken Bodild Steen, der var en berygtet Qvinde, end v. Sprechelsen der var en bemidlet Mand og let paa anden Maade kunde skillet sig af med ham, om han havde villet. Rescr. af 27 Aug. 1706 tillader Stiftamtmand v. Plesesen over Aarhus og Stiftamtmand v. Krag til Stensballegaard over Viborg Stift at være Commissarier, om de godvilligen kunne overtales dertil, i en Sag mod Bodild Steen, efter Ansøgning af 2de Brødre, begge ved Navn Laurids Danielsen Bording fra Mygind, for hendes Forhold imod afgangne Anne Christensdatter af Romalt, som skal have saggivet hende at være eneste Aarsag til hendes Død, som og imod deres afgangne Fader "Daniel Lauridsen, forrige Podemester ved bemeldte Dronningborg, som Anno 1699 elendig skal være kommen af Dage samme Dags Morgen, da hand nogle Timer derefter skulde reist til Tinge sit Vidne udi bemeldte Anne Christensdatters Sag at affigge". (Stiftamt. Correspond. Prot.).

Nr. 57.

1706. 12 September. Bodild Stens Anliggender vedkommende.

Stormægtigste Konge

Allernaadigste Arfue Herre!

Saasom Lauridz Danielsen Bording og sin Broder af samme Nafn paa Anne Christens Datters Wegne Af Romalt og deris fader Daniel Lauritzsen podemesters Wegne, Saa og Anne Ollufs Datter paa sin Syster Kirsten Ollufs Datters Wegne af Tierbye, hafuer allerunderd. erhholdet Eders Kongl. May^t Allernaad. Benaading og Beneficium paupertatis udj deris Sagger

Contra Bodil Steens Huusholderske paa Droningborg, og Hr. Stiftamtmanden hafuer anordnet mig paa eftermaalsmændenes Wegne som fuldmægtig At tale i Alle Sagerne, Da som Saggerne udseer At bemelte Bodil Steens beviisslig hafuer bedrefuen blodige grofue og Skammelige Gierninger, huilchet iche Wel Kand gaae ustraffet bort, Saa war fornöden om Eders Kongl. Majt Saaledis Allernaadigst behager at hende Wed Magistraten og Byefogden her paa stedenn, Een Kongelig Arrest blef paa lagt for 2de Aarsagers skyld: 1) At hun iche skulle forflötte sig self og Sine midler Af Landet, 2) formedelst Hr. von Spreckelzens Bön-der huor af endeel Nödwendig behöfues At Aflegge deris Winder i Saggerne iche Saa Lettelig schulle wære at bringe til at torde Vinde deris Rette Sandhed Af frygt for hende Saalenge hun er lös og ledig, og de gaar under Hænder og Winger, Som Naar hun var hefftet, Hun hafuer tilforne været Arresteret for dend förste Sag, Nu er der Kommen meere til siden, paa Samme maade, Saa det siunes noch At Meritere en Arrest Huad Eders Kongl. Mayt allernaadigst der udj behagger Stilles der hen, og Jeg forblifuer etc.

Christ. Wedel.

Randers d. 12 Septembr. 1706.

Udskrift: Höyædle og Welbaarne Herre Hr. Christian Ludewig von Plessen til fusingöe etc., Kgl. Majt höy betroede Estatz Raad og Stiftamtmand ofuer Aarhus Stift Ydmygst a Randers.

Stormægtigste allernaad. arfue Konge og Herre.

Suplicanten er dend som ieg efter Eders Kongl. Majt Allernaadigst Befalling af 27 Augustj nest afwigte Hafuer forordnet til at wære procurator og gaae i Rette for 2de Brödre begge wed Nafn Lauridz Da-

nielsen, Saa og for Anne Ollufs Datter vdi de Sagger de Samtligen hafuer imod Bodil Steens paa Dronningborg, Nemlig de förste paa afgangne Anne Christens Datters Wegne af Romalt, og deris Fader Daniel podemesters Wegne, og dend Sidste paa hendis Sösters Kirsten Ollufs Datters Wegne, som alle Elendig skal være omkommen, Belangende vdi öfrigt Hans Allerunderdanigste Andragende om at faae bemelte Bodil Steens med Kongl. Arrest belagt indtil Sagernes Uddrag, Saa er det vel wist noch, at hun er en meget berygtet Person for adskillige grofue Misgeriniger hun skal hafue for öfuet, Mens som indtet der om hid indtil er bleften Bewiishggiort formedelst foreskrefne Sagger ej endnu er gjort anhängig, Beroer Sligt paa Eders Kongl. Majt egen allernaadigste Resolution. Jeg forblifuer etc. C. L. v. Plessen.

(Stiftatm. Correspond. Prot.).

Nr. 58.

1706, 25 October. Overtro; Klage over sumarisk Retspleie.

Christoffer Jacobsen Kræmer og Hustru, der for Hæleri med 3 Soldater ved Landsthingsdom vare dömt til at miste deres Hud paa Kagen og forvises Landet, og nu klagede over, at Dommen var bleven exequeret, uagtet de havde forlangt at appellere til Höieste Ret . . . . Efter indhentet Oplysning erklærede Stiftamtmanden, at de havde forvaret Tyvekosterne i deres Hus, uden at give det tilkjende, uagtet der til Thinge og i deres egen Kirke, saavel som i andre Kirker var bleven lyst efter got Folks Gods. "Hand skal og have haft med sær Koglerie at gjöre, saasom en Korshvid, et stöcke af en tiuf lenke, og et stöcke træ af en Gallie, hvilket Hand

tiufvene hafde leveret (og i særdeleshed udi den eenes trøye jndsyet) med Forsickring de derved kunde fri stjæle og ikke paagribes, med videre som af Tingsvidnet af Randers Bysting den 19 Octbr. saavel som Acterne af Sönderhald Herreds Thing den 16 og 23 Novbr, nest forleden Aar kan bevises". Hvad den nægtede Appellation angaaer, da havde Manden ikke talt derom paa lovlig Maade, da Landstingsdommen var bleven afsagt, heller ikke da han kom fra Viborg i hans Arrest i Randers, som var 11 Dage för Executionen, för paa Retterstedet, da de to Tyve vare henrettede og den 3die kagströgen, og Touren kom til ham, men da han ikke kunde stille Caution for deres Personer og Sagens Omkostninger, uagtet Executionen over 3 Timer derefter blev udsat, og "Natten snart paatrængte", saa maatte Executionen gaae for sig; hvad det angaaer at han nu vil söge til Höieste Ret, da om det allern. blev bevilget, "da vilde det falde den stackels Mand Pövel Christensen Trompeter, som Kosterne var sidst staalet fra, og hand derover har maatted udföre Sagen til Hjem og Landsthing, hvor over hand nesten skal have tilsat det lidet Hand eyede, alt for meget besværligt, foruden det at Sagen i sig selv er gandske rigtig, saa at denne Christoffer Kræmer og Hustru ikke nær skal hafve faaet, som deres onde Gjerninger have fortjent, og de henrettede Mennesker i deres Yderste meget klagede over dem, at de vare skyldige i deres Död, og paatalte allene at de ei maatte vorde straffet".

(Stiftamt. Correspond. Prot.).

Nr. 59.

1706. . . . October. Om Begravelse.

Byfogden Oluf Andersen i Aarhus beretter

til Stiftamtmanden, hvad der tildrog sig ved Baron Rodsteens afdøde Frues Begravelse i Domkirken, formentlig imod Frdn. 7 Novbr. 1682: "Iblandt andet kunde jeg ikke ligere see, end at Beslaget paa Ligkisten jo var forsölvved, Himmelen over Liget med Sölvkniplinger omkring og med hængende Flor paa Pillerne. Klædet, hvorpaa Liget stod, af Flöiel, med et Sölv mors Kors udi. Der var 2 Marskalker at forrette Lig-Ceremonierne. Ringen begyndte lidt over Klokken var 12 slagen, först med den store Klokke i hver Kirke, saa meget som $\frac{1}{2}$ Time, dernæst opholdtes $\frac{1}{2}$ Times Tid, da der ringedes med alle Klokker i begge Kirkerne, indtil Kl. 4 slet, da Prækenen skulde begynde. Der brændtes 8 Voxlys ved Ligkisten, paa Kirkegulvet. Efter Prækenen blev tracteret hos hans Velædle Höiærværdighed Biskopen". Han spørger, om han skal paatale denne Sag, eller om maaske Adelen ikke er ovennævnte Frdn. underkastet").

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 60.

1706. 19 October. Om Markeder.

Kongl. Rescr. at efter Forestilling af Borgemestres Raad og Almuen i Aarhus, samt Stiftamtmandens

*) Jacobus Gesius, Apotheker blev dömt at betale, fordi hans Sal. Kjæreste blev begravet i Netteldug	50 Rdr.
For Vaagestue, Maaltid og Budskikkelse i Byen, at lade vide den Dödes Afgang	250 —
For Ligkistens Beslag	50 —
	350 Rdr.

Apothekeren formerede en Contra-Regning paa Byfogden, for de Omkostninger, Processen havde forvoldt ham, paa 62 Rbr. 1 $\frac{1}{2}$ 4 β . D. d. Jægersborg 9 August 1706 rescriberede Kongen, at Apothekeren maatte faae Tilgivelse for sin begangne Forseelse.

Erklæring, maa St. Olai Marked, som 1685 blev afskaffet, nu igjen holdes og søges, hvorimod det den 22 Febr. indrettede Marked afskaffes.

(Raadstu.-Copibog).

Nr. 61.

1707. Fritagelse for Fragt, men ikke for Drikkepenge m. m.

Af Bysvendens Regning over en Fanges Transport til Kjöbenhavn: "Gaf ingen Fragt til Callundborg mens gaf til Drikkepenge 8 β , i de Fattiges Bösse 2 β " etc. etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 62.

1707. Indtægt af Byfoged-Embedet.

Skr. fra Byfogden, Oluf Andersen i Aarhus, "jeg haver self mist dend ringe Lön som bestoed Aarlig af 50 Slettedaler af det uvisse naar noget faldt, hvilchen mine Formænd og jeg til 1703 Aars Udgang har nött, saa jeg nu intet haver eller niuder for ald dend möye som Embedet med sig förer, uden de faa besværlige Domb Penge, og hvis som ved Auctioner kand forefalde, saa vor Herre kjender at det falder Kummerligt" etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 63.

1707. Om Lægernes Praxis.

Maren Jensdatter Lassen, Sl. Dinus Pedersen Wirtz's, Datter af Assessor Jens Lassen og Karen Bendixdatter Harding, föd i Aarhus 1659, gift 1678.*) Hun döde 1707 af "en schiörbugswattersot" og i hendes Sygdom betjente hun sig först af "ædle

*) Dynes P. Wirtz döde i Kjöbenhavn Aar 1700 og efterlod sig udentvilt intet. En Datter var gift med Pastor Jens Hiersing i Örtning(?)

høilærde Dr. Th. Laurentij", siden af "den ædle og vithøromte Licentiat Scheffer af Flensborg".. "Endelig har denne Sl. Matrone resolverit at lade til sig fodre dend velerfahne Regimentsfeldtskjærer Me-ster Wulf af Rynde" (Rönnekro). Hun døde i Örting.
(Testam. ved Ligprækenen, i Aalborg Stifts-Bibliothek).

Nr. 64.

1707. 20 Juni. Algierske Sörövere.

Rescr. til Stiftamtmanden, at omtrent 40 Personer paa et Skib fra Bergen, paa Reisen til Livorno, ere gjorte til Fanger af 2 tyrkiske Sörövere, 3 Mile paa denne Side Cadix, og opbragte til Algier. Da nu Magistraten i Bergen har forestillet, at der neppe vil komme meget ind ved at sætte Bækkener for Kirkedøren til at ransionere dem med (der forlanges 900 Rdr. for hver), saa maa der desuden endnu ombæres Collectböger.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 65.

1707. 23 September. Apotheket i Horsens.

Rescr. angaaende, at Jacob Schmidt i Kjøbenhavn, der af Enken har tilforhandlet sig afgangne Erik Elbogens Apothek i Horsens, og nu søger om Tilladelse til at udøve Privilegiet^{*)}. (Stiftamt. Archiv).

^{*)} Elbogen synes, efter Schmidts Brev, at være død i Juli samme Aar. Enken kalder ham i sin Ansøgning "Apothekersvend fra Hadersleb."

1708 supplicerede Jacob Schmidt, Apotheker i Horsens om Beskyttelse mod Urtekræmmerne, der handlede med Apothekervarer.

Denne Apotheker Schmidt er udentvivi Stammefader til Familien v. Schmidten.

Nr. 66.

1707. 16 December. Om Borgerskab.

Fordn., at unge Borgere, som ville forpligte sig til, ikke at opsigte Borgerskab i de første 12 Aar, skulle i 6 Aar være fri for Byens Ombud, og taxeres til Afgifter efter en lempelig Maalestok.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 67.

1708. En Hörer ved Skolen søger om at blive Borgemester.

Biskop Braems Skr. til Stiftamtmanden: da Borgemester Basballe er död, er der en Studiosus Anders Wendelboe, som længe har været Collega ved Skolen, men mest lagt sig efter verdslige Ting, der nu søger om at blive Borgemester, og da han troer at kunne opnaae Stiftamtmandens anbefaling, har han gjort Bispem saa dristig at intercedere i den Anledning etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 68.

1708. Drewsens Papirmölle.

Rescr. hvorved det tillades Johan Drevesen til sin Papirmölle allene at lade samle "fornödne Lumper og Plyndringer" overalt i Danmark, "saafremt han vil betale dem ligesaa höit som andre".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 69.

1708. Varepriser i Aarhus.

Efter Peder Hansen Kryssings Regning til Rasmus de Brobergue paa Sjelle-Skovgaard kostede 1 Lpd. Jern 3 P , 1 Lpd. Bergfisk 4 P , 1 Skp. stor Salt 2 P 12 β , 1 Skp. Lyneburger Salt 3 P 8 β à 4 P , 1 Pd. Kommen 6 β , 1 Skjeppe

Humle 2 P , 1 Otting Olie Sæbe 2 Rdr., 1 Pd. Corinther 14 β , 1 Lod Safran 1 P 2 β , 1 Potte Tran 1 P 4 β , 1 Pd. Røsiner 10 β , 1 Pot fransk Brændeviin 1 P 12 β , $\frac{1}{2}$ Dusin franske Kort 3 P , 1 Pd. Puntlæder 2 P , 1 Pd. Riis 12 β , 1 Hundrede Tagsten 8 P , 1 Skp. spansk Salt 2 P 8 β , 1 Lpd. fint Hör 1 Rdr. 4 P . Paa samme Tid kostede Byg, med $\frac{1}{4}$ Skp. Opmaal paa Tönden, 7 P 8 β , Rug 13 $\frac{1}{2}$ P .

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 70.

1708. 14 Marts. Kornhandelen.

Magistraten opgav at være kjøbt til Udskibning i Aarhus, Rug 4,983 Tdr., Byg 8,889 Tdr., Malt 18,882 Tdr., Havre 3,328 Tdr., Erter 358 Tdr. Til sammen 36,440 Tdr.

(Raadstu-Copibog).

Nr. 71.

1708. 27 Juli. Chirurgerne.

Rescr., at ingen Barberere nedsætte sig i Stiftet, uden at de ere prøvede ved Barberlauget i Kjöbenhavn og have deres attestatum, og at de ikke antage nogen Dreng "förend han kand læse og Skrive, Dansk, Tydsk og Latin, og nogenledes forstaae de gemeene Gloser Chirurgen vedkommende" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 72.

1709. Handskemagerne.

Klage fra Handskemagerlauget, 17 Mestere, i Aarhus, at de efter Contract havde solgt et Parti Handsker til Gothenborgske Kjöbmænd, at levere i Aalborg, hvor Varerne vare blevne anholdte, forsegledede og efter langt Ophold udleverede, med den

Betydning, at om de kom saaledes igjen, bleve Værerne confiskerede. Magistraten i Aalborg sagde, at de havde gjort det efter Handskemagerlaugets Requisition, og for at beskytte dem ved deres Frihed, da der vare 14 Mestere i Aalborg, alle dygtige Mænd, som havde reist paa Haandværket etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 73.

1709. Begravelses Ceremonier.

Byfogden Oluf Andersen i Aarhus beretter Stiftamtmanden, at uagtet han ofte har ladet Borgerne og dem, der have med Bryllup, Begravelser og Barnedaab at gjöre, saa og Kleinsmedene advare, at holde sig Hs. Majst. Frdn. efterrettelige, saa nytter det dog intet. Dette har især vist sig i Gaar, da Anne Christensdatter Splid Sal. Kjöbmand Hans Nielsen Fogs blev begravet, hvor en temmelig stor Forsamling af inden og udenbyes Mands- og Qvindesperouser befandtes, de sidste, efter den Skik, her bruges, at gaae for, og de første bag efter Liget, da der dog, efter Frdn. 14 Artikel, ikke maatte følge flere end 6 Par Mandfolk, foruden Forældre, Börn, Södskende, eller dem, som Arv tage, og "gandske ingen Qvindfolk". Saa var og Ligkisten og i Synderlighed Laaget "mesten med Jern Beslag bedækket", hvilket Niels Nielsen Kleinsmed her i Byen har gjort, uagtet Kisten, efter Frdn. 4de Artikel, skulde være slet og ret, med 8 Haandgreb, og ovenpaa Kisten Aarstallet og den Dödes Navn af Jern eller Blik. Maaske hændte saadant tit, men han var saa beskjæftiget med vigtigere Ting, at han ikke kunde agte paa sligt, og den ene Fogedsvend, han havde, var ogsaa overlæst med andre Forretninger*).

(Stiftamt. Archiv).

*) 1730 blev Byfoged Blichfeldts Enke i Grenaae üldömt at

Nr. 74.

1709. 18 Februar. Landmillicen.

Oberst Mösting beretter Amtmand Grabou, at Lars Rasmussen af Lading er deserteret fra Skanderborg. Da nu Karlens Navn, efter Kgl. Frdn. 30 Decbr. 1702, skal slaaes paa Galgen i det Herred, hvori han sidst har tjent, saa vil han forhøre, om der er en Galge i dette Herred; i manglende Fald udbeder han sig Amtmandens Betænkning, hvorledes denne Sag kan endes. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 75.

1709. 19 Febr. Kornhandelen.

Efter Magistratens Opgivende fandtes da i Behold hos Kjøbmændene i Aarhus: Rug 4983 Tdr., Byg 8889 Tdr., Malt 18882 Tdr., Havre 3328 Tdr., Erter 258 Tdr., tilsammen 35340 Tdr.; i Horsens 696½ Tdr. Rug, 1650 Tdr. Byg, 3072 Tdr. Malt, 1159 Tdr. Havre og 26 Tdr. Erter, tilsammen 6603½ Tdr. Korn; i Randers 405½ Tdr. Rug, 4218 Tdr. Byg og Malt, 357 Tdr. Havre, tilsammen 4980½ Tdr. Korn; i Grenaae 159 Tdr. Rug, 319 Tdr. Byg, 98 Tdr. Malt, 14 Tdr. Erter, 39 Tdr. Gryn, 29 Tdr. Havre, tilsammen 658 Tdr. Korn; i Ebeltoft 177⅘ Tdr. Rug, 244⅘ Tdr. Byg, 233 Tdr. Malt, 60½ Tdr. Gryn 3⅘ Tdr. Erter, 69 Tdr. Havre, tilsammen 788 Tdr. 5½ Skp. Korn; i Mariager 185¼ Tdr. Rug, 491¼ Tdr. Byg og Malt, 102 Tdr. Havre, 3 Tdr. Hvede, ½ Td. Boghvede, tilsammen 782 Tdr. Korn.

(Stiftamt. Archiv).

---

bøde 500 Rdr., fordi hun havde samlet Slægt og Venner til hendes Mand's Begravelse, og beværtet dem med Suppe, Steg, Fisk, Vin og Kage, 50 Rdr. for Timplader paa Kisten, 20 Rdr. fordi hun havde havt Qvinder med sig til Kirken o. s. v.

Nr. 76.

1709. 10 Mai. Sjelleskovgaard.

Ved Registrerings Forretningen paa Sjelle-Skovgaard, efter afd. Rasmus de Broberg, fandtes 34 Heste, 2 Föl, 15 Par Öxne, 17 Köer, 1 Tyr, 4 Ungnöd, 7 Faar. Desuden 99 gamle Pergaments og andre Breve fra 15de, 16de og 17de Aarhundrede, nogle saa gamle, at de ikke kunde læses, 2 Pakker med allehaande Domme og Breve etc., Gaarden tilhørende.

Taxations Forretning over Sjellef-Skovgaard 1709.

Hovedgaardens Bygninger . . . 1500 Rdr. „ $\frac{3}{4}$ „ $\frac{2}{3}$
 Hovedgaardens Hartkorn 39 Td. 1 Skp.

3 Fkr. 2 Alb. à 50 Rdr. er . . . 1961 — 5 — 14—
 Böndergods 201 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr.

2 $\frac{1}{2}$ Alb. à 40 Rdr. er . . . 8053 — 3 — 4—
 Möllens Bygning og Mölleskyld 150 — „ — „—

Skoven taxeret til 400 Svins Olden,

1 Svins Olden taxeret til 24 β er 100 — „ — „—
 7 Gælehuse à 10 Rdr. er . . . 70 — „ — „—

Summa 11835 Rdr. 3 $\frac{3}{4}$ 2 $\frac{2}{3}$

som med Forpagtnings Afgift fra 1

Mai 1709 til 1 Mai 1710 . . . 548 — „ — „—

udgjör i Alt 12383 Rdr. 3 $\frac{3}{4}$ 2 $\frac{2}{3}$

Hele Boets Midler belöbe Brutto 17354 Rdr. 4 $\frac{3}{4}$ 10 $\frac{2}{3}$
 (Stiftamt. Archiv).

Nr. 77.

1709. 14 August. Borgerne i Grenaae gjöre Hoverie til Byfogden.

57 Indvaanere af Grenaae, hvoraf kun 3 eller 4 kunde skrive deres egne Navne, klage for Stiftamtmanden over, at da de ere saa fattige, at de ikke formaae at tage Borgerskab, har Byfogden paalagt dem at gjöre en Hovdag for sig, og naar de ikke gjöre

den, multerer han dem, en Mand paa 16 à 20 β og en Kone paa 8 à 10 β . Oprindelsen dertil var, at de havde engang en from Borgemester, hvem de utvungen og af Kjerlighed havde vist en lille Villighed, (formodentlig med Arbeide i Marken); hans Eftermand Johan Velou krævede denne Tjeneste som en Ret, indtil han ved en Kgl. Commission blev afsat, og de fattige Indvaanere bleve erklærede fri for alt saadant Arbeide, for Reiser etc. Da Poul Kronbech blev Byfoged, fordrede han ikke nogen saadan personlig Tjeneste som en Rettighed, men vilde nogen hjælpe ham, saa gav han dem Öl og Mad, og vilde de ingen Betaling have, saa tjente han dem igjen. Rasmus Simonsen blev siden Byfoged og begyndte med den samme haarde Medfart som Velou; "siden er det brugt som en Rettighed, og naar vi for Armods Skyld ikke haver kundet bringe de Penge tilveie, som vi skulle give for Dags Gjerning ere vi pantet uagtet mange af os haver ikke eiet en Skilling til at kjøbe os et Stykke Bröd for, men haver maattet betale det, ja vi haver maattet give de penge ud for Dags Gjerning, som vi med vores sure Sved og Arbeide og med Hunger og Kummer haver samlet til Skatten, og dog derefter exequeret for Skatten".

De bede nu, at Stiftamtmanden vil "forløse os fra denne besværlige Trældom", og tage sig deres Sag an, og ikke "overgifwe os i hans*) Hænder til at trætte med os hvilket vi troer ikke, at det hele Børgerskab kunde udstaae, hvis han havde noget med dennem at trætte om, saasom hand er en höioplyst Mand i Lov og Ret, og vel grundet i Trætte og Rettergang, og hvorledes skulde vi da kunne bestaae om

*) Den Byfoged, der klages over, er Hans Henr. Blichfeldt.

han maatte paaføre os Trætte, saasom mange af os ere ikkun lidet bedre end Betlere. Flyer derfor ind" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 78.

1709. 30 August. Smedehaandværket.

Nagelsmed Jens Pedersen klagede for Kongen saaledes: "Borgemester Anders Wendelbo her i Aarhus haver for nogen Tid siden ladet indrette en Mølle strax uden for Byen kaldet Graa-Mølle, som hellers holdes for et Manufactur hvor de fabriquerer store Qvantiteter baade af Jern og Kobber. Nu har samme Hr. Borgemester Wendelbo udi samme sin Mølle ladet oprette et Nagelsmed Værksted og derudi holder Mester og Svende, samme Jern til Nagler og Söm at lade forarbeide, og derved i største Maader trafiquerer, mig og min Laugsbroder her i Staden, som af samme vores Handværk skal leve og svare Kgl. Contributioner og Byens Tyngde til ubodelig Præjudice og Nachdel" etc.

Borgemester Wendelbo erklærer herpaa den 20 Marts 1710: 1) at efter Kongl. Majst. Frdn. om Jern Manufakturers Oprettelse af 19 Juni 1683, have to Borgere 1688 kjøbt dette Møllested, "som var moxen öde", af Jörgen Skeel til Gammel Estrup, men Wendelbo har kjøbt Möllen paa Auction for 3 Aar siden. 2) Kan Citanten ikke bevise, at han er andet end en Grovsmed, "saasom hand hverken bruger Fül eller Skruestiche", og hans Mesterstykke er Grovsmed Arbeide, nemlig en Roer Pind og Roer Lykke og hans Dreng lærer kun i 3 Aar lige med "Groufsmede".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 79.

1709. 2 September. Monopoler.

Christian Wilrick søger om at være alene Parykmager, "og Ingen at kjøbe Haar i Calløe-Amt".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 80.

1709. 25 September. Qvarantainen paa Kyholm.

Skr. fra Borgemester And. Wendelbo til Stiftamtmand v. Plessen: at Skriveren Hybert Stub havde været paa Kyholm, for at tage Anstalterne i Öiesyn og berette derover. Der var opført 12 Fag Hus med Syvtag. Stolperne staae paa Stene, Væggene ere uden og inden klædte med Fjæl, men ingen Mur eller Ler inellem. Deraf ere 9 Fag bestemte til Pakhus, og 3 til en Stue, "og maa tenche at samme Stue skulde være for voris Folch, som skal sendis herfra. Ellers er Huused uden Vinduer, Døre, gulf, Skorsten og Mynning, saa jeg iche kand ansee ded for noget". Vandet der paa Landet er meget slet, der er vel en Brönd, men den er tilstoppet med Jord, "saa jeg seer ich at Mennescher, om de end vare af Heste natur, kunde bjærge sig der i Vintren"... "De Victualier tillige med Medicamenterne ligge nu her hos mig paa min Regning; jeg haver aldt forschaffet det tilveye, saasom jeg umueligt hafver tencht at saa slet anstaldt paa Kyholm hafde været gjort, og heldst efterdi at det hele Land der til skulde have retirade".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 81.

1709. 5 October. Qvarantainen paa Kyholm.

Skr. fra Rentek. til Stiftamtmanden, at tage af Amtstuekassen de fornödne Penge til Opbyggelse af de

Huse paa Kyholmen ved Samsö, der ere bestemte til Ophold for de Folk og Varer, der komme fra de inficerede Stæder ved Östersöen. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 82.

1709. 5 November. Overtroen.

Biskop Braem udbeder sig Stiftamtmandens Betænkende, om hvad han skal gjøre ved nogle Rytterbönder i Ommestrup, Callö-Amt, som, for at befrie sig fra Mistanken om et lille Tyverie, offentlig have svoret paa Salt og Bröd, (efter Beretning af Præsten i Mörke). Bispnen mener, at naar Sagen bliver foredraget Sessionen, vil den nok straffe dem efter Lovens 2, 9, 27.; men dette mener han ikke at være nok, til at borttage den givne Forargelse. Han holder for, at i det mindste de to, der vare Formænd, og som fremkom med Brödet og Saltet, burde udstaae Kirkens Disciplin. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 83.

1709. 22 November. Skibsfarten.

Efter en Specification af Magistraten i Horsens, eiede denne By 17 Fartöier, af Störrelse fra 3 til 17 Læster, tilsammen 152½ Læster drægtige. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 84.

1709. 7 December. Qvarantainen paa Kyholm.

Skrivelse fra Magistraten til Stiftamtmanden, at man havde gjort sin Flid med at overtale en af de to Barberere i Aarhus til at drage til Kyholm, men har ikke været heldig. Den ene, Stenvinkel, lod sig nok beqvemme dertil, naar han fik 20 Rdr. om Maaneden, da han siger, at Barberen paa Saltholmen

faaer 40 Rdr., men han forlanger kun det Halve. At faae en af de to Svende, der ere her i Byen, lader sig ikke gjöre, da de ere forbundne at tjene deres Mestere indtil Foraaret^{*)}. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 85.

1709. 28 December. Forstrækning til Kongen.

Rentekammer Skrivelse til Stiftamtmand v. Plessen, at Hans Maj. til Krigens Förelse behöover en Del Penge, hvorfor man har gjort Regning paa, at han vil laane Kongen 5000 Rdr.; man lover ham sikkert at faae Renter til hvert Aars 2 April.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 86.

1710. Chiurgernes Vilkaar.

I en Mandtals Liste over Mariager By til Krigsstyr findes: "Der i Huset er verreende een fattig ung Mand Hermand Schoemacher med hans Konne, haver lært Barberer Kunsten, mens for hans megit Fattigdombs schyld formaar hand iche nogen Mædicamenter at Kjöbe, og der for bliver lidet eller intet brugt, og her i denne liden Bye Kand intet fortjene, og derfor gaar om paa Landet, hvor hand kand til Lifs ophold bekomne nogit at fortjene". Han boede i Huse med to andre fattige Familier, hvoraf den ene var under Fattigvæsenet.

Fra Schanderborg hed det ved samme Leilighed: "Niels Michelsen Feltskier og Hustru, som iche kand nære sig af Professionen, men er saa got som haus arm og sidder i Bente Jægers Gaard".

(Stiftamt. Archiv).

---

^{*)} I en Skrivelse fra Politie- og Commerce-Collegiet af 16 Januar 1710, kaldes Samuel Beaufin "den fornemste Chyrurgus i Aarhus".

Nr. 87.

1710. Godseiernes Vilkaar.

I Anledning af Krigsstyren, skriver Anders Rosenkrands til Tirsbeck: "i det jeg hafver nogit forarmet och Elendigt gods och ofver 70 Tdr. Hartkorn, som hverken er bebygget eller plöiet eller saet til udi mange Aar, och den største Del af det öfrige maa jeg iche alleneste betale Korn och Qvartal Skatter for mens endog forschaffe dem hvad de schall æde och saae, och det langt mere end som jeg kand aufle, och hafuer det ei allene været udi Aar mens udi mange Aar efter hver andre, och er det ikke allene ved Langting, mens hos en stor Deel af Bynderne her ved Stædet ogsaa" etc. Han skylder 19,000 Rdr. bort, som han forrenter og desuden flere Hundrede Rigsdaler til Kræmmere etc. Han beder om en moderat Krigsstyr.

(Stiftamt Archiv).

Nr. 88.

1710. Byfogdernes Vilkaar.

I Anledning af Krigsstyrsligningen i Aarhus, hvorhen Magistrats Personer og andre fornuftige Mænd af hver By eller Herred vare befalede at möde, for under Stiftamtmandens og Bispens Præsidium at foretage Ligningen, anföres ved Byfogden i Mariager: "Niels Jenssön er Enkemand, bruger ingen borgerlig Næring eller Handel i ringeste Maader, er en fattig Mand, fordi hand haver ingen Indkomst til hans Underholdning at leve af, og ei noget til hans Bestilling ligger, og paa nogle Aars Tid er i denne liden Bye intet forefalden, hvorved han nogen Accidencer kunde nyde, og ichun i et Aars Tid ved Bythingit bekommet Forseglingss Penge for Dom og Tingsvinder 2

Sldr. og hans Salarium for Herreds Fogeds Betjening hand nyde schulle udi 5 Aar ingen Penge paa Amtstuen bekommit, og derfor kand ei noget contribuere, mens allerunderdanigst formoder at han bliver forskaanit. Gaarden hand i boer tilhörer Jens Gundersön". Han blev forskaanet, "for hans slette Tilstands Skyld".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 89.

1710. Forstrækning til Kongens Tjeneste.

Af en Skrivelse fra Biskop Braem til Stiftamtmand v. Plessen sees det, at han havde været anmodet om at gjøre Forstrækning til Fædrelandets Tjeneste. Han havde betalt 1000 Rdr. i Amtstuen, mere kunde han umueligt afstedkomme, og Korn og Fedevarer at levere, istedetfor den manglende Forstrækning i Penge, som man havde anmodet ham om, kunde han slet ikke, da han ikke eiede saadanne Varer: "saasom de Vahre, jeg anmodes om, aff mig hverchen haffves eller handles med". Af en Specification fra Rentekammeret sees det, at Bispen var ansat til 2000 Rdr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 90.

1710. Udredning af Rytterheste.

Præsterne i Aarhus Stift taxeredes til Udredning af Rytterheste for 4583 Rdr. eller 91 Heste à 50 Rdr. og 33 Rdr. Overskud.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 91.

1710. Procuratorernes Vilkaar.

Af en Erklæring fra Taxerborger Christen Sveistrup i Horsens sees det, at han var Skrædder, Procurator, Consumtions-Forpagter og Kjøbmand.

Han siger, at "Procurator Embedet angaaende, da falder der faae Sager i denne liden Bye".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 92.

1710. Paryk og Fontange Skat.

I Paryk og Fontange Skat samt $\frac{1}{3}$ af Tjenestefolkernes Lön betalte Horsens af 54 Paryker 8 Fontanger, 3 Topper . . . . . 111 Rdr.

$\frac{1}{3}$ af Tjenestefolkernes Lön . . . . . 58 — 4 $\frac{1}{2}$ 5 β

Tilsammen 169 Rbd. 4 $\frac{1}{2}$ 5 β

Randers af 58 Paryker, 79 Topper 288 Rbd.

2 Carosser . . . . . 40 —

$\frac{1}{3}$ af Tjenestefolkernes Lön . . . . . 140 — 2 $\frac{1}{2}$ 2 β

Tilsammen 468 Rbd. 2 $\frac{1}{2}$ 2 β

Ebeltoft af 9 Paryker, 3 Fontanger, 23 Topper og Sætter, samt $\frac{1}{3}$ af Folkelön . 67 Rbd. 4 $\frac{1}{2}$ 2 β^*)

Mariager af 14 Paryker . . . . . (Stiftamt. Archiv).

Nr. 93.

1710. 8 Marts. Paabud om Udsæden.

Rescr. til Stiftamtmanden at opgive, hvormegen Rug, der er saaet ifior, og dersom der ikke er saaet saameget som sædvanligt, da skal han tilholde Proprietairer og Regimentsskrivere, "der da desto mere af Byg, Havre og anden Sæd nu i Foraaret bliver lagt".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 94.

1710. 8 Marts. Stiftsphysicus klager over Indgreb i Næringen.

Ansøgning fra Dr. Th. Laurentius til Stiftamt-

*) En Karl kavde i Lön 4 Sldr. à 4 Rdr., en Pige 2 Sldr. à 2 Rdr. om Halvaaret. Maaskee de havde Tillæg in natura. Eller har man ikke angivet den fulde Lön?

manden. Han lider Skade i sin Næring af fremmede Landløbere og Qvaksalvere, som ikke blot lade sig bruge af hvem, som vil, men endog gaae omkring i Husene, for at blive bekjendte, hvorved Vedkommende blive bedragne, og smitsomme Sygdomme faae Leilighed til at udbrede sig. Han søger Stiftamtmandens Beskyttelse mod disse. Som Bilag Copie af hans Bestalling d. d. 17 Marts 1696. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 95.

1710. 15 Marts. Mariagers Vilkaar.

Byfogden, N. Jensen til Stiftamtmanden. Han havde modtaget Stiftamtmandens Ordre af 13 Marts angaaende 360 Rdr. for 15 Baadsmænd at udgives af Mariager, og samme Dag forkyndet den for Borgerne. "Hvorover de, af den Umuelighed bemeldte Summa at tilveiebringe er bleven meget forskrækket og saa sorryfuld, at nogle af dennem er ferdig at løbe her fra Byen". Forhen var Mariager ansat til 15 Baadsmænd, da ikke alene Byen var velhavende, men der ogsaa vare mange Søfolk og Skibe i Districtet. I en Landsby, Assens, $\frac{1}{2}$ Mil fra Mariager, var der f. Ex. 15 Skibe, hvor der nu ikke er eet, og ingen sønden Fjorden; men norden Mariager Fjord boe velhavende Strandsiddere, der fare under Prætext at have Borgerskab i Høbroe. Mariager er saa forarmet, at mange Borgere ere flyttede ud paa Ryttergodset og hos Proprietairer, og have efterladt deres Huse i Mariager øde. Ligning af 360 Rdr. vil han ikke begynde paa, da han ikke indseer, hvor han skal tage dem. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 96.

1710. Krigsstyr.

Krigsstyr udredet efter Frdn. 25 Marts 1710.

Aarhus betalte 4476 Rbd. (Dr. Laurentius 5 Rdr., Biskop Braem 200 Rdr., Mag. Laur Thura 70 Rdr., Conrector 4 Rdr., Hørerne 5 à 7 Rdr., Byfogden Oluf Andersen 30 Rdr., Clemen Hansen 65 Rdr., Christen Basballe 80 Rdr., Sal. Jes Farvers Gaard og Börn 50 Rdr., Borgemester Winther 40 Rdr., Borgemester Wendelbo 30 Rdr., Raadmand Peter Farver 60 Rdr., Anthony Harding, Barbeer 4 Rdr., Iacobus Apotheker 100 Rdr. etc.).

Horsens betalte 1747 Rdr. (Raadmand Riber 140 Rdr., Mad. Sal. Tonboes 130 Rdr., Borgemester Hofgaard 130 Rdr., Sognepræsten Hr. Winding 60 Rdr., Capellanen Hr. Fog 45 Rdr., Hosp. Præsten 15 Rdr. etc.).

Randers 1278 Rdr.

Grenaa 315 Rdr.

Ebeltoft 158 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$.

Mariager 161 Rdr.

Skanderborg 104 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 97.

1710. 8 Mai. Östergaard.

Joh. Gotfred Gesius undskylder sig for at holde $\frac{1}{2}$ Rytterhest af Östergaard, hvor der kun kan saaes 12 à 13 Tdr. Rug, 10 à 12 Tdr. Byg, 40 à 43 Tdr. Havre og ingen anden Sæd, af hvilken han aarlig maa give 350 Rdr. i Forpagtning; af Constantinsborg ($\frac{1}{2}$ Hest?) gives derimod 1300 Rdr. i Forpagtning. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 98.

1710. 4 Juni. Krigsstyren.

Af Biskop Braems Skr. til v. Plessen: "Her i

Stiftet haver jeg ellers ikke sporet, at nogen særdeles haver besværet sig over det, han var ansat for, (til Krigsstyr), men alding er dermed roligere end jeg hafde formodet”.

PS. ”I Gaar Aftes ved 7 slet, døde Borgemester Wendelbo”.
(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 99.

1710. 7 Juni. Bröd til Flaaden.

Skr. fra Byfogden i Aarhus, at han har kaldet for sig Stadens 6 Bagere, og spurgt dem, om de vilde modtage Rug at bage til Flaaden, leverende 9 Lpd. ”hart” Bröd pr. Tönde Rug, à 5 $\frac{1}{2}$ Tönden i Bagelön. Dette ville de, men de ville ikke levere 9 Lpd. af Tönden. Jens Brandt havde prøvet at bage to Tönder Rug, men kun faaet 16 Lpd. 3 $\frac{1}{2}$ Pd. da det nylig kom af Ovn.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 100.

1710. 20 Juni. Et nyt Apothek i Aarhus.

Rescr., da Apotheket i Aarhus, formedelst Jacob Gesius's höie Alderdom, var i saa slet Forfatning, at Indvaanerne maatte hente deres Medicamenter andensteds, saa har Hs. Majst. beskikket og forordnet Bernt Holmsted til at være Apotheker dersteds*).

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 101.

1710. 25 October. Norges Proviantering.

Skr. fra Amtsforvalteren til Stiftamtmanden, at der ikke kunde sendes Korn til Norge af fem Grunde:

*) Den 20 Februar 1712 fik Holmsted Bevilling paa at være alene Apotheker, da J. Gesius var död.

1) Kornet er endnu utorsket, og kan ikke leveres för mellem Mortensdag og Jul. 2) Vinteren vil da forhindre Udskibning. 3) Convoyerne pleie ikke at være saa hastige. 4) Skibe kunne ikke gaae for sædvanlig Fragt, da de maa betale höiere Hyre etc. Desuden fik de ingen Fragt ifjor for Höe, de seilede med; og de frygte, det skulde gaae ligesaa i Aar. 5) Kornet er endnu for grönt og vaadt til at afskibes; det maa först ligge noget, og kastes paa Lofterne.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 102.

1710. 12 November. Paryskatten.

Skr. fra Biskop Braem til Stiftamtmanden "fra Kjöbenhafn ere passagerer ankomne, som beretter, at den extraordinaire Skat om Peruquer, Topper etc., skal kaldes tilbage og derimod een Kopskat udkomme".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 103.

1710. 24 November. Paryskatten.

Byfoged Rudolf Redlich beretter: at Folk i Ebeltoft bærer Paryker meest af höi Fornödenhed, og som knäpt ere 1 Rdr. værd. Deres Koner bære tarvelig Dragt paa Hovedet, "som bestaaer mesten Del udi een Sort Silke eller Taftes Hue med et Par Rader Sorte eller hvide Kniplinger af ringe Værdi opsat paa". . . . "De af ringe Efne som Haandværks folkes Qvinder og deslige bærer Höiere opstukne Huer end de andre, omendskjöndt, at samme Hoveddragt dog i sig self ikke er af nogen Consideration". Det var langt fra ikke saadanne prægtige Hovedtöier

og Fontanger, som Tjenestepigerne i Kjöbenhavn bare. Han beder om, at de maa være fri for den Skat.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 104.

1711. Gardens Uniform.

Af en Fortegnelse paa endel Munderings Stykker efter en Soldat af Livgarden, död i Aarhus: 4 röde Kjoler og 4 gule dito med Messingknapper, 2 Par gamle röde Buxer, 2 Hatte med Cocarde, 1 gult Læder Gehæng, 3 gamle, röde Strömper etc.

(Raadh. Archiv).

Nr. 105.

1711. Bodild Sten anklaget for Majestætsforbrydelse.

To Personer i Randers, Jörgen Petersen, Farver og Bodild Stens Laugværge, og Poul Rasmussen hendes Fuldmægtig, anklagede Bodild Sten, v. Sprechelsens forrige Husholderske paa Dronningborg, for nogle usømmelige Ord, hun havde talet mod Kongen, efter det sidste Krigsstyr-Paabud. 1) Hun havde sagt til sin Fuldmægtig: "hvad vil Kongen före Krig, gid han havde saamegen Forstand, som han der" — pegende paa Fuldmægtigen, 2) og til Lauværgen: "det skal faae en god Skik med vores Krig, Kongen er nu selv General, og hvor gammel var han Prinds, naar di kommer i Krigen og det gaaer an, saa vender di Ryggen til, og siger, saa Pakker dj, saa Pakker dj, det skal faae en god Skik". Til at bedømme denne Sag beordredes en Commission bestaaende af Stiftamtmand v. Plessen og Baron Krag, Stiftamtmand i Viborg, men da det under Sagens Gang kom op, at hun havde sagt om v. Plessen, at han burde

være en Svinehyrde og ikke en Stiftamtmand, saa veg v. Plessen, og i hans Sted beordredes Otto Krabbe, Justitsraad. Det bemærkes, at Kongen var fraværende, og at 3 Regjeringsraader anordnede Sögsmaalet*). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 106.

1711. 22 Juni. Skibsfarten.

Aarhus eiede 62 Fartöier (hvorunder 3 Færgesmakker) fra 3—60 Læster, Summa 840 Læster. Horsens 13 Fartöier fra 4—17 Læster, Summa 127½ Læster. Magistraten i Randers beretter, at der til Byen er 10 smaa Skiberumme, der nu for det meste ere fraværende; de have anmodet Borgerne om at udruste Kapere og bevæbnede Fartöier, men ”i denne liden Bye er hverken beqvemme Fartöier, Baadsfolk eller Krigs Ammunition at faae”. Toldereu i Randers derimod beretter, at der hjemmehörte 11 Fartöier fra 6—28 Læster drægtige, Summa 133½ Com. Læster. I Grenaae hjemmehörende 10 Fartöier à 4—30 Læster, 138 Læster. I Grenaae District desuden 6 dito à 10—48 Læster, eller 145 Læster, Summa 283 Com. Læster. Ebeltoft Told-District 18 Fartöier à 4—140 Læster, Summa 442 Læster. 1 Skib paa 140 Læster tilhørte Etatsraad Jörgen Arenfeld, men de fleste andre tilhørte Skibsförerne, eller med faa Undtagelser andre Indvaanere i Ebeltoft. Hadssunds Tolddistrict: Mariager eiede 3 Fartöier 1 paa 13, 1 paa 19 Læster med

---

*) Fredagen för 30 Mai 1712 blev Bodil Steens Midler sequestrerede nemlig: 1) Hendes Gård i Randers med 4 hele og 4 halve Agre i Marken. 2) Hendes Jordegods. 3) Mogens Seefeldts Obligation paa 3000 Rdr. 4) Sgnr. Pedholdts Obligation paa 400 Rdr. 5) Hvad Bodil Steen kan tilkomme i Sagen mod Justitsraad v. Overbek, angaaende 3000 Rdr. etc.

Dæk og 1 paa 22 Læster uden Dæk, "farer med Brænde". Mariager havde altsaa 54 Læster. Hobroe 2 Fartöier, 1 paa 17½ og 1 paa 19 Læster uden Dæk og Föring, 36½ Læster. Wifuebroe en Galliot med Dæk og Föring 30 Læster. Hadsund en Kreiert uden Dæk og Föring 19½ Læster. Hadsunds District Summa 140 Com. Læster. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 107.

1711. 8 Juni. Postvæsenet.

Af en Skr. fra Baron Rodsteen sees det, at Posten fra Kjöbenhavn hidtil gik fra Randers til Viborg, fra Viborg til Aalborg, at den om Sommeren brugte 6, om Vinteren 7 Dage, og at Postvæsenet indbragte Fru Gyldenlöve 18000 Rdr. aarlig. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 108.

1711. 15 August. Udskrivning af Barbersvende formedelst Pesten.

Rescr. til Stiftamtmanden: "Saasom disse svage Tider her i vores Kongelige Residentz Stad Kjöbenhavn nödvendigen udkræver et godt Antal Barbersvenne, foruden de her er til at betjene de Syge", saa befales Stiftamtmanden fra Stiftets Kjöbstæder og Landet at skaffe saa mange Barbersvende som muligt over til Kjöbenhavn, hvor der loves dem 15, 20, 25 Rdr. efter deres Duelighed, og som de ville lade sig accordere. Paa Stiftamtmandens Skr. fik han følgende Svar.

Magistraten i Aarhus: her er kun to Svende, den ene hos "Mr. Samuel Bofein", og den anden hos "Regimentsfeldtscherer" Anthoni Hardings Kone. Ingen af dem holder Dreng, saa de ikke kunne miste deres Svende.

Magistraten i Horsens beretter at der i Byen er kun "een Barber, Ægidius Karstens, der holder een Svend, som varter op i Byen, naar Mesteren kaldes paa Landet at betjene nogen Siug eller Patient". Da de ikke til Flaaden havde kunnet skaffe en Barber Svend, saa havde de maattet betale 40 Rdr. i rede Penge derfor. I det sidst forløbne Aar var der 3 Chirurger bosiddende der i Byen, men de to, Mester Johan Geert og Mester Daniel, havde taget Tjeneste ved Armeen, hvor de nu vare. "Saa denne forarmed Bye i saa maader ligesaa slet som i andre Maader er forsynedt".

Magistraten i Randers: her findes hverken Svende eller Dreng, men kun to halvgamle Barberere, bosiddende, som ikke kunne undværes.

Herredsfoged Mikkel Sørensen i Randers: i hans Herreder er ingen Barberere.

Amtmand Nansen beretter, at der i hans Amter hverken findes Barberer-Mestere eller Svende.

Grenaa: her findes kun "Een gammel fattig Mand som Er over sinne 80 Aars Alder, hvilchen lidet formaaer eller forstaaer at hjelpe sig self end sig andre" etc.

I Ebeltoft findes kun en gammel Mand, som i sine unge Dage har lært Barber Professionen, men ikke længere duer, ei heller lader sig bruge.

Amtmand Gerstorff paa Isgaard: i hans Amter findes kun en gammel Feldtschjerer Mester Wolf i Rönde, som ikke holder Svende.

N. Jensen Byfoged i Mariager melder, at hos ham har der i 8 Aar hverken været Barber Mester eller Svend, "uden en Persoen som lader sig kalde Mester Herman Schomachicus Chirurgius (sic), som

til og fra paa 7 Aars Tid her i Byen og ude paa Landet, hvor hand kan bekomme nogle passienter at curere, som hand vel forstaaer, hand er ungefehr 36 Aar gammel, haver for 1½ Aar siden gift sig med en stachels lochede Qvinde. De haver et Barn sammen, Qvinden gaaer og betler med Barnet, mens han er en meget liderlig Person og i hans Armod og Fattigdom meget storagtig! — Denne bemelte Landlöber, som ei haver soeret Borgerskab, eller Byen haver nogen Nytte af for 1 β aarlig, og ei vil svaere eller agte nogen Ret eller Befaling, loed jeg til mig hente i Dag strax efter at jeg min Ordre bekom, og som hand da kom loed jeg ham læse Brevet, og paa bedste Maader med höflige Ord begjærede og bad hannem, at hand vilde paatage sig samme Forretning at betiene, efterdi hand er en arm, fattig Mand, og derved kunde mange Penge fortjene, hvorpaa hand svarede, hand var ingen Svend, men en Mester i Barberkunsten, og forbandede sig ei dertil vilde lade sig bruge, hvortil jeg maatte svare, at dersom hand ei med det Goede vilde gjöre Tjeneste for saadan en tilbuden honorable Gage Maanetlig at nyde, kunde jeg vel paa höie Öfrigheds Vegne ham det befaele, som og maaske kommer dertil, at hand skal lade sig bruge enten hand vil eller ei. Hvorfor hand löb ud af Dören og paa Gaden skellede for en Skelm, Hundsvot og slog efter mig med hans Stok, med mange utilbörlige og Trudsels Ord, som jeg med Taalmodighed maatte höre, hvorpaa jeg haver Vidne af Naboerne, som derpaa hördte, Dersom her var Aresthus, Byesvend og Vægter, som i andre Kjöbstæder er, veed jeg vel hvad Straf saadan eet Menneske burde have, paa det at andre ikke skulle gjöre ligesaa, mens som

jeg haver ingen Assistance af nogen her i Byen, maa jeg det med andet mere som her imod mig er passeret — indtil videre lide. Bemeldte Barberer Hermand Schoemacher, burde alligevel at lade sig bruge som een ringe Underdan (undersåt (sic) føed i Helsingöer) saasom hand dertil findes dygtig nok, og er een Lösgengere og een slem Vofvehals, som baade jeg og andre frychter for, og derfor ynschte gjerne at han kunde kommæ her fra Byen. Derfor underdanigst ombeder Hr. Stiftsbefalingsmand vilde behage at give sin Befahling til 2de Mænd her i Byen, nembl. Jens Andersen Mariager og Peder Andersen Fældbere, at De strax bemægtiger sig samme Barberer, og paa en Vogn at bringe hannem til Fusingöe, saa kunde Hr. Etatsraad self see Persoenen, og om Gagen med hannem accordere förend hand gaaer herfra Byen paa Landet, Saasom han löber her i mellum til og fra”.

Amtmand, Etatsraad Jürgen Grabou i Skanderborg melder, at der i hans Amter ingen Barbersvende findes at skikke over.

Byfogden i Skanderborg: der i Byen er hverken Barbermester eller Svend.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 109.

1711. 14 September. Skarpretterens Lön.

Skarpretter Hans Henr. Höcker klager over, at han sidder med mange Börn og lider Nöd, fordi man i Aarhus nægter ham, hvad hans Forgjængere have havt, nemlig af hvert Læs Trækul, Træsko, Fisk, Sild og Frugt 2 β, af hvert Læs Brænde et lille

Stykke; naar nogen tager Borgerskab 15 β . Naar fornemme Folk gjöre Bryllup 1 Flaske Öl og 2 Retter Mad.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 110.

1711. 20 October. Foranstaltninger i Anledning af Pesten.

Effter at Hans Kongl. May^{ts} allernaadigst til mig ergangne Befaling af Dato d. 8 Sept. sist afvigte udi Schänderborg og Aakiær Ampter strax er bleven kundgiort, har ieg tilskrevet Proprietarierne, Præsterne Herretz Fogden, Skriverne, og Andre udi hver Herret, og der ved forlanget, de vilde give mig deris Betenchede om de Poster udi høyst bemelte forordning, anlangende præcaution mod dend antente smitsom siugdøm, huor paa vi kunde træde til sammen, og vidre der om deliberere, til hvilchen ende vi i Dag her udi Saxild Kirche ere kommen tilsammen for Aakiær Ampt; da en hvers Propositioner over veyet, og til et Corpus, saaledis som følger, Colligeret.

1. At samptlige sognefolchene udi enhver Bye, og udi et hvert huus aften og morgen skal forsamlis, for at indfalde til Gud med inderlig og alvorlig bön og paakaldelse, om dend antente smitsomme siugdøms naadige afvendelse.

2. Maa ingen ubekiente reysende, ihvo det maatte være, blive tillat giennem lands byerne at passere, eller nogen til Logement indtagis, meeget mindre deris medførende Gotz, saa som gang og sengeklæder, hör eller hamp, eller nogen slags ulden Vare i huusene at lade indføre, som iche rigtig Sundheds passer og At. effter forordningen af 1 Majo sist forlöben med sig bringer, og skal slige passer frem viis

før Præsten og de 2de Mænd, som udi hver bye til opsicht af Ampt Manden bliver anordnet.

3. De som haver Börn eller Venner paa befengte stæder, maa dem iche hiem kalde, eller huuse.

4. De tvende Mænd, som effter foregaaende anden post i byen bliver forordnede, skulle iche allenne strax, naar nogen siugdum begynder, men end og hver löverdag give Præsten underretning om siugdum og dödsfald, eller og Herretz Fogden, som det strax igien raporterer Amptmanden, at hand der effter kand giöre anstalt, om befengte huusis tilsperrelse, om fornöden giöris.

5. Dersom nogen smitsom siugdum, det Gd forbyde, udi et huus skulde fornemmis, da samptlige de andre i byen at entholde sig fra samme huus, og ey tillade nogen af ded befengte huusis folch, i deris huuse at indkomme.

6. Præsten maa i dend bye huor nogen smitte fornemmis, iche meddeele sundhedspasser til de sunde, meeget mindre til nogen i de befengte huuse, paa det iche ved deris fart og omreysen de andre stæder skulde besmittis.

7. Stodere og Betlere, med hvis de hos sig haver, maa iche föris fra en bye til en anden, mens forblive huor deris tilhold er.

8. Saafremt, det Gud naadeligen forbyde, at dend grasserende siugdum sig nogensteds skulde yttre, da skal de afdödis legemer inden 24 timers forlöb, enten Vedkommende har kiste eller iche, til jorden bestædis, og liggravene i det mindste være 3 alne dybe.

9. De byer, huor udi siugdømmen sig maatte yttre, skulde saa fremt Kirchen iche liger nær og beleylig for dennem, forud have udseet, og indgryfftet en plas

til en eegen Kirchegaard, at iorde deris döde udi, og skal Præsten og Herretz Fogden have inseende med, at saadan platz, huor nödig er, strax bliver indrettet, saa og tilholde Vedkommende, at de sig i tide forsiuner med folch at udbære deris liig.

10. De udi dend anden post om mælte 2de mænd skal strax angive for Præsten og Herretz Fogden, naar nogen svagheder udi deris byer antendis, og af hvad siugdum folch meest döer, paa det strax fornöden anstalt om de hefengte huusis tilsperrelse, eller Vagt kand giöris.

11. Skal og herretz Fogden saa vel som skriveren have nöye opsieht med strand Vachterne, at samme efter forrige giorte anstalt og anordning uafsladelig holdis vedlige, og at ingen personer eller medførende gotz i denne Svage tid fra Sælland maa komme i land, omskiönt sundheds passer der fra medföris, iche heller fra andre Provincer, med mindre de medbringer udförlige og troværdige Sundheds beviiser, at ingen smitsom siugdum, paa ded stæd, huor de sist afgich fra, grasserer.

12. Hvo som enten af mot Villighed, eller af for sömmelse sig imod nogen af forreskrefne poster forseer, böder til straf, effter Kongl. Forordning af 8de Septemb. sist afvigte, förstegang 10 Rix^{dr}, andengang dobbelt og derforuden være General Fiscals tiltale undergIVEN, hvilke bödder strax af Herretz Fogden indfordris, eller udpantis, og hvo iche kand betale, straffis med fengsel, hals Iern, gabestog etc. af Herskabet paa det sted, huor forseelsen er skeed.

13. Paa det at en hver om disse foreskrefne poster kand have effterretning, og sig der effter viide at forreholde, saa skal hos Herretz Fogden findis gienpart

af dette forfattede Instrument, huor en hver Præst kand søge sig en Copie, hvilchen hand enhver sön-dag effter Gs tiennistis forretning ved Degnen paa Kirche gulvet vilde lade læse, og deruforuden de en-foldige tit og offte forklare og detz effterlevelse alvor-ligen formane.

Skulle ellers, det Gud naadeligen forbyde, nogen smitsom siuge sig tildrage, da erindris Proprietarierne, Herretz Fogden, og skriveren, At de strax det for Ampt Man. angiver, at anstalt til muligste præcaution kand giöris, det snarestee skee kand og om nogen her effter fornemmer noget videre fornöden at i achttagis, ville de sligt strax til Amptmanden indgive, at saadant ved ny samling, om fornöden erachtis kunde vorde i verch stillet, og effterdi, ære være Gud, endnu ingen smitsom siugdom i Aakiær Ampt eller omliggende stæder er at fornemme, Saa veed vi underskrefne her om ey vidre denne gang at tage i acht, men hvis nogen Contagion skulde sig tildrage, kand ny Sam-ling skee, om mand ved Guds naadige hjælp kunde paafinde noget at præcavere dend smitsom Contagion. Saxild d. 20 Octb. A° 1711 *).

Jörgen Graboe. Bendix Lassen. Hr. Joachim Brorson. Just Rosenmejer. Christian Jenss. Jörgen Koefod. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 111.

1711. 7 November. Kopskat af Mennesker og Heste.

Forordning om en Kopskat efter Rang og Stand, fra 1 til 48 Rdr. for Voxne, fra 2 $\frac{1}{2}$ til 16 Rdr. for Börn. Ingen betale for mere, end 3 Börn, og de Forar-medede fritages, ligesom de Kgl. Laqvaier, Pager etc. For

---

*) Lignende Befalinger udgik i andre Distrikter, i Stæderne o. s. v.

Karetheste 4 Rdr., for andre Heste 2 Rdr. i Kjöbenhavn. I Provindserne 2 Rdr. for hver Hest. "Dog ikke hermed ment eller forstanden de fattige og uformuende Borgere, som kunde have et eller flere ringe og udslæbete Bæster, hvormed de til deres Ophold kunde age Leer, Vand eller Sand, eller og bruge til et Par Tdr. Sæds Dyrkning" o. s. v.

Nr. 112.

1711. . . . November. Krigsstyr, Kop- og Hesteskat.

	Krigsstyr,	Kop- og Hesteskat.
Aarhus	5853 Rdr.	- 2696 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$.
Randers	1751 —	- 1315 —
Ebeltoft	154 —	5 $\frac{1}{2}$ - 129 — 5 -
Grenaa	333 —	- 332 — 4 -
Mariager	184 —	- 166 —
Horsens	2105 —	3 - - 990 —
Skanderborg . .	117 —	1 - - 262 — 5 -
Dronningborg og Silkeborg-Amt	4960 —	3 -
Stjernholms, Hav- reballegaards og Callø-Amt . . .	7411 —	2 - - 1228 — 1 -
Skanderborg Amt	1907 —	3 - *)

(Stiftamm. Archiv).

Nr. 113.

1711. . . . November. Landmilicien.

Forordn. Hs. Maj. har ugjerne erfaret, at adskillige

---

*) De fleste Ligninger til Kopskat ere fra Januar og Februar 1712. Man havde taxeret de anseligste Mænd i Kjöbenhavn og tillige strax sendt Lister hertil f. Ex. v. Plessen 400 Rdr., Biskop Braem 300 Rdr., Samuel Beaufin 15 Rdr. o. s. v. Ellers udkom Forordningen først 11 Mai og Skatten var forfalden 11 Juni med 1ste Termin.

af de ved de gevorbnæ Regimenter værende national Soldater, paa Marchen til Holsten ere deserterede; det skal derfor overalt bekendtgjøres fra Prækestolene, at dette er strængeligen forbudet; hvo som hæler en bortløben Soldat skal böde 100 Rdr., og kan han ikke dette, da gaae et Aar i "Skuf Carren", om han er Kroholder, Vært, Borger, Bonde eller Foged, men er han en Proprietair, da böde 200 Rdr. og miste Karlen, der skal afgives til en Fæstning, (Fredericia for Jylland.)

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 114.

1711. 30 November. Rector scholæ i Mariager.

Den "latinske Skolemester" i Mariager havde efter Præstens, Pontus Sparres Attest, 32 Tdr. Korn efter Fredr. den 2dens Fundats, dat. Skanderborg Slot 20 Juni 1573, og Mariager Degnekald "for sit Embede at opvarte og slet intet videre".

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 115.

1712. Forstrækning til Kongens Tjeneste.

Aarhus 4000 Rdr., Randers 2300 Rdr., Ebeltoft 200 Rdr., Grenaa 300 Rdr., Mariager 150 Rdr. (?), Horsens 2400 Rbd., Skanderborg 200 Rdr.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 116.

1712. Færefarten, Möllen, Marken.

Af forskellige Remonstrationer mellem Magistraten og Eierne af Færge Smakkerne sees det:

1) at Kongen 1704 havde skjænket Færgeløbet til Byen, til Havnens Vedligeholdelse; men at dette ikke var effectueret, som det synes, fordi Magistraten ikke havde turdet paatage sig at seile til een Kasse

med Byfoged Erich Christensen i Kallundborg, der holdt 2 Smakker, (her var 3). 2) At det havde været besluttet at betage Aarhus Mølle dens Friheder, og for Overskuddet af Consumptionen at bygge Veirmøller. 3) At mange Gaards-Avl i Byens Mark vare solgte til de omkringboende Bønder og til Udenbyes.
(Stiftamt. Archiv).

Nr. 117.

1712. 15 Januar. Toldvæsen.

Efter Tolder P. R. Helles Regnskab var Tolden i Horsens fra 1 Januar 1711 til 1 Januar 1712: "Ald indgaaende Told 317 Rdr. 37½ β. Udgaende Told 193 Rdr. 37 β. Consumption af de 3 Species Vin, Brændevin og Salt 18 Rdr. 48 β. Af Kammerherre Bröchdorff for udførte 105 Tdr. Smör 9 Rdr. 81 β. Ialt 539 Rdr. 11½ β". Tolderens Lön var 106 Rdr. 54 β om Aaret "naar for promte Betaling og stemplet Papir 1½ pCt. var afdragen".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 118.

1712. 1 Marts. Öt til Flaaden.

Sö-Etatens General-Commissariat forlanger at vide, hvormeget Öl, Bryggerne og Borgerne i Aarhus ville paatage sig maanedligt at levere, og til hvad Pris; og om ikke inden 3—4 Maaneder 3000 ledige Öltönder kunde være at faae, og til hvad Pris.

(Raadhus-Archivet).

Nr. 119.

1612. 13 Mai. Apotheket.

Skrivelse fra Byfoged Oluf Andersen i Aarhus

til Stiftamtmanden. P. S. "Nu kom Apotheker Holmstad til mig med Indlagde, og beklagede sig meget over Johan Gotfried Gesii uendelige Forhold med hannem, hvilched ligner hans forrige Bedrifter, og lader det sig nock ansee, at dersom Hs. Kongl. Mayst Bref, som Holmstad er meddeelt, icke extreme vorder exequeret, og at Gesius icke bliver tiltalt for sin derimod beteede Ulydighed, saa formaaer hand icke at faae det gamble apotheck tilluckt og afskaffed".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 120.

1712. 25 Juni. Barber-Amt.

Magistratens Erklæring paa Samuel Beaufins og Steinwinckels Ansøgning om et Barber-Amt i Aarhus til Udelukkelse af Fuskere, og hvor de mene kun to at kunne bestaae (Rigimentschirurg Hardung skulde lukke sin Barberstue, hvor han holder en uexamineret Svend). Magistraten siger: Beaufin er næsten altid paa Landet, Steinwinckel bruges ikke i Chirur-gien; derfor hændes det stundom, at nogle Syge søge til Fremmede og ofte med god Hjelp. Forrige Aar havde der været en berömt "Bruckschneider og Ocu-list" paa St. Olai Marked, som var meget lykkelig i sine Cure, "men formedelst hand udstood paa Thorfvit og der faldholdte nogle smaa Specier af dertil hørende Medicamenter, for derved at tilsamle sig Fölch og dennem at kundgjöre sin Profession, om en og anden hans Hjelp kunde behöve, blev hannem af Apo-theker Holmstad og Chirurgus Steinwinckel ved Politibetjenten frataget samme Specier og forceret til at qvittere Byen, hvilked ikke var de indenbyes eller de udenbyes her omkring til nogen Baade eller For-

del paa deres Sundhed," etc. Magistraten foreslaer, at om der skal oprettes Barber-Amt, der da maatte være 3 Mestere; og den gjør opmærksom paa, at et saadant Amt vil være til Hinder for de dygtige Mænd, der nu ere i Kongens Tjeneste, paa Flaaden og ved Hæren, at tjene Folk, naar Freden kommer.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 121.

1712. 27 Juni. Forstrækning til Kongens Tjeneste. †

Stiftamtmand v. Plessen havde spurgt Grev Christian Friis til Frisenborg, hvad Forstrækning han kunde gjøre til Kongen. Svar: hans Gods var, paa Grevskabet nær, pantsat, og han havde forstrakt Kongen 7000 Rdr., mere kunde han ikke afstedkomme.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 122.

1712. 20 August. Skatteoprævning.

For at forebygge de Ubehageligheder for Regjering og Folk, der flød af Familie- og Folkeskattens Bortforpagtning, havde man besluttet at indhente enhver af Ydernes Erklæring, hvormeget de frivilligt vilde give og indbetale i Amtstuen, Resten skulde lignes.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 123.

1712. 10 October. Criminalvæsen.

Just Christoffersen i Lund skrev til Stiftamtmanden: "Afvigte 24 Octbr. faldt Dommen her til Bjerre-Hatting Herreds Thing paa den Tyv jeg fattig Mand er saa ulykkelig kommen i med, at han skal hænges, og da, samme Dag, endda for Retten

indskjöd Tyvens Procurator sig paa Tyvens Vegne at stevne Sagen til næste Landsthing. Nu har Tyvens Venner ladet sig forlyde med, at de ikke ville stevne, ikke heller har de taget Hjemtings Dommen beskrevet endnu, saa det tegner til de vil lade Tyven sidde hen, dermed at forhale Tiden, det længste de kan, altsammen for at ödelægge mig i Bund og Grund, heller og ved slig Ophold söge Leilighed til at faae Tyven udpractiseret, paa det de kunde skille mig ved Erstatning, for alt det, jeg har sat paa denne Sag". Han maa betale 2 Sldr. til Bysvenden i Horsens ugentlig for Tyvens Forpleining og Varetægt*).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 124.

1713. Krigsstyr.

Krigsstyr af de Verdslige i Aarhus**) saavel Embedsmænd som andre . . . . . 2730 Rdr. 32 β
 1 pCt. af Umyndiges Midler,
 (Capital 42608 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 8 β) . . . . . 426 — 9 —
 for de Geistlige, undtagen Bispen, ... 131 — 43 —
 i Alt 3287 Rdr. 84 β

Horsens: de Verdslige 1202 Rdr. 43 β ;
 Umyndiges Midler (9097 Rdr. 1 β)
 90 Rdr. 93 β ; de Geistlige 64 Rd. 70 β ,
 i Alt 1358 — 14 —

*) Den 24 Decbr. 1712 havde den samme Just Christophersen i Lund sögt om, at hver af Amtets Bönder maatte komme ham til Hjelp med 2 β af en Td. Hartkorn, for at dække en Bekostning af 96 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 14 β , som han havde paa at faae en Tyv dömt og hængt, som d. 22 August ved Nattetide havde frastjaalet ham 5 Bæster. Denne Ansögnning blev bevilget.

***) Der nævnes i Mandtallet "Pederstræde" mellem Skolegade og Middelgade, og "Rykind" ved Middelgade.

Skanderborg: de Verdslige 69 Rdr. 48 β; de Geistlige 19 Rdr. 1 β; Umyndiges Midler (1041 Rdr. 40 β) 10 Rdr. 40 β, ... i Alt	98 Rdr. 89 β
Randers: de Verdslige 969 Rdr. 16 β; de Geistlige 55 Rdr. 31 β; Umyndiges Midler (9487 Rdr.) 94 Rdr. 84 β, ... i Alt	1119 — 35 —
Grenaa: de Verdslige 119 Rdr. 29 β; Umyndiges Midler (1605 Rdr. 30 β) 1 pCt. 16 Rdr. 6 β; de Geistlige 15 Rdr. 20 β, ... i Alt	150 — 55 —
Æbeltoft: de Verdslige 205 Rdr. 16 β; de Geistlige 11 Rdr. 39 β; Umyndiges Midler (3302 Rdr. 8 β) 33 Rdr. 2 β, ... i Alt	249 — 57 —
Mariager: de Verdslige 82 Rdr.; Umyndiges Midler (1393 Rdr. 42 β) 13 Rdr. 89 β; de Geistlige 22 Rdr. 87 β; . . . . . i Alt	118 — 80 —

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 125.

1713. General-Extract af Amtsforvalterens Regnskab for Havreballe-
gaards, Stjernholms og Callø Amter.

Indtægt.	Rdr.	β
Beholdning fra 1712	15291	75
Uapproberede Udgifter for 1712*)	46593	73
Restantser for 1712	10689	64
Amternes ordinære Contributioner for 1713	40034	11
Lateris	112609	31

*) Blandt Udgifterne var 6729 Rdr. til Underholdning af de svenske Fanger.

	Rdr.	β
Transport	112609	31
Familie- og Folkeskat af Amterne 2200 Rdr., Frisenborg 350 Rdr., Ryttergodset 190 Rdr., er Kroner 2740 Rdr., Kron- og Remis-Lagie 41 Rdr. 9 β, i Alt	2781	9
Consumtion af Kjøbstæderne 1713, Aarhus 8800 Rdr., Horsens 3910 Rdr., Grenaae 685 Rdr., Ebeltoft 725 Rdr., Kron- og Remis-Lagie 211 Rdr. 64 β, i Alt	14331	64
Kjøbstædernes Told, Aarhus, Courant Horsens, do.	3242	79
	876	3
Grenaae, Kroner 252 Rdr. 10 β, Ebeltoft, do. 840 Rbd. 88 β, med Lagie i Alt	1103	93
Extraordinaire Paabud.		
Krigsstyr efter Paabud, d. d. 30 Jan. 1713 af Amternes Hartkorn	14908	87
Do. eller Dageskat af Amterne	4999	47
Do. af Tjenestefolk i Amterne	1953	"
Do. af Kjøbstaden Aarhus 3287 Rdr. 84 β, Horsens 1358 Rdr. 17 β, Grenaae 150 Rdr. 55 β, Ebeltoft 249 Rd. 57 β, i Alt	5046	21
Do. af Tjenestefolkene i Kjøbstæderne	327	32
Fourageskat, Frdn. 30 Aug. 1713, af Amternes Hartkorn, Præste- og Degneboliger medbergnede	2632	10
Vacante Quarterpenge af Regimentsskriver Holmer modtaget	14301	47
Kopskat Restance, modtaget af samme Efter Kammerets Ordre modtaget af Formynderne i Grenaae af Karen Nielsdatters Fædreneary	3	"
	298	48
Aarhus Mølles Afgift	33	32
Jordebogens Indkomst 1713	105	16
Afgift af Krohold i Söfften	2	"
	179555	43

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 126.

1713. Thinghørere.

Byfogden Oluf Andersen i Aarhus beretter, at ved hans Tiltrædelse af Embedet, fandt han den Skik, at de otte Thinghørere, som efter Loven skulle bivaane Bythings Retten, udnævnedes af Byfogden saaledes, at de, som begyndte næste Thingdag efter Nytaar, vedbleve indtil næstfølgende St. Hansdag, da andre 8 Mænd udnævnedes, der saa betjente Retten til Nytaarsdag kom igjen. Nu havde han blandt andre udnævnt Kay Sørensen, men han nægtede at møde. Han beder Stiftamtmanden at tvinge ham dertil og straffe ham. Iligemaade at han vil befale, at de, der udnævnes, tilholdes at møde selv, da somme leie fattige Folk for dem, hvorved Retten bliver slet betjent, og man tilsidst anseer det at være Ens Ære for nær at møde selv.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 127.

1713. Klage over Krigstýrligning.

Hans Hybertsen *) var i Krigsstýr taxeret for

*) Hans Hybertsens Bedsteforældre vare Kjøbmand (og Skipper?) Jacob Hybertsen og Birgitte Rosenvinge i Helsingöer. Hans Forældre vare Peter Hübertz, Major i dansk Tjeneste og Kirsten Rasmusdatter, en Datter af Rasmus Jensen Holst, Skrifer paa Aalborghus, og Margrethe Christensdatter. Paa en Reise fra Aunsberg kom han til Aalborg den 5 Marts 1720, hvor han döde i sin Faders Gaard, 14 Dage efter, den 20 Marts. Han var gift med Marie Salome Ketzal, der döde i Kjöbenhavn 1724. Han var min Bedstefaders Farbroder.

Det fölgende Kongebrev, betræffende en anden Linie af min Familie, er mig meddelt af Kammerraad Lassen, af Cancellie-Archivet.

Chr. 4. Wiid. att eftersom Inger. S. M. Hans von Steinwinkells efterleffuersche boffuendis vdi wor Kjöbstad Hallmstad Oss Vnderdannigst Lader andrage, hurledis hendes Datters mand wed naffn Hybert Villomsen, da boffuendis Vdi vort Kjöbstad Helsingöer schall for nogle Aar Siiden med döden were affgangen och sigh Thuende Smaa

80 Rdr., for hans Stilling (Forvalter) ved Rosenvold, men han havde Aaret forhen qvitteret denne Gaard og tiltraadt Asdal i Vensyssel (Forpagter), hvor man havde taxeret ham i samme Skat for 4 Rdr. Han beder hermed at maatte være fri, da han havde været saa ulykkelig at miste det meste af hans Velfærd i et Skiberum til Norge. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 128.

1713. 21 Januar. Bodil Stens Anliggender.

Rescript til v. Plessen, at han skal befale Magistraten i Randers, at den paa Forlangende af Stiftamtmanden i Viborg, Baron Krag til Stensballegaard, skal være behjælpelig ved Bodil Stens Bortførelse til Bornholm, hvorhen hun skal sendes formedelst hendes Formastelse*). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 129.

1713. 10 April. Broberg-Bro.

Magistraten søger om, paa Byens Vegne, at nyde den halve Del af Broberg-Bro, som hidtil har været

Vmündige Börn efterladt och Kortt efter forne deris Faders Dödt schall dennom were tillfalldenn en Olld Arff efter deris Farfader Willom Hybersen dersammesteds, huilchn Aff hans efterladte hustru Dybecke Willom Hybersens endnu schall haffue inde hoss sigh Vdi Fellitz Boe Vschrift, Saa att forne hendis Datters Börn endnu inthett deraff schall haffue Kunde bekommett, Saa mand Kunde wiide huad dennom deraff med rette Kunde tilkomme Thi bede etc.

Glüchstad d. 30 May 1630.

(Til Frederich Urne.)

Dersom Ole Stenvinkel, der paa Kronborg med Livet bödede for sin Fædrelandskjærlighed, var en Sön af General-Architekt Stenvinkel, da var hans Moder Trine Hybertsen, Datter af den ovennævnte Villom Hybertsen. Udg.

*) Ved Rescript af 28 April 1716 befales det v. Plessen at opgive, hvo der skal foretage Delingen af Bodil Stens Midler mellem hendes Arvinger. De skulde deles lige mellem de Fattige og hendes Arvinger, nemlig hendes Brödre og Byfoged Hans Jensen i Randers, der var gift med hendes Söster.

forlenet Stiftsskriver Hutfeld og Hustru, Zidsel Christensdatter Clementin, paa Livstid, med den Havre, der svares til den af Ningherred, imod at holde Broen forsvarligt vedlige. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 130.

1713. 14 Juni. Aabning af Breve paa Posthuset.

Rescript til Stiftamtmanden, at han skal befale Magistraterne i Stiftet at forordne nogle af Rettens Middel til, tilligemed Postmesterne, at aabne alle ankommende og afgaaende Svenske Breve, og rapportere hvad mærkeligt, der findes. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 131.

1713. 21 September. Collect til Altona.

Til Altona (brændt af Stenbuk) var indkommen ved Collectböger og Bækkener for Kirkedörene i Aarhus 264 Rdr. 3 β , deraf 21 Rdr. 4 P 2 β ved Domkirkens, og 5 Rdr. 3 P 2 β ved Frue Kirkes Dör. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 132.

1714. 8 Januar. Skatterestancer,

Den hele Restance af Aarhus Byes Skatter, for de 3 Aar, 1710, 1711 og 1712, var ikkun 119 Rdr. 5 P , efter Amtsforvalterens Opgivende, men kun 28 Rdr. 2 P 12 β efter Magistratens. Derimod vare Restancerne for Havreballegaards og Stjernholms Amter den 1 October 1713: 4878 Rdr. 2 P 11 β , og Godseierne stode hist og her i Forskud.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 133.

1714. Opbringelse af de danske Skibe.

Den Engelske og Hollandske Regjering havde

ladet komme Reclamationer til den Danske Regjering, om Skades-Erstatning for opbragte Fartöier. For at möde disse kom der et Rescript til Stiftamtmanden, at opgive, hvad Skade Danske Undersaatter havde lidt af disse Magters Kapere. Oluf Sörensen og Cle-mend Hansen indgave en Regning paa den Skade, de havde lidt. Skipper Jens Block i Mariager havde mistet et Skib paa Reisen fra Amsterdam, Værdi 903 Rdr. De övrige Stæder havde intet lidt af dem.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 134.

1714. 16 Marts. Leverance af Smör og Flesk.

Skrivelse fra General-Commissariatet om Leve-rance af Smör og Flesk med $\frac{1}{3}$ Forudbetaling, saale-des: 1 Td. Smör leveret i nærmeste Kjöbstad, af Vægt 14 Lpd. 14 Rdr., leveret i Kjöbenhavn paa Kongens Risico, hvad Opbringelse af Fjenden angik, 16 Rdr., 1 Skpd. Flesk i Kjöbenhavn 14 Rdr., i nærmeste Söstad 13 Rdr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 135.

1714. 21 August. Kornhandelen.

Beholdningen af Kornvare i Aarhus 3272 Tdr. Rug, 3340 Tdr. Byg, 6826 Tdr. Malt, 1924 Tdr. Havre, 25 Tdr. Gryn, 56 Tdr. Erter, i Alt 15443 Tdr.

Horsens: 225 Tdr. Rug, 95 Tdr. Byg, 556 Tdr. Malt, 32 Tdr. Havre, i Alt 908 Tdr.

Randers: 2250 Tdr. Rug, 1433 Tdr. Byg, 5325 Tdr. Malt, 1140 Tdr. Havre, i Alt 10148 Tdr.

Grenaae: Intet.

Ebeltoft, af alle Sorter, 544 Tdr.

Mariager: 487 Tdr.

Bjerre-Hatting Herreder: 250 Tdr. Byg, 250 Tdr. Havre, i Alt 500 Tdr.

Nimb Herred: Intet.

Dronningborg Amt: 900 Tdr. Rug, 1700 Tdr. Byg og Malt, 1800 Tdr. Havre, i Alt 4400 Tdr.

Silkeborg Amt: Intet.

Calløe Amt: 100 Tdr. Rug, 300 Tdr. Byg, 500 Tdr. Havre, 50 Tdr. Boghvedegryn, i Alt 950 Tdr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 136.

1715. Chirurgenes Vilkaar.

Regiments Feldskjær Anth. G. Hardung melder fra Rendsborg, at han ikke kan betale Krigsstyr, da de andre Regimentsfeldskjærere ingen betale, og da han "allhier monatlich 8 Rthlr. geniese, davon mein Gesell 4 Rthlr. bekompt, so dass ich täglich 6 Lüb/ß zu verzehren habe und davon mit 8 Persohnen leben muss, und wahrhaftig auch kein Heller mehr bekomme, denn der Rest bey ihro Maist bleibet" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 137.

1715. Lægernes Vilkaar.

Doctor Elias Ring, (Læge?) som i to Aar har boet i et Leiehus i Hedensted, og i den Tid ikke har fortjent en Daler, men tilsat af sine Midler, beder sig forskaaet for den ham paalignede Krigsstyr. Hans Tilstand er bevidnet af to Præster.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 138.

1715. Thunö og Domkirken.

Klage fra Indvaanerne af Thunö, at Kirkeværgen for Aarhus Domkirke har nægtet at modtage deres

aarlige Afgift til Domkirken, fordi det Halve var i authoriserede Sedler. De klage desuden over, at deres Afgift, der oprindeligt ikkun var 10 Rdr. og 1000 Flyndre, nu er bleven til 35 Rdr. Dette forklarer Magistraten saaledes, at de, saalænge den veed, have betalt 30 Rdr. og for 1000 Flyndre 4 Rdr. 1 $\frac{1}{2}$.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 139.

1715. 13 Januar. Skatteligning.

Apotheker Bernt Holmsted klager over Taxer-Borgerne, der havde sat ham i "trei Rixdaller trei Mark", i Byens Bekostning og Vægterskat, for 1714, hvilket han mente at være skeet af Had, da det var ligesaameget, som de bedste Borgere og Kjøbmænd betalte.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 140.

1715. 4 Februar. Afgift for Rang.

Rescript, at blandt de paa stemplet Papir i Cancelliet forefundne uindløste Breve findes et af Christian den 5, "til os elskelige Justitsraad Axel Bilde til Örumhofgaard at nyde titel af Cancellieraad." Dette Brev var skrevet paa et Ark stemplet Papir til 20 Rdr. og Stiftamtmanden befales at holde ham til at løse det.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 141.

1715. 15 April. De Svenske Fanger.

Rescript angaaende Fordelingen af 525 Svenske Krigsfanger i Stiftet. Stiftets Hovedgaards Taxters Hartkorn 5392 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb., hvoraf 50 Tdr. skal antage 1 Fange, altsaa 108 Fanger. Paa

Kjöstæderne fordeles 60. De 162 Landsbypræster skulle underholde $\frac{1}{2}$ Fange hver, i Alt 81.

Nr. 142.

1715. 12 September. Tobaksspinderi.

Peder Löwenbach søger om Eneret til at spinde Tobak i Aarhus, og om, at Hans Lund, Bundtmager og Peruqvemager maatte fratages det ham af det Kongelige Conseil meddelte Privilegium at spinde Tobak. Magistraten erklærede herpaa, at det ikke var raadeligt at give Löwenbach Eneret. Han har et Par Aar været borte ved "Attolleriet", efter at han havde tilsat de Penge, han reiste til Kjøbenhavn med, til at kjøbe Tobak for; hans Kone havde imidlertid drevet Fabriken; han var for $\frac{1}{2}$ Aars Tid siden hjemkommen; hvorledes han nu vilde skikke sig, det maatte Tiden lære.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 143.

1715. 17 September. Taxt for Ligbærere.

Magistraten melder, at siden Kjøbmændenes Liglaug havde forhøiet Taxten for et Lig, udenfor Lauget at hembære, fra 8 til 16 Rdr., saa er der nogle af de andre 7 Liglaug, navnlig Smedenes, der ogsaa ymte om en lige Forhöielse, da dog Handskemagerlauget og Skræderlauget og flere hembære Lig for 10 à 16 R . De bede Stiftamtmanden at moderere deres Taxt, som opskrues for höit. Naar en Natmand, Bøddel eller Bysvend döer, da vil intet Liglaug for Betaaling paatage sig den Pligt at borbære ham, og Magistraten har stor Fortræd og ikke mindre Umage ved, med det Gode eller det Onde, at formaae Andre dertil.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 144.

1716. 23 September. Byfogdernes Vilkaar.

Byfogden i Mariager melder, at han er bleven suspenderet fra sit Embede indtil han kan fremvise Qvittering fra Biskopen i Aarhus, for 20 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 3 β . "Og som samme Penge er kommen mig fra Hænderne, og jeg ikke haver kundet bekomme dennem til Laans, ilhvovel jeg hos adskillige Personer derom haver gjort Ansøgning" etc.... "De faa Accidentser er saa ringe, at jeg fattige Mand intet kand subsistere, hvorføre jeg af Nöd og Trang haver maattet selge af min hidførte Boeskaf, adskillige Waahre, ja mine bedste Gangklæder til Levnets Ophold. Jeg maa bekjende, at Mand ikke kand forlade sig til nogle Mennesker, helst naar mand er i Fattigdom geraaden. Jeg er nu foragtet af Indvaanerne her i Byen og intet estimeret, De mener, at jeg er ganske plat afsat fra Bestillingen" etc.*)" (Stiftamt. Archiv).

Nr. 145.

1715. 24 October. Anholdelse af mistænkelige Personer.

Byfogden i Ebeltoft berettede Stiftamtmanden, at Rytterbönderne i Elsegaard havde indbragt Christian Pedersen af Als og 6 af hans Kammerater, som Hs. Maj. den 16 November 1714 havde befalet at anholde, samt at disse vare leverede til Lieutenant Elias Brun, paa Fregatten Barkentin Fortuna**). (Stiftamt. Archiv).

*) Da han blev suspenderet, satte Stiftamtmanden Jens Gundersen, en Kjöbmand, til Sættedommer, skjönt han hverken forstod Lov eller Forordning. Saavidt jeg mindes, var det ved den Leilighed, at Jens Gundersen paatog sig Bestillingen, afsagde Domme etc., men da han havde faaet et Par Domme tilbage fra Overretten med anseelige Mulkter, kom han med de ynkeligste Klager til Stiftamtmanden, og bad om at blive fri for den Betjening.

***) De Anholdte vare udentvivel mistænkte for at staae i utilladelig Forbindelse med Fjenden og, saavidt jeg veed, for Söröveri.

Nr. 146.

1715. 31 October. Stolestade-Striden.

Byfogden Oluf Andersen beretter: "hvorledes sidstafvigte Söndag dend 27 Octbr. her i Domkirken under Höimessen, tuende Qvindes persohner Klamredes, . . . som fornemlig angik det överste Sæde . . . Den ene Qvinde var en fattig Enke, navnlig Anne. Kirstine Thomasdatter, som först var kommen at sidde udi Stoelen i Kirken; den anden en Pige, Karen Mortensdatter, Datter af en fattig Enke, som sidst kom i Kirken og vilde præterdere Sæde för Enken." Det havde altid været Skik i Kirken, at Piger toge Plads efter Koner og Enker. Da Pigen ikke fandt sig deri, saa var der en Del af Menigheden, der mere saae og hørte efter dem, end efter Sangen. Han spørger, hvorledes de skulle straffes. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 147.

1716. 5 Marts. Magistraten og Borgerne.

Formedelst den store Indqvartering, der var paalagt Horsens, havde Magistraten valgt 6 fornuftige Borgere til at ligne Indqvarteringen paa Byen. Denne Commission havde, (mod Magistratens Önske, hvilket den dog ikke vovede at gjöre fyldest, mod Borgernes Mening, dersom Stiftamtmanden ikke vilde assistere den), paalagt Apotheker Jacob Schmith Indqvartering, hvorimod han remonstrerede. Derom skriver Magistraten: "han holder et dygtigt og vel beschichet Apoteck, holder Viin fahl for enhver, som noget deraf vil kjöbe, og logerer i hans Huus fornemme höie Her- rer og smuche schichelige Folch for penge, hvilchet er for Byen heel gafnligt og for höie Reisende Her- rer og andre fornemme Got Folch heel fornöieligt" o. s. v.

Da nu Apothekeren havde svøret haardt paa, at han aldrig mere vilde modtage Reisende, om han ikke blev fri for Indqvartering, hvilket de mene maatte blive skammelig for Byen, og fortrædeligt for de Reisende, da der ingen anden Gaard i Byen var saa passende, eller nogen Mand saadan skikket dertil som Apotekereren. "Dog tör vi os ei tilfordriste imod Borgernes saa haarde Paastaende, hannem for den paa-lagde Indqvartering at befrie, paa det de ei schal faae Aarsag og Anledning, os derfor hos vores naadige Öfrighed at anklage". De indstillede derfor Sagen til Stiftamtmanden.

Stiftamt. Archiv).

Nr. 148.

1717. 20 Februar. Om Ansögninger.

Forordning. Da Hs. Maj. ofte blev "importuneret" og "fatigeret" af unyttige Memorialer og Supliker, der angaae Sager som af Cancellierne eller Collegierne ere besvarede, saa forbydes dette, med mindre, der ere komne nye Omstændigheder til. "Og saasom det af Forfarenhed er kundbart, at endel uroelige Hoveder tiit og ofte med de selv samme allerunderdanigste Ansögninger paa ny indkommer, og for at tilsnige sig paa en eller anden Maade deris forlangende, sig fra et Cancellie eller Collegio til et andet begiver" saa skulle de henvises til det Collegium, hvor de först have faaet Svar, og komme de tredie Gang, da skal Chefen eller de Deputerede i det Collegium have Magt til at arrestere dem, og "uden videre allerunderdanigst Forespörgsel til os" lade dem före til den Jurisdiction, hvor de efter Stand og Condition henhöre, at holdes i Forvaring "paa det at deslige uroelige Hoveder efter Sagernes Beskaffenhed kunde holdes i Törnme".

2. Ingen maa søge om Expectance, Rang eller Character. 3. Da der komme mange med unyttige Projecter, saa maa ingen foreslaae noget, uden han paa sin egen Bekostning vil præstere det Foreslagne. Kan han ikke dette, da skal han arresteres til han præstere, eller "efter Loven lide derfor". 4. Ingen maa indkomme med Ansøgninger, deres particulaire Sager betræffende "da saadanne Sager ere fast alle af den Beskaffenhed, at de ved Lands Lov og Ret kand bringes til Endelighed, og der nyde deres ordentlige Löb", ... Ingen maa forebringe eller angive noget, uden om de have sikker Kundskab om Noget, "imod vores absolutum Dominium, Arverettighed eller Interesse". 5. Ingen maa gjøre Forslag til Forandringer i bestaaende Fundatser, Love eller Forordninger, under Straf af "vor Unaade" og Generalfiskalens Tiltale. 6. Ingen Supplik kan vente Resolution, som ikke er skreven paa den rette Sort Stempletpapir. 7. Supplicanten skal ved Enden angive om han selv har conciperet Ansøgningen, ellers skal Concipisten sætte sit Navn derhos til lige Ansvarlighed, da Erfarenhed har vist, at der er endel "Memorial-Skrivere og Concept-Magere", der af Egennytte faae Folk til at søge. Endelig følger en Placat, hvori er specificeret, hvilke Pøster, der maa søges om, og hvilke ikke.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 149.

1717. 8 April. Vognmændene.

Magistraten i Aarhus berattede, at Vognmandslauget, bestaaende af 8 Vognmænd, var gaaet overstyr, og Vognmændene, som Aar efter Aar havde op sagt deres Borgerskab, men vare blevne overtalte til at vedblive, havde nu tilsidst erklæret, at de

umuligt længere kunde holde ud; ”thi de ere Fattige Folch, og Formedelst Mangel af Foering, Havre, Ringe og Slette Bæster, Saa de formedelst disse slette Tidens Besværligheder og andre vanskelige Tilfælde aftager jo mere og mere, og bliver forarmeligere en Dag og Tid mere end en anden”. Da nu Magistraten led Overløb af de Reisende, der forlangte Befordring, saa havde de forfattet en Rulle over alle dem, der holdt Heste i Byen, og forlangt, at de skulde give de Reisende Befordring, men de havde mødt megen Modstand hos Borgerne; de bede derfor om, at Stiftamtmanden vil bruge sin Anseelse”). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 150.

1717. 21 Juli. Farveri.

I Anledning af Heur. Petersen Pichls Ansøgning om Privilegium til at drive Farveri i Ebeltoft, erklærede Byfogden, at der ingen privilegeret Farver var i Grenaae, men en Kone som farvede for Folk, og det var godt, at en saadan Mand var der, for Møls- og Synderherred o. s. v., da saa Folk slap for at sende deres Tøi til Randers, Aarhus, ja til Flensborg og Lybek, hvorved de ofte havde taget stor Skade ved Bedrageri o. s. v. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 151.

1717. 1 September. Norges Providering.

Rescript. Da Hs. Maj. har erfaret, at Skipperne i Nörre-Jylland, naar de tages i Transport, for at

*) Aaret forud havde Vognmændene i Horsens, alle formedelst Fattigdom, opsagt deres Borgerskab, med den Erklæring, at deres Heste vare i den Stand, at de ikke kunde kjøre en Fjerdingvei fra Byen. Magistraten havde erkyndiget sig om Sandheden af denne Erklæring, og truffet en Indretning lig ovennævnte.

före Korn til Norge, prætere en høi Fragt, som ikke för har været brugelig, saa befales Stiftamtmanden for Aarhus Stift at tilholde Skipperne der i Stiftet, at de antage en billig Fragt, paa det at ikke Kongens Tjeneste skal lide. For övrigt maa han see til, at de Gjenstridige kunne blive tilrettede og straffede.

(Stiftamt Archiv.)

Nr. 152.

1717. 26 November. Handskemagernes Liglaug.

Rescript. Da Handskemagernes Liglaug i Aarhus ikke, paa Magistratens Forlangende, havde villet bære en afdöd Raadstu-Tjeners Lig bort, men de endog, tilligemed deres Svende og Drengene bevæbnede "udi mængde med Öxer", havde samlet sig, og hugget deres Ligbaare, paa hvilken Magistraten ved andre havde ladet Liget bortbære, i smaa Stykker, saa skulle Handskemagerne kaldes paa Raadstuen, at gjøre Magistraten Afbigt, belægges med en maadlig Pengemulct, og dersom Hovedmændene kunde opdages, da skulle de sendes til Fredericia at arbeide et Par Maaneder.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 153.

1717. 6 December. Arresterne.

Byfoged Oluf Andersen beretter Stiftamtmanden, at Mette Lauritzdatter og hendes Mand Lauritz Christensen, der havde bedraget adskillige Folk her i Byen for authoriserede Sedler, Sölv og Guld, og som nu vare arresterede, hun i Raadstukjælderens, og han i en anden Arrest, "der de udi Fröst og Kuld

*) Nogle Skibsciere i Aarhus havde i en Samtale med Amtsforsvalteren forlangt 2½ R af en Td. Rug, 2 R pr. Td. Havre, men i Kjöbenhavn havde man fragtet for resp. 24 β og 20 β .

ingen varme kand have, men absolute maa Crepere af Frost, foruden dend Mængde af Utöi, som efter Beretning udi Raadhus Kjelderen schal være, at Qvinden neppe kand berge sig derfor". Da her nu intet ordentlig Aresthus var, "Saa befalede min Samvittighed mig underdaugst at referere dette for deres Excellence, som min höie Öfrighed, til naadigst Ofuervcielse, om det ey kunde mages saaledes, at Quinden maatte anammes i Spindchused i Kjöbenhafn, og de som hende arresteret hafuer, at lade hende der lefuere, liigesaa Manden, der, eller et andet Sted, paa det de kunde niude deris fortjendte Straf, men iche frysse til döede, thi for saavit siunes mig at de kunde schee u-Rett, hvilched dog underdanigst indstilles til deris Excellences egen Naadige schiönsomhed og welbehagelige willie"*) etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 154.

1717. 17 December. Tatere.

I de foregaaende Aaringer er der udkommet nogle Rescripter etc. om Tatere og Natmænd, og deres Udrivelse; men, som Herredsfogden i Nim-Herred siger: "naar vi drive en Skare ud af den ene Ende af Herredet, saa strömmet en ny ind ad den anden Ende". Af Viborg den 17 Decbr. 1717 beretter nu J. Lund, Amtmand i Lundenes- og Bövling-Amter, til Stiftamtmanden, at Natmændene tage meget til i hans District og begaae uhyre Excesser. Saaledes havde en Natmand og hans Kammerat forsögt at dræbe en Soldemager ved et Pistolskud, men de traf ham kun i

---

*) Denne Mette var en Sælgekone, som havde modtaget Adskilligt at sælge, men pantsat det, og ikke gjort Rigtighed derfor, blandt andet et Guld-Armbaand vog 17½ Lod à 9 Rdr. 4 ø.

Armen, hvorpaa han styrtede sig i Aaen, og svømmede over til en nærliggende By, hvør han forstak sig i en Lade. De to kunde ikke svømme, men fandt noget borte en Baad, satte over, og ilede nu til Byen. Ved deres Ankomst toge alle Mennesker Flugten af Forskrækkelse. De opsøgte Soldemageren, førte ham ud paa Markèn, (de deledede saaledes hans Liv imellem sig, at hver tog en Arm og et Ben at knække), knækkede Arme og Ben paa ham, stak ham tilsidst en Fork gjennem Halsen, og lode ham ligge, da han snart døde. Næste Morgen toge de en Hest paa Marken, spændte den for den Dödes Födder, og slæbte ham ned til Aaen, styrtede Legemet deri, at det kunde drive til Havet etc. En af disse döde kort efter, og blev begravet af sine Kammerater, men den anden blev greben, og den 7 September sidst henrettet saaledes: hans Arme og Ben bleve knuste af Skarpretteren, den höire Haand afhuggen i levende Live, dernæst Hovedet, saa Kroppen parteret, og lagt paa 4 Steiler, Haand og Hoved naglet paa en Stage, og sat under Galgen "til et Tegn at hand er dödet baade for Mord og Tyverie". To Natmænd, der havde bivaanet denne Execution, Fader og Sön, bröde 4 Dage efter ind i et Hus i Bövling-Herred, to Mandfolk flygtede, Konen blev tilbage. Faderen böd Sönnen at skyde Konen, hvilket han og gjorde med Kugle og Hagel. Hun var svanger i 27de Uge, og hun faldt strax död ned. Disse to Natmænd bleve efter Landstingsdom henrettede den 3 December. Natmændene tage saameget til i Districtet, fordi det er tyndt beboet, der er kun faa Byer, mange enlige Gaarde; Proprietairerne anviser Rakkerne Byggepladser paa Udhederne, langt fra andre Mennesker o. s. v. . . . De tvinge Bonden til at

betale sig, om de end ikke have gjort Arbeide for ham, for at blive dem qvit, og fordi de indbilde Bønderne, at dersom de ikke föie dem, saa skulle de og alt deres Anhang ikke ansee dem anderledes, end de ansee sig selv. Uagtet det er dem forbudet at före Gevær, saa ere de dog bevæbnede med Skyde- og Hugge-Vaaben. Han tilskriver dem de mange Ildebrande, hvis Aarsag man ikke har kunnet udfinde. Der findes mange Mennesker paa alfare Veie og Heder med Drabsmærker, som ikke ere kjendte, fordi det har været Reisende, og mange savnes og opdages ikke för Ravne og Krager forraade dem i Kjær og Moser.

Han foreslaaer: 1. At Proprietairerne ikke maa tillade dem at boe i Udmarker, og de Huse der findes skulle nedbrydes. 2. Ved de 4 Kjøbstæder i Districtet: Varde, Ringkjöbing, Holstebro og Lemvig, og ved flere Stæder, findes ingen Natmænd, Skorstensfeier etc., derhen skulde man beordre dem, hvor de vare under mere Tilsyn. 3. Man skulde sætte dem en vis Taxt for deres Arbeide. 4. Man skulde vaage strængt over, at de ikke reiste, uden Pas og at de ved Hjemkomsten afleverede dette med Paategninger o. s. v. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 155.

1718. 20 Januar. Handskemagernes Liglaug.

En Udskrift af Raadstu-Protocollen i Aarhus er Afbedelse fra Handskemagernes Liglaug for "den Opsætsighed og Modtvillighed, som vi udj denne Sag med Raadstuens Tjener Rasmus Jensens Ligs Bortbærelse" . . . . og alt hvad de ellers havde forset dem med i denne Sag. I Mulct erlagde de til de

Fattige den, "formedelst iværende slette Tilstand", nu modererede Mulct, 16 Rdr., og Sagens Bekostning 10 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 14 β , inden 14 Dage. Afbigten er underskrevet af Oldermændene Peder Widesen og 21 Laugsmestere af Pelzner og Handskemager-Lauget. Dersom Anføreren og Anstifteren, til at slaae Baaren i Stykker, kunde opdages, skulde han sendes til Fredericia til Fæstnings-Arbeide, men de svarede alle, at de vidste hverken hvem den første eller hvem den sidste havde været.

(Raadhus-Archivet).

Nr. 156.

1718. 16 Februar. Stutterie.

Forklaring paa det Stutterie, som findes paa Bygholms Hovedgaard: 1 blaaskinlet Morenkops Hingst, 7 sorte Hopper, 8 sortebrune Hopper, 1 rödblisset Hoppe, 3 fire-aarings Hesteplage, 4 Mærplage af samme Race.

Alle ovenmeldte efter det Maal og Skichelsse som Kongl. allernaadigste Forordning tilholder og befaler. Datum Bygholm den 2 Febr. 1718. Levetzau.

Ovenskrefne Stutterie saaledes efter Angivelsen befundet og mig undertegnede foreviist paa Bygholm den 16 Febr. 1718. Vidner med egen haand

Folmar Thomsen mppria.

(Siftamt. Archiv.)

Nr. 157.

1718. 8 Marts. En Præstesøn mistænkt for Mord.

Rescript. Ved at undersøge et Mord, der var begaaet "udi nestafvigte Aar her i Staden" (Kjøbenhavn) paa Anders Madtzen, Under-Constabel, var Mistanken falden paa en Studiosus Peder Christian

Lyngbye, Søn af Hr. Frederich Thomæssens
Lyngby til Lyngby og Albøge Menigheder i Aarhus
Stift, hvorfor hans Midler skulde sequestreres o. s. v.
(Stiftamt. Archiv).

Nr. 158.

1718. 22 Marts. Forstrækning til Kongen.

Rentekammeret skrev til Stiftamtmand v. Plessen: "Som hans Kongl. Maist. Orlogs Flode nu med ald Force skal equiperes strax at were gandske ferdig til at gaae udi Söen, hvilchet höiligen er fornöden saavel til Rigets Beskjermelse, som og for at forekomme Fienden at hand icke först skal blive Mester af Söen, Da som her til Een meget stor og anseelig Summa Penge erfordres, huortil wi aldeles ingen Udveie wed, og snart derfor gandske maatte være forlegen" etc.; de bede derfor Stiftamtmanden om at forstrække Kongen med en Sum i Sölv-Mynt, mod $\frac{1}{2}$ pCt. maanedlig Rente, og Sikkerhed i det næste Aars redeste Intrader, (af hvilke han skulde have sin Betaling); hvilke? det maatte hen selv foreslaae. Han laante 2000 Rdr. i Croner, mod Sikkerhed i Consumtions-Indtægten af Aarhus, men Renter frabad han sig. Af en senere Skrivelse sees det, at v. Plessen havde 3 Aars Gage tilgode, hvorpaa der i dette Aar betaltes ham 1 Aars Gage.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 159.

1718. 11 Juli. Retsbetjentenes Vilkaar.

Herredsskriver Christen Munch til Sönderhald- og Öster-Lisbjerg-Herreder, havde, efter allerunderdanigst Ansögning faaet sin Tjeneste 1716, mod at betale 200 Sldr til Kongens Kasse. Men nu

befandtes Tjenesten saa slet, at "jeg fattige Rettens Betjenter" ikke kan leve. Nu har han formaet de fleste Mænd i Herredet til at give sig godvillig $\frac{1}{2}$ Skp. Korn om Aaret; han søger om Confirmation herpaa. Tjenesten var saa slet, fordi der i Districtet vare 9 Birker: Dronningborg, Clausholm, Estrup, Lövenholm, Holbechgaard, Hefringholm, Calloe, Wosnesgaard og Rosenholm.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 160.

1718. 15 Juli. Anbefaling for Rector Rhodius.

Af Biskop Ochsens Skrivelse til Stiftamtmand v. Plessen: "Voris Rector Rhodius haver og forceret mig at skrive paa en Supplique, som han agtede at indgive, om at erlange Christiania Præstekald; det Stykke er nok for fet for hannem, dog vil jeg bede ved Leilighed at recommendere hannem til Hr. Geheimeraad Wihe, till et Præstekalds Erlangelse, at Skoolen fra hannem kunde blive libereret."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 161.

1718. 14 October. Arrester.

Rescript. Da der i mange Amter ikke fandtes noget Fængsel paa Landet, hvor Misdædere kunde bevares "hvorudover disværre een og anden grov misgjerning formedelst Delinquenternis Undvigelse, tit og ofte ustraffet hengaaer og foraarsager at Blodet bliver over Landet, om Gud det af Naade icke vilde afvende; Da til saadan undvigelse at forekomme, og Guds Hæfn fra Landet at afværge", befales det, ved Fangens Paa-gribelse at bringe ham til nærmeste Kjøbstad. I den

Anledning beretter Amtsforvalter Schandorph fra Skanderborg, at der intet Arresthus havde været, men de havde bevogtet de fangne Personer i Slottet, i Portnerens Kammer; dog var dette Fængsel utilforladeligt, især da det bevogtes af to gamle Mænd eller to unge Dreng, hvilket sees af den Johan Meiers Undvigelse, der dræbte Peder Henningsen. I Ebeltoft vilde Byfogden lade bygge et Arresthus.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 162.

1718. 21 November. Criminalvæsenet.

Herredsfogden i Bjerre-Hatting-Herreder, Folmar Thomsen skriver, at der ikke siden 1690, da paa een Dag 5 Mennesker bleve dømte fra Livet for Tyverie, er begaaet saa mange Excesser, som nu. I Skjold og Glud Sogne ere, siden Nytaar, mere end 30 Mænd bestjaalne, desuden er der stjaalet paa Barritskov, Jensgaard, i Glud, Raarup og Nebsager Præstegaarde og paa mangfoldige andre Steder. Naar en Tyv var arresteret i Horsens, maatte han, efter samme Skrivelse, Nat og Dag bevogtes af 4 Mand.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 163.

1719. Bøndernes Vilkaar.

Nogle Mænd i Odder fik Beneficium paupert. & process. gratuit. mod deres Husbonde Ranzau til Rodstenseie, hvem de beskyldte for: 1. at han havde tvunget dem til at gjøre Hoverie lige med Fæstebønder, da de dog som Selveiere ikke tilkom at gjøre mere end 1. Ranzau siger, at det var efter en Bevilling, hans Formand havde faaet. 2. At han havde tvunget dem til Reiser paa 14 Mil hen og hjem, i

den travleste Tid. Ranzau siger: Reiser paa 6 Mil, og ikke i den travleste Tid. 3. At han havde solgt en Karl til Soldat, og faaet 100 Sldr.*) for ham. Ranzau siger, at han ikke havde faaet Peuge for ham, men han har stillet en Karl til Soldat, for et andet Gods, hvortil han tog en fra en Mand, der desuden havde 4 Sønner; han fik igjen for ham en, der kunde fæste en Gaard. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 164.

1719. Uldhandelen.

Hs. Majst. havde oprettet et Klæde-Manufactur i Kjøbenhavn, derfor blev det forbudet at udføre Uld af Riget, og Stiftamtmanden indhentede Magistraternes og Byfogdernes Erklæring om Uldhandelen her i Stiftet.

Magistråten i Aarhus: herfra var ingensinde udført Engelsk (fin) Uld eller grov Uld uden Riget, da den forbrugtes her hjemme af Hattemagere etc.; Prisen havde i de sidste 10 Aar været 20 à 24 β pr. Pd. af fin Uld; 8 à 10 β for den grove. Kalkuld kostede 2 β Pd. og solgtes mest til Hallinger og Blekinger, der toge den til Retour; stundom var den forsendt til Lybek og Flensborg, dog ikke vedholdende, hvoraf formodedes, at ingen Profit var derved. Horsens: de eneste, der handle med Uld, ere Handskemagere og Felberedere af de Skiind, de kjøbe. Prisen 20 à 24 β for den fine, 10 à 12 β for den grove. Kalkuld 2 $\frac{1}{2}$ à 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ Lpd. afsattes forhen til Halland, Skaane og andre udenrigs Steder; men nu er der omtrent 10 Skpd. i Behold, formedelst Krigen og den standsede Udførsel. Randers synes

---

*) 100 Slettedalere var nok ellers den gangbare Pris for en Karl til Soldat.

at have havt liden Uldhandel. Prisen som ovenfor. Grenaae: Engelsk Uld 20 à 24 β , grov Uld 10 à 12 β . Ingen Udførsel eller Handel dermed. Ebeltoft: ingen Uldhandel. Byfogden i Mariager: "her er ingen der handler med Uld." (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 165.

1719. Öxenhandelen.

Reedtz paa Barritskov klager for Stiftamtmand v. Plessen over Sønderboerne, der i denne Tid opkjøbe alle de Stude, de kunne overkomme, baade paa Herregaarde og hos Bønderne, og tvivler han paa, at det gaaer rigtigt til med Tolden, da Bønderne vel ikke kunne give Attest, at Studene ere opstaldede. Proprietairerne i Bjerreherred lide herved meget, da de ikke kunne kjøbe uden Herredet før deres Græsnings Skyld, og i Herredet kunne de ikke finde et tilstrækkeligt Antal Stude til Gaardenes Besætning.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 166.

1719. 13 Marts. Criminalvæsen.

Christen Jensen og Claus Hornemann vare blevne bestjaalne af en Tyv, den første for omtrent 100 Sldr., og den Sidste for omtrent 13 Rdr., men de vare uvillige til af deres gjenerholdte Gods at bidrage til Tyvens Forpleining i Arresten, da de dog vare de eneste her i Byen, som havde mistet noget ved ham. Magistraten i Aarhus forespørger hos Stiftamtmanden, hvad de skulle contribuere.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 167.

1719. 27 Marts. Consumptionen.

Uagtet Forordningerne 4 Juni 1689, 11 Januar 1690 og 13 Marts 1700 alvorligen forbyde den megen unyttige Krohold, der gaaer i Svang paa Landet, ”hvoreved baade Kjøbstæderne udi deres Næring stor Hinder og Præjudice bliver tilføied, saa og Bonden ved saadan Anledning forføres til Drukkenskab og Fylderie, samt sin Gjernings Forsømmelse, saa maa vi dog ugjerne fornemme, at saadan utilladelig Krohold med Bryggen og Brænden fast over alt endnu skal continueere” etc. Det tillades derfor Consumtionsforvalterne eller Forpagterne i Kjøbstæderne, ved Magistraterne og Byfogderne at visitere i hver Kjøbstæds District, inden 2 Mile, om alt hvad der strider mod ovenmeldte Forordninger og Forordningen om Consumptionen af 30 December 1700.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 108.

1719. 5 Juni. Slagterlaug.

Ved Raadstuplacat af 5 Juni 1719 befales, at et Slagterlaug, som ikke hidtil har existeret i Aarhus, skal indrettes, og følgende Mestere antages etc....

(Raadh. Archivet?).

Nr. 169.

1719. 14 August. Criminalvæsen.

Skrivelse fra Gottfried Becker paa Skanderborg-Slot til v. Plessen, ”Som en Jagt betjenter forleden Aar hug en Borger i Schanderborg, hvoraf han døde, og jeg i Sagen icke saa fuldkommen havde den Oplysning som jeg skulde og derover efter min ringe Skjønsmhed frikjendte bemeldte Jagt betjenter Johan Meyer, og nu maa jeg fattig Mand desvære

fornemme af Landstingsdommen, at jeg er bleven mulcterit for 20 Rdr., af Aarsag at jeg frikjendte ham, istæden at jeg skulde have dömt ham fra hans Hovet at Rettes med et Sværd, saa fornemmer jeg nu at Enken Maren Vognsdatter haver isinde at exeqvere Dommen efter 15 Dages Forløb og jeg er ikke i den etat strax at betale, jeg skulle og icke mene, at hun kand lade exeqvere mig saalænge Jagtbetjenteren agter at appellere Sagen hvilket hand haver erklæret sig til for Landstings Retten, og hvis han det ikke gjør inden Aar og Dags Forløb, saa at hand enten blev grebet og maatte staae sin Ret efter Landstings Dommen, eller og escaperede saa skulde jeg tænke at Enken ikke för kunde söge mig for den ansatte Mulct". Han beder Stiftamtmanden, at dersom Enken søger om En til at exeqvere Dommen, han da ikke vil udstede denne Ordre, för man seer, om Sagen bliver appelleret eller ikke.

(Stiftatm. Archiv).

Nr. 170.

1719. 9 September. Lotterie til Afsætning af Bøndergods.

Rentekammer-Skrivelse til Stiftamtmanden. Da Hs. Majst. ved Forordning af 10 April d. A. havde behaget at lade anstille et Seddel-Lotterie med Gevinster af 3 Sædegaarde med tilliggende Bøndergods, og med 209 Gevinster i Bønder- og Skovridergods, saa, for at dette kunde komme til almindelig Kundskab, befales Magistraterne i Kjöbstæderne at lade 2 Mænd gaae om med en Bog, hvori de Lysthavende kunde tegne sig. Efter Forordn. 10 April 1719, og "Specification paa de Gevinster, som de, hvem Lykken vil beskjerø noget, haver at forvente" etc., var det 2538 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb. og 153 Rdr.

Husmandspenge, som skulde spilles bort i 41223 Lodder, hvert Lod til 5 Rdr. "udi bare autoriserede Sedler".
 (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 171.

1719. 20 September. En Hval(?) opdreven ved Ebeltoft.

Deris Excell. Höiædle og Velbaarne, Velædle og Velbr. Höibydende Höie Herrer (i Rentekammeret). Efterdi Hs. Kongl. Majst. allernaad. Lov icke giver speciel Oplysning hvorledes med usædvanlig extraordinaire store Fisk, som maatte lande eller blive overmæstret heromkring, i Hans Mayst Hauue og Viiger skal forholdes; altsaa har jeg uforbigjængelig fornöden eragtet, de höie og goede Herrer at communicere, det her udi Ebeltoft Viig, nu paa en 6 Uggers Tiid, har ladet sig see Een stor Havfisk, hvorefter baade inden og udenbyes Landboere her i Mols-Herret sig meget har bemöjet og gjort Bekostning paa, at faae dræbt som og skeed er, Endelig siden er kommen udj erfaring om, i ded, at andre imoed forhaabning den 21 Ejusdem sidst, har dend Löche og finder Fischen, ungefehr 4de parten af Een Miil veis herfra, död liggende ved Havbredden, straxen og derpaa uden ringeste Advarsel eller forespörgsel hos mig som neste Kongl. Betjent og foeget, Sig Fischen har bemægtiget, deelet og Flesket smaa skaaren, hjembfört, dennem selv til nötte Fisken er befunden at vere over 12 Sjellandske All. lang, hafde Flesk paa sig, sommesteder mesten et Qvarter tyck igjennem og somme steder en haandz bred og indtil 3 Finger Bredds tyckelse, af hvilchen sidste Brede Et stöche Flesk af Een Muursteens störrelse og lengde, er bragt Een pott Tran tilveje af, rigtig kand beviislig gjöres, Jtem og af smaaskaaren Flesk hjembragt

7 à 8 Læs af Strandrideren observerit, og opteignet; Saa Een og anden som om de Sager haver Kundskab, præsumerer og gjører facit derefter de skal kunde importere 7 à 8 Tdr. Tran, som da var Een god Bytte for 3de Bønder, uden store Møje, Bekostning eller Arbejde at employere paa dend, samme nu at skulle vere til Deel allene, vil Jeg herpaa tilbede mig de Höibydende Herrers Ordre, hvorledes dermed skal forholdes, paa det om deslige Casus igjen motte forefalde, da derefter desbedre kunde regulere mig og observere hans Majtt. Interesse effter min allerunderdanigste Pligt, Jmidlertid recominenderer mig fremdeeles udj de goede Herrers höie Gunst og Bevaagenhed, med forblivende i dybeste Underdanighed.

Ebeltoft d. 20 Septbr. 1719.

Eders Excellencers og samptlige
Höibydende Herrers underdanigste tjener
Chr. Rudolph Redlich.
(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 172.

1719. 23 December. Retsbetjentenes Vilkaar.

Rentekammer-Skrivelse til Stiftamtmand v. Ples-
sen, at efter Hs. Majst. allernaadigste Befaling af 18
hujus, skulle Birkefogder i Rytterdistrictet "efter Lo-
ven nyde udj Besoldning Een fri Gaard, eller 30 rdr.
Lön, og isteden for Een Skieppe Korn, de hidindtil af
hver Gaard have nydt à Tönde Hartkorn toe skilling,
og Een Birkeskriver Een fri Gaard, eller 20 rdr. Lön,
hvorimod De jndtet videre Det werre sig penge eller
Kornwahre af Rytterbönderne i nogen maade maae
fordre eller oppebære".

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 173.

1720. Skatter.

	Krigsstyr,	Kop- og Hesteskat.
Aarhus	5148 Rdr. 92 β ,	2040 Rdr. „ β
Horsens	2772 — 77 —	740 — 16 —
af Umyndiges Midler	265 — 86 $\frac{1}{2}$ —	„ — „ —
Skanderborg . .	161 — 80 —	49 — 32 —
Randers*) . . .	3384 — 24 —	1065 — 64 —
af Umyndiges Midler	75 — „ —	„ — „ —
Grenaa	389 — 48 —	164 — 48 —
Ebeltoft	682 — „ —	196 — 48 —
Mariager	59 — 16 —	„ — „ **)

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 174.

1720. Karosseskat.

I et Skatteregister fra Grenaa anfører Byfogden, under Rubriken: "Carosser og Chaiser": "Dette Slags bruges intet i Grenaae, Thi de fleste Reise til foeds, og de Beste, naar de vil op at age, bruge Bønder og Træ Vogne uden skiull". (Stiftamt. Archiv).

Nr. 175.

1720. Byfogdernes Vilkaar.

Magistraten havde klaget over Byfoged Oluf Andersens i Aarhus, at han lod sig betale forinden man kom i Retten for Dom etc., saa at en Sag ved Bythinget, om den end var nok saa ubetydelig, kostede 10 $\mathcal{P}$ 10 β , og blev den forligt uden Dom, da kostede den 14 $\mathcal{P}$ foruden Procurator-Salarium. Byfogden

*) I Krigsstyr-Mandtallet for Randers anføres ikke mindre end 43 Vognmænd, af hvilke 8 forskaanedes for denne Skat, formedelst Fatigdom.

**) Krigsstyren for 1721 betaltes efter dette Aars Taxt med 25 pCt. Afslag.

svarede herpaa: det første Tilfælde er rigtigt, det sidste forstaaer han ikke, men beder om nøiere Forklaring, Han skriver: Naar Borgemester Basballe og Raadmand Wærn ikke have faaet saadan Kjendelse til Thinge, som de havde ønsket, "Saa er de bleven grumme vrede, synderlig ved den efftertanke, at de ere mine overdommere, og vdbredes det Kongl. Privilegium, som der til haves, mere end jeg veed at tilstaae, thi de gode Mænd ere ligesaa vel pligtig til at forsvare deris Domme, som jeg mine, mere vides ikke at de er anbefaled, med mig eller mine Forretninger sig at befatte, Lösten haver de dog visselig dertil, gid noget formedelst detz og andre Aarsagers Skyld af deris egne Forretninger ikke hvilede". Byfoged-Embedet indbragte: 1. 50 Slettedaler af de uvisse Indtægter, og belöbe disse sig ikke saameget, saa maatte han være tilfreds med hvad de indbragte. 1705 manglede deri 17 Rdr. 3 P 10 β , 1706: 15 Rdr. 5 P 10 β , 1707: 31 Rdr. 2 P 6 β , 1708: 14 Rdr. 1 P 2 β , 1710 den hele Lön: 33 Rdr. 2 P , og han maatte desuden betale Fogedsvenden 3 Rdr. 4 P 13 β , fordi de uvisse Indtægter ikke kom op til de 16 Rdr. 4 P , der vare ham tillagte. 1711 manglede 31 Rdr. 1 P 9 β , 1712: 24 Rdr. 5 P 9 β , 1713: 2 P 6 β , 1719: 4 Rdr. 4 P 4 β . 2. Auctions-Salarium deles lige mellem Byfogden og Byskriveren; belöb sig 1719 til 119 Rdr. i det Hele. 3. Dom- og Forseglingens-Penge ved Bythinget belöb 1719 af 57 Sager à 3 P 12 β : 35 Rdr. 3 P 12 β , 1720 af 45 Sager à 3 P 12 β : 28 Rdr. 2 β . 4. Efter Loven var han Skifteforvalter med Magistraten. Men denne havde gjort den Indretning, at betragte ham som en enkelt Person, saa den tillagde ham kun Part med en Raadmand, nemlig $\frac{1}{2}$, hvilket formentlig var urigtigt.

Indtægten havde beløbet 1714: 14 Rdr. 10 β , 1715: 17 Rdr. 3 ¶ 4 β , 1716: 5 Rdr. 5 ¶ 1 $\frac{1}{2}$ β , 1717: 13 Rdr. 2 β , 1718: 35 Rdr. 5 ¶ 11 β , 1719: 15 Rdr. 1 ¶ 7 β . 5. Pleier han at nyde 2 β af hver Vogn, der kommer til Torvs med Fisk, Urter, Gryder o. a., dog ikke med Kul, Træ, Törv eller sligt, hvilket aarlig beløber sig til nogle faa Rigsdaler. Nu har Magistraten tilladt Byens Tjenere at tage ligesaa meget, hvilket falder dem, der have noget at sælge, altfor tungt. "Anholder derfor i dybeste Underdanighed om deres Excellences naadige Ordre til Magistraten at de befaler Byens tjenere dermed at holde inde, saa de dog ikke skulle sætte dennem i Lighed med mig, hvilket jeg i saa maader höist fortrydelig maa befinde at de gjörer, meenende at det til min Dishonneur geraader". Dersom det ikke var, at hans Eftermænd vilde bande ham, for at han lod noget gaae bort fra Tjenesten, saa renuncerede han gjerne paa denne Indtægt. 6. Nyder han ligesaameget som Byskriveren i Borgerskabs Penge, $\frac{1}{4}$ Rdr. af hver som tager Borgerskab*). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 176.

1720. Bedekoner.

Kirsten Christensdatter Friis, Sl. Sam. Erichsens Enke blev beskikket til Bedekone i Ebeltoft, "baade i Glæde og sørgelige Tilfælde", istedetfor Karen Mortensdatter Krog, der var flyttet til Aarhus**). (Stiftamt. Archiv).

---

*) Oluf Andersen havde uidentvilt privat Formue. Han var gift med sin Formands Enke, Maren Jensdatter, Datter af den rige Jens Andersen Müller.

***) Omtrent ved samme Tid blev en Bedekone ansat i Mariager. Hun kalder i sin Ansøgning Stiftamtmanden "Lensmand".

1720. Lotteri til Indløsning af de autoriserede Sedler.

De af Aarhus Stift, der ere i Rangen eller dertil kand Considereres ere efterfølgende, som ere tilskrefne om at sætte i Seddel Lotteriet

	Ansats for	Har er- budetsig at svare
1. Hr. Justits ^d . og Landsdommer Poulsen	20	20
2. Mons ^r Christian Charisius	6	6
3. Fru Berthe Kirstine Juel, Sl. Etats- raad Reedtz	20	10
4. Gen. Maj. Waldemar Reedtz	40	20
5. Cancelli raad Hoffmann (Severin) til Shjerildgaard	10	6
6. Gen. Lieut. Levetzaus Enkefrue	40	40
7. Velbr. Anders Rosenkrantz	6	4
8. Hr. Greve Rantzau til Lövenholm	100	»
9. Velbr. Peter Fogh	6	6
10. Hr. Obr. Chr. Friis til Hefringholm	20	20
11. Hr. Geheimeraad Palle Kragh	40	40
12. Major Hoff til Hessel	15	6
13. Genmaj. Frue Elisab. Rosenkrantz	40	»
14. Fru Justis ^d . Bentzens til Skjersøe	15	8
15. Justitsraad og Amtmand Gerstorff.	20	20
16. Etatsraad og Amtmand Grabow	25	25
17. Fru Karen Paavisch til Tyrrestrup	15	2
18. Landsdom. Töger Reenberg	15	15
19. Etats ^d og Jægermester Rathlow	25	25
20. Obr. Rantzau til Rodstenseje	20	10
21. Obr. Rosenörn til Aakjer	20	20
22. Canc. Raad Godhardt Braem til Gjessinggaard	10	10
23. Etats ^d Ahrenstorff til Overgaard	20	20
24. Velbr. Otto Marsvin til Trudsholm	6	6
25. Velbr. Obr. Werner Parsbergs En- kefrue	20	10
26. Greve Christ. Friis til Frisenborg ^{*)}	100	80
Lateris	674	429

^{*)} Hr. Grev Friis har anmeldet, at han betaler som Oberst 20 Lodder, som da med de her udj indførte 80 gjør 100 Lodder.

	Ansæt for	Har er- budet sig at svare
Transport	674	429
27. Justits ^d Bille til Stenalt	15	15
28. Velbr. J. Friedenreich til Palstrup	6	6
29. Mons. Christian Fisker til Win- derslefgaard	6	6
30. Etat. ^d Krabbe til Bjerre	25	24
31. Assessor Peder Lymes Enke i Farre	6	6
32. Justits ^d og Amtmand Seerup	20	20
33. Krigsraad og Regimentskr. Ulsøe til Dronningborg	10	6
34. Do. Do. Gyberg	10	10
35. Krigscommis. og Auntsforv. Spørringh	6	6
36. Geheime- Etatsraad og Stiftbefalings- mand v. Plessen	40	40
Lodder i Lotteriet	818	568
Difference	. .	250
		818*)

(Stiftamm. Archiv).

Nr. 178.

1720. 5 Marts. Procuratorenes Vilkaar.

Efter deris Kgl. Maist. allernaad. Befaling dat. Kbhavns Slot den 26 Febr. næstafvigte følger her udi indlagt een allerunderdänigst rigtig Fortegnelse paa de her nu værende Procuratorer, som ere tvende, dend eene en fattig Kandstöber, dend anden en fattig Student, begge af ingen tilstrækkelig Dygtighed, og haver ingen bedre været at formaae formedelst befrygtende

*) Efter Magistratens Indberetning havde 10 Mænd af Aarhus tegnet sig for 43 Lodder. 12 Personer i Randers forsögte sig med 38 Lodder, 6 i Ebeltoft med 16 Lodder, 5 i Mariager med 5 Lodder, 3 i Grenaa med 3 Lodder, 45 i Horsens med 72 Lodder, 2 i Skanderborg med 7 Lodder. Derved indkom fra Aarhus Amtstue 2310 Rdr. autoriserede Sedler, siden 2453 Rdr.

Mangel af Subsistence til Lifs ophold, hvorfor det Steed (Aarhus) icke er ei heller har været forsiunet med gode Procuratorer. Gud forleene stedze deris Kongl. Maist. ald Kongelig Triumph og Herligheds Formerelse, hvilket i allerdybeste Underdanighed ynkes af Deris Kgl. Maist. Allerunderdanigste Allertropligtigste ringe Tjenere. (Følger Borgemestre og Raads Underskrifter.) (Raadstu-Copibog).

Nr. 179.

1720. 9 Marts. Krigsstyren.

Rentekammer-Skrivelse til Geheimeraad v. Plessen: Krigsstyren for 1720 var ansat ligesaa høit som de foregaaende Aar, men da der fra flere Kjøbstæders Magistrater var indkommen Forestillinger, at mange, som i Mandtallerne for 1717 vare opførte for en vis Krigstyr, nu vare saa forarmede, at de umuligt kunde udgive den saa høi, saa befales Stiftamtmanden, at han med Magistraten skal sammenkalde Borgerne paa Raadhuset, og forelægge enhver Krigsstyren for 1717; siger Nogen at han ikke kan betale den, da maa han skriftlig, med Ed bekræftet, opgive, hvor meget hans Formue er, og derpaa lignes han i Krigstyr efter 2 pCt. af hans Formue. Efter Rentekammerets Skrivelse af 9 April ere Enker, hvis Capital ikke beløber over 1000 Rdr., fri for Krigstyr.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 180.

1720. 21 Marts. Godsejernes Vilkaar.

Anders Rosenkrands til Tiersbek fordrer Moderation i Krigsstyren, da han forpligter sig til edelig at bevise, at han ingen Indtægt har til de 703 Rdr., han er sat for; han er i stor Gjeld, og maa laane

Penge til at betale sine Renter med; han har i 3 Aar ikke faaet en Skjeppe Korn til Landgilde, af alt det Gods, han eier her i Landet, men har maattet levere Bønderne mange hundrede Tønder Korn til at æde og saae, fornedelst den store Misvæxt ifjor; og i Aar vil det gjælde for Alvor, da Bonden har hverken Foder eller Korn, saa baade Køer og Bæster døe bort . . . . Han vil heller ikke betale Kopskat som Kammerjuncker, da han kun er Hofjuncker, hvoraf han ingen Rang eller Titel prætenderer . . . . etc.

Madam Hofgaard i Horsens skriver ligesaa om hendes Jordegods. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 181.

1720. 23, 26 og 30 Marts. Stiftsphysicaten vedkommende.

Allerdurchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

Ew Kön. Maist. geruhen allergnädigst zu vernehmen, was massen der zu Aarhusen in Jütland gewesene Medicus Provincialis Doct. Laurentio vor einiger Zeit seelig verstorben. Da ich nun von unterschiedenen Gönnern und Freunden desselben Stelle wiederumb zu betreten bin verlanget, und ersuchet worden, so habe zwar auch gerne dazu resolviret, und mich daselbst persönlich eingefunden, aber gleichwol dabey soviel, wie das allda also ohne habendes allergnädigst privilegium wegen Geniesung eines gewissen jährl. Salarii, nicht zu subsistiren befunden.

Wann dann allergnädigster König und Herr in andern Districten, als im Stift Ripen, und vielen andern Orten mehr, die Medici, in Betracht sie allerhand Gefahr und ungemach, gleich einem Prediger dabey ausstehen müssen, mit solchem Salario begnadiget leben, da nemlich

eine Stadt jährlich ein gewisses weniges etwann 20 Rdr. und so nach proportion, ein jeder Edelhoff etwann einige Rdr., ein Prediger etwann 1 Rdr. u. Verwalter etwas dazu beyträget, und zwar doch dieses ohne præjuditz desjenigen honorarii, was sonst ein jeder, so des Medici benöthiget, und ihn holen lässet, zu erlegen pfliget.

Als ist meine allerunterthänigste Bitte, Ew Königl. Maist. geruhen meine Wenigkeit mit dergl. Privilegio allergnädigst zu erfreuen, und dero allergnädigste Consens darzu zu ertheilen, alsdann man der guten Hoffnung lebet, dass Niemand sich gegen so ein weniges sperren, sondern gerne es Jhm gefallen lassen werde.

Wogegen einem jeden, so mich verlanget nach allem Vermögen zu dienen, und zu aller Zeit in Pestilenz, u. andere gefährlichen Kranckheiten bey Jhnen auszuhalten mich verpflichtet und schuldig erkenne. Getröste mich allergnädigster Erhörung als Ew Kön. Maist. allerunterthänigster Allergeborsamster Knecht

Flensburg 23 Martz 1720. Neuhaus.

Herved var lagt: Copie des Attestati der medicinischen Faculté, wegen der eingeschikten disputation wie es von wort zu wort mir communiciert ist: Som for 4 à 5 Maaneders tiid ongefäbr Salig Doct. Laurent. Med. Pract. udi Aarhus Stift ved Döden er afgangen, og Doct. Georg Sebastian Neuhaus Med. Pract. udi Flensborg ved ingivne allerunderdanigste Supplique til Hs. Kgl. Maist. anholder om at nyde samme allernaadigste privileg, hvorfor han ogsaa efter de allernaadigste Kongl. statuta har givet Facultati medicæ her i Staden det til Kjende; og fremviist for os hans Specimina legitimæ promotionis Doctoralis hvorudj vi befinder, ald muelig, og tilbörliq Flüid af hannem at

være anvendt paa bemeldte hans Profession; Thi have vi ei kundet negte hannem dette vores Attestat: saasom han det med ald Berømmelse meriterer; og bekræfter vi dette med vores Egenhændig Underskrift.

Hafniæ d. 26 Martz 1720.

(Uden Underskrift.)

Hochgebohrner Herr geheimbter Raht Hochgebietender Hr. Stifts Amtmann.

Ew Excellenz wollen gnädigst geruhen zu vernehmen, wie dass bey Jhro Königl. Maist. mit einem allerunterthänigsten Memoriale neulich wiederumb eingekommen, darinnen nicht nur umbs Privilegium, so der seel D. Laurentio gehabt, sondern auch umb ein Salarium fixum jährlich zu geniesen, allerunterthänigst angehalten habe, wie aus beyliegender Copie desselben ausführlich zu ersehen ist. Wenn nun Jhro Königl. Mayst. hierzu allergnädigst rosolviren sollten; so will hoffen, dass Ew Excellence werden, vermöge dero hoher Zuschrift, auch hierin mir ferner in hohen Gnaden gewogen verbleiben. Es ist zwar eine neue, aber, ohnmassgeblich, doch billige und nöthige Prætension; zu dem ist es ein wenig, so verlanget habe, aber auch ein groses vor mich zu subsistiren. Denn von der praxi allein, als ein neu ankommender Medicus zu leben, ist wahrlich unmöglich, wie solches bey meiner 6 wochentlicher Anwesenheit in Aarhusen observiret, da das allergeringste nicht verdient habe.

Ergehet derohalben, an Ew Excellenz mein unterthäniges ersuchen und bitten ein hoher Patron und beförderer meines Glücks zu seyn und zu bleiben, denn durch Ew Excellenz eintzige hohe Recommendation und approbation des begehrtten Salarü bey Jhro Königl. Mayst. würde ich so wohl Privilegium, als Salarium

fixum ohnfehlbarlich und bald erhalten, und da Ew Excellenz ich solche hohe Gnade wieder zu vergelten incapable bin, so versichere, dass es der grosse Gott, Jhnen an Ehre, Macht, u. Segen wird wieder reichlich vergelten, der ich zu allem möglichsten Diensten verpflichtet zu seyn mich bekenne, als Ew Excellence,

Unterthänig gehorsamer Diener

G. S. Neuhaus. M. D.

Flensburg d. 30 Martz 1720.

Udskrift: A son Excellence Monseigneur de Plessen
Seigneur de Fousingue etc.

Chevalier, Conseiller & intime, Ministre d'Etat,
Gouverneur du Diocese d' Aarhus

Franco bis Hadersleben.

tres humbl.

a Fousingue.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 182.

1720. 8 April. Landmilicen.

Amtsforvalter Spöring til Stiftamtmanden: "Som Eendeel af de Stackels Bønder udi mine allernaadigste anfortroede Amter for mig Önkelig Andrager, at de udi deres Læge indlagde Soldater ei vil Arbeide udi Læget uden expresse at være i Tjeneste hos een Mand alletider, og som Bonden er ei af den Tilstand nu i denne haarde og besværlige Tid at een Mand paa sig alene kan have en Karl", saa vide de ikke hvorledes de skulle forholde sig med Soldaterne. Kgl. Befaling af 5 Februar 1720 tilholder Soldaten, under Straf, at arbeide i Lægdet, men den siger ikke om hos een Mand eller, som det hidtil var Brug, paa Omgang, efter som Folk havde Hartkorn til. Officererne paa-staae, at naar en Mand ikke kan tage sig en Karl an

alene for hele Aaret, da skal han være forpligtet at give prompte 6 β daglig, "som Bunden da umuelig udi denne som for er meldt, haarde Tiid kand udstaae".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 183.

1720. 18 April. Frikjørsel.

Amtsforvalter Spöring til Stiftamtmanden: Han har hört, at Hs. Excellence er fortörnet paa ham, fordi han har udskreven de Trige Mænd til at kjöre Tömmermændene til Randers, men det var ham umuligt andensteds at tage Vogne. De havde ikke kjört i $\frac{1}{2}$ Aar, uagtet der paa den Tid var brugt ugentlig, eller daglig, over 26 Vogne til Randers og over 10 Vogne fra Randers, alene til at kjöre med Munderingsstykker. For disse og andre Reiser havde de været forskaaned, "Saa Herr Geheimeraadens godz sandelig der, og for andre Reiser alletider, haver været befriet, som Stedze og fremdeles, saa vit mig muelig være kand, (skal) blifve iagttaget".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 184.

1720. 22 April. Chirurgerne.

Magistraten i Aarhus melder, at her i Byen ere 3 Chirurger: Anth. Hardung med Kgl. Tilladelse og Stenvinkel og Beaufein formedelst udstanden Examen. Om deres Dygtighed har man ikke hört klages, men om her boede flere, da var det godt, fordi Betalingen saa blev des billigere.

Horsens den 18 April: her ere to: Ægidius Karstensen siden 1699, gift med en Barber-Enke og Borger, og Jochum Frandsen fød i Horsens og Barber siden 1704. Ingen af dem er examineret,

hvortil de efter Befaling til Magistraten af 27 Juli 1708 ikke heller vare forbundne. "Og er forn. 2 Barberere overflödig nok til denne liden Byes Betjening, Ja, endog for dennem er saa utilstrækkelig Næring og Ophold, at de ikke kand formaae nogen Svenne stændig at holde ei heller Dreng i Lære at antage. Der har vel og af og til andre Barberere sig her agtet at nedsætte men siden de befandt Byens Ringhed at ei uden to Barberere i det meste dennem her kunde ernære, som dog er heel knap, saa" etc. De have svaret Skatter og Paalæg, skulde nu flere faae Lov at nedsætte sig der, bleve de forrige ruinerede "hvilcket vi eragtede at være Synd, efftersom ichun tvende til denne Byes Betjening behöfves, ei heller flere sig deraf kand ernære" etc.

Randers 14 Mai, Magistraten melder, at hos dem er der 3 Barberere: Johan Thærøe, Laurs Mickelsen Holst og Joh. Fredr. Wolff, alle examinerede i Kjöbenhavn, og hidtil befundne upaaklagelige i deres Kunst. "Saa ingen flere af dend Profession sig her kand ernæhre".

Grenaa 24 April, Byfoged Blichfeld: Her er ingen "egentlig af den Profession" formedelst Folkets Uformuenhed. Vil nogen nedsætte sig og stræbe at vinde Folks Yndest ved sine Meriter, da er Pladsen ledig, "imidlertid kand jeg ingen forsichre om noget vist Bröd".

Ebeltoft 27 April, Byfogden beretter, at der i Byen er en Volter Hegemand, som i 3 Aar har tjent paa Flaaden, og har rigtig Pas derfra. Hans Dygtighed og Examen er undersøgt, för han kom paa Flaaden, og hos hans Patienter comporterer han sig meget vel "Saa at enhver med hannem heell vel for-

noyet er, og her i Byen ingen flere behöves; thi her neppe Een kand subsistere”.

Skanderborg 22 April. Amtsforvalter Schandorff skriver: At her i Byen paa mange Aars Tid ikke har været nogen bosat Barberer, ”og de i forrige Tider vaarne, levede enten i yderste Armod, eller og for mangel af næring maatte qvittere Stædet. Nu har udi 3 Aars tiid sig her opholdet een fattig Gesell ved Navn Herman Bertelsen, komen fra Roskilde, Denne kand ei fortjene Brödet her i Byen hvorfor hand löber ud paa Landet at Aarelade etc. ... Og om en goed Mand hid kom, som vel var at ynske, bliver Byen dog ikke saa lykkelig at kunde beholde ham, men hand befrygtelig qviterer saa snart hand vorder bekjendt om dend slette Leilighed”.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 185.

1720. 21 Mai. Lægernes Vilkaar.

”Dr. Th. Laurentzens Witwe”, er sat i en beklagelig Tilstand med sine Börn, ved hendes Mands Död. I 25 Aars Tid har han været Medicus provincialis her ved Stedet, hvor han dog neppe har kunnet erhverve det daglige Bröd, mindre kunnet efterlade noget til sin Familie. Hun söger nu, at Stiftamtmanden vilde dirigere det derhen, at hun kunde nyde ”Een liden Genant og Gafve” af Aarhus Byes Indtægter, ”som ikke for Byen kunde falde besværlig, men os fattige til Stor Hjelp, og Nödtörftig Underholdning”.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 186.

1720. 23 Mai. Brevstilen.

Hospitals Præsten, Hr. Hans Toxværd i Aarhus,

begynder en Ansøgning til Stiftamtmanden saaledes: "Udj dybeste Respect og Underdanighed fordrister jeg mig til at nedkaste mig for deris Excellencis Hr. Geheimeraad's Födder og andrage min store Nöd" etc. Ansøgningen gik ud paa at nyde to Portioner af Hospitalet, som hans Formænd havde havt. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 187.

1720. Udtog af forskjellige Skrivelser, om Ansætning i Seddel-Lotteriet.

31 Mai. Math. Poulsen til Wilhelmsborg, som paa 2 Aars Tid har mistet næsten 1200 Tdr. Hartkorn her i Landet, hvorved ham er fragaaet over 20000 Rdr. af hans Midler, beder sig forskaanet med at tage 10 Lodder, og da han ikke indseer hvad Nytte han kan have af Strögods i en fremmed Provinds, saa skal Fordelen, om nogen bliver, tilfalde de Fattige i Granslöf Sogn ved Bistrup. I Efterskriften siger han, efter Stiftamtmandens Raad, at ville skaffe 100 Rdr.

1 Juni. T. Reenberg til Ristrup melder, at han har modtaget Stiftamtmandens Befaling at tegne sig for 15 Lodder; de 5 har han tegnet sig for frivilligt paa Skanderborg Amtstue, og de 10 skal han betale til Aarhus Amstue, saa snart han kan faae Pengene samlede. "Det falder mig sandelig tungt, da jeg dette Aar ved Kjöbmanden som fik mine Öxen tabte over 1000 Rdr."

29 Juni. C. Friis til Thustrup beretter, at skjönt han er höit nok ansat i Krigsstyr etc. og det falder ham vanskeligt at tilveiebringe alle disse Penge, saa vil han dog nok löse de befalede 20 Lodder; men da han for mange Aar siden höit og dyrt har forsoret at indlade sig i Lotterie eller Hazardspil, saa vil han hverken trække selv, heller ikke maa nogen trække

for ham, og han vil hverken have Lod eller Del i den Gevinst, der mulig kan falde der paa, ”paa det jeg kand hafue och holde min Æd och Løffte Ubrut och Uforkrænket” etc.

18 August. Fru C. Glud, Sl. Hans Bentzöns til Schiersöe, melder, at da hun ikke kan slippe ringere, saa vil hun da betale det fulde Antal Lodder, naar hun faaer authoriserede Sedler fra Kjöbenhavn.

19 August. Fru Else Rosenkrantz, Sl. Schackis til Rosenholm: ”de gode Herrer ved Financerne har Synd og Ansvar for Gud at sætte mig efter Rang lige med dem der har 3—4 Gange saameget Jordegods som jeg og store Capitaler til”... ”Jeg Sedder med et stöche Ödde forarmet Gods og forfaldene Gaarde Som deris Excellence noch er videndes, Dertil og I tre Aar ikke faaet en Tönde Landgilde, og har i Aar maatte optaget 3000 Rdr. til Udgift og detz Conservation og Kongl. Skatter at betale for mig og dennem”. Hun har paa 10 à 11 Steder sögt Laan af 3 à 400 Rdr. til Skatter, endelig paa to Steder faaet 400 Rdr.; hun kan ingen flere Penge skaffe o. s. v.

23 August. Karen Povisch, Sl. Jörgen Müllers til Thyrestrup, har efter sin ringe Evne ladet sig tegne for 2 Lodder, men 15, som hun er ansat til, kan hun ikke tage, da hendes og Börns Midler bestaae i en pantsat ”half Gaard”. Formedelst den slette Tilstand har hun nydt Afslag i Krigsstyr og Kopskat; desuden forlanger hun ingen Rang, da hendes høie Alderdom har holdt hende 2 Aar ved Sygesengen.

Fru E. C. ”Rantzo” Sl. H. W. Parsbergs til Bistrup melder, at hun har betalt 20 Lodder à 5 Rdr. Ulsöe paa Dronningborg er ansat for 10 Lodder;

6 har hans Søn forhen taget, og da det ikke kan være andet, saa vil han da sende Betaling for 4 Lodder til Amtstuen.

Krag paa Barritschou skriver: "Saasom Jeg af deris Excellencis Skrivelse af 8 Aug. fornemmer, at de høie Herrer Deputerede ved de Kongl. Financer haver behagit deris Excellence at tilmelde at ingen Undskyldning skal gjelde mens at jeg udj Lotteriet schal indsette 40 Lodder;" o. s. v.

2 September. Af Amtsförvalter Schandorphs Skrivelse. Han forlanger at vide af Stiftamtmanden, "hvormegget Rangs Personer her i Amterne af deres Excellence er anteignet for udj det allernaadigst anordnede Seddel Lotterie at indsætte, paa det jeg derefter vedkommende, som ei endnu deres Lodder enten til Lotteriet eller Amtstuen haver leveret, om Betalingen kunde erindre og de mutvillige som haver efne dertil, lade Exequere".

Hofman til Schjerildgaard lover at löse de ham tilkjendte 10 Lodder snaest muligt. Major Hoff til Hessel har taget 6 Lodder, men 15 Lodder, han var ansat for, kan han ikke tage. Anders Rosenkrands skal nok löse 6 Lodder, da han ikke efter Önske kan slippe med 4; "saasnaert jeg kand faa nogle penge at laane, som jeg paa min Salighed ei hafver dem nu",... Paa denne Maade blev der lignet paa Rangspersoner 818 Lodder her i Stiftet, men paa Modforestillinger modereredes dette Antal til 568, saa Fru Generalmajorinde Rosenkrands dog slap*). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 188.

1720. 27 August. Seddel-Lotteriet.

Rentekammer-Skrivelse til Stiftamtmanden, at der-

---

*) Af Rentekammerets Skrivelse 23 April 1720 sees det, at de Militaire alene havde tegnet sig for 13837 Lodder.

som han ikke har leveret en Specification til vedkommende Amtsbetjente, over hvad enhver har at svare til Seddel-Lotteriet, han da ufortøvet vil gjøre dette, med Befaling, at hvad der ikke strax kan indkomme "ved behørig Execution hos de modtvillige, som har efne dertil, maatte blive inddreven,"... "da det er Hs. Maist. aller-naad. Villie, at dette Werch uden ophold skal til endschab beforders".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 189.

1720. 28 September. Stolestadestriden. Retspleien afhængig af Byfogdens private Forhold.

Johanna Frederikke Badenhaupt beretter Stiftamtmanden, at Byfogden Sr Kn. Henr. Blichfeld og hendes Mand, som er Tolder i Grenaa, have paa fælleds Bekostning indrettet en Stol i Kirken for deres Koner, hvor de ogsaa fredelig have søgt sammen, indtil nu afvigte Hellig 3 Kongersdag, da hun kom og fandt Stolen afdelt i 2 Run, og Laasen forandret, "derofver Jeg iche med den Sædvaanlig Nögel kunde opluche, og komme til mit Sæde i Stolen." Hun beder om at faae sit Stolestade igjen. Byfogden erklærer under 24 October, at han 1715 havde kjøbt et Stolestade for 16 R , hvoraf Tolderen havde betalt det Halve, 8 R , og noget for at indrette Stolen. Byfogdens Kone med sin Broderdatter, og Tolderens Kone med sin Datter søgte deri, "Jche uden megen Knur af bemeldte Tolderkonne, formedelst hendes Datter, Som var et Barn Jche maatte Side wden for min Broderdatter, Som er Een fuldvoxen Pige, og ligesaavel en Præstedatter som den anden*)." Min Konne Som er

*) Ved samme Tid var der en Karen Olufsdatter, der i Mariager Kirke ikke i mange Aar kunde finde en hende værdig Plads, uagtet hendes Mand, der, troer jeg, var Dagleier, betalte 1 Rdr. Krigsstyr. Den

Sagtfærdig og Still, holt hende altid hendes Mund Clammer til goede Med Taushed" etc. Hans Kone havde været syg i Jule-Helligdage; "men H. 3 Kong. Dag kom hun did, og som hun vilde lukke Stoldøren till efter sig, Kom Tolder Konnen Springendes efter hende, Rögte Dören op og larmede som et U-besindigt Menniske, baade Vnder Sangen og Eendeel af Prædichen Saa folk i Kirchen Saa efter hende med forvndring, hvilchen hendis U-tilbörlig Forhold Jeg vel hafde været beföyet at drage vnder Rettens Kien-delse til vedbörlig straf, Men for hendes Mands Skyld (Som er min gode Wen) lod jeg det betemme til videre, Skal dog være mig Reserverit om de iche lader mig nyde Fred". Da Tolderen har boet i Byen over 20 Aar, og intet har betalt til Kirken, för nu disse 8 $\frac{1}{2}$, hvorimod Byfogden tiender til Kirken af 2 Tdr. Hartkorn, har megen Uleilighed af den med Synsforretninger o. s. v., saa beder han Stiftamtmanden at conservere ham ved sin Ret; vil Tolderens Kone benytte den överste Qvindestol ved Altergulvet, hvorhen hun siden har sögt, da kan hun gjerne, naar hun vil betale deraf, men at bygge et Pulpitur for hende, gaaer ikke an, da Kirken er lang og mörk, og vil komme til at see ud som et Hospital etc.*)

(Stiftamt. Archiv).

---

sidste Affaire, hun havde, var i et af de næstforegaaende Aar, da hun trykkedes med Byfogdens Datter om en Plads. Det var under Sangen, og da Byfogden mærkede Tummelen, gik han ud af sin Stol, over Kirkegulvet, og sagde til sin Datter: "Du skal ikke sidde neden for den Qvinde".

*) Den 9 Juli 1725 melder Byfoged Blichfeld, at Johanne Frederiche Badenhaupts Mand, Tolder Jens Rasmussen, ved Döden var afgaaet.

Dette er ikke det eneste Exempel paa, at Konen förte sit eget Familie-Navn, istedetfor Mandens.

Nr. 190.

1720. 2 October. Bøndernes Undvigelse fra Godset.

Rescript til Grenaa. Da Hs. Mai. har erfaret, "at det bedste Mandskab af vores Gods sig Tid efter anden ved Sökandterne bort practicerer saa snart ichun Skibe ankommer"; paa det at dette kan forekommes, befales Byfogden at lade examinere og inqvirere alle udgaaende Skibe etc. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 191.

1720. 15 October. Retsbetjentenes Vilkaar.

Alexander Gorm, som 1692 reiste med Geheimeraad v. Plessens Fader, og siden i 18 Aar har tjent Grev Holsten, melder v. Plessen, at han er udnævnt til Herredsfoged i Bjerre-Herred, og at Fru Grevinde Holsten har valgt ham til Birkedommer ved Boller etc. "Naadigste Herre, jeg gjører hermed min underdanige Insinuation, og beder underdanigst om een Naadigste Herre, at om noget her udi Egnen particulair schulle forrefalde hvoraf een fattig Mand kunde have lidet, jeg da naadigst ihukommnes, saasom Brødet mig givet, ringe og lidet, til med gjerne kand og vill arbeide" etc.*) (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 192.

1720. 28 October. Schackerjöder.

Adam Vohl aus Böhmen klager over, at Byfogden i Aarhus har forbudet ham og hans Tjenere at gaae omkring i Byen, at sælge Glas, Puder (Pudder?) og Ungarsk Vand, uagtet disse Varer vare fortoldede i Fredericia, og han havde rigtig Toldseddel derpaa. (Stiftamtm. Archiv).

*) Han blev suspenderet den 7 December 1722, anklaget for Drukenskab og anden Utilbørlighed.

Nr. 193.

1720. 23 November. Byfogdernes Vilkaar.

Efter Byskriverens Attest havde der 1719 for Bythinget (i Aarhus) været udført 57 Sager, for Raadstureten 2; fra 1 Januar 1720 til 23 Novbr. s. A. for Bythinget 45 Sager, for Raadstureten 2. Auctions-Gebyhrerne for 1719 vare 109 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 10 β . Deraf Byfogden og Byskriveren hver det Halve, eller 54 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 5 β . Auctions-Gebyhr for 1720, fra 1 Januar til 23 November: 93 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$ 4 β , hvoraf Byfogdens halve Del: 46 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 10 β .
(Stiftamt. Archiv).

Nr. 194.

1720. 26 November. Chirurgerne.

J. v. Buchvald skriver fra "Copenhagen" til Geheimeraad v. Plessen: Han har seet Hs. Excell. Tanker, om Indretning med Chirurgerne i hans Stift, i Skrivelse til Cancelliet, og at han recommenderer Walter Hegemann. I den Henseende maa han berette, at denne Hegemann har et slet Rygte paa sig; han har tjent paa Flaaden, hvor man har været almindelig utilfreds med ham "ich glaube auch kaum dass er sich getrauet darhier von facultati medica etc. examiniren zu lassen: massen das Examen Chirurgicum in Amsterdam zuzeiten auf eine gewisse Art erhalten wird." Den samme H. har nogen Tid opholdt sig paa Hs. Kongl. Höihed Prinds Carls Gods, og har været beskyldt for "mehr als einmahl contra septimum præceptum gesündiget zu haben"; herom havde han vel ikke talt med Hs. Höiheds Ober-Kammerherre, men de andre ringere Betjente havde fortalt ham det. Der var en anden, "Meister Hans Sund," som havde meldt sig, han var over for 20 Aar siden

examineret "von facultate med. und dem Ampt der Chirurgorum" og dygtig befunden, siden har han været Regimentsfeldskjær og hans Chefs have været vel tilfreds med ham. "Dieser sucht sich in Ewr Excellence Stiff, so es Jhnen also beliebig, an einem oder andern Ort, nieder zu lassen, umb ein allergnäd. privilegium, als Stiffs Chirurgus zu seyn. Er ist wahrlich ein Mann von gutem Leben und Wandel, verstehet sein Chirurgiam extraordinair wohl, und ist darbey, welches selten bei einem Chirurgo, ein guter Botanicus: denselben kann mit guten Gewissen unterthänigst recommendiren. „Übrigens bin" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 195.

1721. Justitsraad Gaulcke.

Jch unter Benahmter thue Kund und bekenne hiemit, dass durch verführung des Teuffels in eine wahre Melancholie mich an Gott und dem Wollgebohrnen Hr. Justizrath Gaulken sehr schwer versündiget, indem ich durch einen calumniösen und Mordbrennerischen Brieff seine Ehre und redlichen Nahmen auff dass schändlichste Verletetz, (sic) dieses bekenne ich vielmahlen, dass alles dasjenige so ich in dem schändlichen Brieff gedacht pure und lauter Lügen seyn, Revocire demnach alles und gestebe hiemit dass ich im allen schändlich gelogen habe, deprecire demnach alles, und bitte den Wollgebohrnen Hr. Justitz Rath Gaulken er wolle umb Gottes willen mir alles vergeben. ich willGott hertzlich anruffen dass er ins künftige abwenden möge, dass ich wed (sic) weder ihn noch einigen Menschen wer der auch sein möge von dem Teuffel in solche Versuchungen nicht mehr

möge verführet werden, will auch dass diese revocation vor allen Gerichten ihre völlige Krafft haben soll: Zu mehrer Versicherung habe dieses eigenhändig geschrieben, unterschrieben und mit meinem gewöhnlichen Pettschafft untersiegeln sollen.

David Mosanski*).

Actum Copenhagen d. 14 April 1729.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 196.

1721. 8 Februar. Öxen- og Hestehandel.

Rentekammer-Skrivelse. Da Dige-Commissionen, for at forebygge Toldsvig med Öxne og Heste, havde bragt i Forslag, at mærke alt Hornqvæg i Nörrejylland

*) Fra den samme en Skrivelse af 1 September 1729, hvori han beder Justitsraaden at forhjelpe ham til en nok saa lille Post hos Kronprindsen. Han har forskjertset sin Lykke i Polen, og dersom Justitsraaden ikke vil hjelpe ham, saa maa han gaae til Ostindien eller blive Munk. I et Brev fra Justitsraad Gaulckes Söstersön fra Thorn tales om en Jesuit, Pater Mosanski.

Foruden ovenstaaende fandtes i Raadhus-Archivet i Aarhus en Del flere Papirer betræffende Dr. Gaulcke, hvilke Etatsraad Herholdt, kort før sin Död, fik tillaaens. Disse vare blandt flere:

Et Borgerbrev for Christianus Gaulcken Farelburgensis, udstedt 14 Mai 1687 af Otto Mencken, S. S. Theol. Lic. & Morallium Prof. publ. Academiæ Lips.

Et Diplom af 20 Marts 1713 af Kong August, hvorved C. Gaulcke fik Titel af Kgl. Medicus og Ret til at praktisere i alle Polske Provindser, og at distribuere Medicin, uden at staae under nogen Ret eller Jurisdiction, undtagen Märeschalco regio.

En Bestalling, udstedt af Johan Sapieha, hvorved Dr. G. beskikkes til Livmedicus i Staden Rawicz, med Gage 100 Rdr., frit Brande, Frihed for Skat og Skyld. Vil han bygge, da skal der frit leveres ham Tømmer. Han skal have aparte Betaling, naar han besöger Fyrsten og Hoffet.

En Bestalling af 27 Juni 1721, at være Livlæge hos Prinds Carl og Prindsesse Sophie Hedevig, med 600 Rdr. Lön.

En Bestalling af 12 October 1722, at være Kongelig Livlæge, og den 28 October 1730 Confirmation paa samme Bestalling o. fl.

ved at afklippe det ene Öre, og Hestene ved at gennemløbe Öret med en Pren, og gjøre nogle Huller deri, saa forlanges Stiftamtmandens Betænkning, om denne Foranstaltning kan have nogen Skade til Følge. I den Anledning indhentedes følgende Erklæringer:

N. Jensen til Ussinggaard melder under 26 Februar, at han formedelst Misvæxt, Fodermangel og Mangel paa Penge ikke befatter sig meget med Öxenhandel, men holder nogle faa Köer, saa han kan ikke sige meget derom; men Rygtet gaaer, at de Hollandske Öxen-Kjöbmænd have ladet sig forlyde med, at de i dette Tilfælde vilde söge deres Marked andensteds, og Hestene kom let til at helde med det gennemstukne Öre og bleve saaledes vragede. Da ellers Toldsvig med Hensyn til Hertugdømmene kommer af den Toldfrihed, der er dem forundt, saa gjør han det Forslag, at sætte Hertugdømmene paa samme Fod som Danmark, og forlægge Toldstederne ud til den tydske Grændse.

Reedtz til Barritschou mener, at ifald Toldsvig kunde forebygges, og Hs. Maist.^s Interesse befordres, da kunde det intet skade at mærke Hornqvæget, men Huller i Hestens Öre vilde let frembringe hvide Pletter, som kunde bringe Hestehandlerne til at vrage dem.

Fru A. M. (eller W) Brockstorff, Witwe von Lewetzau til Stensballegaard, holder kun Köer paa hendes Gaarde, men efter hvad hun har hørt af hendes Tjenere, da vilde det blive til Skade for Bonden, fordi alle, undtagen de, der kjöbe Staldöxen, vilde forbigaae sligt Qvæg, eller kun tage det til halv Pris.

Anders Rosenkrands til Tirsbek mener, at det ikke kan gjøre nogen Hinder.

P. Möller paa Boller: Det Grevelige Herskab holder kun Köer, kan ikke sige meget derom, dog troer han, at det vil skade.

Morten Jensen paa Wilhelmsborg mener, at dersom Heste og Öxen saaledes skulde "overhöres og mærkes"... "skulde mand formene Kjöbmændene vilde blive fortrydelig og det til Skade for den Sælgende i Prisen vilde komme." (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 197.

1721. 11 Februar. Öxenhandelen.

Geheimeraad Wibe beretter, at der er kommen Underretning fra den danske Resident i Hamborg, Etatsr.^d Hagedorn, at Kjöbmand Aug. Weidemann, som har havt de hollandske Öxen-Kjöbmænds Penge under Hænder, er gaaet Fallit med mere end 100000 Rdr. Han anmoder Stiftamtmanden om, ufortövet at bekjendtgjøre dette i Stiftet; at man kan tage sig i Vare. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 198.

1721. 17 Februar. Falsk Mynt.

Rentekammer-Skrivelse advarer mod de i Danmark og Norge rouserende falske Markstykker med Aarstal 1718 og 1719, "endskjönt der udi forbedte 2de Aar med Kongl. allernaadigst Tilladelse ingen slig Sort Mynt er slagen" etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 199.

1721. 10 Marts. Magistratens Opgivende paa de Skibe, der vare forulykkede, mest ved fjendtlig Vold, i den sidste Krig, siden 1711.

Aarhus mistede en Snes Skibe, hvilke med Lad-

ninger belöbe 77915 Rdr. (Blandt disse Skibe vare: St. Andreas, St. Simon, St. Johannes, St. Peter, St. Anna, Domkirken, Tobias, Patientia, Kong David, Samson, Emanuel). Horsens mistede 12 Fartöier, 98½ Læst. drægtige, omtrent 25114 Rdr. værd. Randers mistede 7 Skibe, tildeels meget smaa, men kun et Par Ladninger, tilsammen 5640 Rdr. (St. Abraham, St. Peder, St. Anna etc.) Grenaa mistede 9 Fartöier, tildeels tomme, belöbe omtrent 4000 Rdr. Ebeltoft mistede 10 Fartöier, belöbe omtrent 10570 Rdr. (St. Jörgen, St. Marie, St. Hans (2), St. Povl, St. Anna etc). Mariaager mistede 4 Fartöier, af Værdi 1600 Rdr. Hobrø mistede 3 Fartöier, Hadsunds Toldsted 7, Thunö 1, belöbe omtrent 5160 Rdr. Den hele Sum er 130000 Rdr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 200.

1721. 8 April. Criminalvæsen. Fordom mod at have med en Forbryder at skaffe.

Magistraten i Aarhus beretter Stiftamtmanden, at Delinqventen Peder Madsen af Aakjer Amt, (hvem Kongen havde benaadet paa Livet, mod at arbeide i Jern paa Bremerholm), den 19 Februar af Amtmand Grabow var sendt dem til Forvaring, til han kunde blive overført til Kjöbenhavn; men da hans Forpleining kun var betalt til Februar Maanedes Udgang, og Amtmand Grabow ikke havde gjort videre Anstalt, saa havde de skrevet ham til, men intet Svar faaet. Hvad Transporten til Kjöbenhavn og Aflevering paa Bremerholm koster, det have de for faa Aar siden prøvet med Ole Kloker. Det vil og blive vanskeligt at faae ham derover til Skibs: "eftersom alle undseer sig for at tage hannem med sig; hvor over de tager deres Toldseddel til et andet Sted og dog seiler til Kjöbenhavn" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 201.

1721. 26 Mai. Lotteri.

Magistraten i Horsens søger om Tilladelse til at indrette et Lotteri til Havnens Reparation. Det skulde bestaae af 6000 Lodder à 2 Rdr., er 12000 Rdr. Deraf skulde 10000 Rdr. bortspilles i Gevinster, høieste til 500 Rdr., laveste til 1 Rdr. Overskuddet skulde anvendes til Havnens Reparation. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 202.

1721. 12 Juni. Chirurgerne.

Wilhelm Steinwinkel beretter, at han den 7 April klagede over Gunder Laursdatter, der mængede sig i Chirurgen, og curerede Folk; men Raadmand Værn svarede ham, at hun havde ligesaa god Frihed, som han og hans Collega. Hele Magistraten var da samlet. "Der over siutes mig for min Person som dend der har Soerit Borgerskab, udstanden Examen, meddeelt Privilegium udi Chirurgie professionen, og svarer Kgl. Contributioner og Byens Tynge, at jeg fandt mig ved dend Hr. Raadmandens Afscheid fornærmet, Talte saa noget høit til samtlige Magistraten, at de alle kunde höre, Paastooed at Chirurgie oss allernaadigste meddelte Privilegier maatte dog handthæved vorde, huor paa Hr. Raadmand Wærn prostituered sig, Reiste sig af sit Sæde, luchte Dören op, wiiste mig ud af Dörren, og at jeg schulle give 1 Rdr. Mulct, og da jeg iche wiiste huor for, Sagde hand til Byens Tjennere at de schulle tage min Kaarde fra mig, og sætte mig i Byens Arresthus, hvilchet og schete efter besagte Hr. Raadmandens Ordre".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 203.

1721. 7 Juli. Det perpetuerede Lotterie.

Placat. Der anordnes et Lotteri i Kjöbenhavn, til de beskadigede Digers Reparation i Hertugdømmene, som i nogle Aar efter hinanden have lidt af Vandflod. I Oversigten kaldes samme: "det perpetuerede Kongl. Danske Kjöbenhavnske Lotterie, anordnet 9 Juny 1721". Det indeholdt 537500 Rdr. og 100000 Lodder à $7\frac{1}{2}$ Rdr. og 100000 Gevinster, fra 10000 Rdr. til $2\frac{1}{2}$ Rdr. Blandt Conditionerne var den, at Indsatsen var fri og utvungen. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 204.

1721. 20 October. Chirurgerne.

Magistraten i Horsens beretter i Anledning af Christian Peter von Grönningens Supplik, om at nedsætte sig som Barts kjær og Chirurgus der i Byen, hvilken var sendt til dens Erklæring; at der ere to Barberere, som betjene Publicum med at barbære og curere, "2^{det} Kand ei flere end disse tuende af dend Profession sig her i Byen ernære og dette dog med Nöd og Trang, hvorfor dend Eene, nemlig Jochum Frandsen undertiden, for Brödet at vinde, forarbejder nogle ringe perucquer, hvoraf han dog ingen fait gjörer, saa det vilde falde disse fattige Mænd til ydermere Nöd, om flere sig her blef tilladt at nedsætte" etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 205.

1722. Liglaug. Fordom mod Politiet.

Det "ringe Borgerlaug" i Randers havde nægtet at bære en afdöd Vægter til Graven. Vognmands-
lauget ibid. søger hos Stiftamtmanden om ogsaa at være fri.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 206.

1622. 9 Mai. Et Forslag.

Joachim Friedr. Voss i Aarhus, Gartner fra Mecklenborg, der har tjent Chr. den 5 og Fredr. den 4, "og andre høie Potentater", baade til Hest og til Fods, og nu tilsidst har nedsat sig her i Aarhus som Gartner, har indsendt et Project, hvilket han beder Kongen "med sine høi Kongelige milde og Naadegunstige Öine vilde ansee, observere og betragte", da han ikke fremfører andet, end hvad han i Gjerningen vil bevise: "Hs. Maj. Riger og Lande til Beste, min jefnchristen til nytte, mig self til et U-dödeligt nafn". 1. Træplantning. "Kand ingenlunde andgaa paa de maader her i Danmark, som hidindtil brugeligt har været, mens i neder Tyskland, Lynneborg Mönsterland, Holland og Braband er det brugelig og tjenlig at forplante, mens her i disse nordre Lande iche tjenlig, thi det kand lade sig gjöre paa en anden Maade ved videnskab (hvilket falder for langt at opregne)" etc. 2. "Fremdeles at her i Jylland er mange Bymarker som Bönderne forderfver deres egne Jorder med deris Plöining, hvilket jeg agter nest Guds Hjelp at före i en bedre Stand, om sligt blef mig allernaadigst betroet". . . . 3. "Ligeledes at referere hvorledes Veie og Steenbröer her mange Steds i Nörre Jylland er meget slette". . . . 4. De Milepæle som Eders K. Maj. Hr. Fader . . . har ladet sette er mesten öde, somme er borte og Stenbacherne som pælene skulle staae paa er nedslEIFet". . . . 5. Endnu allernaadigst foredragis, at de Gjerder paa Landet maatte absolute blifve naadigst afskaffet, ellers steller de Underskofven bort og Bönderne efterladen om de iche blifver haardeli-

gen tilholden at sette Steengjerder, hvorved deris Ager og enge blifver rensede" ... (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 207.

1722. 28 Mai. Natmændenes Börn.

Biskop Ochsen skriver til v. Plessen "Skoele Mesterne her i Byen haver indlagte Memorial ladet indlevere, og som den Sag med Natmandens Börn siunis at have bragt heele Borgerskabet udj Oprör og vill blive af consequence, vill den vell med Lemfældighed ömgaaes"). (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 208.

1722. 28 September. Laugsvæsen.

Magistraten skriver fra Randers angaaende "Een afdancket gemehn Söe Lieutenant, nu Kalkslaaer, Oluf Nielsen Holt", hvis Kone syede Skræddersyning, og tog Piger til Oplæring i denne Kunst, hvilket sidste Skrædderlauget dersteds formente hende.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 209.

1723. 18 Mai. Grönlandsk Lotteri.

Etatsraad og Obersecretair F. Röstgaard i Kjöbenhavn sender en Plan til et Lotteri og beder v. Plessen recommendere den, at der til dette gudelige Værk maatte faaes nogen Hjelp fra Aarhus. Planen lyder saaledes: "Forandret og forbedret Inddeeling paa det Kongl. octroyerede Bergenske Grönlandske Compagnies allernaadigst bevilgede Lotterie.

For at befordre Guds Ære, og at forplante den

---

*) See: Et Blik paa Staden Aarhus, Pag. 98, hvor den hele Forhandling om Natmandens Börns Skolegang i Aarhus og Randers er udførligere omtalt.

Christelige Religion iblandt de vilde Hedninger, som udi Landet Grönland sig opholder, og dernæst for at see Commerciën, som tilforn har været med bemeldte Grönlands Indbyggere, igjen ved Guds naadige Bistand, hjulpen til sin forrige Floor og Velstand” . . . .

Lotteriet bestod af 100000 Lodder à 1 Rdr., og istedetfor 219, var der nu, ”til enhver des to bedre Fornöielse”, 3084 Gevinster. Efter Planen skulde dette Lotteri give et Overskud af circa 40000 Rdr.

Stiftamtmanden lod Böger ombære i Kjöbstæderne, ogsaa i Aarhus, at man kunde tegne sig; og var det Hs. Maj. Villie, at alle, som formaaede det, skulde tegne sig for Lodder.

Rostgaard skriver fremdeles den 18 September: ”Saa haver Hs. Maj. allernaadigst befalet, at jeg udj Hs. Maj. höie Navn skulde anmode Eders Excellence om at gjöre sig al optænkelig Umage for at overtale alle fornemme Folk i det hannem anbetroede Stift, saavel i Kjöbstæderne som paa Landet, som kunde taale at vove En Rigsdaller for at löse en Lod i Lotteriet, at de til dette Christelige Værk at fremme, ikke vilde undslaae sig for at udtage om ikke flere, dog hver een eeneste Lodd i fornævnte Grönlandske Lotterie”.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 210.

1723. 20 August. Criminalvæsen.

En Forordning befaler, at naar en Misdæder paagribes og forfølges af Retten, da skulle Omkostningerne ved hans Action, Execution etc. lignes paa alt Strögodset i det hele Amt, hvor han paagribes; gribes nogen paa Ryttergodset, da skal Regimentsskriveren

udføre Actionen; men gribes han paa en complet Sædegaards Gods, da skal Proprietairen selv udredø de behövende Omkostninger. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 211.

1723. 8 September. Byens Kag.

Som Byens Kag paa Torfvæd, dets underste Bindings og Muur Værcher Gandske Bröstkældig, og behöver Reparation, Saa haver Kiemner Töger Kiers Gaard samme at lade Reparere forsvarligen, detzen Beköstning udi Hans kiemner Regenskab til udgift Passerer.

Aarhus Raadstue d. 8de Septbr. Anno. 1723.

Oluf Sörrensen Thönnes M(ickelsen)

mppr.

mppria.

(Raadhus-Archivet).

Nr. 212.

1723. 13 September. Lotteri.

En Forordning, som befaler Indretningen af et Lotteri over det Strögods i Lolland, som er blevet tilovers efter Indretningen af Ryttergodset der. Det skal bestaae af 12600 Lodder à 5 Rdr. Courant, med 235 Gevinster, hvoriblandt en complet Sædegaard. De, som tage 10 Lodder, kunne betale i Kgl. Obligationer. Amtmændene vare atter Collecteurer.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 213.

1723. 13 October. Magistraten og Borgerne.

Srivelse fra Christian Jörgensen, Daniel Sörensen, Christen Bröndum og Sören Sommer, Borgere i Aarhus, som paa Magistratens Befaling havde revideret Kæmner Peder Laasbyes Regnskab, over

Byens Bekostning og Vægter-Skat for Aar 1722, der beløb 110 Rdr. 1 $\frac{1}{2}$ Sedler og 445 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{3}$ klingende Mönt. I dette Regnskab havde de udsat nogle Poster, og desuden 4 Poster, hvorfor der havdes Magistratens Ordre, fordi de mente, de ikke til Byens Nytte vare udgivne, hvoriblandt 40 Rdr. til at løse Kgl. Confirmation paa Forbedring i Magistratens Salarium, hvorfor Magistraten i sin Replik kalder dem "fire Stoermødige og Indbildske Mænd".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 214.

1723. 18 October. Snedkerlaugets Behövlingsret.

Skrivelse fra 5 Snedkermestere i Aarhus, som havde søgt Behövlingsret for deres Laug, og nu af Stiftamtmanden vare anmodede om at erklære sig over Nyttens deraf etc.

1. Naar deres udlærte Drengene kom ubehövlede til Stæder, der havde Behövlingsret, da maatte de ellers staae i Forbundt. 2. Naar behövlede Svende kom her til Byen, da torde de ikke arbeide hos en Mester længere end i 14 Dage, om de ikke vilde straffes, naar de kom til Stæder med Behövlingsret. 3. At ikke alle Laugsmesterne havde underskrevet Suppliken, kom deraf, at de Andre vare gamle Mænd, som tænkte, at deres Tid kun var kort. Magistratens Erklæring af 3 November: "(Grunden til) at denne Ansøgning ikke af samtlige Snedkere her paa Stedet er underskrevet er denne, at de fleste ere U-behövlede og frygter for at skulle lade sig af de yngre Mestere behövle, saafremt Snedkerlauget blev forundt den forlangede Behövlingsrettighed". Efter Magistratens Tanker vil den ansögte Rettighed volde Splid mellem Snedkerne;

den behöves ikke for at beskytte dem mod Fuskere, saasom deres Laugs-Artikler, dat. Kjöbenhavn den 4 November 1682, noksom betrygge dem, hvilke desuden i den 11te Artikel byde, at al Behövling og andre gamle Vedtægter skulle aldeles være afskaffede. Om Behövlingen siges: "som berettes at bestaae derudi, naar en Dreng skal gjøres til Svend bliver hand lagt paa en Höffelbæncke og med en Höffel overströgen der effter bliver Höffelbænken velt omkring med hannem at hand falder fra dend hvoreffter det da heeder at hand er bleven behöflet og gjort til Svend. Er det saaledes, og Behövling icke at være af anden Beskaffenhed, saa agtes det icke nyttig; forblivende med allerskyldigst veneration" etc.")

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 215.

1724. Retsbetjentenes Vilkaar.

Thingskriveren paa Bjerre-Hatting Herreders Thing beretter, at Herredsfogdens Lön af Herrederne er 1. 49 à 50 Tdr. Byg, hvorpaa dog ofte træffer Restancer. 2. Extra-Indtægter: for en Dom 20 β , et Thingsvidne 10 β , en Stævning at udstede og forsegle 10 β . I det Hele 9 à 10 Rdr. om Aaret. Auctioner, Arrester etc. ere saa sjeldne, at fra 14 October 1720, da Alex. Gørm tiltraadte Tjenesten og til 7 December 1722, da han blev suspenderet, blev der kun holdet een Auction, gjort eet Udlæg og foretaget to Arrester. Ellers hjelpe Auctioner stundom lidt paa Indtægten. Uagtet Dømmeren kun faaer 20 β for en

---

^{*)} D. d. Kjöbenhavn 12 Februar 1724 befales, at om der findes nogle Mestere i Snedkerlauget i Aarhus, som ikke ere behövlede, da skulle deres udlærte Dreng og ligefuldt antages til Behövling, og deres Svende ansees ligesaa gyldige, som de behövlede Mesteres.

Dom, saa maa han dog, naar den skal stevnes til Landstbing, kjöbe stemplet Papir til at skrive sit Indlæg paa, og bliver da stundom mulcteret paa 8 à 10 Rdr. etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 216.

1724. 1 Februar. Öxenhandelen.

Rentekammer-Skrivelse. Man har til Hs. Maist. refereret de Betingelser, paa hvilke de Hollandske Öxen-Kjöbmænd i dette Foraar ville tilhandle sig Öxen i Jylland, hvoriblandt ogsaa, at Sælgerne skulle betale hvad extraordinair Told og Veipenge, der muligt maatte kunne blive paalagt, og de derfor ikke, som de pleie, ville betale Öxnene, naar de drives af Gaarden, men først naar de ere kounne over Elben. I den Anledning forsikkrer Rentekammeret paa Hs. Maist. Vegne, at intet usædvanligt skal blive paalagt: Tolden skal være den sædvanlige, 2 Rdr. Specie, og ingen forhöiede Veipenge etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 217.

1724. 10 April. Transport af en Fange.

Magistraten i Horsens beretter, at den med falsk Mynt anholdte Fange, Lauritz Christensen, som skal sendes til Stokhuset i Kjöbenhavn, er afsendt med Skipper Torsten Graa, med Fængselsjern om begge Hænder og en sluttet Blok om Benene, samt 3 Mand til at bevogte ham, foruden Slutteren. Af et tidligere Rescript sees det, at denne Fange havde været anholdt i Kjöbenhavn med falsk Mynt, havde været arresteret, var undvegen og siden paagrebet i Horsens, atter med falsk Mynt, hvoraf han kastede endel fra sig, da han mærkede, han blev efterstræbt.

(Stiftamt. Archiv).

1724. 19 August. Curatel.

Rescript. Oberst Peder Scavenius og Oberst Poul Rosenörn, Svogre til Peder Bentzon (og hans tvende Brødre); havde andraget: "hvorledes bemeldte deris Broder og Syoger ved hans onde Forhold, saavel med hans Arve Midler, som hand nesten skal have foröd og bortsadt, som og med voldelig at overfalde godt Folk, true og undsige dem paa Liv og Helbred, og dertil paa adskillige Stæder allerede skal have været gjort Begyndelse, hvorover de befrygter at hand udi hans daglig Drukkenskab og Desperation, enten kand gjøre eller hænde en Ulykke, allerunderdanigst derhos været begjærende, at vi allernaadigst vilde forordne tvende Commissarier til at eftersee hvad hans beholdne Midler kunde være, og tillade ham til hans Ophold Renterne deraf hans Livstid, og hand at hensættes paa et Sted, hvor hannem kand betages ald Leilighed til videre Vidtløftighed". Da nu ogsaa v. Plessen havde erklæret, at han "ikke allene paa en heel daarlig og ufornuftig Maade har forödt og skildt sig ved den störste Deel af sine Midler, men at det endog nu derhos skal være at befrygte det hand, formedelst i geraaden sær Liderlighed, og deraf antagne desperat Væsen, kunde komme ilde af Dage, enten ved gjørende eller sig paadragende Ulykke" ..., saa befales Stiftamtmanden at tilholde Supplicanterne at gjøre Forslag paa 2 Commissarier, og paa et Sted til at bringe ham.

Fra Meilgaard den 3 Septbr. 1724 melder Oberst Poul Rosenörn, at han har opsat en Supplik, om at faae Etatsraad Poulsen og Landsdommer Reenberg til Commissarier over P. Bentzons Midler.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 219.

1725. Procuratorerne.

Bertel Fædder i Horsens, der en 10 Aars Tid har ført Sager ved Underretten, "exerceret" nogle Commissioner og drevet lidt Kjøbmandskab, søgte (og fik) Tilladelse til at føre Sager for Over- og Underretterne. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 220.

1725. Retsbetjentene.

Da Byfogden med 6 Mænd af Ebeltoft vilde exequere for Bidrag til Raadhuset hos en enrouleret Matros, Rasmus Troelsen, sagde denne, at han blæste ad Stiftamtmandens Ordre og han "sched" i Byfogdens Ordre; tilsidst greb han Byfogden i Brystet, og kastede ham om paa Gaden, saa han mistede Hat og Paryk. Da Byfogden fik Hjælp, lod han ham sætte i Raadhuskjelderens. Nogen Tid efter brød han ud, ved at grave sig et Hul under Fodstykket af Døren. Da Byfogden hørte dette, lod han Trommen gaae, at ingen maatte huse eller hæle ham; men Rasmus Troelsen indfandt sig, og gik bag efter Trommeslageren omkring i Byen, og da denne var færdig, gik han hjem i sit eget Hus etc. Byfogden forespørger, hvad Straf han skal have, om han skal sidde en Maaned Tid i Raadhuskjelderens paa Vand og Brød eller sendes til Bremerholm. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 221.

1725. 16 Marts. Lotteriet.

Rescript. Da det er Hs. Maists. Villie, at det Grønlandske Compagnies Lotteri, det snarest muligt skal completeres til at trækkes paa 20000 Lodder,

og at alle og enhver "i vore Riger og Lande, være sig Geistlige eller Verdslige, civil eller Militair Personer skulle bidrage efter Evne noget taaleligt, Bønder alene undtagne",.. "til Guds Ære og Negotiens Fremme, og at der af Aarhus Stift skal udgives, til dette gudelige og nyttige Værk" 4000 Rdr. af de Verdslige og 800 Rdr. af de Geistlige, saa befales Stiftamtmanden og Bispens at ligue disse Summer, og ved først at taxere dem selv foregaae de andre med et godt Exempel. Aarhus blev sat for 700 Rdr., Randers 300 Rdr., Horsens 300 Rdr., Ebeltoft 60 Rdr., Grenaa 50 Rdr., Mariager 30 Rdr., Skanderborg 25 Rdr. er 1465 Rdr., Amterne 2535 Rdr., i Alt 4000 Rdr. *)
(Stiftamt. Archiv).

Nr. 222.

1725. Begravelse.

Den 3 Juni døde Krigs-Commissair Spöring, og den 9 Juni søgte Enken Byfogden om Tilladelse til at lade hans Liig hensætte i Domkirken, den 11 Juni Kl. 10 om Aftenen for at spare Omkostninger, da hendes Evne er slet. Hun beraaber sig paa Forordn. 7 November 1682, Art. 30, der tilsteder sligt for dem, der have tjent Kongen til Lands eller Vands, og den Afdøde har staaet nogle Aar ved Livgarden som

---

*) Matthias Rosenörn til Aakjer, hvem Biskopen har taxeret for 84 Rdr. til det Grønlandske Lotteri, beder om Moderation, da hans Evne ikke er derefter.

D. 21 Aug. beretter det Berg. Grönl. Compagni v. Plessen, at deres Folk i Grönland leve vel, og at den sidst opsendte Præst, Albert Top "har ved Guds Naade haft den Lykke at faae en lille Grönlænder Dreng paa 12 à 13 Aar gammel, kaldet tilforn Papa, bragt til den Oplysning, at han Nytaarsdag i Januar 1725 er blefven döbt, hvorom merbemeldte Præstes Skrivelse gjør nærmere Forklaring".

Sign. Jean von der Lippe sen. Jens Andersen Refdal.

Quartermester, dernæst været Proviansforvalter i Fredericia og endelig Amtsforvalter i Aarhus*).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 223.

1725. 4 September. Marktyveri.

Christoffer Bög, Præst i Trige, beretter Stiftamtmanden, at der var en Mængde Vogne, hjemmehørende hinsides Randers, komne fra Aarhus, hvor de havde leveret Hø til Rytteriet. Paa Trige Mark havde de taget en stor Del Byg og Havre, og da 4—5 unge Karle havde villet sætte sig til Modværge, saa havde de banket dem, og blandt andet slaæet en ung Soldat af Trige næsten ihjel med deres Forke. De Skyldige vare fra Gimming, Len, Hald og Albek Sogne. "Vi ere meget ulychelige som boer paa Adelveien, som hver Aar af samme Høe Vogne lider stor Skade paa Høe og Korn; thi de ligesom Röver tager bort heele stacker Høe og half Agre Korn (jeg hafde 3 smaa Bloche ved Adelveien, hvorpaa i Morges blef tagen En half Trave Bjug, som jeg strax lod eftersee hvad mere anden steds veed mand iche endnu) og reiser saa til Kroer paa Adelveien og dricher deris Tyfkoster op; Thi indflyer vi Samtlig til deris Excellents etc.**)

(Stiftamt. Archiv).

*) Fra denne sidste Tjeneste blev han suspenderet, formedelst en Kassemangel paa 16000 Rdr.

***) En af vore bekendte Præster har fortalt mig, at han engang, om jeg mindes ret som Adjunct ved en latinsk Skole, reiste med en Retour-Vogn til Odense i 18 . . . Der vare flere Vogne i Følge, og om Natten holdt Karlene hist og her paa Veien, og læssede paa af det paa Marken i Kjerne staaende Korn, uden at ændse den Fremmede, der kjørte med dem.

Udg.

Nr. 224.

1726. Medicinalvæsen

Anne Møgensdatter Blach, fød i Aarhus 1692, død 1726, Steddatter af Jens Andersen Müller, gift 1712 med Michel Pedersen Borre. I hendes Sygdom betjente hun sig ikke blot af Dr. Becher (Bech?) og Dr. Neuhausen, men lod ogsaa consulere berømte Læger i Holland, Hamborg og Kjöbenhavn.

(Saml. af Testam. ved-Ligpræk. i Aalb. Stifts Bibl.)

Nr. 225.

1726. Handel.

Specification over hvor meget "Blaae Hveede Farve" i efterskrevne Kjöbstæder kan afsættes i et Aar, efter Magistratens Opgivende. Aarhus 900 à 1000 $\mathcal{L}$, Horsens 100 $\mathcal{L}$, Randers 100 $\mathcal{L}$, Grenaa $\frac{1}{2}$ Td. og 30 $\mathcal{L}$, Ebeltoft 20 $\mathcal{L}$, Mariager 16 à 24 $\mathcal{L}$, Skanderborg 1 à 2 L $\mathcal{L}$.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 226.

1726. God Skik og Orden i Mariager.

I Anledning af Politi-Forordningen 22 October 1701. 11 Cap. 5 Post, visiterede Byfogden Ildstederne i Mariager, og fandtes da 58 Ildsteder uden Skorsten, af hvilke endel brugtes til at brygge, brænde og bage paa.

Ved en Politi-Placat, der bares omkring i Husene ved 2de Mænd, bekjendtgjordes 1726 d. 30 August

- 1) 3^{die} Gang: at Ildstederne skulde være indrettede efter Politi-Anordningen.
- 2) 2^{den} Gang: da der nu var en god Stenpikker i Byen, saa forpligtedes enhver, hvis Fortoug var ujevnt at lade det istandsætte til

Dagen för Mikkelsdag, ved Straf af 1 Rdr. 3) De som lægge Möddinger paa Gaden udenfor deres Huse, især dem i Östergade, tilholdes strax at lade dem bortføre, "nu der kand ingen Undskyldninger længere Gjælde, siden de har Kornet inde", ved Mulct af 2 Ɔ og Bortførsel for Vedkommendes Regning. 4) Meldes det, at til Micheli kommer der en Vægter til Byen, hvilken "med det fornemste Borgerskabs consence" er tilsagt i Lön aarlig af en hel Gaard 3 Ɔ , $\frac{1}{2}$ Gaard 1 Ɔ 8 β , en mindre 1 Ɔ , et Boe 12 β og et Hus 6 β .

"Hvem her behager at teigne paa at dette er dem forköndet, er vel, hvis iche kand det skee af disse 2de udskikkede Borgere."

Sign. Math. Buch (Byfoged).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 227.

1727. Fattigvæsen.

"Som Randers ikke mindre end andre Kjöbstæder kand undvære en Staader Foget, for at fraholde alle fremmede Betlere og Tiggere"... saa gjør Magistraten Forslag til at antage en saadan Person, hvorved Udgiften vil blive: Hans aarlige Lön à 3 Ɔ ugentlig er 26 Rdr. Til en Kjortel: 8 Alen Vadmæl à 10 β er 5 Ɔ , 1 Alen Kjersey til Opslag 4 Ɔ , 8 Alen Blaargarn til Underfoer og Tasker med Traad 3 Ɔ 8 β , Skrædderlön og Knapformer 2 Ɔ 8 β , gjør 2 Rdr. 3 Ɔ , i Alt 28 Rdr. 3 Ɔ ." Dette er taget af Magistratens-Skrivelse til Taxerborgerne, om at ligne en Del Byens Bekostning, hvoriblandt denne. Magistraten forudsætter ellers siden den Mulighed, at Taxerborgerne kunde nægte at optage denne Post med i Ligningen").

(Stiftamt. Archiv.)

*) 1736 fik Ebeltoft en Fattigfoged, der udstyredes omtrent som

Nr. 228.

1727. Liglaug.

I en Erklæring fra Magistraten nævnes Brobergs-Liglaug, Studsgades-Liglaug og Snedkernes Liglaug, som Laug, der forhen havde henbaaret en Bøddel, en Bytjener o. s. v. I dette Aar døde en Raadstutjener. Handskemagernes Liglaug blev befalet at bortbære ham. De indfandt sig, for at accordere om Betalingen, og forlangte 16 Rdr., hvortil Borgemester Eggers svarede: "J skal have 16 Hundsfotter paa Jer Næse". 14 af Lauget bortbare den afdøde Bytjener, og 11 vilde ikke møde, men stode paa Kirkegaarden og loe ad de Andre, hvorfor de bleve mulcterede paa 4 à 6 Rdr., og de, som ikke betalte, sadde i Arrest i 4 Dage og Nætter.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 229.

1727. Consumtionen.

Eiler Sillmann, Consumtions-Forpagter i Skanderborg, forestillede, at hans Consumtions-Betjent hidtil havde opholdt sig i Vægterhuset ved Porten, men at Borgerne nu ikke længere vilde taale dette af Misundelse; da imidlertid dette Sted er det beqvemeste for den, der skal hæve Consumtionen, beder han om, at hans Betjent fremdeles maa benytte Vægterhuset, imod at han skaffer Vægteren andensteds Leilighed.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 230.

1727. 1 April. Fattigvæsen.

Skrivelse fra P. Sørensen til Borgemester D. Eggers i Aarhus om en Lösgjænger, som ved den ovenanførte i Randers. Et Par Vadmels Duxer til ham kostede 34 β. og hans Stok kostede næsten ligesaa meget, nemlig 28 β.

Fattigføgderne var bleven udført af Staden, og nu paa 3die Dag havde ligget hjulpeløs i en Grøvt udenfor Byen.

(Fattigv. Archiv.)

Nr. 231.

1727. Brandhjelp til Viborg.

"Extract af Taxationen till Wiborgs opbyggelse efter Paabudet af 15 May 1727" (conf. Rescr. af 2 Juni 1727 til Stiftamtmanden i Aarhus). Aarhus By 750 Rdr., Randers 400 Rdr., Horsens 400 Rdr., Skanderborg 25 Rdr., Grenaa 50 Rdr., Ebeltoft 60 Rdr., Mariager 30 Rdr. De Geistlige i Aarhus Stift 800 Rdr. De Verdslige til Aarhus Amtstue 1021 Rdr., til Randers Amtstue 849 Rdr., til Skanderborg Amtstue 415 Rdr., i Alt 4800 Rdr."

Landsdommerne Poulsen og Töger. Reenberg, som selv havde taget betydelig Skade ved Branden i Viborg, søgte Amtmand Grabou om Moderation i Brandstyren af deres Gods i hans Amter, paa hvis Forespørgsel Hs. Majst. lod svare: at han vilde ønske, at alle de, der havde at contribuere til denne Byes Gjenopbyggelse, havde saa vel Evne dertil, som de to nævnte Herrer og den Frue, der med dem havde søgt, saa at Hs. Majst. forventede, at de ikke alene ydede deres Bidrag, men endog gik de andre for med et godt Exempel etc.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 232.

1728. Milicen.

Magistraten i Horsens beretter, at Anders Lütken, Organist til Byens tvende Kirker, hvor han havde været paa 2det Aar, sidste 20 August, "efter at hand Natten tilforn blant nogle gode Venner er bleven beskjenket, udi sin Drukkenskab og för hand sin Ruus

havde udsovet, Enten i saadan Vildelse haver anbudet sig, eller og er bleven overtalt til at ville være Rytter, og derpaa för hans Husvært det vidste, ved en Vagtmesters, en Corporals og en Rytters Hjelp, alle af Hr. Ritmester Uslars Compagni, faaet sine Klæder og Tøi af Logementet udpracticerede". Man havde gjort sig Umage for at faae ham tilbage, men forgjæves, og tilsidst var Ritmesteren reist bort med ham. De søge nu Stiftamtmandens Assistence.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 233.

1728. Vand og Brøds Straf.

Udtog af General-Major P. de Lövenörns Resolution: "Eftersom med denne ofver Karen Simons Datter forhværfvede Dom beviistes at hun hafver begaaed Lejermaal, og gandske indtet er Eiendes till at betale sine Böder med. Bör hun efter hans Kgl. Maist. allern. udg. Frdn. af 11 Aug. 1725 at lide paa Kroppen og Jndsettes paa Vand og Bröd J Raadhuus Kjelderens J 14 Dage, Nemlig 4re timer om Dagen, 2 om formiddagen og 2 om Eftermiddagen, Eftersom hun hafver et diendes Barn saa hun Jche kand udholde, nogen tiid continuerlig der at sidde, Men i disse Timer faaer Byfogden at formaae en Qvinde der i Byen som Barnet kand forsyne og J agttage."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 234.

1728. 9 Januar. Mølle.

Magistratens Erklæring i Anledning af Johannes Hansen Buxlunds Ansøgning om at bygge en Veirmølle ved Aarhus til Grynmalning. Deraf sees det,

at der vare tre Mænd i Aarhus, som havde Bevilling til at male Gryn paa Haandqværn, men at den største Del Gryn, som her forbrugtes, dagligt indkom fra Veileby, hvor den maledes paa Haandqværne. Ligeledes at der ved Aarhus Mølle var bygget en Hestemølle at male paa, naar der om Sommeren var for lidt Vand, eller om Vinteren for meget. Ellers anfører Madame Wissing til sit Forsvar sit Privilegium af 18 Mai 1700, "der forbinder alle i Aarhus at lade male det Korn, de behøve, paa Aarhus Mølle".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 235.

1728. 30 Januar. Underdegnetjenesten.

Rescript. Da den Dispute om Underdegnetjenesten ved vor Frue Kirke i Aarhus, hvortil Sognepræst og Magistrat paastode Kaldsret, men hvortil Biskop Oxsen havde udnævnt Thomas Gesius, ikke kunde komme til Ende, saa befales, at den af Biskopen kaldede Underdegn "for denne Gang citra consequentiam, ved Kaldet kand forblive, dog at hand af Magistraten og Sognepræsten dertil med en vocation skal forsues" etc.*).

(Stiftamt. Archiv).

---

*) Magistraten havde i 1736 kaldet til Underdegne-Tjenesten ved Aarhus Domkirke. Biskop Hygom har i et tidligere Brev, der ikke er optaget i Samlingen, tilkjendegivet sin Forundring over, at dette var gaaet igjennem, da det var, og siden Reformationen havde været, Bispens vices. Nu skriver han under 19 Juli 1740 til Stiftamtmanden:

"Deres Velbaarenhed haver beviist mig en Bevaagenhed, som jeg er megen Tak skyldig for med at communicere mig Copier af det, som i dend qvæstionerede Sag er passeret A^o 1736, især af dend under Sal. Baron Holcks Nafn udgifne Erklæring, der til forne er ikke kommen mig for Öyne nu derimod jeg har seet og gjennemlæst den samme forundrer jeg mig ikke meere derover, at dend værste Sag kunde samme have Fremgang mod dend beste. De ere nu begge døde både de som har

1728. 11 Marts. Skolevæsen.

Supplik fra H. Hansen og C. H. Cramer, Skolelærere i Aarhus. De beklage sig over, at de ikke kunne leve: I Skoler, hvor der før var 130 Børn, er der nu kun 30, 40 eller 50, "hvis høieste Summe neppe kand indbringe 1 Rdr ugelig; thi er der nogle der giver 3 à 4 β , saa er der flere, der giver kun 2 β ", og endel blive formedelst Sygdom etc. borte"... "Den Godhed som Forældrene tilforn har ladt see imoed Skolemesterne, er nesten skreven i Glemmebogen; Markens Gave og Nyaars Gave (undtagen af Borgemester Bassalle og et Par andre) aboleret; tilforn er givet 10 à 12 β ugelig for de største i Regningen, nu nægter os mange 4 β , saa at Lønnerne er descenderet endskjönt Konstene er ascenderet, Lønnerne forringet endskjönt Arbejdet formeeret; thi nu kræves mere af et 10 Aars Barn, end tilforn af de som vare 14 Aar, og lader vi ringeste Misfornöielse mærke; saa skal de til en anden, saa skal de fort, endskjönt sig selv ofte til største Nachdeel". De ansöge om frit Hus, da de ellers maa blive "Stackler", eller at i det mindste "vi to maa blive hjulpne"; thi de andre tre ere dels anderledes aflagte, dels "ere de kun lidet nöttig uden for Piger-Börn"... "Eller ogsaa Skolevæsenet maa blive indrettet som i Kjöbenhavn, Holsten" etc.

Bernt Holmstad mener, at istedetfor 5 danske

---

underskrevet og de som har conciperet eller forfattet samme Erklæring, og vil jeg i dend Henseende ikke skrive derom alt det, der kunde og burde skrives. Deris Velbaarenhed, og ethvert fornuftigt Menneske finder selv ved Gjennemlæsningen, hvorledes Concipisten har med ald Flid taget sig for at agere imod dend Part paa hvis Siide Rættene var, og derimod ved allehaande udsögte Besmykkelser og uvedkommende Bilager for dend anden" etc.

Skoler, burde der være 3, som da bedre kunde subsistere, og desuden en god Skrive- og Regneskole, hvilken Domkirken kunde komme lidt til Hjælp. Da deres Formænd ingen Lön have nydt, saa vilde det finde stor Modstand hos Borgerskabet, om man tilagde dem noget aarligt af Byens Bekostning, (andensteds fra kunde det ikke komme); men kunde Byen kjøbe Huse til Skolelærerne at boe i, da vilde det geraade dem til Lettelse, helst naar de ere fri for Byens Skatter og Tyngder. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 237.

1728. 19 Marts. Bagere.

En Forestilling fra 15 Borgere i Aarhus, der brugte at bage "veegt Rugbröd" til Salg, som en Binnæringsvei, hvorover Bagerlauget havde klaget.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 238.

1728. 3 Juni. Anbefaling til Raadmandsbestilling.

Ditlef Eggers anbefaler Sören Jensen hos Stiftamtmanden til en ledig Raadmands-Post med følgende Ord: "Naadige Herre! Sören Jensen er en god, ærlig eenfoldig Mand, hvis Lige baade er og tilforne har været ved Raadstuen. Hand har haft til Ægte en Søster af Sr Peter Möllers Kohne paa Bolter, og som det vides at Eders Excellence har Naade for Möller, saa lad og denne derudi blive delagtig."

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 239.

1728. 5 Juni. Retsbetjentene. Postvæsenet.

Herredsfoged Mads Sommer i Bjerre beklager sig over, at han ikke kan indsende til Stiftamtmanden

det forlangte Skiftebrev, da Posthuset i Horsens slet intet vil modtage fra ham uden Porto. Hvad han skal have sendt, maa han euten faae med Leilighed, eller med den ridende Post, hvilket sidste dog er usikkert, saaledes er f. Ex. en Skrivelse af 26 Decbr. 1727 ikke indlöben. Han sender nu en Gjenpart. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 240.

1728. 13 Juni. Byfogdernes Vilkaar.

Byfogden i Mariager, Matth. Buch skriver, at hans visse Lön af dette Embede var knn 10 $\frac{1}{2}$ om Aaret. Den 17 Juli skriver han, at han af Gjerlev-Herredsfogderi, der ligger 1 Mil fra Byen, har aarlig 30 Rdr. af Kongen, og af Bonden, efter hans Gaards Störrelse i Hartkorn, 1 Skp. Byg, der i alt ei kan overgaae 14 Tdr. Korn, saasom der er 3 Birker i Herredet. Da han nu med Kone og fire Börn umuligt kan leve deraf, saa søger han allerunderdanigst om at nyde de uvisse Indkomster af Byen; saasom Sigt, Sagefald, Leiermaalsböder etc. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 241.

1728. 21 Juni. Criminalvæsen.

Rescript. Da Hs. Maist. havde erfaret, at onde og tyvagtige Mennesker meget formerede sig i Landet, og naar de bleve paagrebne, og straffede med Kagpidskning og Brændemærke, og derefter lösladte, saa bleve de værre end för, og Folk svævede ideligt i Frygt for deres Trudsler med Ildspaaesættelse etc., thi befales det, at naar Tyve have lidt Kagstrygning og Brændemærke, skulle de sendes til Kjöbenhavn, Mændene til Bremerholm at arbeide i Jern deres

Livstid, og Qvinderne til Spindehuset paa Christians-
havn. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 242.

1728. 16 August. Orgelet i Domkirken.

Contract mellem Magistraten i Aarhus og Lambert Daniel Carsten af Kjöbenhavn, om i Löbet af to Aar at bygge et Orgelværk i Domkirken af 42 Stemmer af nyt, og et i Frue Kirke af de to gamle Orgeler i begge Kirkerne af 19 Stemmer. Han skal forövrigt skaffe alle Materialier og forfærdige det Hele, undtagen Bunden og Brystværket, som er Tömmermands- og Snedker-Arbeide. Derfor skal han nyde 3000 Rdr. og 35 Rdr. aarligt til Husværelse i 2 Aar, er 70 Rdr. Den 21 og 22 Septbr. 1730 blev det nye Orgelværk besigtiget af J. Bohtsen, Organist til Frue Kirke i Kjöbenhavn, som gjorde endel Udsættelser derpaa. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 243.

1728. 27 August. En skarnagtig Sön.

Magistraten i Aarhus sögte om Stiftamtmaudens Assistance mod en fattig Murmester-Enke, Anne Haurums Sön, Mads Haurum, der ikke blot bander og forbander hende, hans kjödelige Moder, men endog "slar hende ubarmhjertelig", hvorfor han engang tidligere er "bleven forsjunet med mange Hug", og da hun nu atter har klaget, har man ladet ham sætte i Raadhuskjælderens, hvor han i nogle Dage er bleven pidsket med Riis to Gange om Dagen, i Moderens Nærværelse; men da der ikke er Haab om Forbedring, saasom han bliver ved at bande Moderen og truer med at gjöre

hende en Ulykke, saa udbeder man sig Stiftamtmandens Assistance, for at faae ham sat i Kjöbenhavns Tugthus, i Börnehuset eller i Rasphuset.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 243.

1728. 9 September. Skjæring-Munkgaards Brand.

Friderich Dend Fierde etc. Wor synderlig bevaagenhed tillforn effter som Rasmus Randlef paa skiering Munck gaard udj Calløe Amt i Aarhus stift i vort Land Nörre Jylland for os Allerunderdanigst hafver andraget hvorledes J afvigte Aar 1727, den 16 May om Aftenen imellem 9 og 10 slet skall et U-gudeligt Menniske udj een sterck blæst, hafve paa et hjörne sat ild paa bemelte skiering Munck gaard da hans tieniste tiuende var samlet till Aftens Maaltid hvor over ald gaardens bygning som Neppelig med 4 till 5000 rdr. kand settes J forrige stand, med nesten ald det der var i alle huuse blef af Jlden fortæret og gandske i Aske lagt samt 51 fæe hövder af stude Kiöer og andet Deslige af faar Hövder og sviin med videre saavel af quæg som Korn og andet som icke med 7000 rdr. skall kunde op Rettes og effter at hand paa Nye hafde opsatt 16 fag Lade huus, samt stue huus 14 fag Med teigl belagt og dermed Continueret, saa at till Juele tider var bedret med 30 fag og till fæe og bæster 49 fag og in Alles opbyggt 79 fag Huus er atter sidst afvigte Helligtrekongers Aften Klocken imellem 6 og 7 slet, da alle folck vare J stilhed at spise sat ild paa een Nye op bygte Lade da vinden blæste hart, hvorved hemelte Lade og alt indauflede Korn med derved staaende tvende store Korn stacker Nogle hundrede trafver Korn, blef gandske af

ilden fortæret og ödelagt saa skall endog efter at fornevnte Rasmus Randlef till voris Kongelig Residentzstad Kiöbenhafn var over Reist, være udj een Liden ved gaarden liggende og tillhörende skov, med ild antent et næsten fortörret træ J tancke at dend gandske skov skulle derved aldellis blefven opbrænt, Med videre hans allerunderanigst Memorials indhold udj hvilcke hand refererer sig till fem derved fölgende Numererede Og Af ham self vidimerede Documenter som dig herhos tilsendes thi er voris Allernaadigste villie og befaling at ved betienterne i det dig allernaadigst anbetroede stift i voris höye Nafn strax stiller dend alvorlige ordre, og ellers foyer ald muelig og giörlig anstalt at Dise Mordbrendere kunde vorde Nöye efftersögt, opdaget, og i sicker forvaring till videre voris Allernaadigst Resolution hendsadt, og hafver du os ellers strax allerunderdanigst at Referere, at denne voris Allernaadigste Ordre er dig tillhende kommen, Dermed skeer vor villie befalendis dig gud skrefvet paa vort Slot Fredensborg d. 9 Aug. A° 1720.

Under vor Kongelig Haand og Signet

Friderich R. (L. S.)

Conform Med orriginalen Testerer

P. de Löwenörren.

Allerunderdanigst læst paa Mariagers Byting
onsdagen d. 25 Aug. 1728. Test.

M. Christensen? Matthias Buck.

Liigeledis læst paa Gierløv Herritzing d. 30 Aug.
1728. tr. Matthias Buck.

Allerunderdanigst Læst for retten Paa Overgaard's Bircketing torsdagen dend 9de Septembr Anno
1728. Testerer.

K. S. W. Kahr m. p. pria. S. Andersen m. mppria.

Som det af foranstaaende Rescript sees, blev Randlefs Gaard to Gange efter hinanden ødelagt af Mordbrændere. Randlef eiede, foruden ovennævnte Gaard, omtrent 150 Tønder Hartkorn i Hesselballe, Skjæring, Egaae, Elsted o. s. v., og havde, udentvivel ved haard og ubillig Medfart, antændt en hæftig Forbitrelse mod sig hos alle sine Bønder. Fire Mænd i Elsted havde bragt et Complot istand, i hvilket de øvrige eller de fleste af Godsets Bønder deltog. En Rytter Peder Munk lod sig, for 14 Rdr., kjøbe til at udføre disse Ugjerninger. Hans nærmeste Medskyldige vare: hans Broder Christen Munk, Fæstebonde paa en halv Gaard i Egaae, og Niels Brandt, Fæster af den anden Halvdel af Gaarden sammesteds, begge Randlefs Bønder. Foruden de i Rescriptet anførte Data, havde man ogsaa undsagt Randlef, og man havde beluret ham paa Veien fra Aarhus, og skudt efter ham etc.

Til at undersøge denne Sag nedsattes en Commission, bestaaende af: Oberts Lützau af det Aarhusske National-Regiment, Hospitalsforstander Niels Nielsen, Birkedommer Joh. Snell og Forvalter Hans Thornsohn. Dommen faldt i 1731, og tilfandt Peder Munk at brændes levende paa et Baal, dog Dommen først at forelægges Kongen med en Ansøgning om at underkaste ham pinligt Forhør etc. Flere bleve dømte til at henrettes, nogle til Slaveriet o. s. v.

Ved Høiesterets Dom, der synes at være afsagt i 1735, bleve begge Hovedmændene, Peder Munk og Niels Brandt, dømte til at halshugges og steiles, Resten dømtes til Bremerholm.

Randlefs Regning paa Omkostninger ved denne

Proces beløb til henimod 2000 Rdr., men modereres til omtrent 1300*). (Stiftamt. Archiv).

*) Da det var at antage, at en Tildragelse, som den oven fortalte, maatte have gjort en mærkelig Sensation i Egnen, og have efterladt sig en varig Erindring, saa gjorde jeg mig Umage for at undersøge, hvorvidt den, omtrent 100 Aar senere, endnu havde bevaret sig ren i Minde, eller af Overleveringen og Sagnet var bleven omdannet. Jeg fandt en stor Mængde Sagn betræffende denne Sag, og det var en Gang min Hensigt at samle dem efter en stor Maalestok, hvorved jeg ventede et interessant psykologisk Resultat, men jeg fik aldrig Tid dertil. Jeg anmoder herved én af Egnens Præster eller en anden dannet Mand at paatage sig dette Arbejde; jeg kan love ham et ganske interessant Resultat. Selv har jeg ved 1837 optegnet følgende:

Man skal endnu i Randers meget godt kunne erindre sig Peder Munk, der i flere Aar sad fængslet i "Nørrebaand", et Fængsel under Nørreport dersteds.

En Bonde i Veilby fortalte mig: Peder Munk sad 7 Aar i Randers, og vilde ikke bekjende. I al den Tid havde han ladet sit Skjæg voxé. Man viste ham hans Billede i et Speil, derefter lod man ham barbere, og viste ham hans Billede paa ny, da brast han i Graad og bekjendte.

Schmith, Eier af Skjæringmunkgaard, fortalte, at Munkhöi, tæt ved Gaarden, havde faaet sit Navn af Peder Munk, fordi han opholdt sig paa denne Höi, da han lavede sig til at udføre Gjerningen. At han laae paa Munkhöi med sit Mordbrænder-Redskab, er rigtigt, men Höien kaldes allerede saaledes i Akterne, saa det udentvivel er et ældre Navn.

Fremdeles fortalte han: Den Enes Lunte tændte, den Andens ikke; derover bleve de uenige, og saa blev det röbet.

Saavidt jeg mindes gaaer det frem af Akterne, at Randlef var fuldkommen uvidende om, hvo der havde tilföiet ham denne Ulykke; men Dagen efter den sidste Brand gik Peder Munk, i den Agitation, der følger paa Forbrydelsen, og vel ogsaa ophidsét af Brændevin, ind paa Gaarden til Randlef og "braverit" ham, og dette ledede Randlefs Mistanke hen paa denne Person og hans Medskyldige.

Schmith kaldte Randlef en Bondeplager, hvilket han udentvivel ogsaa i höi Grad har været. Ved alle Sämmenkomster af de Sæmmensvorner var det Klager over Randlefs utaalelige Tyranti, der lode sig höre, og deri vare alle Anstifternes Bekjendelser overensstemmende, at Bønderne vare bragte til Fortvivlelse, og at det eneste Motiv til Gjerningen var at ruinere Randlef, for at faae ham bort, og at faae en ny Husbonde. Dette opnaaede de ogsaa, men, hvad de neppe havde taget med i Beregningen: de gik alle tilgrunde i Randlefs Skibbrud.

Nr. 244.

1728. Kirke-disciplin.

Skrivelse til Stiftamtmandens Fuldmægtig fra Hr. Adam Levin Hammer, Præst til Lefring. Han havde advaret en Bonde om at sende sin Dattersøn, 15 Aar gammel, til Overhøring i Kirken, hvilket denne havde forsømt. Desaaarsag nægtede han Bonden at blive tegnet til Skrifte, og da han alligevel indfandt sig, blev han af Præsten bortvist. Provsteretten dømte Præsten for dette Forhold at böde 4 Rdr. til Enkekassen og 4 Sldr. til Bonden. Dette har Provsten gjort "for at flattere Bondens Herskab og Bondens Procurator, som er Provstens Södskendebarn". Det er ham ikke om Pengene at gjøre, men han vilde nödig have den Tort; om Stiftamtmandens Fuldmægtig ikke vil tale for ham, og formaa General Lövenörn til selv at bivaane Landemodet, hvorhen han vil stevne Sagen.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 245.

1728. 29 Januar. Chirurgerne.

Christ. Peter von Grönningen: "Die fuscher hier in horsens, so sich hie gesetz haben die Barbier

Randlef döde i Aarhus 1756(?), udøntvivi i den yderste Armod; thi foruden de uoprettelige Tab, han led ved Branden, maatte han staae i Forskud for Forfølgningens Bekostning, der beløb sig til et Par Tusinde Daler, hvoraf han endnu 1740 ikke havde faaet mere end 500 Rdr. tilbage.

En Bonde i Gjeddning fortalte følgende: Gaarden brændte 3 Gange. Gjerningen udövedes af Had. Alle Godsets Bönder vare indviklede i Sammensværgelsen, undtagen en, hvem de ikke torde betroe til, da han var "gabmundet". Gjerningsmanden var Peder Munk, og han alene blev henrettet. Han sad i 7 Aar i Randers, i Nörrebaand, för han bekjendte. Paa Retterstedet spurgte Randlef ham, hvad Erstatning han skulde have, for al den Skade, han havde tilföiet ham, hvortil han svarede: "Du kan have den Fornöielse, hver Gang Du kommer her forbi, at speile Dig i min R...".

Kunst gebrauchen so velle Menschen zu Cröppel gemacht, ja ich geschweige dass leeben müssen einbüßen Der eine hat wie er berichtet den König gedient, er hat eine tochter die hat 2 oder 3 hur Kinder mit, oder bei einem Echten Man gehabt, so ein Kirchendieb ist, so hie gefangen und wart zum Galgen geurtheillet sonsten hat der König dass urtheil confermirt, dass er solte an den Galgen gehenckt werden, in dessen brach er auss den gefengniss und lif furt, der selbe fuscher lif furt, (sic) derselbe fuscher der Huren ihre Vatter heist Egidius Castensen, der ander fuscher heist Johan van der Lund, der geht und bettelt mit 2 Kinder er hat, diese beide achte ich selbst were sünde zu vertreiben wie der Herr stiffs Amtman zu mihr sagte, diese gedachte zwei Meines erachtens können die gemeine Leutte barbiren worum sie ihre Brod können haben wen sie sich der pasien ten an zu nehmen enthalten, wenn solches weiter so beibleiben solte würde noch mehr sünde entrichtet werden es ist nicht vor Gott zu verantworten vor Gott und alle Rechte.

Der dritte fuscher der ist ein Parückenmacher geselle auch hält er ein Barbier gesellen auff die Barbier Kunst er hat die fornemsten Leute hie zu barbiren er hat drey Eigene Häusser hie in der Stadt und 4 Buden, er brauchit Kaufmanschafft auch Ackerbau, so dass er sehr wohl kann leeben, ohne die Barbier Kunst" etc. etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 246.

1728. Udtog af Bernt Holmstads Erklæring om Tilstanden i Aarhus.
Med de Fattiges Væsen er det ikke i den Stand,

det kunde og burde være; i de andre Kjøbstæder her i Landet (undtagen Aalborg, hvor det skal være paa en god Fod) er det endnu slettere bestilt, ja paa de fleste Steder saavel som overalt paa Landet ophævet". Distributionen til Fattige skeer ved Cassereren hver Onsdag paa Raadhuset i en eller flere af Inspecteurernes Overværelse*).

7. Byens Fængsler og Arresthuse i Aarhus ere nogenledes istand; Faugevagten er ingen anden end de to Bytjenere.

8. De tre Vægttere ere utilstrækkelige. Der burde være 6 med en Quartermester, der maatte have Magt til at straffe dem**).

10. Der er to Overformyndere, som med Magistraten paasee de Umyndiges Bedste, "Dog er det icke uden Hassart slige Capitaler udsættes, formedelst dend Uformuenhed de fleeste af denne Byes Bogerskab mere og mere sjunes at geraade udi".

13. "Hantwercks Lavge befindes her i Byen 10 i Tallet" ... "Det er slet med de fleste bestilt. Een Del kand, een Del vil icke gjøre Laugs Rættighed, saa de ligger næsten altid i Kif og Klammer med hverandre, at een vil frem en anden tilbage. Deres Forsamlinger løber ofte ud paa Skælsord og Slagsmaal, hvorfor de af Byfogden tiltalis og klappis paa Pungen, saa mange af dem, hvad de ei ere Staadere, bliver det. Naar een eller anden Dreng her i Byen faaer

---

*) Af Magistratens Besvarelse paa samme Spørgsmaal sees det, at Uddelingen skete hver Onsdag "efter Prædiken".

**) 1729. 31 Marts. Magistratens Erklæring paa de samme Poster: For omtrent 30 Aar siden var der 6 Vægttere med en Vagtmester, men dette varede kun ganske faa Maaneder. Hverken før eller siden har der været mere end 3 Vægttere. Magistraten mener dog, at det var nyttigt, der var 4 Vægttere.

udlært sit Handtværk og staaen et Aar for Mester Svend, Bliver hand strax Mester i Lauget, leier en Boe, og tager en Kone. Hands Handtværk forstaaer hand ikke tilgavns, ei heller haver han Formue at sætte sig istand saa det løber ud paa Armod og en Haaben Börn, hvoraf en Deel betler og vennes til Leddiggang. Og naar de saaledes ere forknyttede lade de Moedet falde og skjötter ei om at bjerge sig. Kand disse Handtverker ei komme paa anden Foed end de nu ere, siunes mig det var bedre, De ingen Lavge havde, thi det er ikkuns til deris desto større Undergang og Fordærv.”

19. ”Den hertil Byen hørende Rüs Skov, er af Alders Tid, som de gamle Skjöder og adkomster formelder, given Aarhus Bye til meenige Mands Brug og forfaldene Eiendommens Opbyggelse; Troligt dend da haver været af større Begreb, end dend nu er og besat med tjenlig Træer til Bygnings Tømmer; men i de nyere Tider, da dend undtagen nogle gamle udgangne Stopper bestaaer af uug Skov, som alt sammen kand gjøres fornöden til Byens Havns Vedligeholdelse; Er det for gavuligst eragtet at deraf alleene bruges til forbemeldte Hauns og Mindes nötte og Tarv. Alligevel een og anden haver faaed nogle faa Træer til deres Bolwerchers Reparation ud til Stranden. Dend er for nogle Aar siden effter forrige Hr. Stiftsbefalingsmandens, Magistratens, og de fornemste Borgeres Godtbefindende bleven omgröftet, og med Dige indelugt, alt i de Tancher at den skulde være i Fred og Hævd og ei til Upligt hugges, hvortil jeg haver gjort alt mit; men hvorledes dend er bleven handlet gaar Siun for Sagn. De förte Tingsvidner kand og bevidne hvor Domdristig en Deel af Byens Indvaanere haver huggen og bortfört de beste Træer og ingen af dem haver lidt nogen

Straf derfor, hvorover jeg er kommen i de Tapcher ded skal saa være helst mand nu omstunder seer at ded gaaer som ded kand og ei som det bör, ja en Deel gjør næsten hvad dem löster og pukker dertil, kand de ikkun opfinde noget og besmyche deris unde Sag med, bliver ded derved. Adkomster paa samme Skov findes i de Kongl. Skjöder under Markjorderne indført; Skovbog for Udvisningen, Er eller haver været, mig vidende, Ei nogen Tiid holte”*)).

Byen har 2 Spröiter med Slinger i temmelig god Stand, og en tredje större er bestilt i Kjöbenhavn, og snart forventende. En Brandordning findes ikke; der har været begyndt derpaa i forrige Tider, men Usamdrægtighed har hindret dets Udförelse. Efter tilhörende Bilag var Inventariet desuden en gammel Slange til den største Spröite, 1 stort firkantet Vandkar, 3 mindre dito, 1 Materialpose med Hammer, Tang og 6 Jernblik til at slaae om Slingerne, naar de springe itu, med videre af Bindseler og andet smaa Töi, 2 Branthager, 3 Brant-Stier, 24 Stykker Leder Spande.

Efter Bilag til denne Erklæring var Stadens Indquartering, 4 Compagnier Cuirasserer, nemlig: 1ste

---

*) 31 Marts 1729. Magistratens Erklæring . . . . . ”Der skal ellers for 20 til 30 Aar siden være proponeret at lade bekoste en liden Vaaning udi Skoven eller og strax derved” og at lade en Mand eller Familie boe der, for stedse at passe paa Skoven; men saavel deres Formænd i Embedet som de fleste af Borgerne havde forkastet dette Forslag som unyttigt om ikke skadeligt: ”endel af got Folkes Tiuende og tjeneste Folk saa vel som ledige Gjengere og ilde intentionerede derved kunde finde Leilighed til Tiidsspilde, og andre Usömmeligheders Övelser med at have udi samme Huus i Skoven deres Rendezvous, saavel Hellige som Sögne dage, og dend ene dertil forføre dend anden” etc. og fordi at Manden, hvordan det gik med Skoven, vilde söge sin egen Fordel paa adskillige Maader f. Ex. ved at antage Köer til Græsning, til Skade for Opröden. De mente saaledes, at den bedst kunde bevogtes som hidtil af de 2 Skovfogder tilligemed Vangmestrene.

Compagni 61 Mand, 13 Koner, 18 Börn, 2det Compagni 61 Mand, 14 Koner, 15 Börn, 3die Compagni 61 Mand, 19 Koner, 21 Börn, 4de Compagni 61 Mand, 18 Koner, 12 Börn. Tilsammen 244 Mand, 64 Koner, 66 Börn.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 247.

1728. 20 November. Brandhjelp til Kjøbenhavn.

Rentekammer-Skrivelse til Stiftamtmand v. Lövenörn, at han paa det bevægeligste inaa forestille Indvaanerne i Kjöbstæderne og Proprietairerne den store Skade, den ulykkelige Ildebrand har foraarsaget i Kjøbenhavn, og bevæge dem til at give Penge eller Bygnings-Materialier til de Brandlidte. En senere Skrivelse af 27 November, at da General-Majoren havde yttret, at flere önskede at understötte de Brandlidte, men torde ikke af Frygt for, at der skulde blive paalagt en Skat, saa forsikkrer Rentekammeret paa Hs. Majst. Vegne, at Kongen havde erklæret, at om saa var, saa skulde de, som frivilligt havde givet blive tagne i Betragtning, naar Gaven var tilstrækkelig*).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 248.

1729. Begravelse. Fordom mod Selvmordere.

Der fandtes en druknet Pige i Randers Fjord, nær Byen. Efter Synsforretning over Liget og Dom, skulde hun begraves paa ærlig Maade i Kirkegaarden, som en Tilskadekommen, og Skræddernes Liglaug blev tilsagt at bære hende bort. I den Anledning findes en Skrivelse til Stiftamtmanden fra Oldermænd

*) 1728. 29 December udkom Rescript, angaaende den paabudne Brandstyr for Aarene 1729, 1730 og 1731 i Anledning af Kjøbenhavns Ildebrand. Geistligheden skal i disse 3 Aar i Aarhus Stift aarligen svare 2400 Rdr., de Verdslige 12000 Rdr.

og Bisiddere, paa Laugets Vegne, om at maatte blive befriede for denne Forretning, da det af mange Omstændigheder var klart, at hun med Forsæt var sprunget i Vandet. En Befaling fra Stiftamtmanden bragte dem dog til Lydighed, saa de mödte alle ved Ligbegjængelsen, undtagen Morten Vorm, hvis Næse just sprang op at blöde, som han skulde afsted.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 249.

1729. Fattigvæsen. Skolevæsen.

Byfogden i Ebeltoft erklærede paa Stiftamtmandens Spørgsmaale angaaende de Fattige. Den sidste Dag i Aaret aabnedes Kirkeblokken i hans, Præstens og Kirkeværgernes Nærværelse, og hvad der fandtes, 6, 7, 8 eller 9 Daler, lidt mere eller mindre, blev fordelt til de Fattige, deres eneste Hjelp. Byskriveren i Grenaa erklærede, at de Fattige havde ingen vis Indtægt, men fik Tavlepenge etc. Hvorledes Skolens Penge bleve bestyrede vidste han ikke, men han vidste nok, at i Rectors Lectie var der kun hans tre Sønner og Capellanens Søn, og at i Hörerens Lectie var der stundom nogle faa, men i Höstens Tid ingen.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 250.

1729. 24 September. Toldvæsen.

Rentekammer-Skrivelse. Da man af Registerings-Forretningen hos Tolder Mads Lysholt i Grenaa havde erfaret, at hans Eiendele langt overgik Hs. Maist. Prætensioner for oppebaarne og indeholdte Toldintrader, saa anmodes Stiftamtmanden om at foranstalte, at Tolder-Embedet ham igjen betroes, og at ved

offentlig Auction af hans redeste Midler saameget bort-sælges, som hans Defect sig belöber. Samme Aar an-greb Tolder Christen Sörensen i Ebeltoft sin Casse, og da han "ikke kan betale hvis han skyldig bliver", saa befaler Rentekammeret, at han skal af-sættes, og Captain Henrich Ramshardt i hans Sted indsættes.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 251.

1729. 11 November. Havnevæsen.

2 Rescripser. Magistraten i Horsens havde an-draget, at deres Havn Tid efter anden, og især i sidste Krig var bleven meget forfalden, især ved Isbrud og ved Opfyldning, saa Udslibning etc. forhindres; Byen var uformuende og intet vist henlagt til Havnens Ved-ligeholdelse, og hvorvel endel af Stadens Kjöbmænd havde tegnet sig for aarlige Bidrag, saa var det dog utilstrækkeligt, de søgte derfor om at faae den i Aaret 1719 udgivne Transport-Skat, 1680 Rdr. tilbage igjen, samt at Hs. Majst. vilde approbere den over Havnens Reparation forfattede Plan med Kort etc. Alt dette er nu herved bevilget.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 252.

1730. Heste- og Qvægghandel.

14 Mænd af Aarhus, som nære sig af "Heste- og Kjöbmandskab, og ikke have lært andet", klage over den store Forprang, der drives af Bönderne. Naar en Bondekarl har faaet en Snes Daler i Lom-men, saa laaner han flere til, og dels for Contant, dels paa Credit kjøber han Heste og Qvæg, som han sæl-ger her i Aarhus, eller i Mængde skiber ud til Sjæl-land.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 253.

1730? Retsbetjentene.

En af Stiftamtmand Lövenörns Venner skrev til ham, at da Herredsfogden i Hads- og Ningherred opfører sig saaledes, at han ikke længe kan blive ved Embedet, saa vilde han anbefale Knud Engelbretsen o. s. v.

Derpaa svarede v. Lövenörn, at Besættelsen af dette Embede ikke var afhængig af ham m. m. . . den nævnte Herredsfoged gjør hver Dag langt mere, end hvad han kunde miste sin Bestilling for, om han havde noget at tabe, men det er ikke Tingen. "Det var at ønske vor Herre vilde kalde ham, saa blev vi ham qvit."

(Stiftatm. Archiv).

Nr. 254.

1730. Chirurgerne.

Copie af et Lærebrev paa stemplet Papir til 8 β , udstedt for Hans Gotfried fra Seeth i Tönder-Amt, af "Johannes Geltzer Chirurgiæ operateur, oculist, Stein und Bruchschneider wie auch Leib und Wundartzt aus Seeth in Tündern Amt bürtig".

(Stiftatm. Archiv).

Nr. 255.

1730. 1 Marts. Stolestade-Striden.

- Byfoged Oluf Andersen skriver: "Men naar det nu ikke var saa vel at det skedte, saa foer dog Madame Wechman for ubesindig frem med at tage Mad. Worms Arm fat, saaledes at hendes Bog skulde falde hende af Haanden, med hendes Opstigelse paa Forsædet, med hendes Knippe Nögler's Lyd, med Siv Matten i Haanden, med hendes höimælende Tale," (et Vidne forklarede, at hun havde bedet Mad. Worm at fremvise hvad Privilegier og Rettighed hun havde til Stolen, og: "Djefuelen skulle före dig af Stolen, som

ingen Rettighed hafde dertil") "at forsamle Folk og Smaadrenge ved Stolen, til at see og høre derpaa, og faae Latter deraf, Æeders og Banders medfølge"... Dette var til Høimesse. Til Tolvpræken, for ikke at sidde neden for Jomfru Karen Cappel, der var med Fru Worm, satte Mad. Wechman sig paa Jomfru Cappels Skjød, "indtil hun græd for den tunge Byrde og fordi hun ikke kunde røre hindes Been. At hindes Forklæde kom derover i stöcker, maa holdes trolig, thi med et, 2 Huller paa, hafde hun vel ikke kommen i Kirken".

Af de optagne Forhör sees det ellers, at Mad. Worm og hendes Følge forblev i Kirken fra Begyndelsen af Tolvpræken til Aftensang var ude, for ikke at miste Pladsen.

I Anledning af denne Tildragelse tilstillede Biskop Ochsen under 17 Juni Stiftamtmanden Concept til en Afbigt at læses paa Prækestolen for Menigheden: "paa Stifts Provsten og Sogne Præsten her ved Dom Kirken, Mag. Conrad Wechman hans Hustrue Elisabeth Augusta hendes Veigne, for denne Guds Meenighed at gjøre en tilbørlig Afbigt for dend af hende begangne Exess og Forargelse, og Som hun længe siden haver angret og fortrydt denne hendes Forseelse, og med et bodfærdigt Hjerter tilbedet Gud om denne hendes Synds Forladelse, Saa haver hun og det faste Haab og Tillid, at alle Guds Börn i denne Menighed og ellers paa andre Steder, Som hun med hendes Forhold haver bedrövet og forarget, denne hendes begangne Forseelse, af Christen Kjerlighed vil forlade og tilgive" etc. Bispen melder derom videre: "Deres fattige Tilstand tillader ikke, at de give til Enke Cassen meere end som 20 Rdr." (Stiftamt. Archiv).

1730. 28 April. Öxenhandel.

Nr. 256.

Specification Paa de Öxen, som indeværende Aar 1730 er Soldt og uddrefven af Havreballe-
gaards og Stjernholms Amter.

Herregaardene.	De Sælgende.	Kjøbmændene.	Öxen.	Holdt ellers.
Lyngbygaard.	Christen Johansen.	Poul Marcussen, Drenderup.	60	
Palsgaard.	Fru Berthe Christine Juel	Johan Hass, Wilster Marsch.	150	200
Skjerrildgaard.	Monsieur Hofman.	M. Saman, Henning Hosk.	108	140-156
Marselisborg.	Niels Nielsen, Forpagter.	Joh. Goelichs, Braband.	73	140-204
Constantinsborg.	Assessor Lassen.	Henr. Braem, do.	74	170
Rask.	Major Lassen.	Poul Marcussen, Drenderup.	114	150
Mögelkjær.	Jacob Kruse, Forpagter.	Peter Egge, Wilster Marsch.	156	180
Tiirsbech.	Niels Linde.	Henrich Suirs, Bremen.	89	120-130
Jensgaard.	Mad. Hofmann.	Meinert Daman.	55	
Wilhelmsborg.	Baron Güldenchrone.	Hans From, Boringhaussen.	112	
Barretskov.	Kammerjunker Reedtz.	Hans Jörg. Skröder, Hamb.	159	
Rosenvold.	Sören Jörgensen, Forpagter.	Mattus Brun, Mastrup.	59	
		Summa	1209*)	

159

Heraf oversendt Gjenpart til Rentekammeret og en dito til Tolderen i Colding d. 28 April 1730.

*) Jacob Rosberg paa Frisholt skriver den 13 November 1727: "Jhvovel Öxenhandlingen, som har været et gammelt Brug, nu næsten er aflagt, og faa Kjøbmænd i vente, hafver jeg dog nu udi min sidse Forpagtnings Aar ved Constantinsborg sat til Stald 170 Stude" etc.

1732 solgtes af Havreballegaard- og Stjernholms-Amter 1100 Stykker, af Dronningborg- og Silkeborg Amter 1061 Stykker, af Kallö-Amt 1137 Stykker, af Skanderborg- og Aakjær-Amter 783 Stykker. Summa af hele Stifet 4081 Öxne,

Nr. 257.

1730. 5 Juni. Helligbrøde.

Niels Engelbretsen i Aarhus, som 3die Pintsedag, mellem Fropræken og Höimesse, for en Betaling af 24 β , har ladet sig bruge til at stryge en Ligkiste over med Sort, hvormed det hastede, men som derpaa af Byfogden er mulcteret paa 3 Rdr., Helligbrøde, beder vemodigen om Fritagelse for denne Mulkt, som han ikke har Evne til at betale.”)

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 258.

1730. 9 Juni. Skolevæsen.

Biskop Ochsén beretter, at Rector i Aarhus er beladt med noget öde Gods, hvoraf de forrige Rectorer have faaet Remission i Skatterne, men nestforrige har maattet betale Skatter, ”og derover er geraaden udi yderste Fattigdom, og haver maat oplade hans Embede for dend som nu er. Paa det da itzige Rector, som foruden hans ringe Indkomst maa give til hans Formand 50 Rdr. till Pension, ikke formedelst Skatternes Betaling, skall geraade i samme Tilstand” o. s. v. Han foreslaaer at indgive en Forestilling til Rentekammeret.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 259.

1730. 2 August. Skolevæsen.

Joh. Schmidt ”uværdig Rector Scholæ” i Grenaa, skriver til Stiftamtmanden: ”Den alvidende Gud veed best hvor mangt et Suk, der er gaet af mit Hjerte,

*) Hele Helligbröden for Aarhus, fra April 1730 til Februar 1731, belöb sig til 4 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$, som en Skomagersvend, en Skomager og Bertram Parykmager havde betalt. Formodentlig havde de andre Overtrædere enten skuffet Opmærksomheden eller bedet sig fri.

at mand snart hver Dag skal holde Chor for tomme Stole i Kirken, og at jeg maa gaae mange halve og heele Dage i Skolen og er iche capabel for at faae snart en Discipel, som Collega Scholæ kand sandfærdig vidne med mig; var derfor at ynske vor gode Sognepræst vilde viise sin Nidkjærhed udi at tilholde Forældrene at lade deris Börn idelig freqventere Skolen, der skal de dog lære deris Christendom og andre scientier; men förend de jo skal blive hindrede fra Skolen, skal förre Sognepræsten self og endeel af hands Favoriter tage just de beste Sangere af Discipline til at passe paa deris Köer i Sommer...”

Sagen angik Chorsangen i Kirken. Han beder, at dersom Stiftamtmandens Resolution ikke er udgaet derom, at Sagen da maatte henstaae til Hösten, ”som nu i denne By begyndis her”, er forbi, da han lover at demonstrere Sagen videre. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 260.

1730. 10 August. Landvæsen.

Hospitalsforstanderen beretter, at der i det Skanderborgske Rytter-Districts Birk, ifølge Forordn. af 21 Januar 1710, vare optagne og confiskerede 49 Geder og Kid, som skulde sælges ved Auction.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 261.

1730. 3 September. Overtro, Vendekors.

I Anledning af et Klammeri mellem Else Nielsdatter af Kjærende, paa Ryomgaard's Gods, og et andet Fruentimmer, stevnede Præsten Mads Riise i Nimtofte adskillige Personer, at möde for sig og Medhjælperne, dels i Nimtofte-, dels i Kold-Kirke,

flere Søndage efter hverandre, hvor han forlørte dem angaaende dette Skjænderi. Blandt andet beskyldte Else sin Modstanderske for, at hun havde bemægtiget sig et hende tilhørende Lam, derved at hun havde faaet Lucie af Nimtofte til at gjøre Vendekors over Lammet, for at det skulde forlade Else Nielsdatters Faaresti og søge Maren Bjerregaards.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 262.

1730. 5 October. Blokpenge.

Ved at aabne Blokken i Domkirken den 5 October 1730 forefandtes i forskjellig Mynt 56 Rdr. 1 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$ β).

(Raadh. Archivet).

Nr. 263.

1730. 10 October. Helligbrøde.

Byfoged Oluf Andersen skriver til Stiftamtmanden i Anledning af Forordn. 21 April d. A. om Sabbathens Helligholdelse, hvilken han søger at overholde det beste han kan, men han mangler Assistance. De 3 Vægttere ville ikke, da de ikke faae noget derfor; Byens Tjenere sige, at de ere i Magistratens Ærinde. "De tvende Klokkere, som ere Kirkens Betjendtere og efter Forordningens 5te Art. skulle assistere med Tilsyn i Kirken under Guds tjennestes Forretning, og paa Kirkegaarden, Stiimen og Tumult og deslige at afværge, de er nu bleven antagen til at træde Orgelverckernes Bælger; Dermed vil de være fri." Desuden ansaae alle disse Folk denne Forretning at være dem "uandstaelig" o. s. v.

(Stiftamt. Archiv).

*) 1732 den 14 Marts forefandtes i Blokken 47 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 14 β .

Nr. 264.

1730. 30 October. Ophævelse af Landmilicen.

Frdn. Den ved Forordn. af 22 Februar 1701 indrettede National- eller Land-Milice, ved hvilken adskillige Misbrug havde indsneget sig, ”hvorover samme Indretning er bleven baade Landet i Almindelighed, saa og det unge Mandskab isærdeleshed til stor og snart utaaelig Besværlighed og Byrde”, ophæves og nedlægges nu, baade hvad National-Infanteriet og Dragonerne angaaer, saa at de Enrolerede forloves og løsgives for den Eed, de have svoret etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 265.

1730. 6 November. Sættedommere, et borgerligt Ombud.

Sören Sommer, der med Gotfred Davidsen, Mads Rasmussen og Claus Hornemann, var anordnet til Sættedommer ved Aarhus Byting, at beklæde Retten i Byfogdens Forfald, beder om Fritagelse for denne Bestilling, da han er aldeles ukyndig i Lov og Ret, ”og indtet formedelst saadan min Skiebne, udi nogen Sager veed rettelig efter Loven saaledis at kiende og dømme, at jeg kunde blive befriet for Mulct og Straf for u-Retinæssig Dom, ved højer Retter” etc.*)

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 266.

1731. Criminalvæsen.

Paa Grund af Tyveriernes tiltagende Hyppighed, ønskede Magistraten sig underrettet om, hvormange

*) Disse vare alle Borgere og Indvaanere i Byen, og naar den ene ikke var tilstede, skulde den næste, i dennes Forfald den tredje o. s. v. beklæde Retten. See Oluf Andersens Skrivelse af 7 August. De nød intet for Umagen. Det var altsaa et borgerligt Ombud at være Sættedommer.

Tyverier, der vare forövede i Aarhus i de sidste 4 Aar (1727—1730), og lod til den Ende to Mænd gaae om fra Hus til Hus i hver Rode, og indhente Enhvers Forklaring over, hvormeget der var stjaalet, naar, paa hvad Maade, ved hvem etc.

I første Rode var der begaaet 80, i anden Rode 48, i tredie Rode 60, i Alt 188 Tyverier, blandt hvilke flere vare forbundne med Indbrud, eller (paa anden Maade qualificerede, f. Ex. Marktyverier *).

(Raadhus Archiv.)

Nr. 267.

1731. Stavnsbaand.

I Aaret 1728 havde Præsten i Levring, Hr. Adam Levin Hammer, meddelt en Pige af hans Sogn, der tjente i Viborg, en Attest paa, at hendes Forhold havde været christeligt, saa det ikke kunde være af nogen Betænkelighed for Hr. Sadolin at tage hende til Gudsbord. Da hun $\frac{1}{2}$ Aars Tid derefter kom tilbage, lod Janus Friedenreich til Palstrup, Godseieren, Præsten tiltale, søm om han havde meddelt Pigen Pas uden Godseierens Vidende, imod Forordningen af 19 Februar 1701. Da imidlertid Stiftamtmand v. Lövenörn havde været utilfreds med dette Søgmaal, lod Friedenreich Sagen falde. Ikke destomindre maatte Præsten, endnu 1731, supplicere om at faae de 30 Rdr. tilbage, som han havde indsendt til Provsten, for ikke at lide Dom (Nam?).

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 268.

1731. 19 Januar. Retsbetjente.

Rescript. Da Hs. Maj. önskede, at Justitien og

---

* En Rytter havde Fastelavns Söndag Kl. 6 $\frac{1}{2}$ taget Kaarden fra Chirurg Steinwinkels Side paa Gaden.

Retten skulde blive haandhævet med Nidkjerhed, saa forlanges en Designation paa alle juridiske Embedsmænd, i vedkommende Amter. Derefter fremkom følgende Designation:

1. Havreballegaards Amt.

a. Vesterlisberg og Haslef Herreder:

Herredsfoged Michel Abelsen, betjener ogsaa Herredsfogderiet i Galthen-, Houlberg-Herreder. Er nylig kommen i Embedet og er en dygtig Mand. Herredsskriver Erik Laursen har i nogle Aar været ved Betjeningen, og er en dygtig Mand.

b. Hads- og Ning-Herreder:

Herredsfogden Christian Jensen. Formedelst utilbørligt Forhold i sit Embede, "og at hand i nogle Aar iche haver været til Guds Bord", er han dømt fra sit Embede den 22 Januar nestafvigte, paa Hads-Ning-Herredsthing. Han har för, fra 18 November 1717 til 18 Novbr. 1718, været suspenderet, men blev pardonneret, paa de Vilkaar, at han efterdags skulde skikke sig bedre, "men hand er blefven jo værre og værre, saa hand iche er dögigt dette Embede at betjene". Herredsskriveren Knud Engelbrechtsen er dygtig.

c. Marselisborgs Birkething:

Birkedommeren Jens Mörk er en habil Mand. Birkeskriveren er död.

d. Wilhelmsborgs Birk:

Birkedommer Oluf Christensen er en gammel upaaklagelig Mand; har nu afstaaet Embedet til Rasmus Jensen. Birkeskriveren Eskild Jensen, begge dygtige.

2. Stjernholms Amt.

a. Bjerre-Hatting-Herreder:

Herredsfogden Mads Sommer er dygtig. Han

havde været 3 Aar hos Regimentsskriver Holmer, og 13 Aar hos General-Fiskalen Troels Smith. "Jeg sidder nu, Gud bedre desværre, udi Armod med Hustrue og mange smaa umyndige Börn, ja saa slet, at jeg, som höiest er at beklage, iche kand gifve Dem dend Education, som de nochsom behövede, og Jeg gjerne önskede."

Herredsskriver Frands Hansen. En dygtig, velhavende og fornuftig Mand. (Han ruinerede Mads Sommers Formand, Alexander Gorm, ved at paaføre ham en Proces, der kostede ham Embedet, hvorvel neppe ufortjent, da Gorm udentvivi baade var uduelig, liderlig og almindelig foragtet.)

b. Boller Birk:

Birkedommeren, ovennævnte Frands Hansen, der efter Gorms Afgang fik Boller Birk, som för altid laae til Herredsfogden i Bjerre-Hatting-Herreder. "Han har taget mig Brödet af Munden", siger Mads Sommer. "Naar han ikke selv er tilstæde da har han en Bonde til at forrette Embedet for sig og beklæde Retten."

Birkeskriver Frands Hansen Rachou "er en stakkels aftakket Commandier Sergeant, der af Herskabet ey nyder mere end 5 Tönder Korn til aarlig Lön, hvorudover Herskabet paa egen Bekostning har maattet forskaffe ham hans Bestalling" o. s. v.

c. Tirsbek Birk, tilhörende Junker Linde til Tirsbek.

Birkedommer Laurids Terchelsen. "En Bonde Mand der af Godset, og boer udi Engum Sogn, Assendrop, og Kand gjerne oplæse Een Doms Afsicht, om dend for ham var conciperet." Mads Sommer, der videre beretter at have faaet til Svar af ham, "at

hand som Dommer har betjent Tirsbek Birkething paa 17 Aars Tid, og udi dend Tid har hand aldrig haft anden Bestalling end Een Fuldmagt fra forrige Tiersbeks Eier Velb. Junker Anders Rosenkrantz, men aldrig nogen Kongel. Confirmation" etc.

Birkeskriveren var almindelig Ridefogden, eller en af Tjenerne paa Gaarden, som "gjerne kand skrifve hvad ham blifver addicteret, og dersom Dommeren har Bestalling, saa har vel Skriveren med, men har Dommeren ingen, saa har vel Skriveren ikke heller" etc.

Kjöstæderne.

Aarhus. Byfogden Oluf Andersen var för og er endnu en meget habil Mand, dog bliver han undertiden ved Overretten temmelig höit mulcteret. (Han döde den 24 Februar 1732.)

Byskriveren Peder Möller er Forvalter ved Boller, men holder med Kongl. Tilladelse en Fuldmægtig ved Embedet, Jacob Dreier, der er "dögtig noch."

Horsens. Byfogden Rasmus Christensen Leth, Herredsfoged i Voer-Nim-Herreder. Om ham siger Mads Sommer: "Han er en gammel bemidlet Mand, ja saa bemidlet at eier Herregaarden Laage med Gods, hvorefter mig ikke rettere er vidende, end jo maa være Een forstandig Mand, har ellers saavel som andre Underretters Dommere den Skjæbne, at hans Domme bliver ligesaavel som Andres ved Overretten saasomt underkjendt som confirmeret".

Byskriveren Christian Krog er dygtig.

Randers. Byfogden Hans Jensen. "Svag og ubeqvem till Tjenestens Forretning men haver en Fuldmægtig, Morten Pedersen som er dögtig".

Byskriveren Lewe Elias Lewesen "er svag og

undertiden sengeliggende, men haver en fuldmægtig, Jens Limkilde, er døgtig”.

Grenaa. Byfoged Johannes Nicolay Ulsøe; Byskriver Herman Poneck, begge dygtige.

Ebeltoft. Byfoged Christ. Rudolph Redlich; Byskriver Peder Matthiesen, begge dygtige.

Mariager. Byfoged Matthias Buch; Byskriver Mads Bugge, begge dygtige. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 269.

1731. 28 Februar. Helligdagsanordningen.

Byfoged Ulsøe i Grenaa beretter, at han ikke har kunnet bemærke Nogen, der at være forfalden i Mulkt, i Anledning af Forordningen af 21 April 1730, uagtet han selv 4de hver Helligdag inqvirerer, og Vægteren med 2de Mænd hver Sabbaths Dag patrollerer, fra om Morgenen helt tidligt, til om Aftenen Kl. 11 à 12.

(Stiftamts Archivet).

Nr. 270.

1731. 7 August. Ligvogn.

Stiftamtmandens Fuldmægtig skriver til Borgemester i Aalborg, at da Borgerskabets Liglaug, fordi en Del af Medlemmerne vare gamle og svage, der ikke godt kunde udholde at bære, havde ladet gjøre en Ligvogn, paa hvilken de den 3 August havde bortkjört forrige Veier og Maaler Christen Jörgensen Skaarup, og hvilken da første Gang blev brugt; men Byfogden var indkommen med Forespørgsel, hvad Mulkt derfor skulde betales. Da man nu ikke finder, at det er forbudet at bruge Ligvogn med 2 Heste, ei heller at noget derfor skal betales, uden 3 Rdr. til Kirken, naar denne selv eier Ligvognen, saa har Stiftamtmanden paalagt ham at forhøre, hvorledes man

andensteds forholder sig, og dette udbeder han sig Besked om fra Aalborg med næste Post.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 271.

1731. 7 September.

Rescript. Da Stiftamtmand Lövenörn havde indseet, at det Project til at udkjære et nyt Bassin til Havnen i Horsens, der var udkastet af en Gartner Christian Brun i Skanderborg, vilde (efter en kyndigere Ingenieurs Beregning) medtage meget mere, end den bevilgede, tilbagebetalte Transport-Skat, og hvad Folk ellers vilde give dertil, saa tillades det at forlade dette Project, og at istandsætte den gamle Havn saaledes, som man havde begyndt derpaa.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 272.

1732. Bagerne.

I 1730 havde 6 Bagere i Aarhus indgivet en Klage over, at der nedsatte sig flere Bagere, end der kunde leve i Aarhus, hvorover endel af dem geraadede i Armod; de ansögte derfor om, at de, den 23 Juni 1683 Bagerlauget allernaadigst forundte Privilegier, hvoriblandt at kun 6 Mestere maatte være i Aarhus, maatte blive confirmerede. Nu, 1732 kom dette Andragende til Magistratens Erklæring, af hvilken det sees, at der var endnu 5 Mestere, altsaa i Alt 11 Bagere. Dette havde Bagerne tildels selv forvoldt derved, at naar en Svend forlangte at gjøre Mesterstykke, og dette var fuldfört, saa kom alle Bagerne ind med en Ansögning om, at han maatte faae Borgerskab etc.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 273.

1732. 12 Februar. Privat Vedtægt om Prisen paa Korn- og Fedevarer mellem de Handlende; Overtræderne belagte med Mulk, og denne, uden Rettens Middel, inddreven ved Udpantning.

Stiftamtmand Holck havde forlangt at vide, hvorledes det forholdt sig med, at de Handlende i Aarhus samlede sig, og satte en vis Pris paa Bondens Korn, mulkterede dem, der gave mere, og pantede dem, naar de ikke betalte.

Herpaa svarede Magistraten:

De fleste Indbyggere leve af Handel og Søfart, der mest bestaaer i at bringe Landets Produkter til Norge, og at føre dette Lands Produkter tilbage igjen. Da nu Aarhus-Havn almindeligt er aaben længere end de andre jyske Havne og Fjorde, saa hændte det, at endel, mest unge Folk, fandt deres Regning ved at fare paa Norge mellem Mortensdag og Jul, ”og der haver havt Markendet i Norge allene til bedre Fordeel undertiden, dog iche alletider”. De som agte at gjøre Vinterreise overbyde hinanden paa det første Korn, Bonden fører til Torvs, hvilket almindeligt skeer i September. Dette er alligevel det sletteste Korn, Rivelse o. s. v.; det bedste og reneste, som og det meste, kommer først ved Jul og efter den Tid.

Derved skeer det, at Kornet altid er høiest i Pris i Aarhus, og at Bønder fra Randers- og Horsens-Egnen bringe deres Korn til Torvs i Aarhus. For at forebygge de stedfindende Misbrug, havde Kjøbmændene den 10 December 1723 truffet en Aftale, og opsat et Dokument bestaaende af 13 Poster, undertegnet af 86 Borgere og Handlende, hvilket af Magistraten var approberet den 24 Januar 1724. Ifølge denne Vedtægt corresponderede man ideligt med de

andre Stæder i Stiftet, for at erfare Priserne, satte egentlig en Taxt, og mulkterede Overtræderne paa 1 à 2 Rdr. Hermed vedblev man indtil Capitelskjøb blev sat. Alligevel var dette ikke blevet strængt overholdt, og enhver havde kjøbt, til hvad Priser han havde villet, indtil den 20 September 1728, da 54 Handlende havde samlet sig, og underskrevet en Vedtægt om Prisen paa Rug, Byg og Havre, hvilken var traadt i Kraft den 24 September. Siden havde man inddraget Erter, Gryn og Flesk under samme Vedtægt, der var bleven overholdt i de følgende Aar, omtrent fra den nævnte Tid i September indtil sidst i Januar, eller omtrent ved den Tid, da Capitelstaxten blev sat. For at Forhandlingerne kunde gaae des ordentligere, havde man anskaffet en gennemtrukken Protokol, hvori de indførtes, og formaaet Raadmand Gylling til at bivaane dem. Samlingerne holdtes paa Raadstuen o. s. v.

Stiftamtmandens Svar:

”Jeg kunde imod slig Omgang, som jeg saa uformodentlig finder udi min Formands og min Tid at være passeret meget hafve at erindre, heldst efterdi Kongl. Lou og Erdn., gifver enhver fri Hænder, at kjøbe og handle det beste de kand, uden at lade sig noget foreskrive af andre og langt mindre at pants og straffes, om de gifver meere; End nogle faa Sær-sindede for got eragter og dernæst finder Jeg udi bemeldte Protocol at være forbuden, ikke at kjøbe med Bønderne efter Capitels Taxten, med mindre det skeer paa 50 Tdr. Korn, hvorved fattige Bønder, som ikkun kand hafve lidet at sælge merkeligen blifver fornærmet og Negotien sat i Tvang, Men alt dette vil jeg denne Gang forbigaae, alleniste herved declareres og

anbefales, at det schal staae en hver frit for at gifve for Korn og andre Vahre, Naar Bonden dermed her til Byen kommer, saaledes som de bedst kand accorderere og forenes om, uden derfor af deres Medborgere, at lide nogen Straf eller udpantning, og skal saadan hidtil brugte tilbørlig Vedtægt, det algemene Bedste til Skade herefter gandske og aldeles være op hæfvet og afskaffet under vilkaarlig Straf, om nogen befindes herimod at handle" etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 274.

1732. 18 Marts. Studieskat.

Rescript. Hs. Maj. havde ladet Universitetets Tilstand undersøge ved en Commission, under Præsidium af Geheimeraad Iver Rosenkrands til Rosenholm, Medlem af Geheime-Conseilet, og derefter besluttet, at der til denne Stiftelses Bedste aarligt af Kirkerne og Præsterne skulde udgives ligesaa meget i Cathedraticum, som der svares til Biskopen, saaledes, at hvor Kirken svarer Cathedraticum til Biskopen, der skal nu Præsten svare til Universitetet, men hvor Præsten svarer til Biskopen, der skal Kirken give til Universitetet. Fremdeles befales, at Præsterne skulle give ligesaameget i Studieskat til Universitetet, som deres Kirker svare, og da Kjøbstædkirker ingen Studieskat svare, saa skulle Kjøbstædpræster give en taalelig Pension til Universitetets Vedligeholdelse og Professorernes Underholdning etc.

Biskop Ochsen forestiller Geheimeraad Rosenkrands herimod, at han vel i Ribe Stift har nydt Cathedraticum, 4 $\frac{1}{2}$ danske af hver Kirke, men denne Skik fandtes ikke her i Stiftet. Han fik af Præsterne saakaldet Præstgjæsterie, der beløb til 75 Slettedaler,

(i den fælleds Forestilling omtales ogsaa Kirkehavre).
 Hvad Studie-Skatten angaaer, da var den bleven svaret af 231 Kirker med 4177 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. Hartkorn; men af Kjøbstædkirkerne og 89 Kirker med 2112 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. Hartkorn var der ingen Studieskat svaret. Desuden vare Kirkernes Qvota meget forskjellige, saa denne Skat vilde blive utaalelig for mange Præster. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 275.

1732. . . . April. Fattigvæsen.

Efter Magistratens Opgivende var der i Aarhus Fattige af 1ste Classe 14 Personer, af 2den Classe 32 Personer, af 3die Classe 40 Personer, af 4de Classe 20 Personer, i Alt 106 Personer, til hvis Underholdning behövedes 828 Rdr. 1 P 8 β . Dertil havdes Fattig-Bidrag 650 Rdr. 1 P 8 β . Renter af Legater, Accisen og Kirkeblokkene ville med disse 650 1 P 8 β udgjöre 843 Rdr. 3 P 15 β , altsaa bliver et Overskud af 15 Rdr. 2 P 7 β .

Horsens: Fattige af 1ste Classe, nyde ugentlig 16, 20 à 24 β , 15 Personer, 2den Classe, 4, 6, 8, 10 à 12 β ugentlig, 39 Personer, 3die Classe, fattige Börn som nyde Hjelp, 4, 6, 8 à 10 β , 23 Personer, i Alt 77 Personer. Desuden have de 5 danske Skoleholdere 16 fattige Börn, der nyde fri Undervisning.

Randers: Fattige af 1ste Classe nyde 20 β , ugentlig, 9 Personer, 2den Classe, 1 P ugentlig, 7 Personer, 3die Classe, 14 β ugentlig, 16 Personer, 4de Classe, 8 β ugentlig, 22 Personer, i Alt 54 Personer. Aarlig Forpleinings-Sum 405 Rdr. 1 P .

Grenaa. 1ste Classe, 5 Personer, 1 P 5 β à 2 P 4 β ugentlig, 2den Classe, 6 Personer, 12 β

ugentlig, 3die Classe, 6 Personer, 8 β ugentlig, i Alt 17 Personer, hvis Forpleinings-Sum udgjör 134 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 12 β .

Ebeltoft havde 26 Fattige, som fik aarlig hver fra 3 $\frac{1}{4}$ til 13 Rdr., tilsammen 120 Rdr.

Mariager havde 5 Fattige, hvilke Borgerne tilböde sig at föde. _____ (Stiftamt. Archiv).

Nr. 276.

1732. 17 Mai. Tolden, given i Forpagtning til hvert Steds Handlende.

Rentekammeret oversendte Stiftamtmanden et Forslag med Anmodning, at tage det nöie i Overveielse, og at indgive sin udförlige Betænkning. Forslaget, der var indgivet til Regjeringen, lyder saaledes:

”Stormægtigste, Allernaadigste Arve Konge og Herre! Som Eders Kongl. Maist. faderlige store Godhed og Omsorg for sine allerunderd. tro Undersaatere er saa stor at de gjerne i alle Maader vilde see de Fattige allernaadigst hjulpne, saa og at Handel og Vændel i deres Maist. Riger og Lande kunde florere, saa vilde Eders Kgl. Maist. og i Naade optage, at jeg som en allerunderd. tro Tjener og Undersaat, fordrister mig herved allerunderd. at forestille mit uforgribelige Forslag om det saa allernaadigst maatte behage Eders Kgl. Maist., saasom jeg er den störste Deel af Nörre Jylland bekjendt, og næsten veed hvad Eders Kgl. Maist. haver til Told af ind- og udgaaende Skibe paa de 19 Toldstæder, naar Læsöe iberegnes, da skal det aarlig belöbe sig i det höieste til 18 à 19000 Rdr. Naar nu Eders Kgl. Maist. fratager Toldbetjenternes Lön, som belöber sig til 4000 Rdr. og derover har Eders Kgl. Maist. ikkun 15000 Rdr. i Behold. Om det da allernaadigst maatte behage Ed. Kgl. Maist. at have den höi Kgl. Naade for sine fattige

tro Undersaaterne at unde dem selv Tolden udi hver Kjøbstæd, af indgaaende og udgaaende Kjøbmands Vahre til Lands og Vands udi Jyllands Land. Men hvad Tolden af Öxen, Heste, Hopper og andre levende Creature angaaer, kommer ey dette ved, men forstaaes Alleniste om Kjøbmands Vahre og Gods, hvoraf Ed. Kgl. Maist. aarlig 20000 Rdr. med Glæde af de 18 Kjøbstæder kunde nyde, Landsens Indbyggere blive soulagerede og komme paa Fode og med største Fornöielse af hver Kjøbstæd svare efter deris Efne, hvad de bör og Ed. Kgl. Maist. være fri for Overløb, som reiser sig af begangen Toldsvig.

Jeg begriber allerunderdanigst hvad Ed. Kgl. Maist. vilde befrygte sig for neml. at Tolden ikke skulde blive rigtig betalt, da forsikkres allerunderd., at naar det ikkun allernaad. behager Ed. Kgl. Maist. at bevise Stæderne den store Naade, Tolden rigtig skal blive betalt til hvert Qvartal udi hvert Steds Amtstue, og dersom det allernaadigst behager Ed. Kgl. Maist. at jeg skal indhente enhver Kjøbstads Svar med Underskrift af Magistraten, 4 af de bedste og 4 af de Middelstands Borgeres Underskrift samt Stiftamtmandens Paategning, skal Ed. Kgl. Maist. allernaadigst finde sig fornöiet, og Landets store Gavn og Nytte; thi jo mere Udersaaterne kan erhverve er des større Nytte for Ed. Kgl. Maist., som tilhörer alt det, Undersaaterne eie naar paakrævis. Jeg forsikkerer Allerunderdanigst at Undersaaterne, den største Deel ere fattige.

Hvad sig Toldbetjentene angaaer (om dette saa allernaad. maatte behage Ed. Kgl. Maist. self at holde de 6 Toldstæder nemlig Fredericia, Colding, Ringkjöbing, Vare, Ribe og Lister, formedelst Creaturenes Udførsel og hver Kjøbstad udi de andre 12

Stæder betale de der udi befindende Toldbetjenter indtil det allernaadigst behager Ed. Kgl. Maist samme med andre Bestillinger, som ved Tolden i saa Maader nu fornöden at benaade. Men alle Landprangere, som: Jöder, Italienerne, Böhmere, Holstenske Folk, samt Brabantere og andre Landet omstrippende og strygende Bissekræmmere, som indsniger sig uden Tolds Erlæggelse, af hvis de omlöbe med, udfører hvis Pengé i Landet er, bedrager Folk med deris Vahre, ja bederver Kjöbstæderne og rüinerer Borgerskabet, maatte aldeles afskaffes og gandske formenes saaledes at handle" p. p.

(Ünderskrift mangler.)

Herpaa indhentede nu Stiftamtmanden Stædernes Erklæring.

Aarhus den 13 Juni: Man erkjendte den store Naade med megen Taknemmelighed, og man modtog gjerne Tilbudet, men man kunde ikke bestemme hvad Summa, der skulde svares, saasom man ikke kundé vide, hvad de andre 17 Kjöbstæder vilde tilbyde.

Horsens den 5 Juni. Magistraten med tiltagne Mænd erklærede at ville svare ligesom næstafvigte Aars Told havde været.

Randers tilbyder at svare efter et Middeltal af 10, 12 eller 16 Aars Told.

Grenaa takker og tilbyder at betale sin Andeel.

Ebeltoft den 7 Juni, tilbyder 350 Rdr. eller hvad dens Andel kan blive, og at stille Caution for Pengene.

Mariager. Da den bedste Del af Byen er brændt ifjor, saa kan man ikke befatte sig med Forslaget, men man beder om Byen maatte forundes, hvad der er indkommen ved Brænde- og Kalkslæberne.

Under 23 September 1732 fordrede Rentekam-

meret Stiftamtmandens yderligere Betænkning, med Bestemmelse af hvad hver Kjøbstad skal give, og bemærker, at Consumptionen af de 4 Specier ikke er beregnet med i de 20000 Rdr., man har forlangt i Afgift.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 277.

1732. 12 Juni. Toldvæsen.

Skrivelse fra Magistraten til Stiftamtmanden. I Anledning af hans Skrivelse af 27 Mai havde man valgt 4 af de bedste og 4 mindre anseelige Handlende, hvilke tilligemed næsten alle Byens Kjøbmænd smaa og store, tilsammen 76 Personer havde samlet sig paa Raadhuset, for at deliberere om den Plan Hs. Maist. havde fattet, at overlade alle de jydskke Kjøbstæder hver sin egen Told af alle ud- og indgaaende Vare; Laste- penge af Skibene, Consumption af de 4 Specier: Vin, Brændevin, Tobak og Salt, samt Told af Öxen og levende Creature undtagne, for den Sum 20000 Rdr. af hele Jylland, imod at Kjøbstæderne selv lönnede de nuværende Toldbetjente. De indsende nu deres Mening om denne Sag undertegnet af de 8 Borgere, og af alle Vedkommende paa det samtlige Borgerskabs Vegne, med Tak for den store Kongelige Naade, der saa meget sigter til at frigjøre Handelen og til Landets Opkomst.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 278.

1732. 15 Juni. Handel.

"Jhvorvel Hs. Kgl. Maist. Lov og Frdn. saavel som og Hs. Kgl. Maist. Allern. Rescr. d. d. Fredensborg 21 Septbr. 1731 til deres Excell. nochsom befaler . . . at al Landprang Brög- og Brænden paa

Landet, samt Forprang i Kjöbstæderne kunde blive afskaffet . . . maa vi desværre . . . dagligen fornemme, saa og tage imod Haderslebere, Colingere, Riberne, Jöderne fra Fredericia, Ringkjöbingere, Holstebroere, Westphalere med alle Slags Alen Kram, Specerier, Tobak, Sukker, Indigo, Farvevahre, gode gjorte Klæder, som de kalder Lusekram, Tobakspiber, Naurenbergerkram, Galanterier, Glashomple, indfinder sig ikke alleene paa alle Herregaarde i alle Landsbyer tæt omkring denne Bye, men endog her udj Byen med ald forne Kram omlöber i alle Huse, til alle og hver falholder og sælger. Detzuden i Hads Herred udi Kysing Bye, som fra Lybek, Flensborg og Norge indføres alle Slags Vin og Brændevin, Salt, spansk, fransk, Lyneborger, Tobak, Tjere, Jern, samt alle Slags Specerier og Trælast, indkjöber alle Slags Korn Vahre, falholder og sælger, lossen og lader der uden Paatale, brygger og brænder ikke alleene der, men i alle Landsbyer rundt om denne Bye" . . . etc. De bede om kraftig Assistance af Stiftamtmanden til ved Hjelp af alle de underordnede Övrighedspersoner at faae alle disse Misbrug afskaffede. (Undertegnet af de fleste Handlende i Aarhus.)

Under 18 Juli udstædte Stiftamtmanden en Bekjendtgjörelse, som blev læst overalt til Thinge i Aarhus Stift, mod ulovlig Handel.

Den 5 October meldte de samme Kjöbmænd, at de havde antaget en Person, Knud Grön, der skulde reise allevegne omkring at inqvirere paa Borgerskabets Vegne med Övrighedens Hjelp, og bede om en Autorisation af Stiftamtmanden til denne Person, hvilken ogsaa saavidt blev meddelt. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 279.

1732. 16 August. Tatere.

Magistratens Skrivelse til Stiftamtmanden, at de havde ladet de 23 Tatere af Mand- og Qvindekjønnet, som vare komne til Aarhus, sætte i Byens Fængsel, og at de havde sat 12 Mand af Borgerne til, med ladt Gevær at holde Vagt rundt om Fængslet. De forespørge, hvo der skal betale deres Forpleining og Transport til Horsens. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 280.

1732. 27 September. Borgernes LigeGYldighed mod Raadstustevner.

Magistraten beretter, at saasnart man havde modtaget Hs. Excellences Ordre med den indlagte Rentekammer-Skrivelse, lod man strax Borgerskabet tilsige, ved 1 Rigsdalers Straf at møde næste Dag paa Raadstuen Kl. 2 om Eftermiddagen, "men som da, efter Sædvane, allene mødte nogle faa" etc.*)

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 281.

1732. 15 October. Byens Tjenere.

Skrivelse fra Magistraten i Aarhus: "Her i Byen har i lang Tid været holt tvende Byens Tjenere, som tilligemed skulle slutte Delinqventer, og andre for Tyverie og Udyd fastholdene Mennesker. Formedelst saadan Forretning der holdes skammelig, kand ikke faaes andre til denne Tjeneste, end de der ey (snart saa lidet som dem, der skal fængsles) skammer sig ved en og anden Liderlighed med Drich og Fylderie, ja vel og andet ondt iblandt at begaae, saa mand

*) Allerede 1680 klages der i Vedtægts-Bogen over, at der ikke var mødt saa mange Borgere, at der kunde udtages de 24 Mænd, især da det vare de allersimpleste, der vare komne.

har baade Möie for at faae nogle til denne Forretning, og end større Möie med at holde dem nogenlunde til at gjøre hvad de bör, naar de er faaed. Saaledes har det nu i lang Tid gaaed, og særlig siden her i Byens Fængsel er indsat de paagrebne Mordbrændere og mange Tyve, da de saakaldede Byens Tjenere har haft noch at fortjene, og desformedelst ofte er befunden i en og anden Liderlighed, hvorover, som mand ikke uden med Föie kand tænke, Delinqventerne har faaet Luft og Leilighed af Fængslet at udbryde, der har forvoldet Byen temmelig Udgifter, og overalt givet en stor Fortræd. Foruden denne möder en anden næsten daglig med dette Slags Folk, som er, at Borgerskabet har Undseelse, eller ligesom Fortrydelse, at de ved dem skal advares og tilsiges at möde paa Raadstuen, og ellers i andet en og anden Ting at forrette. Dette alt, det meste mueligt skee laud, at forekomme har vi ladet opspørge og forskrive en af Statur haardfast og dygtig Karl fra Kjöbenhavn, der i 14 Aar har tjent ved Grenadier Choret og derfra medbringer sin Pas og Afskeed. Samme vil paatage sig at være Slutter, vare og fængsle alle Delinqventer, som vorder paagrebne og her i Byens Fængsel indsat. Tvende andre fattige Mænd er og ankommen som skulle bruges at være Stadtjenere, og i alle vedkommende Forretninger, som: at vare og tilsige Borgerskabet at möde paa Raadstuen, paa andre Byens Erinde for Magistraten, Byfogden og Kjemneren, saavit de ved Politien til en goed Skik i Huuser og paa Torve og Gader kand bruges, stefne, gaae Beskikkelses Ærinde, og i Tilfælde at en eller anden af Borgerskabet for Gjæld til Vissen og Borgen blev sadt, for Modtvillighed Klammerie o. desl. blev indhafteret,

da ved samme Stadstjenere at bringes paa Arrest Kammeret, eller hvor de anden Steds til Arrest at lide og udstaa skulle sendes, saa og Morgen og Aften have Opsigt med Slutteren at Fanger og Delinqventer vel blev fastsat, og Fængslerne med Luchelse forsiufnet, med videre deslige, de som Stadstjener kan og bør bruges til. Men da denne Forandring vil komme Byen paa 32 Rdr. mere i aarlig Udgift end tilforn, har vi ikke kunnet eller villet undlade deres Excellence samme i Underdanighed at indberette, for saa vel om derved kunde være noget og i Naade at erindre, som ifald nogen paaankede denne Udgift". . . . o. s. v. Til Stiftamtmanden (Stiftamt. Archiv).

Nr. 282.

1733. 23 og 30 Januar. Bønderne og Landmillicen. 2 Bønderkarle, som ikke vilde fæste Gaard, afgivne til et Regiment.

Extract af Høiædle og Velbaarne Fru Geheime Raadinde Harboes til mig ankomne Svar-Skrivelse af 21 Januar 1733 saavit angaaer de 2de Bønderkarle Christen Madsen og Jens Sørensen af Miølerup som til Soldater ere enroullerede:

Titul

1. At disse 2de Bønderkarle uden Lov og Dom ere bortgivne er Hr. Amtmanden bedst bevidst at være aldeles usandfærdigt, men er skeet efter Kgl. allernaadigste Lov og Forordning. 2. At Jens Sørensen er lemmelæst paa sin høire Arm, er og usandfærdigt, som hand har gjort fuld Bondekarls Tjeneste, og aldrig nogen kan see at hand skader det allerringeste. 3. De opsagde deres Tjeneste i ulovlig Tid, hvilket af Birkedommerens Dom er beviisligt, og da min Fuldmægtig ei gaf dem Pas, som de ei i lovlig Tid havde

opsagt, lod de ham stevne, saa de begyndte Processen jeg ikke. 4. De 2de Gaarde dem ere tilbudne, kand vel siges i Henseende at være næsten öde, som de derpaa sider, ere mig skyldige, dend ene 52 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 13 β og dend anden 72 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 2 β , mens i Henseende til de Vilkor dem blef given kunde de ei kaldes öde, hvilket er Hr. Amtmanden vel bekjendt, som överværende, da de blef dem tilbudet, og følger hermed som hand det vel sig nu ei erindrer. 5. De ere først blevne givne til Hr. Oberste Kaas, i Forhaabning at de skulde lade sig beqvemme til at antage de dennem tilbudne Steder, at de nogle Dage bleve satte i Corps de Garden, hvor de aldeles intet ere medfaren ilde, skeede formedelst de self sagde at de af Procuratore vare overtalte til at begynde denne Proces imod mig, og naar de talte med endeel beklagede de sig at de vare blevne forførte dertil, blef derfor indsat for at hindre slige Raadföreres videre Omgjængelse. 6. Skriveren af dend udgivne Supplique melder, at ingen veed, hvor de ere blevne henførte, da veed eenhver det (og hand uden Tvivl med) at de bleve afhente af 2de Under Officerer af Hr. Oberst Scavenius Regiment, til hvilken jeg havde given dem, som Hr. Oberst Kaas ei hafde dem nödig, men hands Compagnie complet, hvorudi ei er skeet dem andet end som Hs. Kgl. Maist. allern. Forordn. tilholder, at skal skee dem som efter i det lengste 8 Aar har tjent og ei ere dögtige at antage Gaarde. 7. Det som Skriveren forlanger, at de maatte settes paa fri Fod, og at opsöge Forsvar, og at om jeg vil have Tiltale til dem, da at söge dem med Lands Lov og Ret, da er det jo skeed, som de var jo aldeles paa fri Foed og hafde Procuratore som forsvarede dem, ja efter

Lands Lov og Ret ere dömtø til det, der er efterkommet. Men som Skriveren har for Hs. Maist. andraget idel Usandfærdighed, og angivet mig som dend der haardelig og uretfærdelig vilde handle med mine Bønder og Tjenere, hvilket jeg Gud være lovet aldrig har gjort eller med Sandfærdighed kand overbevise mig, da vilde jeg ønske at samme Person maatte blive straffet for sin vrang og usandfærdige Beretning, og formoder at naar Sagen Hs. Maist. ret bliver foredraget, disse 2de Karle bliver i Hs. Maist. Tjeneste som Soldater, saalænge de dertil ere dygtige, efter Hs. Maist. udgivne naadigste Forordn.; thi saafremt Bønderkarlene maatte have dend Frihed og gjøre hvad dem Lyster, og ei efterleve Kgl. Lov og Forordn., Proprietarierne derimod skal ei mainteneres naar de ei andet gjøre imod dem end Lov og Forordn. tilholder, vil Jordegodset med første blive i dend Tilstand, at de fleeste Gaarde bliver öde, og Bønderkarlene bliver da löckeligere end Proprietarierne, som maa svare Skatterne til Hands Maist. enten deris Gods er istand eller ikke etc.

Rigtig Extract testerer

D. Trappaud.

Höiædle og Velbaarne

Höistærede Hr. Baron og Stiftbefalingsmand.

Paa dend fra det danske Cancellie til deris Excellences Erklæring ankomne allerunderdanigste Supplique dat. Randers d. 22 Decbr. 1732 og underskreven af Jens Sörensen Meilby sammestæds, hvoraf deris Excellence afvigte 16de hujus haver ladet mig tilstille Copie, er dette saavidt mig angaaer min

Allerunderdanigste Erklæring:

Da de udi Suppliquen benevnte 2de Bønder Karle Christen Matzen og Jens Sörensen af Millerup paa

Stövringsgaards Gods, ved Juule Tider 1731 havde opsagt deris Tjenniste, og paa saadan Opsigelse, i Mangel af Pas, som dem blev nægtet, ville tage Tingsvidne, lod Frue Geheimeraadinde Harboe som Husbonde derimod protestere og satte i Rette, at de efter Fordn. af 5 Martz 1731 enten burde antage Gaard eller enroulleres i Hs. Maist. Krigstjenneste, hvorpaa at Birkedommeren ved det Dronningborgske Rytter District d. 10 July 1732 blev kjendt at bem^{te} Bønderkarle burde iødfinde sig paa Godset igjen, indtil de louligen havde opsagt, og hvad Enroulleringen angik, da blev Geheimeraadinden henviist derom at søge min Decission i allerunderd. Følge af Fordn. Derpaa blev samme Domme mig foreviist med Begjæring at decidere det de som melt maatte enroulleres efterdi de ikke til Gaardfæstning var at beqvemme; hvilket jeg udi Skrivelse af 21 Aug. 1732 nægtede, eftersom de ergangne Acter hverken forklarede at dennem nogen Tid var tilbuden Gaard paa Godset, ikke heller at dennem var overbeviist det de til Gaardfæstning vare udøgtige. Hvornæst Fru Geheimeraadinden dennem skriftligen ved 2de Mænd lod tilbyde hyer sin Gaard, ikke allene med dend Besætning Fordn. tilholder, men endog med endeel Qvæg, Faar, Svin og Gjæs, samt adskillig Indbo-skab og Sengeklæder, saa og at Gaardene skulde blive forsvarligen reparerede eller Brösthældigheden efter uvillige Mænds Taxation dennem godtgjort; hvorpaa de svarede Ney; at de ei vilde antage de dennem tilbudne Gaarde saasom de intet havde at antage Gaard med. Paa denne Requisition tog Geheimeraadinden Tingsvidne af Dronningborg Districts Birkeing, 2 Octb. bem. Aar, hvori tillige blev beviist at bem. Christian Madsen og Jens Sörensen vare føde paa Stövringsgaards

Gods og hafde der tjent for Karle ohngefehr 16 Aars Tid; Og da samme Tingsvidne mig blev foreviist, saavel som Karlene persohnlig fremstillede (derved blev at de ikke vilde fæste saasom de intet eiede at antage Gaard med) kunde jeg ikke nægte derpaa at tegne saaledes som hosfølgende Copie Litr. A udviser; formodende derved ikke at have overtraad, men allerunderdan. efter levet, dend foran allegerede Kgl. allernaad. Frdn. Angaaende Fru Geheimeraadinde Harboes Forhold imod ossem. Bønder Karle siden dend Tid; da har hun udi Skrivelse til mig, derom givet hendis Svar og Erklæring, hvoraf herhos under Littre B (see oven) følger Copie, saavidt samme Materie betræffer.

Jeg henstiller til deres Excellence om det eragtes fornøden at undersøge de paa vedkommende Officerer gjorte Beskyldninger.

Forblivende etc.

Södringholm d. 23de Januar 1733.

D. Trappaud.

Stiftamt. Holcks Erklæring.

Efter at jeg mig om dette nöie havde erkyndiget, samt indhented Amtm. Trappauds nærmere Underretning om alt denne Sag vedkommende, hafver jeg befunden Sagen af den Beskaffenhed; det Christian Madsen og Jens Sörensen af Mellerup Stöfringgaards Gods, skal haft i Sinded at fæste paa andet Gods og derfor lod deris Tjeneste opsige hos Velbr. Fru Geheimeraadinde Harboe, efter den Maade forhen ved Land Melitien var brugeligt at maatte skee nemlig for Nytaarsdag og for St. Hansdag, men samme Opsigelse synes Geheimeraadinden ikke at være lovformelig i Henseende den iche er skeedt i Følge af Loven og

derfore erhvervede Dom over dennem at de igjen skulde indfinde sig paa Stöfringgaards Gods, hvor eenhver af bemeldte Karle derefter blev tilbuden en Gaard med forsvarlig Vilkaar at andtage, som de iche vilde foregivende at de havde intet at antage den med, hvilchet Fru Geheimeraadinden da videre lod andrage for Amtmanden Ditlef Trappaud ofver Dronningborg Amt, hvorunder Stöfringgaard sorterer og derpaa bekom Amtmandens Resolution af 10 Octb. 1732 at de under Hs. Maist. Krigs Tjeneste maatte enroulleres hvoraf Copie herhos følger. Efter sligt bortgav Frue Geheimeraadinden dennem til Hr. Oberste Kaas i Randers, men som hand behövede ingen Mandskab blev disse tvende Karle derimod overladte Scavenius udi Fredericia, hvor de ere bleven henförte. Som dette er den Reene Beskaffenhed om Sagen saa beroer Supplicantens Andragende om de maa stilles paa fri Foed eller iche paa deris Kongel. Maist. egen allernaadigste Godtfindende, hvortil det allerunderdan. henstilles.

Aarhus d. 30 Jan. 1733. (Uden Underskrift.)

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 283.

1733. 28 Februar. Chirurgerne.

Paul Beaufin og Wilh. Steinwinkel, der have været Borgere i Aarhus i 22 à 23 Aar, og svaret Skatter og Tyngder, men som lide megen Indpas af Mands og Qvindespersoner, søge om, at disse Qvaksalvere maa blive straffede, og at de, deres Hustruer og Börn og Efterkommere maa i Aarhus nyde udelukkende Privilegium "naar Stedet bliver med duelige Svenne forsynede" etc.

Stiftamtmandens Erklæring stadfæster deres Ud-

sagn med Hensyn paa Opfyldelsen af deres Borgerpligter, og antager det som rimeligt, at de skee Indpas, hvorvel ingen Klage til ham er indkommen. Med Hensyn paa Privilegiet "da, som Wilhelm Steenwinkel er en Mand over 70 Aar, der ei nogen Tid haver haft Kohne eller Börn, saa og en Tid lang formedelst Alderdom ei holt noget vist Wærksted med Svænne eller Dreng, mens alleene udi sin Armod næred sig af hvis lidet hand endnu ved nogle faae Skjære-Gjæster kunde fortjeue, dend anden Chirurgus Poul Boufein, derimod neppe allene skulde kunde bestride Byens Opvartning, helst om noget særdeles, det Gud i Naade afvende, maatte paa komme, altsaa beroer Supplicanternes allerunderd. Ansögende paa deres Kgl. Maist. allernaad. Villie" etc. Aarhus 11 Martz 1734.

E. Holck.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 284.

1733. 20 November. Taarnvægter.

Magistraten beretter Stiftsövrigheden, at der til Byen var ankommen en Person, Oluf Jensen, hvilken de havde antaget til at være Taarnvægter, med 50 Rdr. aarlig Lön, og beder om Approbation herpaa. De havde vel för önsket en saadan Person, som förnöden til en god Brandordning, men dels havde de mödt Modstand hos Borgerskabet, der holdt ved det gode Gamle, og dels havde der ikke för nu været en beqvem Person at finde dertil. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 285.

1734. Medicinalvæsen. Hellige Kilder.

Hans Hansen Bastian barnföd i Aarhus, søger

som blind at komme i Hospitalet, ”og hafver udi nogle Aar søgt baade Doctor og Barskere ja endogsaa mange hellige Kilder, for at komme til min Siun igjen, men har dog været forgjefves.” (Stiftamt. Archiv).

Nr. 286.

1734. . . . Juni. Tiendeyderen idömt at erlægge tredobbelt Tiende og Mulkt, fordi han havde hjemført sit Korn utalt, uagtet man i begge de hötere Instantser antog, at Tiendetageren havde undladt at tælle paa Chicane.

Rasmus Randlev paa Skjæringgaard og Hr. Tødberg til Hiorshöi, Elev etc. havde Tiltale til Domkirkens Bonde Lars Rasmussen i Svinboe, fordi han havde indkjört sit Korn, inden det blev talt etc.

Ved Sagens Forhandling for Birkethinget den 10 November 1731 har L. Rasmussen tilbudet sin Ed paa, at han en Tirsdag Kl. 12 har begjært sit Korn talt af Randlev selv, uden for Skjæring By, hvilket denne ogsaa tilsagde. Da ingen kom den Dag, saa begav L. Rasmussen sig til Skjæring-Munkgaard, hvor han traf to af Randlevs Folk, hvilke han bad sige deres Herre og Hr. Tødberg, at de maatte komme at tælle næste Morgen, hvilket de lovede at udrette. Fredagen derefter tilbød han Præsten Hr. Tødberg og Randlev Tienden af Kornet 35 Kjerne Rug og 15 Kjerne Havre, hvilket de dog nægtede at modtage; derimod stevnede de ham til hans Fæstes Fortabelse o. s. v. Paa Thinget forklarede nu Bonden dette, og tilbød, at dersom han havde forset sig, vilde han give tredobbelt Tiende, fordi han havde kjört sit Korn utalt hjem. Birkedommeren til Wosnesgaards Birk modtog ikke Bondens Eed, men dönte ham, da han ingen Vidner havde, til at betale tredobbelt Tiende, og 1 Rdr. i Mulkt. Randlev og Hr. Tødberg stevnede nu til Lands-

overretten, og optog et nyt Thingsvidne, hvorved det blandt andet af deres egne Vidner blev oplyst, at Tiendetagerne hin Dag havde været paa Marken, paa samme Strøg som Lars Rasmussens Jord falder, og talt og modtaget Tiende af hans Naboer, men ikke af ham, de havde heller ikke talt hos alle, men efter Sædvane kun hos et Par Mænd, og taget det Övrige efter deres Angivelse. Landsoverretten antog derfor, at de af nogen particulier Aarsag imod Lars Rasmussen ikke havde villet tælle eller tage mod hans Angivelse, da hans Korn havde staaet to Dage paa Marken længere end de andres. Da de saaledes ikke havde havt nogen Föie til yderligere at förfölge Lars Rasmussen, men godt kunde have ladet sig nöie med Underrettsdommen, og de vare aldeles uberettigede til at söge ham til hans Fæstes Fortabelse, hvilket var en Sag, der vedkom hans Husbonde, saa kjendte Landsoverretten Birkethingsdommen ved Magt, og dönte Hr. Thomas Todberg og Rasmus Randlev til at erstatte Bonden Procesomkostningerne med 8 Rdr., og til den samme for "anyttig fremturende Proces" 6 Rdr.

Ved Höiesteret stadfæstedes Landsthingsdommen, og Hr. Todberg og Randlev döntes til, en for begge og begge for en at betale til Lars Rasmussen i Procesomkostning 40 Rdr., og for unödig Trætte, til vor Frelzers Kirke 20 Rdr. (Raadh. Archivet.)

Nr. 287.

1734. Retspleien, Sættedommer.

Da Byfogden i Grenaa vilde gjöre en Reise til Kjöbenhavn, maatte han opgive En, der kunde fungere for ham. Han opgav en Kjöbmand Brock der i Byen, men denne vilde intet have med Bestil-

lingen at gjøre, og remonstrerede. Stiftamtmanden afgav da følgende Resolution:

Dend Constitution, som Jeg forhen haver tillagt Christoffer Brock: at betjene Byfogdens Embede i Grenaa, dend korte Tid, hand i sit loulige Ærende bliver i Kjöbenhafn, kand ikke denne Gang forandres mens Monsieur Brock ville behage sig samme at holde efterrettelig, saasom hand ligesaa vel er pligtig at tjene Byen som andre, og jeg ikke veed nogen dertil mere beqvem end hand.

Aarhus d. 10 Aug. 1734

E. Holch.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 288.

1734. 17 August. Jagten.

En Skrivelse fra Rentekammeret til Sessionen i Skanderborg indeholder et Rescript af 13 August: "Vi bevilge allernaadigst at Vild-Sviinene som sig ~~saa~~ overflödig i det Schanderborgske District have formeeret, maa efter Ober Jægermesterens allerunderdanigste Forslag skydes, og til enhver, som sig dennem ville tilkjöbe bortselges og overlades til den Priis, som Jægermesteren udi samme District allerunderdanigst formener, de derpaa Stæden kunde være at afsætte, Nembelig en Fröskling for 4 Mark, Et andet Aars Sviin 1 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ og Een Keiler eller maadelig Bahr for 2 Rdr." etc.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 289.

1734. 6 Decemer. Havnevæsen.

Magistraten i Aarhus sender dens Bestalling paa Havnefoged-Tjenesten derstæds, til Rasmus Hansen

"der en 14 Aars Tiid haver tjendt deres Excellence for Kudsk" etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 290.

1734. De jyske Kjøbstæders Grundtaxt.

Aarhus Byes Grundtaxt havde været ansat til 7227 Rdr. 3 P 4 β , men som Magistraten siger, var den efter rigtig Efterretning, 7235 Rdr. 5 P . Horsens Byes Grundtaxt 29983 Rdr. 5 P 10 β). Randers Grundtaxt 3541 Rdr., Grenaa ditto 740 Rdr. 5 P 12 β , Ebeltofts ditto 1169 Rdr. 4 β ; Mariagers ditto 450 Rdr. 5 P . Hobro er af de Kgl. Commissarier 1682 ansat for 1929 Rdr. 2 P .

Aalborgs Grundtaxt 8947 Rdr. Sæbyes ditto 950 Rdr. 4 P , Thistedes ditto 4210 Rdr., Nykjøbings paa Morsøe ditto 3740 Rdr. 4 P 8 β .

Ringkjøbings Grundtaxt	8732 Rdr. 3 P	} Efter Geheime- Vardes ditto . . . . 10155 — 5 — Lemvigs ditto . . . . 2743 — » —

raad Gabells
Opgivende.

Hjørring er ikke ansat, formodentlig fordi den da har været nylig afbrændt. "Schagen reflecterer ikke paa Grundtaxt, da enhver bygger mellem Sandbankerne som han vil." Viborgs og Skives Grundtaxter kunne ikke komme i Betragtning, formedelst den dem overgangne Ildebrand, og Nibes og Lögstörs, formedelst slet Tilstand.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 291.

1735. Criminalvæsen.

Herman Rytter og Christian Depper havde hos Ditlef Bering i Randers stjaalet 9 Sider Flesk og 1 Par Støvler. Ved Indbrud paa Kollerup havde de

---

*) See Stiftsprotocollen 31 Januar 1734 Pag. 212, hvor der findes Oplysning om denne store Ulighed i Grundtaxten, der beroer paa en Feil.

stjaalet Sölv, Linned og Klæder fra Erik Baggesen; ved Indbrud hos Borgemester Budz: Tobak, Vin og Specerie; ved Indbrud hos Apothekeren stjaalet Sölvknapper, Klæder etc.; hos Jesper Larsens Enke: Kobber, Tin, Jern; hos Sören Madsen Sölvskeer og Spænder; hos Christen Raun og Mads Asmus Enke: Vin, Öl, Tobak, Brendevin og Sukker, og hos en Mængde andre forskjellige Ting.

Disse to Tyve bleve grebne og forfulgte for Retten af Ditlef Bering, samt dömte til Galgen i alle Instanser og henrettede. En af deres Hælere blev kagpidsket og brændemærket, nogle bleve forviste Byen etc.

Da Bering imidlertid döde, fordrede hans Stervbo Godtgjorelse af Staden for Omkostningerne, der belöbe 538 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ 5 β , hvorfra afdroges Tyvenes Eiendele 279 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$ 12 β , Rest 259 Rdr. 9 β ; men Magistraten nægtede at betale, paa Grund af, at der ikke var nogen Forening derom mellem Stadens Borgere.

Stiftamtmanden erklærede, at skjönt det syntes billigt, at hele Byen maatte bære denne Udgift, saa dog, da Berings Stervbo eiede en Snes Tusind Daler, mente han, at det for denne Gang kunde bære Udgiften alene.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 202.

1735. 19 Februar. Skyden i Byen.

Byfogden i Aarhus beretter, at han har talt med Handskemagernes Oldermænd, „som er en skikkelig Mand, og var den Tid og ædru“, men han forsikkrede, at den Skyden ikke var kommen fra Handskemagersvendene, men det var nogle Andre paa Vestergade, der havde skudt.

Han klæger over Bysvendene, som fornædelst

deres Liderlighed ikke kunne assistere ham, "det jeg og fornãm igaar Aftes, da de til førstmeldte skulde bruges, ikke vare at udfaae, formedelst de laae saa fulde at de ikke vidste hvad de selv svarede". Det vilde gaae bedre, dersom Vægterne fik Ordre at adlyde Politimesteren, ligesom i Kjöbenhavn etc.

"Mere end 6 Gange er Trommen rört med Forbud om Skyden, siden jeg kom hid, mens de ryggelöse skytter intet derom, trolig fordi de veed; der er ingen som kand tage dem" ... (i Mörket).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 293.

1735. 6 Juni. Handel.

Magistraten i Aarhus beretter, at den efter Stiftamtmandens Ordre, ifölge Requisition fra "Raffinaderiernes Compagnie" i Kjöbenhavn, havde ladet forhöre hos Stadens Handlende: om de handle med Sukker, hvor stort Quantum de aarligt kunne afsætte, og om de herefter ville tage deres Sukkere fra Kjöbenhavn, eller de med Toldens Forhöielse ville tage dem fra Udlandet. Nogle sagde at de ikke handlede dermed, andre gave intet bestemt Svar, eller sagde, at de kjöbte deres Sukkere her i Byen. I det Hele blev der i Aarhus tegnet for 1400 z raffineret Sukker og 200 z Syrup.

I Randers tegnede man sig kun for 300 z Raffinade og 50 z Candis, da Præster og Andre kjöbte selv i Kjöbenhavn. Grenaa pleiede at afsætte 400 z Raffinade og slet ingen Syrup; kunde intet bestille, da Præster og Andre kjöbte deres Sukker i Kjöbenhavn. Skanderborg og Mariager kjöbte i de andre Byer.

Prisen var opgivet fra Compagniet: Fin Canarie eller Candis Top-Sukker 23 β pr. z , Raffinade 20 β ,

Melis 17 β , ordinair Candis 20 β , fin hvid Candis 25, 36 à 40 β $\mathcal{L}$, brun Syrup 15 $\mathcal{F}$ pr. 100 $\mathcal{L}$, hvid Candis Syrup 12 Rdr. pr. 100 $\mathcal{L}$. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 294.

1735. Böddelens Regning for en Execution.

Monsr Rasmus Randlef paa Skjæringmunkgaard tilkommer at betale mig underskrevne Jörgen Bröchner Skarpretter fra Aalborg, for dend Execution jeg haver forrettet paa Delinqventen Peder Munk, der efter Höiesterets Domb af 10 Martz sidst forløben er dømt at have forgjort sin Hals og steiles, saaledes: For Hovedet med Öxe at afhugge 8 Rd. — For at legge Kroppen paa Steile 7 Rdr. — For Hovedet at slaae paa Steilepælen 2 Rdr. — For Spigeret at slaae Hofdet fast med paa Steile Pælen 2 $\mathcal{F}$. Efter Begjæring Reiste jeg fra Aalborg Fredagen dend 29 Aprilij, For at gjøre Execution den 3 May siden er bleven opholdt med Execution til den 9 May, og begjæris fra denne tiid som jeg Reiste fra Huus, for min tæring og for-sømmelse og mine Folckes ophold som jeg endnu icke kand komme hjem för dend 12 May, 1 Rixdaler hver Dag som belöber sig disse Dage som ommeldt er 14 Rdr., Summa 31 Rdr. 2 $\mathcal{F}$.

Skjæringmunkgaard dend 9 May 1735.

Jörgen Bröchner.

, Denne Regnings fulde Summa 31 Rdr. 2 $\mathcal{F}$ haver Monsr Randlef mig Rigtig betalt, saavel som og aparte betalt Natmanden for Kroppen paa Steilen at oplægge med hvad hands function vedkommer Femb Slette-daler, Endvidere af Randlef betalt Vognleie fra Aalborg til Aarhus 4 Rixdr. 8 β , saa og fra Aarhus til Retterstedet hvor jeg hafde en Vognmands Vogn fra

Aarhus, og videre til Randers $4\frac{1}{2}$ miile à miilen med Miilepenge 2 P 4 β er 1 Rdr. 4 P 2 β . Saa og Vognmesterpenge og Bropenge over Randers Broe 8 β Endnu Vognleie fra Randers til Aalborg $9\frac{1}{2}$ Miil à 2 P med miilepenge 3 Rdr. 1 P og Vognmesterpenge 4 β 3 Rdr. 1 P 4 β . For alt ovenmeldte saaledes som specificeret er Jeg herved Monsr Randlef qviterer. Datum Schieringmunchgaard d. 9 May 1735.

Jörgen Bröchner.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 295.

1735. 25 Juni etc. Udtog af Erklæringer angaaende Handel, Næringsdrift, Agerdyrkning m. m.

Rescript. Det befales Stiftamtmanden at indhente Kundskab om: 1. Ethvert Amts Tilstand, Beskaffenhed og Produkter. 2. Hvorudi enhver Byes og ethvert Distrikts Handel, Negoce og Næring bestaaer. 3. Om samme har aftaget eller tiltaget, og hvad dertil kan være Aarsag. 4. I Söstæderne at indhente Efterretning om ind- og udgaaende Varer med egne eller fremmede Skibe. Hvorledes hver Stads Skibsfart er beskaffen, hvormange og hvor store Skibe. Hvad der föres ind og ud af Landstæderne. 5. Om nogle, og hvad Slags Fabriker eller Manufakturer i hver By og Amt, hvad Stand de ere i. Om der tilforn har været andre, og af hvad Slags. Af hvad Aarsag de have aftaget eller ere gandske undergangne. 6. Om hvorledes og til hvem Privilegia i saa Maade ere udgivne; om de ere monopoliske eller exclusive, om paa en vis Tid eller bestandige. 7. Hvilke og hvor mange Slags Societeter og Laug enhver By og Provinds har. Tallet paa Kjöbmænd, Kræmmere, Haandværksfolk, ”og alle dem der drive Handell”, samt omtrent deres Tilstand, saavidt den kan

vides. Om Haandværksfolk fattes dem, og af hvad Slags.
8. Om der er Indbyggere nok, til at dyrke Landet.
Om Landvæsnet og Agerdyrkningen ikke kunde være
at forbedre, og hvad begge Dele maatte fattes m. m.

Aarhus. Magistraten beretter, at den har udvalgt
"24 de bedste og formuende Kjöbmænd", til at for-
klare dem sandfærdigt om disse Poster. "Og om-
endskjönt det gaaer os som dend Saarede, der af
Svien jefnlig erindres at klage sig, og saaledes iche
behövede lang Tid til at opregne de Ting, som vi
for een Deel saufner og for en anden Deel finder at
tryche; Saa er dog bemelte Kjöbmænds Forklaring
formedelst andre Forhindringer udebleven til sidstaf-
vigte 22de passato" etc. Efter at have yttret sit Bifald
med de 24 Mænds Besvarelse af 2^{den}, 3^{die} og 4de Post,
vedbliver Magistraten: "5te. Her i Byen er ingen Fa-
brik eller Manufactur, men var at önske noget af sligt
kunde blive oprettet, baade fordi Folk derved maatte
faae noged at fortjene og dend skadelige Örkeslöshed
nödes til noget at bestille". De som have Evne til
at indrette sligt mene, at det ikke vilde lönnne sig,
formedelst Consumptionen, som nödvendigt forvoldte,
at de Arbeidende mere end ellers og anseeligere maatte
lönnnes, som da vilde forhöie Prisen paa Fabrikatet,
hvilket blev for dyrt mod det Fremmede og Indförte
og uafsætteligt; "foruden dend Frygt . . . for andres
Indgreb til Præjudice". 6. Særdeles Priviligerede fin-
des ikke uden Apothekeren, en Bogbinder og de 3
Farvere, hvoraf den ene "formedelst hans Creditorers
tiltrængende er sadt fra noget at bruge, og i armelig
Tilstand, hvortil hjalp den Misforstaaelse der er imel-
lem ham og hans Kone, at de ikke kan leve sammen".
7. "Societeter er ingen her oprettede; thi omendskjönt

Enighed dertil kunde findes hos nogle faa, som endnu have Kræfter til Indskud og Forlag, noget vist at begynde og vove, saa siufnes ald Leilighed dertil ved de Kjöbenhafn, og de der octroierede Compagnier, allernaadigst meddelte Friheder, denne og andre Kjöbstæder betagen. Laugsrettighed have de fleste Haandværkere her i Byen, saasom: Skomagere, Skræddere, Snedkere, Bödkere, Smede, Bagere, Handskemagere, Muurmestere, Dreiere, Hattemagere, Slagtere, Feldberedere og Guldsmede, veed og ikke her mangler nogen af dem, der er fornöden; thi her findes: 1 Bogbinder, 3 Tobakspindere, 19 Vævere, 10 Huustömmermænd, 8 Skibs Tömmermænd, 1 Blikmager, 1 Stolemager, 5 Peruqvemagere, 4 Malere, 4 Pottemagere, 1 Naalemager, 2 Hjulmænd, 2 Glarmestere, 1 Skærslipper, 3 Kobbersmede, 1 Garver, 4 Kandestöbere og 6 Reebslagere; men disse og de i Laugene veed man neppe kand nære sig... de fleste leve kummerligt.. af Aarsag: deris Uformuenhed.. og de mange Soldater, der ere afdankede, dels ved Reductionen, og dels de som aarligt casseres, der nedsætte sig i Kjöbstæderne og ernære sig af deres Hænders Arbeide, med Frihed for Byens Bestilling, Tyngde og Bekostning.... kunne arbeide billigere end Laugsmestere... alligevel sees ingen Nytt af sligt, eftersom Arbeidet dog tildels er Fuskerie, og saaledes de som söge at fae saadant mere findes bedragne end lettede ved den ringe Priis."

Kjöbmandsstanden: Handelen er ikke sorteret, men enhver handler efter Evne, med hvad han kan... Der er 50 Kjöbmænd, hvoraf 4 handle med en Capital af 5 à 6000 Rdr., 17 à 18 handle med 2 à 4000 Rdr., Resten med 500, 1000 à 2000 Rdr. Nogle

nære sig af Maltgjørierie og Öl Salg, og laane Penge til at kjøbe Korn for, eller de "formalte" andres Korn, "saa de derved faae Föden;" nogle (10) leve af at kjøbe Heste og Creature, som de före over til Sjælland, hvilke ved en egen Memorial, der følger med som Bilag Nr. 3, klage over Forprang af Bönder og Bönderkarle.

De 24 Mænd anföre, at Handelen forhen var mere blomstrende, "at i forrige Tider har været over 20 Stkr. aabne Kramboder, dend Tiid veed de fleste af os sig at erindre, men nu er iche uden fem som holder aabne Boder, af hvilche de tvende er unge Mænd og en Encke uden Svend eller Dreng, saa heraf kand sluttes hvad Afræchen er"... De mene, at Oprettelsen af et Kjöbmands-Laugs-Hus og et Skipper-Laugs-Hus vilde bringe Lighed i Handelen, de vove ikke at udtrykke sig tydeligt.. "Men dette er Mening og Sandheden: de ville at Hs. Kgl. Maist. skulle befale begge Dele; hvorfor? fordi ellers bliver der intet af," hvortil Aarsagen er "dend Ueninghed, der findes imellem dem, og dend opfostres af en ubillig Fordeel. Her maa, for at komme til Sandheden begyndes paa Kjöbmands Lauget. Saa længe ingen saadan Vedtægt eller Forbindtlighed ligger i Veien, kand en Kræmer foruden hans aabne Bod, handle med Korn og Tömmerlast, sælge Öl og deslige andre borgerlige Haandteringer bruge"; en Kjöbmand kan handle en Gros og med grove Varer, Tömmer, Jern, Fisk, Sild, Tran etc., og-saa i smaat i punde- og lodvis; med Alen-Vare etc.; holde Værtshus etc. De som have Capital balancere, eller tjene Penge derved, men forknytte den Fattigere, "og derfor kand ingen Egalitet blive, eller noget derved fuldföres... saalænge de ikke det vorder befalet".

Dernæst et Skipper-Laugs-Hus, og Forbud for Skipper og Matroser at handle med deres hjembragte Föring. Et saadant Forbud tör Kjöbmændene ikke udstæde, saalænge det ikke er almindeligt, af Frygt for at miste deres Matroser, der saa vilde söge Hyre, hvor ingen saadan Indskrækning findes; dette er Aarsagen, "at dette ei kand skee uden Befalling".

Aarhus Raadstue den 9 September.

De 24 Mænds Erklæring: 1. Paa den ene Side er Hav og paa den anden Side, som er Land, ligger Horsens $5\frac{1}{2}$, Skanderborg $2\frac{1}{2}$, Randers $4\frac{1}{2}$, Grenaa 5 og Ebeltoft 4 Mile herfra, saa den Distance, hvor med Borgerskabet kan handle, strækker sig to à tre Mile ind i Landet. 2. Da Handelen fordem florerede, og de fleste omliggende Kjöbstæder, Öer og Landmænd afsatte deres Produkter her, samt toge igjen, hvad de behövede af Udenlandske "og Trundhjems Vahre", da havde man skaffet store og gode Skibe "til at udbrede Handelen paa fremmede Stæder", opbyggt Korn- og Pakhuse, Kjeldere etc. 3. Desaaarsag eiede Byen over 100 Fartöier, hvoriblandt 20 Stkr. vare ikke mindre end 30 à 80 Læster, og to vare endog større, og den havde habile og flinke Söfolk. 4. Ved denne Seilads og Handel vare alle Gaarde, Pakhuse og Söboder beboede og opfyldte, og fattige Folk, som kom hertil, og vare flittige og tarvelige, kunde vente at fortjene noget til at begynde en lille Handel med. Der var 20 aabne Kramboder og Vinkjeldere, hvori kunde holdes 2, 3 à 4 Karle, foruden et forholdsmæssigt Antal Dreng. 5. Foruden Guds Forsyn hjalp hertil Byens gode Havn, der kunde modtage Skibe af 8 à 10 Fods Dybgaaende. Dette varede til Krigen Udbrud i Slutningen af 1709. 6. Da Krigen var begyndt, og dertil udfordredes Penge, bleve Bor-

gerne i Betragtning af den foranførte Handel og Velstand, forholdsvis høit anslagne i Skatter og Paalæg, og hermed blev man ved til Enden, "saa nogle af Borgerskabet gik reent ud og blev öde, og det gav Byen det förste Stöd." 7. En stor Del Söfolk bleve borttagne til Kongens Tjeneste, saa man ikke havde tilstrækkelig eller kun uduelig Besætning, hvilket gav Tab og Forlis. 8. Byen mistede i Krigen 28 af de bedste Skibe med Ladning, som anslaaes til 80000 Rdr. 9. Indqvartering. Byen var indrettet til Söfart og Handel og ikke til at huse 4 Compagnier Cuirasserer, hvorfor man tog Kramboder til Soldater Baraker, Kornlofter til Hömagasiner, og Pakhuse til Hestestalde^{*)}. Om man endog bringer i Beregning, hvad Hökere og Öltappere fortjente ved dem, saa kostede de Byen 2000 Rdr. aarligt i de 18 Aar de vare her, altsaa 36000 Rdr. . . "foruden at melde om den anden Uleilighed, Lösagtighed og Tjenestefolks Forførelse", der fandt Sted. 10. Ved Dödsfald vare endel rige Folks Capitaler enten trukne bort fra Byen eller saaledes splittede ad, at de ikke i saa smaa Summer kunde forslaae til andet, end til Hökerie. 11. Af disse uheldige Omstændigheder benyttede Landprangere og Strandsiddere sig, saa at Krambodhandel og Vinhandel, der för var saa anseelig, og beskjæftigede saamange Karle og Dreng, nu var sunken ned til Hökerie, saa der nu kun holdtes en Karl og faa Dreng. Brændevinsbränden paa Landet tager meget overhaand og fortsættes imod de höipriselige Forordninger med "Gvalt, Trudsel og Död Slag, hvoraf denne Bye har et stort Exempel at producere". 12. I den 5te Post er den

^{*)} Af Aktst. II Pag. 228 sees det, at Dragonernes Heste i et Tilfælde stode i Kjökkenet.

gode Havn anført, som en Grund til Stadens Velstand, men nu er den slammet op, saa at ikke et Fartöi paa 5 à 6 Fod kan flyde ind. Til Havneus Forbedring havde man søgt at faae Consumptionen til Byen, hvilket ogsaa var bleven bevilget, men da den Afgivt der skulde svares var meget høi, og Byens Tilstand var slet, saa var der Tab. Fartöier er her nu kun 52 fra 4 til 30 Læster, tilsammen omtrent 600 Læster, "hvormed Söfarten uden nogen fremmede at fragte bestyres". Af disse gaae sjeldent mere end 4 à 6 til Tronhjem med Kornvarer og komme hjem igjen med Ballast og Granbord, "uden allene en ganske liden Deel af Kaaber, Tran, Tjere, Sild og Fiske Vahre", 34 á 36 Stkr. fare öster paa Norge, med Korn, "feede og hjemgjorte Vahre", og hjemføre Jern, Tjære, Karve (Kommen), Fur og Gran Tømmer og "Deeler, med andet mere som vi formedelst Korn Vahrenes slette Priis paa nogle Aar i Norge i Mangel for reede Penge maa modtage, og for at blive vore Vahre qvit os tilstudze, men naar vi faaer saadanne Vahre her hjem, ere de fast ikke afsettelig med nogen Fordel og det af Aarsag, at de nærliggende Kjöbstæder har den samme Fart som Stiftsstanden og altsaa kand forsyne dem baade selv og Landet, frem for i forrige Tider." Paa Lybek farer et Par smaa Fartöier, som didføre Skind, Pennesfær, Handsker, undertiden Kornvarer og andet, hvad som maa didføres, og derfra igjen hjemføre Hör, Hamp, Humle, Glaskister, Glas, Specerier "og andet der udi Landene voxende og fabriquerende Vahre" (sic).

Paa Kjöbenhavn fare og 2 Stykker, der henføre Korn, Fedevare og Brændeved, og hjemføre Vin, Salt, Sukker, Tobaksblade, og andet mere, som derfra bil-

ligst kan og maa föres. Mellem Smaalandene fare en 4, 6 Stykker med Træske og Trævarer, og igjen hjembringe Hvede, Rug, Byg og Erter. Hender det sig, at vi engang om Aaret faae en Ladning fra Holland eller Riga, skeer dette dog ikke uden Skibet andensteds fra har havt Fragt didhen.

"Derudi bestaaer nu al vor Fart, som ingenlunde kan være Byen til Opkomst." Blandt Grundene til Byens Aftagen anföres ogsaa, at Byens Markjorder, som tilhöre Kirker, Hospitalet, Umyndige og Borgerfolk, ikke længere maa leies ud til udenbyes Boende, uden at svare Matricul-Skat, saa at de, som ikke have Leilighed til at "örke"*) deres Jord selv, af indenbyes Leiere ikke kunne vente at faa Renten af de Capitaler, de have lagt ud for dem, eller antaget dem for, langt mindre at faae Capitalen igjen.

Som Midler til Byens Opkomst foreslaae de fölgende:

1. At Aarhus maatte faae samme Moderation i Tolden, som endel andre store Kjöbstæder havde.
2. Paa nogle visse Aar at give Byen nogen Lindring i den alt for höie Consumption, at man med Overskudet kunde reparere den forfaldne Havn.
3. At Proprietairer og Landmænd maatte strengeligen tilholdes at afskaffe Landprang, ulovlig Brændevins-Brænden og Krohold, der forhindre mange uformuende Kjöbstædfolk i, nu som fordum at drive en lille borgerlig Næring.
4. At det maatte tillades Byen at leie sine Jorder ud til Fremmede, uden at svare Matricul-Skat.
5. At Aarhus maatte som en Stifts-Stad, ligesom Köbenhavn, faae et Kjöbmands- og et Skipper-Laugshus "med tilhörende Articuler, hvorved kunde blive egalitet imellem de Handlende og Söfarende. Derefter da

---

*) Kommer örke og dyrke af erge, plöie?

enhver af Byens Indvaanere vil stræbe at komme i forrige gode Tilstand”^{*)}.

Hans J. Buchtrup. Arent Johansen Althalt. Lauritz Gylling. Peder Andersen. Rasmus Stær. Niels Gregersen. Knud Nielsen Beck. Christen Nielsen Haarbye. Svend Herskind. Jens Olesen Skjödstrup. Jens Andersen Müller. N. Stauning. Sören Olufsen. J. P. Westergaard. Hans Clemensen Kryssing. Las Nielsen Wissing. Mads Rasmussen Haarup. Christen Hansen Höjer.

Efter Tolder J. F. Schönaus Liste havde Aarhus 4 ”Skibe” paa 22 à 27 Læster, 1 ”Bysse” paa 17 Læster, 1 ”Hukert” paa 15 Læster, 16 ”Krejterter” paa 11 à 26 Læster, 3 ”Skuder” paa 8 à 9 Læster, 15 ”Galiother” paa 8 à 12 Læster, 10 Jagter paa 2½ à 9 Læster, 3 Færge ”Smakker” paa 14 à 22 Læster, til sammen 53 Fartøier paa 690½ Læster.

Stiftamtmandens Erklæring: ”Aarhus Kjøbstæd angaaende da haver den vel udi forrige Seculo været udi bedre Stand, mens 1. Ved endeel Kjøbstæders Opkomst, udi dens Nærværelse, der nu sjelf henter adskillige Vahre, de tilforne her udi Aarhus sig tilforhandlede; 2. en Deel bemidlede store Negotianter, Tid efter anden ere bortdøde, hvis Arvinger ikke haver villet fortsætte Haudelen, mens Capitalerne andensteds hen fra Byen uddraget; 3. den langvarige Krig med Sverrig, hvorudi mange af de bedste Fartøier med andet mere er bleven forliist og sidst (ved) den derefter her værende stærke Indqvartering, udi mange Aar mærkeligen aftagen. Men efter at Gud forlenede den

---

^{*)} Denne de 24 Mænds Erklæring har man været saa vel tilfreds med, at man har indsendt den samme, ordlydende i Aaret 1743, da der igjen æskedes Oplysning om de samme Forhold.

önskelige Fred, og Indqvarteringen nu saavit er op-
 hæfvet, at isteden derfor betales en taalelig Penge,
 begynder Byen igjen, saavit Tiderne, hvortil og kaud
 regnes Haufnens Vanskelighed, det haver tilladt, at
 tiltage baade udi Negotien og Bygninger, heldst den
 hidindtil i Svang gaaende Landprang, ved gjorte An-
 stalter mestedelen er forsvunden, og mere Tid efter
 anden kand see, naar Kjöbstæderne paa en sindig
 Maade herom inqvirerer og derefter af Vedkommende
 bliver behörig soutineret, helst denne aabne Province
 til Landprang særdeles giver Leilighed, som ellers udi
 Haufnens Forbedring, der udi saa mange Aaringer
 uvedgjort hafver henhvilet, sikkerlig Byens meste Vel-
 fært er bestaaende, og Magistraten her i Byen ved
 min Foranstaltning og Borgerskabets Sammenskud,
 sampt andre Byens Penge, nu er i Værk med at lade
 Haufnen eller saakaldede Mindehofvet ved den nor-
 dre Side paa 15 à 16 Alen forlænge, saa og alle-
 rede ladet bygge en Mudderpram, Indløbet at rense,
 paa det de store Fartöier paa 1000 til 1600 Tönder
 og kunde indflyde, hvilket ved Guds Bistand inden
 tilkommende Sommers Udgang bliver færdig, saa er
 Haabet til Byens Forbedring med Tiden endnu större,
 helst om slig Reparation endnu ikke motte tilstrække,
 de Formuende enten af Consumptionens Overskud
 eller paa anden Maade maatte tilholdes at være enige
 till Middel, der vel kunde udfindes til Haufnens fuld-
 komne Istandsættelse. Thi omendskjönt de fleeste
 af Indbyggerne ikke kand holdes for velhavende fin-
 des her dog een Deel smukke bemidlede Mænd, der
 baade haver Begrib sambt Efne og Villie at prose-
 quere dend endeel aftagne Handell, hvis gode Inten-
 sion jeg derfor haver ved forekommende Leilighed,

desto mere Aarsage udi deres Kgl. Maist. allernaadigste Protection allerunderd. at recommendere.

Det almindelig Klagemaall, denne saavelsom de andre Kjøbstæder foredrager, till en Deel deris Aftagelse, ofver Kroehold og Brændeviinsbrænden paa Landet, bliver efter deris Kgl. Maist. höypriseligste Forordn. det alleryderste mueligt, dagligen naar og paa hvad Stæd, derofver besværges, hemmet, om endskjönt Bunden, helst de bemidlede meget synes der ved at svækkes, detzaarsage et og andet Stæd meget formastelig haver imodtaget de till Inquisition fra Kjøbstæderne udskikkede, hvilched endelig kand præcaveris, naar slige opsætzige Bønder tilbørligen vorder afstraffet og deres Kgl. Maist. derefter allernaadigst confirmerer de paa Landet mest uomgjængelige og til Reisende fornödenste Kroer, hvorved de mindre Kroerier og Bønderne selv i deres Brænden desto nöiere observeris. Dernæst og at Kjøbstædmanden efter allernaadigst Forordn. Tilhold ved Inquisitionen udsender mōderate og fornuftige Borgere under Direction af en Magistrats Person eller Byfoged, og iche aftachede Folch, liderlige Daglönnerer og fordrukne Personer, der paa Inquisitionen ubillig opfører sig, hvorved Bunden irriteres som ender sig med et klageligt Exempel, hvoraf denne Bye kand bære Vidne, og hvilchen Sag jeg formodentlig nödes till for Eders Kgl. Maist. nærmere at anddrage og en allernaad. Decision derudi allerund. at udbeede.”

Horsens. Ad 3. a) Handelen er ikke tiltaget men svækket derved, at der intet Kjøbmandslaug er, hvorfor Skippere, Haandværksfolk, og andre, der ikke have lært Handelen, befatte sig med denne Næringsgren, sidde ofte i betydelig Omsætning, uden egne

Midler, og naar de ikke kunne holde deres Væsen længere sammen, ruinere de mange med sig. b) I Afstand af 2–3 Mile boe flere rundt om Byen, der reise til Holland, hvorfra de hjembringe Vin, fransk Brændevin, The, Sukker og Specerier, som de sælge; ogsaa paatage de sig Commissioner for Proprietairer og Præster, hvilke de paa den Maade forsyne. c) Haandværkere af forskjellige Slags lide Afbræk, ved dem, der nedsætte sig paa Kjöbstadens District, men uden for den. d) Brænderier og Krohold paa Landet. 4."Ind og udgaaende Vahre föres af Byens egne Skiberomme, undtagen det kan forefalde, der fragtes et eller andet af Flensborg, Sönderborg og Haderslef, og er Farten herfra allene imellem Rigerne og paa Flensborg, til og fra med Korn og Fedevahre, Tömmerlast, Sten og Kalk" o. s. v. Udenrigs-Varer tages i Flensborg og Lybek, undtagen Salt, Vin og Sæbe, som föres fra Kjöbenhavn. Byens Fartöier ere: 4 Kreierter fra 6½ til 19 Læster, 4 Skuder fra 9 til 16 Læster, 5 Galiother fra 7 til 13 Læster, 11 Jagter fra 3 til 10 Læster, tilsammen 24 Fartöier. 5 og 6. Her er en privilegeret Limsyder, som afsætter sin Lim her i Landet og i Kjöbenhavn, tillige bruger han en lille Handel med nogle grove Varer, Alentöi, Kattun, Specerie og Isenkram; 3 Farvere ere privilegerede for Livstid; 1 Apotheker, 1 Vinhandler, hvilken sidste af ovennævnte Aarsager kun har liden Næring. Ingen andre Privilegerede findes her i Byen. 7. Magistraten foreslaaer at oprette et Kjöbmands- og Skipper-Laugshus, saa ingen Uberettede kunde befatte sig med Handel. Af Kjöbmænd, som handle med Kornvarer, grove Varer, Tælast etc. er der 15; der er 18 som holde aabne Kramboder med fine og grove Varer, som ogsaa handle med Korn

Trælast, hvortil endnu komme 4 Tobakspindere og 1 Handskemager, der holde aabne Boder med fine og grove Varer og Specerier. Af Haandværksfolk uden Laug ere der: Chirurger 2, Parykmagere 3, Kobbersmede 2, Bogbinder 1, Bagere 4, Glarmestere 2, Slagtere, som ere afdankede Ryttere 2, Murmestere 6, Bökkere 4, Skibs- og Hustömmermænd 6, Pottemagere 3, Messingarbeidere 2, Guldsmede 4, Beendreier 1, Seilleger 1, Knapmagere 2. Haandværkere med Laug: Skomagere 17, Skrædere 11, Felberedere 13, Snedkere 8, Kleinsmede 6, Grovsmede 3, Nagelsmed 1, Hattemagere 5, Sadelmagere 3, Rokkedreiere 3, Handskemagere 9. De övrige Indbyggere nære sig af Søfart, Fiskeri, Salg af Öl og Brændevin, samt Daglön.

Nogle faa Kjöbmænd ere bemidlede, de fleste handle paa Credit, som haves i Lybek og Flensborg; endel af dem ere i meget slet Tilstand.

Af Haandværksfolk ere der meget faa, som kunne "rede vel for sig". "De andre af Byens Indvaanere ere ikke af nogen synderlig Formue, og mange ganske forarmede, hvilken slette Tilstand foruden de berörte Aarsager, kommer eendeel formedelst de over deres Vilkor og Efne opfører sig med Guld og Sölf Gulluner, med deslige Baand, Silche, Flöiell og andet kostbar Töi, som er langt ofver deres Stand, saa dend ringe vil have det saa prægtig som dend bedste".

d. d. 4 Aug. 1735. Sign. Thom. Pank. Chr. Krag.
Stiftamtmandens Erklæring:

"Horsens kand snart eragtes af lige Beskaffenhed som Aarhus undtagen at som Byen ikke er nær saa stoer, er Indbyggernes heldst Negotianternes Tall, hvoraf her og findes nogle faa bemidlede og fornuftige Mænd, noget ringere, som Byens forlien nesten öde og rui-

nerede Indsegling og Haufu, for en 3 Aars Tid siden, saavel ved deris Kongl. Maist. Naade samt Indbyggernes eget videre Tilskud, nu er igjen kommen i nogenledes god Stand, kand Byens Forbedring ved sligt desto vissere forventes”.

Randers. . . 2 Post. Byens Handel bestaaer i:

a) Maltgjören og Kornkjøb. Denne Handel er Byens vigtigste Næringskilde, og den har i de sidste Aar været saare slet, formedelst de lave Priser i Norge, hvilken det meste föres, hvor ”de Sælgende iche een Gang har kundet naaet deres Indkjøb betalt”, at en og anden derover er forarmet, især da Retour-Ladningen heller ikke har givet Fordel. Saaledes har det sig ogsaa med Fedevarer, der mest föres til Norge og Kjöbenhavn. Derfor har i de sidste Aar ingen været i Stand til at paatage sig Leverancen af Fedevarer til Sötaten. b) Bryggerie og Brændevinsbrænden er nu saameget aftaget, ”at fast iche hver 10de Tönde Öl eller Ancher Brændevin udföres til Landsbyerne, imod hvis der i forrige Tider haver kundet afsættes”. Grunden hertil er: Pengemangel baade i Städernes og paa Landet; ”at den Overdaadighed der hafver tilforn været med store Brölluper, Barseler og videre deslige paa Landet nu er mere indskrænket end i Fortiden”; Brændevinsbrænden og Krohold paa Landet. c) Handel med Tömmer, Jern, Tjere, Fisk, Hör, Hamp, smaa Isenkram etc. Hvad de norske Varer angaaer, da er derom talt under a; hvad Hör og Hamp angaaer, da tages en stor, ”om ikke den störste Del fra Aalborg, paa 2den og 3die Haand, saa Profiten er kun ringe, især da Bonden selv avler Mængde af begge Dele.” d) Vinhandelen er ubetydelig. Det Lidet, der forbruges af Vin m. m., hentes fra Flensborg og Lybek; den

ringe Afsætning, tilligemed Fjordens slette Tilstand forhindrer at ordinere directe. e) Kram-Varer og Specier kunne ikke hentes fra første Haand, eller med egne Skibe, "og mand seer at de faa dermed handler Aar efter andet aftager og nogle reent forarmes, saa er det klart, at denne Haandtering, ligesom de foranbenævnte er ringe og i een slet Tilstand." 3. Aarsagerne til, at Byen i de sidste 20 à 30 Aar er forringet til det Halve, af hvad den forhen var, ansees at være: a) Den slette Indseiling, formedelst Fjordens Opfyldning med Mudder. Forhen kunde Fartöier paa 6 à 7 Fod løbe op til Byen, nu neppe paa 4 Fod, saa alle Varer maa føres med Pramme $1\frac{1}{2}$, 2 à 3 Mil. b) Den stærke Indqvartering, der har kostet Byen aarligt 16 à 1700 Rdr., foruden al den Ulempe, Soldaterne have foraarsaget. c) Endel rige Folk ere døde, og formedelst Byens slette Tilstand ere deres Enker og Arvinger blevne bedragne for deres Formue, eller man har trukket Pengene bort. 4. Nogle fremmede Fartöier fragtes, omtrent af Störrelse som de middelmaadige af Indbyggernes egne, fra Norge, Als, Sönderborg etc., til Fart paa Norge, og somme Aar fragtes 1 à 2 Fartöier fra Lybek og Flensborg med Gods, især med Tag- og Mursten.

Randers eier 15 Skiberumme, nemlig 1 paa 17 Læster, 1 paa 10, 2 paa 9, 3 paa 8, 1 paa $7\frac{1}{2}$, 1 paa 6, 2 paa 5, 3 paa 4 à $4\frac{1}{2}$ Læst og 1 paa 2 Læster. Til Norge sendes Malt, ganske lidt Rug, röget Flesk og Smör, dog saa lidt, at det kun kan ansees for Hökeri. Fartöierne gjöre efter Omstændighederne 1, 2 à 3 Reiser om Aaret. Til Retour tages norske Produkter, og lidt Salt og Stenkul. Til Kjöbenhavn føres samme Slags Varer, som til Norge, dog noget

mere af Rug, Havre og Fedevare. Derfra føres Salt, Stenkul, Vin og Brændevin, og til Ballast nogle Slibestene, men for Resten Havsand. Fra Lybek og Flensborg, "naar Kjöbmændene selv først ere didreiste til landz at gjöre Indkjöbet", fragtes Fartöi med en lille Del Klæde, Kramvarer, Isenkram, lidt Vin, Humle, Hör og Hamp, og er det kun 1 höist 2 Fartöier, og somme Aar slet intet. Naar noget fragtes, er det kun den ene Reise, og de gaae altid i Ballast tilbage. 5. Af Manufakturere er der ingen. Afdöde Jens Bay havde et Teglværk, men da det ikke med Fordel kunde fortsættes, lagde man det ned. 6. Af Næringsdrivende Borgere var der 378, deraf

A. i Laug: Bagerlauget har 7 Mestere og 3 Grovbrödsbagere. Af disse anslaaes to paa 1 à 200 Rdr., naar deres Gjeld er betalt, de övrige 8 ere alle fattige og forarmede Folk, som ikke kunne anslaaes til 50 Rdr. Skräderlauget har 10 Mestere; 3 af disse anslaaes til 600 Rdr. hver, de övrige ere fattige og forarmede. Handskemagerlauget har 17 Mestere, hvoraf en anslaaes til 1500 à 2000 Rdr., en til 8 à 900 Rdr., en til 3 à 400 Rdr., 3 til 150 à 200 Rdr., de övrige 11 ere alle fattige. Hattemagerlauget har 8 Mestere. Den ene af disse anslaaes til 100 à 150 Rdr., de övrige 7 ere fattige. I Smede-Lauget er der 4 Kleinsmede og 2 Grovsmede. En af disse anslaaes til 2 à 300 Rdr., de övrige ere næsten fattige. Af Felberedere er der 7 Mestere hvoraf en anslaaes for 7 à 800 Rdr., en for 3 à 400 Rdr., de övrige 5 ere fattige. Snedkerlauget har 7 Mestere, der alle ere fattige og forarmede Folk. Vognmændenes Laug bestaaer af 30 Vognmænd, hvilke alle ere fattige og forarmede.

B. uden Laug: 6 Kjöbmænd og Kræmmere, hvis

Formue ikke kan ansættes; de anses for bemidlede. 8 andre Kjøbmænd, hvis roullerende Formue anslaaes paa circa 2000 Rdr. 36 mindre Handlende, hvoriblandt 10 Enker, hvilke handle, brygge og udskjænke Öl. 11 Skippere, hvoraf nogle eie en lille Part i det Fartøi de føre; men ere dog alle tilhobe Intet eiende. 127 Fiskere, Prammænd, Daglønnere, Brandfolk og andre Arbeidsfolk, hvilke alle intet eie. Apothekerens Enke eier omtrent 5 à 6000 Rdr. En Chirurgus er fattig og eier intet. 2 Farvere sidde i nogenlunde Tilstand. Bogbinderen eier maaske 3 à 400 Rdr. Rebslageren anslaaes til 5 à 600 Rdr. 2 Kobbersmedde, hver paa 3 à 400 Rdr. 2 Glarmestere, hver paa 100 Rdr. 2 Urtegaardsmænd, den ene slet fattig, den anden paa 2 à 300 Rdr. 2 Murmestere, begge fattige. 3 Tømmermænd, alle fattige. 2 Sadelmagere, ligeledes fattige. 1 Stolemager og 1 Pottemager ere begge fattige. 2 Parykmagere ligeledes fattige. 2 Hjulmagere, begge fattige. 1 Uhrmager eier intet. 1 Garver-Enke anslaaes til 8 à 900 Rdr. 2 Guldsmede, som ere "nogenledes istand og hverken kand siges at være fattige eller at eie noget". 2 Malere, begge fattige. 5 Dreiere og Bødkere, alle fattige. 35 Brændevinsbrændere, mest boende uden for Byen. De ere alle i middelmaadig Stand, og kunne ikke siges at være fattige, ei heller kunne de siges at eie noget synderligt. 1 Musikant, er i nogenledes Stand, men kan ikke siges at eie noget, naar hans Gjeld er betalt. (Det Hele udgjør 355 Familier, men i Afskriften er Opsummeringen 378.)

Af Haandværkere savnes ingen, der haves snarere for mange. Randers Raadstue den 3 August 1735.

Bredahl. Eggers. Drejer. Stabel.

Stiftamtmandens Erklæring: "Randers kand iche eragtes lige med de 2 forrige udi Henseende til Handelen formedelst Indseiglingen udi Fjorden Aar efter Aar jo mere og mere aftager ved Fjordens Tilvoxende, saa Indbyggerne maa føre deres Vahre 2 à 3 Mile Veis til og fra Byen med Pramme, som iche anderledis kand redresseris uden ved særdeles Omkostninger, hvortil Indbyggerne iche hafver Efne, ellers ernærer dets Indbyggere sig saavit deres liden Negotie stræcher, samt ved Öll Sall, Fiskerie og videre daglig forefaldende Handtering, saa Byens Forbedring kand og forventes efter at de bleve Indqvarteringen entledigede og i Steden derfor gifver en taalelig Penge."

Grenaa. Byen er i slet Tilstand, formedelst den Skade, den har lidt i Krigen, formedelst den slette Havn og Landprang. Efter en Ansøgning af 1715, havde Byen i Krigen med Sverrig, fra 1709 til 1715 tabt 9 Skibe, og formedelst slet Tilstand i Byen vare 4 Skibe komne til andre Stæder, saa den i 5 Aar havde mistet 13 Skiberumme, og havde da kun 4 tilbage. Nu 1735 havde den 12 Fartöier, fra 1½ til 27 Læster, tilsammen 134½ Læster drægtige, af hvilke den største laae i Havuen, og kunde ikke flyde ud, formedelst Havnens ruinerede Tilstand. Handel drives paa Norge og Kjöbenhavn med Korn, Fedevare, Brænde etc., mod norske Produkter og Vin, Brændevin, Salt, Specier etc. Fabriker, Manufakturere eller privilegerede Personer findes ikke.

Byen har 4—5 Kjöbmænd eller Kræmmere, der dog ikke have synderlig Handel, hvilken betages dem af Strandsidderne paa Rugaards Forstrand. De fleste Handværksfolk ere 18 eller 19 Skomagere, som sye Bondearbeide. Barber eller Chirurgus, Guldsmed, Pa-

rykmager og Tobakspinder findes ikke, og de kunne uden tvivl heller ikke være sig her.

Stiftamtmandens Erklæring: Denne Byes Havn var i flere Aar öde af Sandflugt, men ved Sammen-skud af Borgerne, og ved Byens Penge var den i forrige Aar "bragt, (om Sandflugten ikke af og til der-udi hindrede), saaledes istand", at Fartöier paa 8 à 900 Tdr. kunde löbe ind og overvintre. Forhen havde de maattet gaae andensteds hen. Da nu desuden Bor-gerskabet paa Stiftamtmandens Forslag vilde skyde flere Penge sammen til dens yderligere Forbedring, hvilket til næste Aar kan komme i Værk, saa er der stort Haab om Byens Forbedring.

Ebeltoft. A. Kjöb- og Handelsmænd.

1. Jens Jenson Rhode, Comsumtionsforpagter, sender alle Slags Korn- og Fedevahre, Malt og Gryn til Norge, og tager derfor norske Produkter til Salg her; lader stundom hente Hör og Hamp fra Riga med sit eget Fartöi, drægtigt 21 Læster. Er i meget god Tilstand. 2. Christen Holm, Veier og Maaler, handler paa Norge og Kjöbenhavn. Temmelig god Tilstand. Eier et Fartöi paa 9 Læster. 3. Hans Rasmussen er i god Tilstand, handler paa Norge o. s. v., eier et Fartöi paa 21 Læster. 4. Jochum Nielsen kjöber Tømmer, Bræder, Salt, Jern etc., naar noget af Fremmede hidbringes til Salg, desuden Brændevin og lidt Specerie fra Kjöbenhavn; har det stemplede Papir at sælge, og eier den privilegerede Hestemölle her i Byen. Han er i god Tilstand, uagtet han sidder inde med 3000 Rdr. Börnepenge. 5. Isaac Hansen Goer er af maadelig Tilstand; bruger lidt Handel paa Norge, hvortil han fragter Fartöi her i Byen; har lidt Hör, Hamp, Specerie, samt Öl og Brændevins Salg for Bönder. Han har

for 4 Aar siden oprettet et Fårveri med Kgl. Privilegium. 6. Claus Mörk, har Husnæring med dansk Öl og Brændevins Salg, samt Hör, Hamp, Tjære, Kjöbenhavns Tobak, Salt etc. Ringe Vilkaar. 7. Sören Grönfeldt har samme Næring, som foregaaende, undtagen at han ei har Hör og Hamp. Ringe Velstand.

B. Skippere og seilendes Mænd.

1 og 2. Mads Hansen og Sön, Stie Madsen ere Redere i et Fartöi, stort 13 Læster, hvormed de stundom gaae paa Fragt. Stundom kjöbe de Korn og Fedevare, som de före til Norge, og derfor hjembringe norske Produkter. De holde Öl og Brændevin til Salg i deres Huse. Af maadelig god Tilstand og Formue. 3 og 4. Niels Eggers og Svigersön, Peder Handrup, have et Fartöi paa 25 Læster, hvormed de overføre Brænde til Kjöbenhavn. Af ringe Velstand. 5. Jens Rasmussen Elsegaard farer paa Fragt til Norge, Kjöbenhavn og Lybek med sit Fartöi af 10 Læster. Meget ringe Tilstand, formedelst hannem paahæftende stor Gjæld. 6 og 7. Mikkel Colding har et Fartöi paa 16 Læster, sammen med en fattig Enke; farer mest paa Kjöbenhavn med Favne-Ved og Fedevare. Begge i slet Tilstand. 8 og 9. Christen Koch og Niels Povelsen eie et Fartöi paa 27 Læster, hvormed de fare paa Kjöbenhavn med Brænde og andre Varer; stundom fragtes de af udenbyes Mænd til Norge. Maadelige Vilkaar og Formue. 10. Anders Knudsen Rask eier et lidet Fartöi paa 11 Læster, som han bortfragter til Norge o. s. v. Meget fattig og uformuende. 11. Peder Christensen Möller, er ogsaa af maadelig Tilstand. Han bortfragter stundom sit Fartöi, der er paa 18 Læster, dog seiler han undertiden med Brændevad og andre Varer, som krediteres ham, til Kjöbenhavn.

12. Peder Nielsen, Eier af et lille Fartøi paa 7½ Læst, hvormed han stundom fragtes paa en Reise til Lybek, ellers farer han paa Kjöbenhavn med Brænde. Ringe Tilstand. 13 og 14. Jens Christensen Kabel og Matthias Pedersen eie et lille Fartøi paa 17 Læster. Fare paa Kjöbenhavn med Favnebrænde, som de faae paa Credit. Deres Tilstand er ringe.

C. "47 Matroser, som her i Byen ere bosiddende og sig ved Søfarten ernære, kunne have Ophold til Fornödenhed".

D. Af alle Slags Haandværksfolk og andre Byens Indvaanere findes: 1 Barber, 1 Kobbersmed og 1 Sadelmager. Der ere 8 Skræddere, hvoriblandt ikkun 2de findes, som kunne sye lidt til ordinaire Folk, Resten er ikkun for Bønder; 1 Hattemager, som tillige er Slagter, 2 Murmestre, 13 Skomagere, hvoriblandt ikkun findes 4, som nogenledes have lært paa Haandværket, de övrige ere ikkun for Bønder-Arbeide. Fremdeles: 1 Dreier, 3 Bödkere, 2 Felberedere, 2 Vævere, 3 Snedkere, 2 Grov- og Kleinsmede, 1 Hjulmand, 2 Handskemagere, 2 Bagere, "en Hvedemels og en Rugmels", 1 Gjæstgiver, 1 Hestekjöber, 1 Humleförer, 11 Avls- og Vognmænd, 22 Daglönnere af Mand- og Qvindekjønnet, som nære sig af Fiskeri, Spinderokken, Tjenen i Hösten, Syen, Tvetten etc. Alle de af denne Classe kunne have nödtörftigt Ophold.

Den 19 August 1735.

Mariager. Byens meste Næring bestaaer i Bryggen og Brænden, til Salg i Husene, og til Forsendelse til Norge og Kjöbenhavn; i Maltgjören, 1 à 200 Tdr. om Aaret; i Udförsel af lidt Rug, Malt, Havre, Flesk, Ost etc., "hvorpaa i disse Tider er ikkun slet Fortjeneste". Indgaaende Varer ere: Tömmer, Brænder, Jern etc. fra Norge, og Salt, Hör, Vin, Fransk

Brændevin, Tobak og Smaasager fra Kjöbenhavn, Hobro eller Aalborg. Byen har 5 Fartöier, 3 Kreierter og 2 Galiother, drægtige 85 Læster, med 24 Mands Besætning. Deraf eies kun et af een Mand, Jens Lind, de andre tilhøre Rhederier i $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ Parter; 3 "slæbe Brænde til Kjöbenhavn; 2 gjöre 1 à 2 Reiser om Aaret paa Norge, og derefter endnu en Reise paa Kjöbenhavn." I Mariagers Distrikt norden Fjorden hjemmehøre endnu 4 Fartöier paa circa 60 Læster. Fabriker og Manufakturer findes ikke, saa lidt som privilegerede Personer. Der ere 2 Mænd, som man kan kalde Kjöbmænd, der handle paa Norge og Kjöbenhavn og 4 à 5 Kræmmere. Byen er i slet Tilstand, formedelst den lidte Ildebrand; fordi Toldstedet ligger en stor Mil derfra; fordi Hobro ligger kun 1 Mil borte, og fordi Aalborg Amt paa hin Side Fjorden kun er $\frac{1}{4}$ Mil borte, hvor man paa grove Varer og Specerier kan have meget bedre Kjöb hos Proprietairer og Bønder, end i Mariager, "saasom de maa her betale Kongens Told og videre deraf, hvilchet de andre kand have at löbe paa".

Til Byens Opkomst foreslaaer Byfogden: 1. At Toldboden, der af Arilds Tid har været i Mariager, maatte flyttes der tilbage igjen fra Hadsund, hvilket Borgerne tilbyde sig selv at gjöre. Dette er ogsaa for de Söfarende bedre, saasom den bedste Havn i Fjorden, efter de Kgl. Commissariers Formening, (Etatsraad Christoffer Lindenow og Kammerraad Thomas Friis), findes der. 2. At den Overenskomst, som den 23de Marts 1731 af Byfoged N. Jensen i Mariager og Christen Hostrup i Hobro, paa begge Stæders Vegne er sluttet, om deres respektive Distrikter, maa overholdes. 3. At Consumptionen i 20 Aar, eller efter Hs. Maist.

Godtbefindende, maa skjænkes Byen til dens Opkomst, og at de, som ville bygge paa de öde Grunde i Byen, maa tilstaaes ligesaa lang Frihed, for alle Slags Skatter, (som der er tilstaaet de Brandlidte, formodentlig). Saa vil Byen efter hans Mening Aar for Aar tiltage og komme i herlig Flor. Han ender med: "ligesom jeg og allerunderd. haaber at Accisen mig for min Bestillings Ringheds Skyld... maatte forundes, ellers kommer jeg vistnok til at crepere ligesom alle mine Formænd i Embedet siden Accisen kom fra os".....

Mariager 22 Septbr. 1735. Matthias Buch.

Mandtalen over Mariager Byes verdslige Indbyggere.

1. David Johansen beboer en Gaard, som tilhörer hans Svigermoder, en Præste-Enke, navnlig Inger Bloch. Denne Mand er uden Gjeld, eier $\frac{1}{2}$ Part i et Skib, som farer paa Kjöbenhavn med Brændeved, har en lille Handel, gjør lidt Malt, har Brænderi og nogen Avling.
2. Jens Lind er en af dem som tog Skade ved Branden; har opbyggt en ny Gaard; eier selv et Skib, hvormed han farer paa Kjöbenhavn med Brænde, og stundom paa Norge med Malt, som han selv gjør; har en Handel med grove Varer, samt Vin, Salt og Tobak, som han kjöber i Norge og Kjöbenhavn; bruger ogsaa Avling.
3. Niels Hvid er kun i maadelig Stand, hvorvel han beboer en stor Gaard og har $\frac{1}{2}$ Part i et Skib. Hans Næring bestaaer i at gjøre Malt for nogle Folk i Hobro og noget for sig selv, hvilket sidste han sender til Norge, og tager Tømmer tilbage.
4. Niels Jensen Hadsund er en Avlsmand; har nogen Husnæring med Öl og Brændevin; nærer sig nogenlunde, men er i Gjeld ligesom de to næstforrige.
5. Peder Olufsen tog Skade ved Branden; har bygget igjen; lever af Avling og lidt Vertshushold. Hans Sön

Anders Pedersen eier $\frac{3}{4}$ i et Skib, hvormed han farer paa Kjöbenhavn med Brænde, og tager Ballast tilbage. 6. Else Abels eier $\frac{1}{2}$ af et Fartöi, som farer paa Kjöbenhavn med Brænde; lever af lidt Öl og Brændevins Salg; er uden Gjeld. 7. Førrige Byfoged, Hans Peitersen, Farver, lever af Professionen, endskjönt den er ringe, saa og ganske liden Avling, hvortil han leier Heste og Vogn. 8. Sören Gjörding tog stor Skade ved Branden; har bygt igjen; lever af lidt Brændevins-Handel og 3 à 4 Köer, som han leier Græsning til om Sommeren, og kjøber Foder til om Vinteren; er i Gjeld. 9. Niels Gjörding tog ogsaa Skade ved Branden, har samme Næringsvei og Vilkaar som Broderen. 10. Ancher Lassen fik en god Arv efter sin Svigerfader, Hr. Peder Vinding i Öster Velling, og er derfor nu uden Gjeld; driver lidt Kjöbmandskab med adskillige Specerier, som han kjøber i Aalborg. 11. Christen Joensen, Skibs-Tømmermand, nærer sig rundelig af Haandværket; bruger nogen Avling og Brændevinsbrænderi; er i god Stand. 12. Jens Nielsen, Felbereder, af Vilkaar som den förrige. 13. Sören Povelsen har $\frac{1}{2}$ i et Skib, som han selv förer; er i god Stand. 14. Christen Hov tog Skade ved Branden; har bygt en lille Vaaning igjen; nærer sig af Brændevins Brænderi; er gammel og affældig. 15. Rasmus Södring, brandlidt og har bygt igjen; som förrige. 16. Byskriveren Mads Bugge lever af Bestillingen, nogen Avling, og lidt Husnæring med Öl og Brændevin. 17. Jörgen Felbereder nærer sig af Haandværket, lidt Avl og Brændevinsbrænden. 18. Christen Felbereder har bygt paa sin Faders afbrændte Plads, nærer sig af Haandværket og lidt Brændevinsbrænden. 19. Mads Joensen beboer sit eget Huus uden Gjeld, nærer sig af

Hus- og Skibstømmer-Haandværk. 20. Gusten (sic) Knabe tog Skade ved Branden; har tilligemed Sönnen Ole Hansen bygt igjen; hun lever af hendes Brændevins Kedel og 4 Köer, hvortil hun haver nogen Avling; Sönnen lever af Farveriet. 21. "Jeg Matthias Buch har ingen Lön for Byfoged Tjenesten, lever af den mig allernaadigst givne Herredsfogeds Lön, som er 30 Rdr. aarlig, uden allerringeste Næring og Brug og det i snart armelig og hadefuldt Tilstand". 22. Jörgen Hieronymussen er Veier og Maaler i denne liden Kjöbstæd, er i Gjeld for det Hus han beboer, saavel som jeg for min gamle Gaard. Han kan baade Tømmer-, Snedker- og Murmester-Haandværk, hvoraf han nogenledes ernærer sig. 23. Jens Thomassen, Kudsk, er brandlidt og har bygt igjen. Han er en Seilingsmand, stundom for Skipper og stundom for Matros. Konen med endel Börn ernærer dem af deres Frugthauge samt liden Brændevinsbrænden. 24. Erik Rebslaaer lever af Haandværket og ligesom Jens Kudsk er i Gjeld for en ny Boe, han bygte siden det brændte for ham, da han för boede i en Leievaaning. 25. Gunde Hansen eier sin egen Vaaning uden Gjeld. Manden seiler om Aaret for Matros til Kjöbenhavn, og Konen bruger stendig hendes Brændevins-Kedel. 26. Povel Hyldegaard, en Seilingsmand, beboer sit eget Hus uden Gjeld, men i maadelig Tilstand inod næstforegaaende. 27. Jens Christensen, Smed er nylig kommen til Byen, og har kjøbt en Vaaning, som han igjen har pantsat; begynder at tiltage, dog kun i maadelig Tilstand. 28. Morten Pedersen Lange har tjent for Pestdrager i Kjöbenhavn, lever af hvis han paa sin höie Alder af Randers Hospital er tillagt i Soulagement, for samme sin gamle Tjeneste; er ikkun

i maadelig Tilstand, og i Gjeld for sin iboende Vaaning. 29. Jens Gundersen er en gammel affædig Mand, og nu moxen intet har at subsistere ved, helst naar hans udlovede Börnepenge skal betales, at han da, saavelsom formedelst sin høie Alder er at bejamre, siden han, som meldt, sidder i Vidtløftighed. 30. Ole Söeler er en Seilingsmand, som boer i et Leiehus og i slet Tilstand. 31 og 32. Johan Hybner og Christen Lund, Skomagere, boe i deres egne Huse, dog for Rentepenge; leve allene af Haandværket og ere i maadelig Tilstand. 33. Erik Andersen, Maler; 34. Christen Smed; 35. Peiter Hattemager og 36. Niels Betjenter boe alle i Leievaaninger, og ere i slet Tilstand. 37. Gamle Laus Snedker er döv, boer ligeledes i Leievaaning, hans Hustrue bruger stundom Brændevins-Kedlen, er dog kun i slet Tilstand. 38. og 39. Niels Mikkelsen og Mikkel Horn, Daglönner, beboe deres egne Huse med Gjeld. 40. Hans Post boer i en Leievaaning, er i ringe Tilstand. 41. Jens Clemmensen, ligesaa. 42. Johan Voldenborg tog Skade ved den første Ildebrand, har bygt igjen, bruger ganske ingen Næring, lever af hvis han i sine unge Aar haver forhvert, er i nogenledes god Tilstand og uden Gjeld. 43. Mikkel Lauridsen, Skrædder er en gammel svag Mand, boer i et Leiehus, er i slet Tilstand. 44. Anders Kleinsmed har nylig sat sig ned, og kjøbt sig en liden Vaaning, hvorfor han er i Debet; ligeledes i slet Tilstand. 45. Anders Bager; 46. Sören Lyngbye; 47. Lauritz Betjenter og 48. Christen Andersen boe i Leievaaninger; ere Daglönner. 49. Henning Carl; 50. Anders Ulstrup og 51. Jens Bredahl; aftakkede Ryttere og Daglönner. 52. Christen Povelsen aftakked Sergeant og Daglönner. 53. Christen Alstrup;

54. Hans Snedker; 55. Laus Snedker; og 56. Knud Snedker; fattige Daglønnere. 57. Ole Murmester boer i sit eget Hus, hvorfor han forrenter Pengene, lever af Haandværket, i middelmaadig Tilstand. 58. Hr. Capt. Lieut. Niels Hansen beboer sit eget Sted, som han maatte antage for udlaante Penge, lever af Soulagement fra Söetatens Casse, i nogenlunde Tilstand; tog Skade ved seneste Ildebrand, uden nogen Hjelp derfor. 59. Hr. Strand-Inspecteur Ludvig Milling beboer sin egen Gaard, hvortil er nogen Avl, lever af den ham allernaadigst tillagte Lön i god Tilstand. 60. Jens Mortensen Hassing, Skrædder, beboer sin egen Vaaning, uden Gjeld, lever af Haandværket og stundom sin Brændevins-Kedel; i god Tilstand. 61 og 62. Christen Handskemager og Niels Findessen beboe Leiehuse, i ringe Tilstand. 63. Johan Augustus Lening, Skrædder, beboer en Leievaaning; lever af Haandværket, er i ringe Tilstand. 64. Morten Pedersen i Hede Huset sorterer under Byens Jurisdiction; beboer et Hus strax her ved Byen, som tilhörer Kirken; nærer sig af liden Avling og kan svare, hvad ham tilkommer, uden Gjeld. Resten bestaaer af 6 à 8 forarmede Mennesker, som intet kan contribuere.

Matthias Buch.

Blandt Bilagene adskillige Thingsvidner af Anno 1695, at Tolderen og Controlören i Hadsund dreve Handel med Trælast, Jern, Salt, Specerier etc., samt Öl og Brændevin i Skillingevis.

Stiftamtmandens Erklæring: Mariager har stedse været i slet Tilstand, og formedelst den store Ildebrand 1732 endnu mere sat tilbage, dog er det venteligt, at den nu vil komme i nogenlunde Stand ved den höikongelige Naade, som der er bevist Indvaa-

nerne efter Branden, og ved den bevilgede Consumptions Forlindring, især da Byen nu næsten igjen er opbyggt, om den ikke fattedes formuende Indvaanere til Negotiens fortsættelse, særdeles da Byens Beliggenhed er gunstig, og Skibsbroen til næste Foraar ved Hs. Maist. Clemence vil blive sat i god Stand.

Skanderborg. Her er intet Manufaktur, Fabrik eller nogen privilegeret Person. Handelen er af ingen Betydenhed, da de Handlende maa kjöbe deres Varer i Aarhus, Horsens eller andre Steder, og betale Vogleie, have dem derfor dyrere, kunne heller ikke give saa meget for Landmandens Produkter, som Kjöbmænd i Söstæderne, hvorfor Landmændene ofte selv drive deres Handel med Söstæderne. En egentlig Kjöbmand gives saaledes ikke; men der ere 5 Mænd, som i smaa Partier kjöbe nogle grove Varer og Specerier etc. i Aarhus eller Horsens. Der er 1 Farver, som er privilegeret, 6 Skræddere, 15 Skomagere, 5 Snedkere, 4 Murmestere, 1 Grovsmed og 1 Kleinsmed, 3 Felberedere, 2 Vævere, 1 Bödker, 1 Glarmester, 1 Knapmager, 1 Bager, 1 Barber, som dog ikke har lært Kunsten, 1 Sadelmager, der er saa gammel og affældig, at han ikke kan fortjene noget, saa her fattes nu baade Sadelmager, Hattemager og Tömmermand. Af alle disse er der en som ansees for Velhavende, formedelst Arvemidler; 22 à 23 ansees for at eie deres Vaaninger uden Gjeld, alle de övrige Byens Indvaanere siges vel at eie deres Gaarde og Huse, men de skyldte Kjöbesummen til Bönder og andre, der have dem i Pant. Paa de Tider, da Sessionen holdes, har Byen sin bedste Næring, ellers har den lidt af Fremmede, der have noget paa Slottet eller Amtstuen at söge, og af Gjennemreisende. Grunden til Byens slette Tilstand er:

1. dens ringe Næring, og 2. at den ingen fri Kjøbstæds Jorder har, som andre Kjøbstæder; thi den Jord, den har for Byen og Slottet, maa den yde Skatter og Landgilde af, ligesom af Bønderjord. Det vilde tjene til Byens Opkomst, om Barakkene bleve anvendte til et Manufaktur, dersom den inqvarterede Garnison, hvoraf dog Byen har nogen Næring, blev forflyttet andensteds hen.

Amstuen i Skanderborg 1 Septbr. 1735.

Hans Justesen.

Stiftamtmandens Erklæring: Skanderborg kan ikke ansees for nogen Kjøbstad, uden for saavit Consumptionen angaaer, men Indbyggerne nære sig af Avling, Fiskeri og deslige. Desuden ere der adskillige Haandværkere som nedsætte sig her, for at undgaae de Besværligheder i andre Byer at komme i Laug. Saa længe der er Barakker, er Indqvarteringen Borgerne til Fordel, ved Öl- og Brændevins-Tapperi, Slagteri etc.

Havreballegaards og Stjernholms Amter. Den eneste Fabrik er Graa Mølle, der tilhører Jens Andersen Möller i Aarhus, og er i god Stand med Kobber- og Jernværk. Den staaer for 7 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Ager og Eng og 4 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn Møleskyld. Den blev for over 50 Aar siden afkjøbt Junker Jörgen Scheel Christensen til Estrup af Casper Nielsen Brandt med Interessentere, og allerførst her i Jylland indrettet til en Kobbermølle. Derefter solgtes den af disses Arvinger til Borgemester Anders Wendelbo, efter hvis Død den solgtes paa offentlig Auction, fri for alle Skatterestancer etc. med 1. Kornmøllens Qværn etc. 2. Kobber- og Hölee-Værk-Huset med Tilbehør, 3. alt Værktøi og Redskab til Kobber- og Jern-Værket, for "230 $\frac{1}{2}$ Rdr. hver Tønde Hartkorn,"

gjör 1208 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 9 β Croner, at betale 6 Uger efter Salgets Datum. Eieren söger nu, som han forhen havde gjort, om Tilladelse at opføre en Veirmölle ved Graa Mölle til at male Korn paa.

Aarhus den 8 November 1735.

C. Holck.

Callö Amt. Böndernes Vilkaar ere slette: der gives flere Bönder, som ikke formaae at betale de Kgl. Contributioner, end saadanne som formaa at udrede dem. Landgilden er det endnu vanskeligere at faae ind. Det er næsten vanskeligere at faae Contributionerne ind nu, end det var i Krigens Tid, skjönt de da vare større. Grunden hertil er de slette Kornpriser og Öxenhandlens Aftagelse, "fra dend Tid af dend stoere Told i Holland blev paabuden." Af Öxen afsættes neppe $\frac{1}{2}$ mod forhen, ja 1734 og 1735 er der allene af Callöe Amt uddreven 600 Stude mindre end i 1731. Agerdyrkningen kan ikke forbedres, da der ikke findes store Strækninger af Heder, der kunne opdyrkes etc. Beboere har han ikke mærket at mangle, undtagen maaske paa Strögodset, der er tillågt Geistligheden pro officio, hvor det ofte mangler paa Fæstere og Tjenestefolk, især Karle, der kunde være dygtige til Landmilice-Indroullering.

Wosnesgaard den 21 Juli 1735.

Gersdorff.

Skanderborg og Aakjær Amter. Tilstanden hos endel Proprietairer og Bönder nogenledes, hos mange slet. Nogle Bönder kunne betale Skatter til Kongen og Landgilde til Husbonden; nogle kunne betale Skatter og en modereret Landgilde, imod at Husbonden assisterer dem med Bygningstømmer, Laanekorn, og stundom med Ploughbæster; andre svare de

Kongl. Skatter, men Husbonden maa være tilfreds med lidt Arbeide og Hoveri, om han end ingen Landgilde faaer.

Beskaffenheden: 1) Skanderborg-Amt har ypperlig Jord, Græsgang og Eug paa mange Steder, paa andre saa tørre og sandige Marker, at intet kan voxe, uden Rug og Boghvede, med slet Höavl og ligedan Græsning. Hvedejord (?) mest i Thyrsting Herred. Endel Over- og Underskov, især i Rytter-Distriktet. 2) Aakjær-Amt, som indbefatter Hads-Herred, er nogenledes af Bonitet, har dog hist og her vaad, sid og leret, og nogle faa Steder let og sandet Jord. I dette Amt kan dyrkes næsten overalt, alle Slags Korn, "og paa endeel Steder ogsaa Ærter". Af Hvedejord findes lidt eller intet, men hist og her endel Skov.

Herunder höre Endelave og Alrøe, hvis Beboere nære sig af Agerdyrkning og nogen Skibsfart, der dog indskrænker sig til med Baade at bringe deres Varer til nærmeste Kjöbstad.

Produkter: Korn, Fedevare, "Opfodring af Heste, Qvæg, Faar" etc. Handel og Næring af anden Slags have Indbyggerne ikke; thi af grovt Lærred og hjemmegjorte Töier tilvirkes ikke meget mere, end Almuens eget Forbrug udkræver. Landmandens Vilkaar have i endel Aar aftaget, og Godscierne have ogsaa gjort den Erfaring, at Godserne indbringe mindre end forhen.

Aarsagerne til denne Aftagen: 1) Bonden har i nogle Aar maattet sælge Kornet for en særdeles ringe Pris, til at betale sine Skatter med; en stor Del have dernæst maattet laane og borge Korn, saavel til Föde som til Sæd, paa haarde Vilkaar. Naar saa Hösten er forbi, er hans förste Sorg at faae saameget Korn i en Hast aftorsket, at han kan gjengjælde det Laante,

og svare sine Afgifter, og der er mangen Bonde, der, naar Foraaret kommer, ikke eier en Tönde Korn. Kjöbstædmanden, der har Kornet for en billig Pris, har heller ingen Fortjeneste derpaa, da der ingen Aftræk er udenlands. 2) Med Fedevarer er det ligesaa flaut, og Bonden har heller ikke meget at afsætte. 3) Den störste Skade forvolder Öxenhandelens Aftagen, der i nogle Aar betydeligt er forringet baade i Omfang og i Pris. Istedetfor at man nemlig forhen afsatte Öxen i Tusindevis fra Jylland, saa er det nu kun et ringe Quantum, der afsættes, og istedetfor man för fik 40 Rdr. Kroner for Stude af eet Aars Staldning, er det nu en Sjeldenhed at faae 30 Rdr. for et Par af 2 Aars Staldning, saa man kan slutte, hvad der nu gives for Stude af eet Aars Staldning. Dette er et betydeligt Tab for Herremanden, der stalder, og ikke mindre for Bonden, der maa opföde Studene 4, 5 à 6 Aar, til de ere staldfærdige, og derefter sælge dem for en saare ringe Pris. Gruunden hertil er udentvivl den höie Told, som er paalagt i Holland, hvilken vil tilintetgjöre denne Handel, om den ikke bliver modereret. Han mener, at de Kgl. Forordninger mod Brændevinsbrænden, især den af 30 April 1734 have bidraget meget til Landmandens Bedste, især til Afskaffelse af Drukkenskab, Fylderi, Arbeids Forsømmelse etc. blandt Bönderne; men da det stundom hender, at Bonden, formedelst Misvæxt etc. geraader i Foder-Trang, saa at han maa söge at holde Livet i sine Creature med gammelt forgjemt Straae, "Ored", ja stundom med Taget af hans Huse, saa vilde det være gavnligt, om han havde noget Spöl af et Par Skjepper Korn, til at blande dette slette Foder med. Han foreslaaer derfor at tilstæde hvert Sogn 1 à 2 Bræn-

devinstöier, der kunde bevarer under Herredsfogdens og den største Lodseiers Forsegling, til saadan Fodertrang kom paa.

Manufakturer og Fabriker. Palle Möller har ved Nörremölle i Bryrup Sogn, Tyrsting Herred, anlagt 2 Hölee- og Skjæreknive-Værker og et Kobberværk, samt et Jernværk for Tilvirkningen af Söm og Spiger. For disse Fabriker har han faaet Fritagelse for alle ordinaire og extraordinaire personlige Paalæg, paa de fremmede Arbeidere, han lod komme ind i Landet, samt at disse Folk igjen maatte uddrage uden 6te og 10de Penge, naar de droge lige fra hans Tjeneste; item havde han faaet Privilegium paa at forsyne hele Jylland og Fyen med Höleer og Skjæreknive, hvilke ved en Plakat af 2 April 1727 aldeles forbydes at indføres i disse to Provindser fra fremmede Stæder. Disse Fabriker ere i Aftagende, fordi Kjöbmændene indsmugle Leer etc. fra Lybek. P. Möller skriver selv derom: "Jeg i de Aar, da jeg intet Privilegium havde, afsatte til Aalborg alene 100 Dosin Höleer og Skjæreknive, og næsten ligesaa mange til Odense i Fyen, men nu i 7 Aar, jeg har havt dette Privilegium (1735), har jeg ikke i alt afsat til Aalborg 40 Dosin, og til Odense kun et ganske ringe Partie, som allene er til et Skjul eller Dække for de Lybske" etc. Kobberværket er ikke bedre beskaffent. Grunden dertil er, at han i Tronhjem har maattet fortolde de 42 Sk~~z~~ Garkobber, han i 3 Aar har ladet komme, med 6 Rdr. pr. Sk~~z~~, ligesom til udenrigs Sted, da dog hans Privilegium lyder paa Mellemrigstold, 32 β pr. Sk~~z~~. I Fragt har han maattet betale 2 Rdr. og staa Risiko. Men Landet er fuldt af Brabantske Kedelförere, der drage om i Landet, og kjöbe gammelt Kobber,

mod nyt Arbeide, under Prætext, at det opkjöbes til Kobberværket i Flensborg, og naar de have faaet Pungen fuld, reise de hjem til Brabant efterladende deres Disciple, der for 4, 6 à 8 $\frac{1}{2}$ skaffe sig Borger-shab i en lille Bye, hvor de dog ikke boe, men streife Landet rundt". Saavidt P. Möller.

Dette er stor Skade, mener Woyda, da Landet er saa beqvemt til Fabriker, formedelst de Strömme, der allevegne flyde.

Harlev Mölle er anlagt til et Kobber- og Jernværk, for omtrent 30 Aar siden af Jörgen Hövinghoff, men 1705 brændte Möllen og Privilegiet med den, og 1707 döde Jörg. H. og Kone, da Broderen Caspar Hövinghoff paatog sig Bestyrelsen, for den umyndige Johann Hövinghoff, der 1727 selv overtog Möllen; men det Kobber, han kan tilveiebringe lader han formale paa andre Möller, og gjør det siden i Arbeide.

Begge disse Fabrikeiere bede om, at alle fremmede Kjedeförere maatte formenes Adgang i Riget; at det gamle Kobber ikke maatte udföres, og at de og deres Folk og Familier maatte være fri for alle personlige Skatter og Byrder.

"Agerdyrkningen angaaende saa bliver samme af enhver dreved det bedste nogenledes muligt er, og at forbedre er fast ingen Leilighed till; thi hvor der ikke er Agger-Jord, der behöver Beboerne det övrige til Græsning som dog paa endeel Stæder er med Over- og Underskove begroed". Til Slutning erindrer han om: 1. At Tobaksrygen er stærkt i Tiltagende blandt Almuen, saa at man seer unge Folk paa 16 à 18 Aar med Tobakspiben i Munden, hvorved de faae Leilighed at söge Öl- og Brændevinshuse; deraf kommer det, at "endeel af det unge Mandskab om de end har tjent en temmelig

Tid, og burde at kunde antage Gaarde og Huse, fast ikke har uden Klæderne paa Kroppen, og følgende til nogen af Parternes Antagelse og Vedligeholdelse er og bliver udøgtig". Af denne Smøgen kommer ogsaa tildeels de mange Ildebrande paa Landet. Han foreslaaer, at det strængeligen, og under en vis Straf, maatte forbydes Bønder at ryge Tobak, før de vare 24 à 26 Aar, og aldeles ikke i Lade, Lo, Fæhus, Stald eller paa Gaden eller i Gaarden, ved Husene etc.

Uagtet de allernaadigste Forordninger af 24 September 1708 og 6 October 1731, er Fattigvæsnet ikke aldeles i god Stand, og adskillige ere uvillige til at yde Bidrag, fordi de overløbes af fremmede og egne Betlere, og de give hellere en fremmed Betler en Almisse, at han kan gaae videre, end paatage sig at angive ham, og transportere ham til hans Hjem, der stundom er Norge, Holsten eller Steder 20, 30 Mile borte. Han foreslaaer at sætte fremmede Betlere, der ville true sig noget til, i Fæstningen, Spindehuset etc.

Skanderborg Slot den 25 August 1735.

F. C. v. Woyda.

Dronningborg-, Silkeborg- og Mariagers Amter. Tilstanden er i Almindelighed i alle tre Amter ikkun "ganske maadelig", saavel hos Proprietarer og Forpagtere, som i Særdeleshed hos Bønderne, af hvilke "ganske faae" ere istand til at betale Kgl. Skatter og Landgilde efter Jordebogen; nogle svare Skatter og en moderat Landgilde, dog maa Husbonden hjælpe dem med Bygningstømmer, Laan og Forstrækning; nogle kunne blot svare Skatterne, og Husbonden maa lade sig nøie med Hoveri, istedetfor Landgilde; nogle kunne ikke engang svare Skatterne uden Restance, "og naar de først i Restance til

Kongen og Husbonden ere fordybede, forsvinder Lysten til Stræbsomhed og ald Haab om dennem er ude". Af öde Böndergods er der ikke meget.

Beskaffenheden. 1. Silkeborg-Amt, sandig og skarp Agerjord, som for det meste ikkun giver Rug, Boghvede, Byg og Höbjerring; næsten overalt Hede, og paa de östre Grændser Skove, (som dog ere mange, især Deres Maist. egne Bönder, mere til Skade end til Gavn), men langs med den vestre Kant, hvor det grændser til Lundenes-Amt, fra Halds-Amt til Koldinghus-Amt er ganske ingen Skov.

2. Mariagers Amt, der ikkun bestaaer af eet Herred, som med den vestre Ende grændser til Limfjorden, har meget skarp og sandig Agerland, maadelig Höbjerring, overalt Hede, men ganske ingen Skov.

3. Dronningborg-Amt er det störste, har det bedste Ager- og England, men er ved Landmaalingen höit taxeret. Det har kun lidt Hede og Skov til Skade for Græsgangen; der gives Byer, som hverken have Skov, Hede, Törveskjær eller Höbjerring.

Produkter: Korn, Heste, Qvæg, Faar, Fedevare, Bier, dog kun faa. Paa et Par Mile, hvor Mariagers Amt stöder til Limfjorden, og mellem Randers og Mariagers Fjord noget Fiskerie, dog ikke til Forhandling. Hjemvirkede Töier, Lærreder, Strömper ere for det meste kun til eget Forbrug, undtagen hvad Hosekræmmere af Hammerum Herred, Skippere og Andre stundom kunne medtage til Kjöbenhavn.

Landmandens Vilkaar have aftaget, saa flere baade Proprietairer og saadanne Forpagtere, der ere gaaet ind paa Accordter, efter hvad Godser og Gaarde forhen kunde indbringe, ere blevne ruinerede; fordi Jordegods renderer mindre end forhen. Aarsagerne

hertil: 1. Öxenhandelens Aftagelse som i foranstaaende Beretning. 2. Kornet, ligesom foran. 3. Fedeverer, ligesom foran. Manufakturer findes ikke, men det vilde være yderst gavnligt, om der vare saadanne, hvor stærke Inderster og andre slige Folk kunde faae Beskjæftigelse etc.

Landvæsenets Forbedring angaaende. Efter at have rost de allernaadigst trufne Foranstaltninger og udgivne Forordninger, beder han undskyldt, at han har nogle Forslag til "Landetz Beste", hvorvel mangen Embedsmand vilde finde det betænkeligt at røre ved, hvad der allernaadigst var forordnet etc. 1. "Om det er mueligt, at en Selveier Bonde, som eier sin paaboende Gaard af 2, 4, 6 til 8 Tdr. Hartkorn, ifølge Consumptions Frdn. kand svare ligesaa meget af sig selv, Hustrue, Börn, Tjenestefolk og hver Person, som sig i hans Familie opholder, som een Proprietaire, der sidder med 1, 2 eller flere complete Sædegaarde paa fri Hovedgaards Taxt." Det er langt fra, at hans Maist. Intrader derved formeres tvertimod formindskes de; thi endel for at undgaae denne utaalelige Consumption, og for ikke at leve paa en Consumptions-Forpagters Discretion, sælge de deres Eienomme til en Proprietair, Præst, Borger, eller hvem anden de have Fortrolighed til, give Skjøde, lade det læse til Landsting, tage Fæstebrev, og lade Landgilde for et Syns Skyld afskrive, alt imod et Revers, at disse Papirer ikke gjelde. Döer nu Protector, för Skjödets etc. bliver omvexlet mod Reverset, og givet i Eiermandens Hænder, eller för det er bleven transporteret til en anden Protector, saa beroer det paa den Afdödes Creditorer og Arvinger, for en Del, hvorvidt de ville lade Reverset gjelde. Döer Bonden först

”saa forretter denne pro forma Husbonde Skiftet, uden noget Rettens Middels Overværelse, ved hvilken Leilighed han kan bemægtige sig sit i Boet befindende Revers og gjöre sig til virkelig Husbonde”. En taalelig Consumption efter disse Folks Vilkaar og Leilighed vilde importere mere, derved at man ikke vilde unddrage sig en maadelig Afgift, og for dens Skyld udsætte sig for et stort Tab. Dette var saa meget mere at ønske, ”efterdi en Selveier Bonde anseer alt hvad han besidder for sit eget, og derover har større Lyst til Stræbsomhed og at forbedre sin Tilstand, kunde og taale at contribuere noget mere i paakommende Krigstider, end Fæstebönder, der svare Landgilde og Hoverie”. 2. Uagtet Loven byder, at enhver skal söge til sin egen Kirke etc. og Forordningen af 19 Februar 1701 forbyder Præsten at give Nogen sit Skudsmaal, uden Husbondens Pas eller Fölgeseddél o. s. v., saa skeer det dog ofte, at Karle og Piger tjene i et Sogn, og söge Kirke og Altergang i et andet, hvorfra de ere, eller hvor de för have tjent; stundom antages de ogsaa til Gudsbord paa et Brev fra deres forrige til den nuværende Sjælesörger o. s. v. ”Oprindelsen til saadan Misbrug er fornemmelig at Husbonden, som efter Tidernes Forandring ofte sauner det fornödne Mandskab til Enroullering og Gaard Fæstning, vægrrer sig at give en Karl Pas saasuart han ei kand faae Tjeneste i Sognit eller paa Godset hvor hand er föed”, han giver ham da blot en Fölgeseddél med allehaande Reservationer; men da denne skal skrives paa samme Sort stemplet Papir, saa antages den ofte for et Pas, hvilket Karlen lader paategne naar han flytter, og saaledes drager han ikke blot længere, end han har Lov til, men endog stundom ud af Landet. Han foreslaaer

nu at tillade Følgesedler at skrives paa ringere Sort Papir, f. Ex. til 6 β , hvortil kunde hæftes slet Papir om behövedes, hvilke saaledes let lode sig skjelne fra et Pas til at flytte fra Godset paa, hvilket efter Forordningen af 4 Februar 1733 en Husbonde ikke er pligtig at give nogen Karl, förend han har udtjent sin Tid ved Landmilicen, eller er over den Alder, at han ikke maa præsenteres til Enroullering. 3. Med Hensyn paa dem af Mariager-Amt, som boe ved Limfjorden, paaanker han den Misbrug at fiske med Pulsvod, ikke blot mellem St. Hans- og Bartholomæidag, men hele Aaret, om Nattetider, hvorved Fiskeriet svækkes aarligt. Grunden til, at dette vanskeligt kan afskaffes, er de mange Amter og Herreder, som grændse til Fjorden, saa at Herredsfogder og Andre ikke paa eengang ere oplagte til at afskaffe dette Uvæsen. 4. Samme Beskaffenhed har det sig med, at Tjenestefolk nyde Sæd af Bonden, for endel af deres Lön. Dette maatte ogsaa afskaffes paa eengang, da ellers de, der ikke ville tilstaae sligt, udsatte sig for ingen Folk at faae. 5. Brændevin gjør saa mange Bönder ulykkelige. Han foreslaaer, "for at Drukkenskab, der nu iblant dennem ikke er nogen Vanære kunde gjøres saa foragtelig som anden grov og foragtelig Synd", at Övrigheden eller Husbonden maatte gives Magt til, "uden Vitløftighed" paa Kroppen eller med Forhaanelse at straffe de Skyldige. 6. "Rög Tobak er iblandt den gemene Almue alt for gemeen, og er det ikke rart at see Drengene paa 12 og 14 Aar gaae med Piben i Munden"; der gaaer en farlig Hob Penge derfor til Holland. 7. Landvæsnet. Skjönt der gives endel slette Husholdere, saa mener han dog, at de fleste af yderste Evne söge at gjøre deres Eiendom eller

Fæste saa frugtbringende, som muligt paa enhver Maade. "Agerdyrkningen i Særdeleshed. Samme forbedres al-lerbedst her i Landet ved Gjødning . . . hvorefter en flittig Bonde i de beleiligste Tider om Sommeren hjem-fører saameget Jord af Hede, Skov og Overdrev, som hand kand afstedkomme, for Gjødningen dermed at blande og formeere, men hvor Bonden er kommen i Vanmagt, kand hand kuns have faae Bæster og lidet Qvæg, deraf følger at hand faaer lidet Gjødning, naar Aggeren ei faaer fornøden Gjødning feiler og Kornet, og hvor Jorden først af den Mangel er bleven svæchet kand den iche i mange Aar komme istand."

Söbygaard den 3 August 1735.

D. Trappaud.

(I 1743 indhentedes yderligere Oplysninger om Stiftet, udentvivel til Danske Atlas. Det var 40 Spørgsmaal, som v. Holstein tilstillede Stiftamtmanden, og hvorover denne indhentede Erklæringer fra Övrigheden. Jeg skal deraf hidsætte følgende:

39. En Fortegnelse paa de rareste Ord og Talemaader i Sproget der udi Amtet, og deres Betydning udi andet brugeligt Dansk, hvilken man heller önsker for vidtlöftig end for kort.

Skanderborg: "Her i Egnen tales temmelig godt Jydsk, og naar det iblandt Almuen brugelige A blev forandret til Jeg, skulde være lidet at ud-sætte paa deres öfrige Ord imod godt Dansk. Hans Justesen, Amtsforvalter".

Horsens. "Rare Ord eller Talemaader fornem-mer vi ikke her paa Stedet bruges; thi alle Indvaa-

---

*) Woyda's og Trappauds Erklæringer ere i meget hinanden saa lige, at der maa have fundet en Conference Sted. Trappaud er vel Forfatteren.

nerer taler og skriver simpelt Dansk, undtagen Garnisonen, som mueligt tildeels kan være fra Tydskland, og ellers tildels finde større Behag i det Tydske end Danske Sprog og derfor mest bruger det første.”

Grenaa. Herudi Byen og Nörre-Herred er ingen anden Talemaade, end godt jydsk Dansk iblandt Borgere og Bönder.

40. En Fortegnelse paa Nomina propria, som ere ei andensteds og ofver alt almindelige. I Mariager var der en Mand: Folmar, 2 Dreng: Ertmann og Arnoldus og 3 gamle Koner: Olivar, Vibeche og Esselena.

Horsens. Mandfolke Navne: Kal, Gunder, Lucul, Rotgert, Reyer, Heile, Sebastian, Mattheus, Brixen, Gustavus, Offer, Lave, Theodosius, Höbschmann, Parlemon, Gjord, Gudmund, Ambrosius og Magnus. Fruentimmer Navne: Diliaana, Thomasia, Henriette, Gundel, Dull, Zobilla, Gyde, Clare, Tyre, Osle, Engel, Zigne, Gennet og Sidone). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 296.

1735. . . . Helligdags Anordningen og Præsternes Ubehjælpsomhed ved dens Anvendelse.

1735. 31 December. Indberetning fra Præsten Niels Hansen Heyde: 1. ”Udi Viby findes et Menneske Jens Jörgensen, som fast intet lader sig see og finde i Kirken, uden det skeer en Gang eller to ved de Tider han agter at lade sig betjene med det dyrebare Saligheds Middel, saa mine formaaninger til ham Tid efter anden har til Dato intet frugtet. 2. Den 26 Juny Dom. 3 p. Trin. skoufvede endeel af Viby Mænd og Folk Brende til Aarhus til Christian Snedker. 3. D. 2 og 3 July, 2de Hell. Dage, lod Simon Hanssen i Terp hugge Huus ved nogle hos sig haf-

vende Arbeidzfolk. 4. Dom. 1. Adv. ved Kierke Tieder dref Chresten Bakkis Tjeneste Karl, Hans Knudsen med en Ploug, Jens Hansens Karl med en Harre og Niels Mogenssens Karl med en Ploug hen til Holme Mark at plöie. 5. 2^{den} Juledags Aften (uagtet Forordningen blev læst paa Prædikestolen Dom. 4 Adv. forand) holdte Poufvel Rasmussen udi Viby Julestue, Hvad Personer der vare forsamlede faar Manden self at forklare. Flere vides ikke, ssom til nogen Straf at opføre, sig hafver forseet”.

I Annex Sognet Tiiset ingen.

1736 bleve 4 Mænd af Feldballe Sogn mulktede à 4 β for Forsömmelse af Gudstjenesten paa 1ste Söndag efter Paaske, og 12te Söndag efter Trinitatis 10 Mænd af samme Sogn "Guds Huus forsömt", i Straf á 4 β . (Stiftamt. Archiv).

Nr. 297.

1736. En Injuriesag.

I Aaret 1733 blev Præsten i Hammel, Hr. Otto Lihme, paakastet den Beskyldning af Husmand Mikkel Anbek og Kone, at han havde skjændet denne sidste. "Hr. Otto Lihme, som for tou Aar siden 14 Dage efter jeg hafde fød et Barn til Verden, kom ind til mig . . . og med magt skjændede mig paa min fattige Ære, og da jeg min Mand ved hans Hjemkomst sligt aabenbarede" etc. . . . Disse Folk bleve for Under- og Overretten dömt at betale 3 $\mathcal{R}$ og Voldsböder, Manden at arbeide paa Bremerholm, og Konen i Spindehuset til Böderne vare aftjente. Niels Römmer i Aarhus, der havde sat denne Skandal i Gang, eller dog taget virksom Del i Sagen, maatte gjöre Afbigt etc.

1736 verserede Sagen endnu for Retten, og Manden sad arresteret i Skanderborg. (See Aktstykk. II. Pag. 270).
 (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 298.

Liste paa dem, som efter Kgl. allern. Befal. d. d. Frederichsberg 9 Januar 1736 ere udnævnte, saavel paa Landet som i Kjøbstæderne, til Oeconomie og Commerce Collegium udi Aarhus Stift.

Aarhus. Commerce Assessor Jørgen Pedersen Vestergaard. Negotianter: Peder Pedersen Möller, Jens Olufsen Skjødstrup, Jesper Betzer.

Horsens. Negotianter: Claus Cortsen, Niels Sørensen, Jens Jörgensen Lindwig, Sören Bredstrup.

Randers. Negotianter: Anders Anckersen, Rasmus Brock, Hans Jensen Skipper, Knud Kjergaard.

Grenaa. Kjøbmænd: Christoffer Brock, Niels Pedersen Bang, Rasmus Juel.

Ebeltoft. Kjøbmænd: Isaac Hansen Gøe, Jens Jensen Rode, Christen Holm, Jochum Nielsen.

Mariager. Kjøbmænd: Niels Jensen Hadzlund, Jens Lind, David Johansen.

Skanderborg. Denne liden Bye har ingen Seilads. Hvad Indbyggerne afsætte til Landet kjøbes i Aarhus, Horsens etc.

Havreballegaards Amt. Proprietair Justitsraad Carisius paa Constantinsborg. Kongelige Betjente Amtsforvalter Peter Pank i Aarhus, Jens Mørk i Holm, Birkedommer til Marselisborg Birk.

Stjernholms Amt. Proprietairer: Etatsraad Tønne Reedz til Baritskov, Justitsraad Niels Juell Reedz til Palsgaard, Cancellieraad Hoffmann til Skjerrildgaard, Niels Linde til Tirsbech. Disse to Amter have Stiftamtmanden at forestaae.

Kallö Amt. Conferentsraad Gersdorff, Amtmand.

Proprietairer: General-Major Rosenörn til Meilgaard, Major Henrich Hoff til Hessel, Monsieur Thomas Bæhr til Skafføegaard. Hans Thornsen Forpagter paa Rosenholm.

Dronningborg Amt. Amtmand, Justitsraad Trap-paud. Proprietairer: Oberst Andreas Winding til Bidstrup, Justitsraad Hans Folsach til Gjessinggaard, Jens Braske til Kjellerup, Krigsraad, Regimentskriver Marcus Ulsøe.

Silkeborg Amt. Proprietair Envold Hög til Seile, Landsdommer i Nørrejylland.

Mariagers Amt. Proprietair Niels Pouelsen til Gunderupgaard.

Skanderborg Amt. Amtmand, Etatsr. Woyda. Proprietairer: Kammer-Assessor Henrik Mule paa Seritzlefgaard, Niels Thygesen paa Mattrup, Palle Möller i Möllersdal ved Nør-Mölle.

Aakjær Amt. Proprietair Junker Ranzau paa Rodstens Eie, Herredsfoged Frieder. Holmer i Odder.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 299.

1730. 30 Januar. Byfogderne.

Copie. Paa Begjæring af Kgl. Maist. Byskriver i Mariager Sr Mads Bugge kand jeg som Byfoged sammesteds i ald Guds Sandhed attestere, at igaar som var den 29 January fulgte jeg med Johan Conrath Hasselmand, som hands Brudgomsfører til Kirken her i Byen, hvor da bemeldte Hasselmand sagde til mig paa Kirkegaarden, da vi gik til Kirken disse Ord: der Byskreiber hatt Euch Gedreudt ihr, Ehr hat mihr zwei Tonde Maltz gebothen das ich solte euch durchboren. Derpaa svarte jeg: Bevare Gud, hvad ont

haver jeg da gjort Byskriveren at hand mig saa hinterzette, vi er jo gode Venner og hvorfra kommer da denne Jiring. Dertil Hasselmand svarte med dyre tydske Eeder: Dat ist gevis undt vabr, saa spurte jeg hannem ad: Monsr. Hasselmand ist dahr auch Zeugen auf? dertil hand svarte Ja. Saa sagde jeg, Gud skal bevare mig fra slig Uleilighed men noch er det, haver Byskriveren buden jer 2 Tönder Malt og en Hest tillaaens til Aarhus, for at dræbe mig vil jeg have mig saadant reserveret og til det yderste söge Byskriveren derfor om I vil bestaae Eders Ord. Derpaa gik vi ind i Kirken, hörte Guds Ord, tog Velsigelsen med os, gik saa hver til sit. Dagen efter, som var i Dag den 30 January kom Bud fra Byskriver Bugges Kjæreste at jeg vilde komme til dennem og styre den uroelige Hasselmand, hvilket jeg og efterkom. Men da jeg kom paa Torved, ud for Klokkehuset, fant jeg Hasselmand for mig der, som sled Kjortel og Vest af sig og Eskede mig paa en Degen, endskjönt jeg slet ingen Modstand havde med hannem, sagde jeg Monsr. Hasselmand menager Eder og molesterer mig ikke i Aften, thi for det förste er det mörk, dernæst hafde jeg ikkun en liden Hertz-Finger ved Siden at maintenere mig med, derfor lad mig være umolesteret. Gik saa ind til Byskriveren, som boer paa Hjørned af Torved, hvor Hasselmand kom strax efter og i Mangfoldighed prostitueret sig imod Byskriveren som vel $\frac{1}{2}$ Fjerdingsaar haver været svag. Men alting blev tollereret og Byskriveren maatte forsmerte Hasselmands vaanlige Undsigelse og Urolighed. Derpaa gik da endelig Hasselmand bort. Hvilken Passagie saaledes er i sig self vil jeg for Guds og Kongens Aasiun vis bekræfte hvor og paa hvad Sted det

bliver mig befalet Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Mariager 30 January Anno 1736.

M. Buch.

(Stiftatm. Archiv.)

Nr. 300.

1736. 1 Marts. Byfogderne.

... "Fremkom Hr. Baron og Stiftsbefalingsmand E. Holcks Fuldmægtig Christian Foss, og gav tilkjende, at Byfogden ved Skrivelse af d. d. havde erkjendt den Forseelse, næstafvigte 3 Febr. her for Retten passerede, i det den af Hr. Baron anordnede Sættedommer Sören Sommer ikke blev admitteret til at betjene Retten, i den Sag mellem Monsr. Martinus Rhæs og Hr. Byfoged, hvorfor Hr. Byfoged haver forsichret Hr. Baron i bemeldte Skr. at gjøre vedbörlig Deprecation, begjærede derfor, at Hr. Byfogeden vilde vige sit Sæde og lade bemeldte Sören Sommer beklæde Retten medens det skeede. Som og hörsommeligst blev efterkommet. Og derpaa indfandt sig da i Dommer-Sædet i efterskrevne Sag den anordnede Sættedommer Sören Sommer. Der dette da var skeed, begjærede Foss, at Hr. Byfoged vilde erklære sig paa følgende 3de Poster ... Hvorfore Byfogden for det förste bad Stiftsbefalingsmanden om Forladelse for hvis sidstafvigte 23 Febr. i denne Sag herved Tinget passerede, med underdanigst Tilkjendegivelse, at hvis i saa Maade passerede er skeet af Forseelse og ikke af Modtvillighed. Paa den anden Post erklærede Byfogden at forfriske Sagen paa ny for Martinus Rhæs, naar Stevne-maalet udstedes fra Sören Sommer, og Hr. Byfogden leveres til Forkyndelse, saa at den her i Retten kan blive anhängiggjort, og lovlig afhjemlet i Dag 14 Dage:

Tredie forsikkrede Byfogden hands Excellence underdanig at efterkomme i alle Tilfælde hands naadige Befalinger med al Hørsomhed etc.

Rigtigt Udtog af Aarhus Justits-Protocol etc. test.

U. C. Möller.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 301.

1736. 19 September. Af Notifications-Listen over de i Hs. Maist. Conseil foretagne Ansøgninger, som ikke ere bevilgede.

"Georg Sebastian Neuhaus Medicus Provincialis af Aarhus Stift, om at der i (af) Stiftamtmanden og Biskoppen maatte skee saadan Repartition, at enhver Proprietarius samt Præst og hver Kjøbstad kunde paalægges een ringe Afgift til samme aarligen at betale.

Conseilet den 19 Septbr. 1736: Herved er intet at gjöre".

1737. Georg Sebastian Neuhaus Medicus Provincialis i Aarhus Stift, om at nyde en liden vis aarlig Kjendelse af Stiftet.

Conseilet den 8 Mai: Herved er intet at gjöre efter forrige Resolution.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 302.

1736. 20 November. Felberederne.

Bevilling 29 Januar 1734: eftersom Christian Gotschich, Johan Henrich Hartman, Christopher Kramer og Jacob Jochimsen, Borgere og Felberedere i Kjöbenhavn, havde paa samtlige Felbereder Laugets Vegne ladet andrage, at der altid havde været Dispyt mellem de to differente Partier i Haandværket, de Reiniske og de Beutelske, saa at ingen Reiniske Svende have villet arbeide paa Værkstæder med de Beutelske, fordi de, naar de reise andensteds hen, ikke blive antagne, för

de först maa lade sig afstraffe, "hvorudover ofte skal have Mangel paa Svende, saavel til Ophold, naar nogen Leverance til Os skal gjøres, som til Ruin for Lauget", de havde derfor begjert at Hs. Maist. vilde tillade, at alle Felberedere, saavel Reiniske som Beutelske overalt i Danmark, imod en ringe Kjendelse til Lauget i bemeldte Kjöbenhavn skulle lade sig indskrive i Lauget, aarligen contribuere noget til dettes Vedligeholdelse saavel som og lade deres Dreng ind- og udskrive i Lauget i Kjöbenhavn, og da os elselige Præsident Borgemestere og Raad i bemeldte Kjöbenhavn have erklæret, at denne Forandring er saavel til Beuternes, som til de Reiniskes Gavn, saa bevilges denne Ansøgning saaledes, at de Reiniske Mestere i Provindserne som allerede have ladet sig optage i det Kjöbenhavnske Laug, aarligen have 4 Rdr. at betale"; men andre hvad enten de ere af det Beutelske eller Reiniske Vandringsskab skulle lade sig indskrive og derfor betale 4 Rdr., og siden aarligt, ligesom de andre, 4 Rdr. Qvartalspenge.

20 November 1736. Oldermænden Christopher Kramer i Kjöbenhavn skriver til Stiftamtmand Holck om denne Sag, som ikke vilde til at komme i Orden, og tilbyder paa Laugets Vegne at moderere Indskrivningspengene efter Enhvers Formue.

Aarhus havde 3 Felberedere af den Beutelske Confoederation, som saavel i 1734 som 1736 heftigt protesterede mod dette Uvæsen, der blot sigtede til det Kjöbenhavnske Laugs Nytte, og de andres Ruin. Hint havde faaet alle Leverancer af Stort og Smaat til Armeen. Man havde för i Aarhus kunnet afsætte "1000 Rund Væderskind til Rytter Boexser" om Aaret, nu ingen. Derved lider Landmanden, da Felberederne ikke kunne

kjöße hans Skind af Mangel paa Afsætning. I 1734 berettede de, at der paa kort Tid vare döde 2 Mestere og 2 Svende i Armod, som intet havde at komme i Jorden for. "Her hos os anmelder sig faae af di Reyniske Suenne, som söger heller at fornöie dem paa stoere Steeder, hvor deres Laugs Articuler lader dem större Friheder end paa di smaa Steeder hvor di maa være i större Tvang og arbeide baade Natt og Dag, om Brödet skal erhverves, og Udgifter skal betales" etc. De Beutelske Laugs-Artikler ere meget strængere, og blive strængt overholdte, "hvorfor vi som vores Forfædre har forsikkret, over 100 Aar har været i Byen uden at have havt nogen Rettergang, eller behövet nogen Magistrats Person til Bisidder". Som yderligere Udsættelse paa det Kjöbenhavnske Laug anföres: "og de have optaget en Horunge for 4 Rdr."

Grenaa. Her vare 2 Mestere af Navn; ingen af dem holder Dreng, men den ene stundom om Sommeren en Svend.

Mariager den 8 December. Her vare 3 Mestere som i 1734 havde betalt hver 4 Rdr., men naar deres Svende kom til Randers (Reinisk) bleve de alligevel afstraffede for Laden etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 303.

1736. 7 December. Execution.

Executorial.

Efterat Kgl. Maist. Tolder ædle Sr Mads Lys-holt udi Grenaae, uagtet adskillige Paamindelser og Forelæggelser, indesidder med endeel Deris Maysts. Told Intrader for indeværende Aar som efter hans her till Amtstuen indgivne Extracter er beregnet saaledes:

pro July Maanet Croner 15 Rd. 64 β Cour. 20 Rd. 20 β
 Augusty do. . . 30 — 32 — do. 23 — 11 —
 Septb. do. . . 6 — 64 — do. 7 — 77 —

For Octobr. og Novembr.

Maaneders Beløb er endnu ei Extracter indkomne.

Croner 52 Rd. 64 β Cour. 51 Rd. 12 β .

Saa ifølge Höilovlig Cammer Collegii mig tillagde Ordre dat. 24 Novbr. sidstl. belegges Hr. Tolder Lysholt i Grenaae med militairisk Execution ved nærværende Under Officer; som nyder hver fire og tive Timer for sin Gebühr fire og Tive Skilling danske indtil forn. Summam Croner og Courant her i Amtstuen imod Qvittering bliver betalt, saa og indtil paa lige Maade rigtighed gjort vorder med vedbørende Extracter og Betaling for bemeldte Octbr. og Novembr. Maaneders Told Intrader. Udi Övrigt forholder Vedkommende sig allerunderdanigst efter de om Executioner allernaad. udgangne Forordninger.

For deris Kongl. Maist. Tjeneste insinueres dette til Stiftsbefalings Mandens Hs. Excellence Hr. Baron Holchis Approbation.

Aarhus Amtstue den 5te Decbr. 1736.

Peter Pank.

Resolution.

Denne Excecutorial Restanze, worder hermed Paa Hans Ecell. Hr. Baron og Stiftsbefalingsmand Eyler Holckis weigne approberit udi Höibemeldte Hans Excellencis Absence af mig som Fuldmægtig,

Christian Foss.

Aarhus den 6 Decbr. A^o 1736.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 304.

1737. Barbererne.

Barberen i Randers, J. F. Wolff, klager over Indgreb i Næringen af en afskediget Militair Johan Verding. "Ermelte Persons Hænders Arbeyde, som Forordn. af 29 Decbr. ham tillader er hans lærde Profession, nemlig Bager Haandværk, og ey at barbere, som Magistraten ham dog vil tillade, og derved aabner ham Dören til det övrige. Da de mere burde betænkt, at det er Barbeeren der skal opholde Chirurgo, hvoruden de unueligen i smaae Kjöbstæder kand have dem, efterdi ingen uden Barbeeren kand subsistere" etc.

(Stiftatm. Archiv.)

Nr. 305.

1737. Forpagtnings Contract paa Familie- og Folkeskatten.

Forpagtnings-Contract til Jochum Rodenborg, udstædt af General-Directeuren for Financerne og Cammeret, samt de Tilforordnede i Cammer-Collegio d. d. 28 November 1733 paa Familie- og Folkeskatten pro 1734, 35 og 36 af Callöe-, Havreballegaards og Stjernholms Amter.

I disse Amter har han at kræve Familie- og Folkeskat af enhver, "saa og hvis af Copulationer gives, alleene Subalterne Officerer svarer ei videre udi Copulationspenge end 4 Rdr. efter ergangne Befal. af 13 Octb. 1719. Derfra undtages 1. Grevskaberne Lövenholm, Scheel og Grevinde Scheels Gods med hendes Birkedommer og Skriver samt alle andre Geistl. og Verdslige, Grevskabet Frisenborg med alt Grev Friis's feudal og allodial Gods, tillige Præsten og Degnen i Aarslev, hvilket aparte er bortforpagtet. 2. Regimentskrivere og deres Familie og Tyende. 3. Skolelærere ved Hs. Maist. opbygte grundmurede Skoler

deres Familie og Tyende. 4. Alle de Tjenestefolk, som holdes af høie og lave Militaire i Barakkerne. 5. De Inderster, som boe i Huse paa Ryttergodset, og svare baade til Bonden og Cassen; men ikke de Inderster, der igjen sidde til Huse hos disse. 6. Alle enroullerede Söfolk. 7. Alle de Familier, som formedelst Kjöbenhavns Ildebrand ere udflyttede paa Landet. 8. De Kgl. Jagd og Skovbetjente. 9. Alle Karle og Indsiddere med deres Familier, som ere eller herefter blive enroullerede. 10. Copulationer, som skee paa Kgl. Maist. Slotte. 11. Alle Andre, som ved specielle Cammer-Resolutioner til dato ere befriede. 12. Det Mandskab, som ved extraordinaire Paabud maatte udskrives.

Forpagteren maa ikke betyngte nogen over Maade, og af Gamle, Vanføre og Fattige, hvis Kaar Præsterne i Mandtallene forklare, maa han intet tage, ei heller maa han ændse smaa Overtrædelser, som ikke skee af Modtvillighed. Er der derimod Nogen, som efter Paamdelse ikke vil betale, da indleverer han en Restanceliste til Amtmanden, som efter at have examineret den og befunden den rigtig, anvender de forordnede Midler til Inddrivelsen. For denne Forpagtning har Sr Rodenborg udlovet aarlig den Sum 2460 Rdr.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 306.

1737. 15 Februar. Taxation over et Kobber- og Höleeværk.

Johannes Snell i Höver, Birkedommer, N. Thygesen til Mattrup, Johan Hövinghoff, Manufakturist og Kobbersmed i Harlev Mølle og Jens Basse ligeledes Kobber- og Hölee-Smed i Dörup Mølle, have efter Ordre besigtiget Palle Möllers Eiendomme ved Nör-Mølle, (i Anledning af et Laan, han søgte hos Regje-

ringen), og befunden: 1. Vaaningshuset Möllersdal 20 Fag, med Værktöi og Redskab til 2 Kobbersmede, 3 Længder Udhus 28 Fag. 2. Kobberværket, 11 Fag Hus, en stor og en lille Hammer, 2 Smedeesser, 4 Bælge, 1 Stampe, 1 Slibesten og 3 Vandhjul, hvorved Værket drives. Hver Gang kan smeltes 1 Sk $\frac{1}{2}$ Kobber "og derunder"; da Værket har Vand nok, kan der forarbeides 2 Sk $\frac{1}{2}$ om Ugen. Ved Værket 2 à 3000 Tdr. Trækul. 3. Hölee-Værket, 5 Fag Hus, 1 Esse, 2 Bælge med Redskab, 2 Vandhjul. Fire Karle kunne ugentligen forarbeide 12 Dösin Höleer. 4. Nagelsmed-Værket, 4 Fag Hus, 1 dobbelt Esse, 2 Bælge, 1 Slibesten, 2 Vandhjul til at drive Værket og Slibestenene. Redskab for 6 Nagelsmede. Paa dette Værk kunne 2 Karle daglig forarbeide 500 5tom. eller 600 4tom. eller 700 3tom. eller 1200 2tom. Söm. 5. Hölee-Smedens Vaaning 9 Fag, med Udhuse 15 Fag. 6. En Korn-Mölle, Nör-Mölle, og derved endnu 7. et Jernværk af 8 Fag Hus med 2 Esser, 2 Bælge, 2 Vandhjul og circa 1000 Tdr. Trækul. Alt nyt og i god Stand. De vove desuagtet ikke at taxere disse Værker, men de mene, at naar aarligt 100 Skippund Kobber kunde forarbeides, og for hver tages i Betaling 20 Rdr., og det Halve afgaaer for Arbejdslönnen og Omkostningerne, "blev igjen een stor Capitall avancered höiere end vi fordriste os at taxere alle Værkerne for".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 307.

1737. 23 Februar. Handel.

Skrivelse fra General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet til Stiftamtmanden. Da det var blevet Collegiet forebragt, at en anseelig Del saltet Oxekjöd aarligt kunde afsættes fra Jylland til de amerikanske

Colonier, og det kunde være til Fordel for Landet "i Henseende til den ringe Afgang det i disse Tider har paa sine Öxen", saa forlanges Underretning om, hvor stort et Quantum en Kjöbmand eller Proprietair vilde paatage sig at levere, og til hvad Pris en Tönde paa 10 Sk~~æ~~ kunde leveres.

Af Kjöbmændene var der ingen i alle Stiftets Stæder, der vilde gaae ind paa Forslaget, men nogle Proprietairer toge Hensyn derpaa.

Enke-Grevinde Scheel til Estrup melder, at Öxenhandelen er saa forfalden, at mange Proprietairer derover maa gaae fra Gaard og Gods; at istedetfor 15000 Öxne, udgaae nu neppe 1500; hun vil derfor, da hun seer det sigter til det almindelige Bedste levere 50 Tdr. godt fedt Kjöd à 4 $\frac{1}{2}$ L~~æ~~, men hun mener, at ingen burde tillades denne Leverance, uden dem, som eie Staldgaarde, eller have dem i Leie af andre.

Forpagter Tornsohn mener, at 1 Td. Kjöd paa 14 L~~æ~~ kunde leveres for 6 à 7 Rdr.

Der vare nogle flere Proprietairer, som tilböde at levere 50 à 100 Tdr. à 8 Rdr. Tönden.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 308.

1737. 6 April. Handel.

Efter Kjöbmændenes Opgivende var Beholdningen i Aarhus 1091 Tdr. Rug, 2218 Tdr. Byg, 11880 Tdr. Malt, 167 Tdr. Erter, 466 Tdr. Havre. Randers 821 Tdr. Rug, 1666 Tdr. Byg, 5230 Tdr. Malt, 425 Tdr. Havre, 16 Tdr. Rugmel. Grenaa 670 Tdr. Rug, 830 Tdr. Byg, 1050 Tdr. Malt, 330 Tdr. Havre, 440 Tdr. Boghvedegryn. Ebeltoft 1190 Tdr. Rug, 380 Tdr. Byg, 40 Tdr. Erter, 1550 Tdr. Malt, 150 Tdr.

Boghvede. Mariager. 340 Tdr. Rug, 240 Tdr. Byg,
670 Tdr. Malt, 270 Tdr. Havre.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 309.

1737. 1 Mai. Liglaug.

Byfogden Matthias Buch ordinerer et Liglaug i Mariager, bestaaende af 12 Borgere. "Hvilke 12 Mænd bliver herved anbefahled til at bære alle de Liig, som her i Byen skal til Jorde saavel fattige som bemidlede, og det for billig Betaling, nemlig for et velhavende gammelt Menneske at bære til Jorden i ringeste pr persona 1 P , men er det graduerede Personer da 1 P 8 β , for $\frac{1}{2}$ voxent Menniske, der ligeledes haver efterladt sig nogenledes Tilstand 12 β , for et Barn 8 β ", men Laugsbrödrene, deres Hustruer og Börn bæres bort uden Betaling. Naar Lauget nyder 1 P à 12 β pro persona, da bære de i sort Habit, men naar de kun nyde 8 à 10 β da bære de i hvad Klæder de have. Den af Laugsbrödrene, der er beskjenket, eller paa anden Maade krænker Ærbarheden böder 8 β til Laugets Kasse, saa og den der hindret ved Svaghed eller Bortreise ikke skaffer en god Mand i sit Sted, böder 8 β , hvilke Mulkter bevares i Kassen hos Oldemanden, til den 2 Januar, da de deles lige mellem Laugsbrödrene. Laugsbrödrene skiftes til at hente Ligbaaren, hvorfor de nyde 6 β af Stervboet. Bedemanden tilsiger Lauget betimelig, og nyder derfor 1 P af Lauget, og saa ikke videre sig med Lauget at befatte. Forseelser paa kjendes af Oldemanden med de 2 ældste Laugsbrödrene, og Mulkter tildømmes, hvilke Byfogden inddriver... etc.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 310.

1737. 17 August. Begravelse.

Den 13 Mai fandtes en Pige druknet i Aarhus Havn. Endnu den 17 August var man, efter flere Thingsvidner, Forhører etc., ikke kommen videre, end til den Tilladelse, at Liget maatte jordes i Kirkegaarden. Under næst anførte Datum findes nemlig den Forespørgsel fra Regimentsskriver Moldrup til Stiftamtmanden, om det maatte tillades Pigens Frænder, at jorde Liget ude hos dem, da det vilde falde dem for kostbart at besørge Ligfærden i Aarhus; og til hvem de havde at henvende dem i Aarhus, for at faae Liget udleveret.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 311.

1737. 28 September. Kroer.

Efter Amtmand Trappauds Opgivende var der 21 privilegerede Kroer paa Landet i Droningborg- og Silkeborg-Amter, (i Mariagers Amt var der intet); af disse vare Kroen ved Hadsunds Færgested, Purre-Huset, Veirum Broe og Ölsvad pligtige at tage deres Varer i næste Kjøbstad, de øvrige bryggede og brændte.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 312.

1737. 13 December. Manufakturere.

Designation over hvad Forskud efterskrevne have erklæret i allerunderdanigst Følge af det mig ergangne Allernaad. Rescript d. d. 26 Aug. h. A., til det for indenlands fabriqverede Vare oprettede almindelige Magazin at indskyde udi Aarhus Stift:

Havreballegaards Amt: Justitsraad Carisius til Constantinsborg 40 Rdr. Jacob Rosborg paa Haraldslund 10 Rdr.

Stjernholms Amt: Fru Generalinde Lewetzau til Bygholm 30 Rdr. Etatsraad Reedtz til Barritskov 60 Rdr. Justitsraad Niels Juul Reedtz til Palsgaard 30 Rdr. Justitsraad Hofman til Schierildgaard 20 Rdr. Assessor Hans Marcussen til Rasch 16 Rdr. Karen, afg. Matthias Foghs paa Jensgaard 16 Rdr. Anne, afg. Niels Jensens paa Ussinggaard 20 Rdr.

Callö Amt: Fru Grevinde Scheel til Estrup etc. 100 Rdr. Nu afg. Gen. Maj. Rosenörn til Meilgaard 40 Rdr. Etatsraad Fogh til Ryomgaard 50 Rdr. Major Hoff til Hessel 40 Rdr. Secretair Hansen paa Lyngsbekgaard 10 Rdr. Thomas Bæbr paa Skaffögaard 20 Rdr. Hans Thornsen 30 Rdr. Thor Rud 10 Rdr. Mads Lysholt (Tolder i Grenaa) 10 Rdr.

Silkeborg Amt: Hr. Gen. Lieut. Geheimeraad Greve Friis 100 Rdr. Fru Etatsraadinde Krabbe til Bjerre 6 Rdr. Commerceraad Steen Jörgensen til Aunsberg 50 Rdr. Assessor Bredahl til Hammelsgaard 10 Rdr. Landsdommer Envold Heug paa Seil 4 Rdr. Velbr. Janus Friedenreich til Palstrup 20 Rdr. Velbr. Christian Fischer til Winderslefgaard 20 Rdr. Regimentsqvartermester Clemen Fischer paa Kielstrup 2 Rdr. Peder Schiönning i Nör Snede 2 Rdr.

Dronningborg Amt: Etatsraad Axel Bille til Stenalt 50 Rdr. Oberste Winding til Bistrup 30 Rdr. Justitsraad Marsvin til Trudsholm 24 Rdr. Justitsraad og Landsdommer Testrup til Mariager Closter 50 Rdr. Cancellieraad og Landsdommer Bille 24 Rdr. Captain Rosencrantz til Brusgaard 10 Rdr. Jens Brasch paa Kjellerup 10 Rdr. Madame Lassen paa Balle 5 Rdr. Hans Törslöf 5 Rdr.

Skanderborg og Aakjer Amter: Fru Geheimeraadinde Krag til Stensballegaard 30 Rdr. Fru

Oberstinde Rosenörn til Aakjer 20 Rdr. Capt. Grabow til Urup 15 Rdr. Assessor Henrich Mule til Serritslefgaard 20 Rdr. Hans Christensen til Tyrestrup 10 Rdr. Christen Berentsen paa Hansted 5 Rdr. Niels Thygesen til Mattrup 4 Rdr. Provst Mouritz Meyer 10 Rdr. Magister Erich Kjær 6 Rdr. Hr. Fredr. Hansen 6 Rdr. Provst Christen Högh 8 Rdr.

Aarhus: Commerceraad Ole Olesen 50 Rdr. Krigsraad Langballe 40 Rdr. Assessor Westergaard 50 Rdr. Borgemester Basballe 50 Rdr. Vice Borgemester Gylling 20 Rdr. Raadmand Stæhr 20 Rdr. Vice Raadmand Kjersgaard 30 Rdr. Jens Andersen Möller 20 Rdr. Jens Olesen Schiödstrup 20 Rdr. Lauritz Fogh 20 Rdr. Apotheker Helms 20 Rdr. Kirsten afg. Marcus Mörks 20 Rdr. Arnt Johansen Althalt 20 Rdr. Erik Pedersen Möller 10 Rdr. Henrich Feilberg 20 Rdr. Niels Stauning 20 Rdr. Dorthe afg. Peder Andersens 10 Rdr. Knud Nielsen (Bech?) 10 Rdr.

Horsens: Conferentsraadinde Grabow 10 Rdr. Majorinde Lassen 10 Rdr. Commerceraad Lichtenberg 20 Rdr. Borgemester Rodenborg 20 Rdr. Jochum Rodenborg 10 Rdr. Niels Sörensen 10 Rdr. Maren sal. Niels Jörgensens 20 Sldlr., 13½ Rdr. Jacob Schmit 10 Rdr. Claus Cortsen 12 Rdr. Simon Braad 6½ Rdr. Niels Möller 6 Rdr. Peder Bering 20 Rdr. Mad. Bredstrup 6 Rdr. Adam Helms 5 Rdr.

Randers: Consistorialraad Bræmer 10 Rdr. Borgemester Bredahl 10 Rdr. Byfoged Söfren Hansen og Byskriveren 15 Rdr. Mad. Lene Sal. Dines Pedersens 50 Rdr.

Grenaa: Svend Pedersen 4 Rdr. Jörgen Rasmussen 2 Rdr. Christen Broch 5 Rdr.

Ebeltoft: Tolder Ramshart 6½ Rdr., naar intet

af hans Gage 66 Rdr. 4 $\frac{1}{2}$ afgaaer. Jens Jensen 10 Rdr. Jens Hansen Goe 8 Rdr. Christen Holm 4 Rdr. Niels Poulsen 2 Rdr. Mads Hansen Buchtrup 2 Rdr. Sören Sörensen 1 Rdr. Hans Rasmussen 1 Rdr. Michel Pedersen 1 Rdr.

Mariager: Ingen havde Leilighed til at gjöre Indskud.

Skanderborg: Generalinde Samitz 40 Rdr. Oberstinde Brochtorff 20 Rdr. Krigsraad Gyberg 24 Rdr. Peter Helms 4 Rdr. 1 Alt 1948 $\frac{1}{2}$ Rdr.

Aarhus den 13 December 1737. E. Holck.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 313.

1737. 28 December. Et Brev fra en Assessor i Hofretten til hans Elskede.

Höistærede og Kiereste Siel!

Min dydig Engels seeneste Messive af dato 20de Decbr. haver jeg rigtig erholdet dog til liden Fornöyelse, siden ieg derudi fant min Engel paa ny med svaghed at være andgreben, hvilcket har forarsaget, at jeg saa got som maat söge Sengen med, og endnu er kuns af maadelig Helbred, vil dog formode at dette maae finde min dydig Engel ved god helbred og fuldkommen restitution og Hun med mig at leve i glæde og Fryd paa Östergaard i mange Aar og saa lade Gud raade hvem der længst skal have nytte af den. Eet lykksalig Nyeaar og frydefuld Fest ynsker jeg min Engel med Fröcken Söster og til en liden erindring sender her med 15 Ducater Som jeg beder min Engel kierlig vil antage og til haand Skillinger bruge og udgive, jeg ynskede indtet hellere end ved een sicker Leylighed at kunde oversende eendeel her hos mig liggende Sager til min dydig Siel, og i man-

gel af den bliver vel slutningen at jeg selv gjør en Reise til Jylland først i Aaret baade for at erkyndige mig om min Faders Sager og tilstand, som og for at tale med min søde Engel. Videre med allerførst og næst min ydmygst Respect til hendes dydig Fröcken Söster lever jeg min Lives tiid

Hafniæ den 28 Decbr. A° 1737.

Min dydigste Engels
bestandige Ven og Tiener
I. C. B.....*)
(Raadhus Archivet).

Nr. 314.

1738. Daarevæsenet.

Hospitals Forstander N. Nielsen skriver, at det Rum Daarekisten kaldet, er et stort Rum uden Afde-

*) I et andet Brev til den samme underskriver han:

32930

Haabet veed jeg bliver

18993 I. C. B.

32929 Herrens Villie

18892 I. C. B.

Et andet Brev til Frökenen er aldeles i Else Skolemesters Maner: ansee, betragte og considerere — Respect, Estime og Agtelse — i den Stand og Etat etc.

Med Stilen i det ovenstaaende Brev, kan sammenlignes det Sprog Holbergs Leander förer, og det er kun for denne Sammenlignings Skyld, at jeg har taget et Aktstykke med, jeg ellers vilde have betænkt mig paa at fremlægge, da Brevskriveren let er kjendelig, skjönt Navnet er udeladt.

Det fölgende Brev fra en Aalekræmmer til hans Kjereste, han formodentlig var bleven ked af, er fra 1817.

”Min sande gaade Pige.

Deres behadelig neverelse have alletide været mig meget kjert, men da her er mange som seer at Du komme til mig saa vil jeg bede Dig lade det være til beleilig thi kan gives. Det er ikke for min Skyld, men det er for din ægen æres Skyld og Æren er en stor Del i denne thi.

Jeg ønske at Du i min Fraværelse maa leve behadelig og vel.

Din Ven

A. B. C.”

ling, da det i hans Betjeningstid ikke havde været nödvendigt for mere, end en ad Gangen. Skulde det behöves, da kunde det let indrettes for flere.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 315.

1738. Criminalvæsen.

Til Betalingen af 187 Rdr. 2 Ƴ 8 β , der vare medgaaede paa endel Tyves og Tyvs Medvideres Afstraffelse i Ebeltoft, havde Stiftamtmanden repareret Summen saaledes over Stiftets Kjöbstæder:

Aarhus 50 Rdr., Horsens 40 Rdr., Randers 35 Rdr., Grenaa 20 Rdr., Ebeltoft 25 Rdr. 2 Ƴ 8 β , Mariager 10 Rdr., Skanderborg 7 Rdr., i Alt 187 Rdr. 2 Ƴ 8 β . Til Gunst for Aarhus var Stiftamtmanden afveget fra en forhen antaget Norm, nemlig Indqvarterings Hjelpeskatten, hvorfor Aarhus ved Magistraten lod takke, men alle de andre Byer protesterede desto hæftigere for Fölgernes Skyld, undtagen Skanderborg, som nok kunde betale "saalænge de adelige Familier der havde Ophold, men flyttede de, da formaaede den det ikke".

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 316.

1738. 13 Januar. Syngen Latin for Dörene.

Copi af et Forhör over Mads Christensen ved Randers Bything. Mads Christensen var föd i Aarhus; havde gaaet i Latinskole, til 2den Lexe; var derpaa kommen i Lære hos en beslægtet Maler; havde siden ladet sig hverve i Fredericia, som Tambour; var deserteret til Kjöbenhavn, var hentet tilbage, og havde löbet 16 Gange Spidsrod, mellem 3 Compagnier; var bleven indsendt til Rendsborg, og derfra forlovet med

Pas. Nu sidste Nytaarsaften var han her i Randers gaaet omkring, og havde sunget Latin for 2 à 3 Døre; et Sted havde han faaet 2 β , et andet Sted 1 β , og et Sted et Stykke Kjød og Brød. Han var arresteret fordi han, (efter fremmed Bekjendelse), havde hængt sig ved 3 Skoledisciple, hvoraf den ene Jens Lassen var Underdegn, de andre 2 Præstens Sønner, medens de gik omkring og sang for Dørene; havde vrænget efter dem; med et Pudevaar over Hovedet havde han villet "gjøre sig til Varulv for at gjøre dem bange"; havde kastet en Kniv efter Underdeg-
nen etc.

Underdeggen Jens Lassen vil ikke forfølge Sagen, eller gjøre mere Bekostning paa Mads Christensen, "Siden hand er ikkun een Skoele Discipel, og har ej andet Lefnets Middel end af Skoelen til at fremsætte sine Studering med" ... etc.

Christen Hvidts Hustrue, der var stævnet at aflægge sit Vidnesbyrd for Politiretten i denne Sag, mødte ikke personlig, men sendte sin skriftlige Forklaring.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 317.

1738. 1 April. Handel.

16 Handlende i Aarhus søge for dem selv og flere af deres Medborgere, der ikke ere af dem, der handle en gros, som Loven ommelder pag. 851 Art. 49, men af dem, der omtales pag. 852 Art. 50, 51, som kjöbe i Tönde- og Skjeppevis lidt Byg til Malt og andet af Bonden for rede Penge, hvilket de for største Delen selv seile til Norge med "og den Last derfra tilbageføres sælger vi meest til Kjöbmændene her i Byen, og ei i vores Huse noget udsælger, uden i Skjel-

ling, Pot, Staabe og smaae Vægt, hvad Lidet Bunden kand behöve, Item Öll og Brændeviin, og i saa Maader ingen Hovedboeg har haft nödig at holde, icke heller veed eller forstaar nogen af os, og flere Medborgere till os, Hovedboeg at holde, end mindre derudi at kand skrive"... de bede derfor om, at de selv "og de Kjære Medborgere udi Vilkaar med os" maatte være fri for at anskaffe sig Handelsböger med 8 Rdrs. og 2 Rdrs. Papir, og at de maatte slippe med at anskaffe sig Böger med saadant Papir, som de Kjöbstæder, der ikke ere benævned i Forordn. af 23 Februar 1719, "hvorvel de fleste af os ikke forstaaer derudi at skrive"....

Denne Supplik sendtes fra Cancelliet til Stiftamtmandens Erklæring, og fra ham gik den til Magistraten, der var uenig, hvorfor Borgemester Peter Laasbye alene erklærede: Supplicanterne havde vundet Borgerskab saaledes: Rasmus Pedersen Hasle paa Avlsbrug og Husnæring; Anders Lauridsen og Mikkel Herschind som Skippere; Thomas Thomassen Sabro og Hans Clemensen Kryssing paa Kjöbmandskab til Lands og Vands; Jens Lauridsen som Skipper; Niels Pedersen Atzlev paa Kjöbmandskab; Anders Jensen Smid som Baadsmand; Christen Blach, Rasmus Thomassen Sabroe, Jens Madsen Haarup og Jens Thomassen som Skippere; Niels True paa Kjöbmandskab og borgerlig Næring; Anders Wærn og Svend Herschind som Skippere; Niels Jensen Hasle paa Søfart og Kjöbmandskab. Han mener, at det var godt, om der skete en Separation, saa det bestemtes hvad for Handlende, der skulde have Böger med 8 og 2 Rdrs. Papir.

Förste Borgemester Christen Basballe og den övrige Magistrat erklærede, at Handelen der i Byen

ikke var sorteret, men enhver Kjøbmand handlede, med hvem, og hvorledes han vilde, stort og smaat, efter som han havde Evne og Mod til, og drev baade inden- og udenlands Handel. Af de 21 Borgere, der havde anskaffet sig Bøger med det befalede Papir, havde over Halvparten ikke større eller anderledes Handel, end de fleste af Supplikanterne, der handlede med Borger og Bonde, som det kan forefalde, "hvilket vi dog ikke andføre som noget, der skulde stöde an mod deres Ansögning, men for at erklære Sandheden, Thi vi seer gjerne at Supplicanterne allernaadigst kunde blive bönhört"....

Ved Rescript af 1 Juli 1738 blev det bevilget de mindre Handlende i Aarhus at have Bøger med 2 Ark stemplet Papir til 1 Rdr., ligesom de Handlende i de mindre Kjøbstæder. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 318.

1738. 16 Jun. Byfogdernes Vilkaar.

Copie.

Deres Excellence

Höivelbaarne Hr. Baron

Hr. Eiler Holck.

Naadige Hr. Stiftsbefalingsmand.

I underdanigst Fölge af naadige Ordre under dato 12 Juny sidst kand jeg saavel for deris Excellencer og höibydende Herrer i det höilovlige Rente Kammer som Eders Höivelbaarenhed i allerstörste Underdanighed tilkjendegive, at jeg for Byfogedtjenesten i Mariager (som jeg nu paa 13ten Aar har hungret ved) ei er tillagt meere i vis Lön end 10 R af et lidet forhadt liggende Stöche Eng, og for dend mig allernaadigst anfortroede liden Herredsfoged Tjeneste i Gjerlev Herret njuder som andre aarl. 30 Rdr., og

ungefær 9 til 10 Tdr. Korn, at jeg lever i Kummerlig Tilstand, detz Aarsag er det mig umelig (uden at sætte mig i Gjæld) at indløse de mig foresatte 8 Aars Qvitteringer, for de ved mig allerunderdan. aflagde Reignskaber, Mariagers Byes uvisse Indkomster angaaende fra Anno 1726 til 1734 inclusive. Beder derfor i allerstørste Underdanighed, at naadige Hr. Baron vilde hafve dend Naade for mig og tilkjendegive dette mig vedkommende underdanige Andragende for de höilovlig Cammer Collegii Deputerede at jeg (som af indbem. Aarsag) ei uden at sætte mig i Debit haver de Kræfter samme 8 Aars Qvitteringer at indløse, med mindre jeg maa ligue samme Udgift ofver Indbyggerne.

Höigunstigst anseende, at jeg i de bemeldte 13 Aar haver iche alleene selv forskaffet Skriv-Materialier, betalt Postpenge af alle Kongl. Breve i denne (fra Landeveien) Udkrog, men endog mange Reiser, saavel til Kiöbenhavn som andenstedz for Byen, og ei erholdet ringeste Skillings Represalier derfor. I underdanig vente af Naade, Gehör og Recommendation, er jeg ald min Tiid een af

Deris Excellence

Tit. Tit.

Mariager 16 Juny 1738. Underdanigste Tjener
Matthias Buch*).

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 319.

1738. 20 Juni. Tobakspinderi; Jöderne.

Jöden Moses Henrich i Fredericia havde sögt Hs. Maist. om Tilladelse til at nedsætte sig i Aarhus,

*) Rentekammer-Skrivelse af 19 Juli melder, at Byfogden ikke kan blive fritaget for at skaffe det stemplede Papir: "da faaer Byfogden söge at tilveiebringe det stemplede Papir, hvilket vi ikke kand fritage ham for". . .

da han ikke længere, saaledes som hans Fader og Farfader, fandt Bröd i Fredericia ved Handel og Tobakspinderi.

Denne Ansøgning sendtes fra Cancelliet til Stiftamtmandens Erklæring. Da Stiftamtmand, Baron Holcks Fuldmægtig, M. Gertsen forlangte Magistratens Betænkning, fulgte den gunstigste Erklæring for Supplicanten, hvem de havde kjendt som en redelig Mand tilligemed hans Farfader og hans Fader; men da denne Erklæring kun var underskrevet af Borgemestrene: C. Basballe og P. Laasbye, saa forlangte Hr. Gertsen at vide, hvorfor ikke Vice-Borgemester Gylling og alle Raadmændene havde undertegnet. Disse havde dissenteret, og da de nu sendte Ansøgningen til samtlige de Handlende, fulgte følgende Erklæring:

"Aarhus Bye er, Gud være æret! icke saa tom og öde, at den entten har fornöden at peubleres af dend Jödiske Nation eller til dends Bebyggelse og Conservation trænger til det Slags Folk; Thi endnu er intet af Hans Kongl. Mayt. allernaadigst paabuden, Der at erlegge, staaer tilbage, og hvad som til de publicque Tings vedligeholdelse udfordres, er altid effter billig og liigelig Taxation udgiven; Saa at det vel for Resten er ufornöden med mange og viidtlöfftige omstændigheder at opliuse Deris Velviisheder, hvad skade og Tab det er os, om En af de folk allernaadigst blef tilladt sig her at needsætte; Andre stæder, hvor det er skeed bærer der om Vidne, og et exempel har vi hos os self endnu i Minde, med Simon Jöde, der forinden (foruden) hand var Aarsag til den förste Confusion i Kiöbmand Societetet, gjorde en Banqverot paa nogle 1000 Rixdaler, hvorved mange Christne Folck her i Byen leed meget over deris Kræffter, Det

er vel icke at paatvifle, at den Mand paa de tiider har nyt ligesaa got et Skudsmaall om sin ærlighed, som Moses Hinrich, nu seeis at have faaed; Daglig erfarenhed gir det tilkiende, at de er et slags Folck, der er for at vil bedrage de Christne. At gaae kort til Sagen bliver dette, at der som denne Moses Hinrich faaer dend andsögte Kongelige Naade; Saa faaer dend heele Jödiske Nation, saa vel fra Holland, Hamburg, som Fredericia een Stabel for Deris Waare her mit i Landit, under Hans Convulut, og da hindrer dend Kongl. allernaadigste Rescript af 21 Septt. 1731 dem alddeelis icke, der dog maae være skeed for noget, og saaleedis er Deris Erklæring, der dem er skeed i faveur, uden Betenckning.

Hvilcket er hvad vi effter forlangende her om U-partiisk har veedst at melde, og det vil vi alletider vedstaae. forbliver Deris Velviisheders

Aarhus den 6 Aug. A^o 1738. ydmyge Tjenere
Töger Kjersgaard. Peder Möller. Claus Frees Horne-
mann. Jens Betzer. Marie Sal. Henr. Veigners. Jörgen
Rasmussen. Jens Olessen schiöstrup. R. Thomasen.
H. N. Mathyassen. Friderich Borchart. N. Anders
Adtzlef. Jacob Gjedding. N. Stauning. Rasm. Claus-
sön. Anders Værn. Lass Nielsen Vissing. Christen
Stæhr. P. Brendstrup. J. Brobjerg. M. Black.

(Raadhus-Archivet).

Nr. 320.

1738. . . . Juli? etc. Inquisition efter ulovlig Brændevinsbrænden. En af Inquirenterne ihjelslagen. To Mænd henrettede. Brev fra den ene af disse, kort för Henrettelsen.

I 1735 havde Borgerne i Aarhus Stadens Consumption i Forpagtning, og udsendte den 31 Marts

1735, paa egen Haand en Lommeprokurator, Gotfried Davidsen paa Inquisition i Fulling og Omegnen. Han tog en afdanket Vagtmester Helms og fem Mand med sig, saa at det hele Selskab, med Kudskene paa de 3 Vogne, der befordrede dem, udgjorde 10 Mand.

Stiftamtmand Holck kalder dem (see foran pag. 205) "attachede Folck, liderlige Daglønnere og fordrukne Personer", og Anføreren skildres ved en anden Leilighed, da han af Niels Römmer var foreslaaet til Sætteskriver i Mikkell Anbeks Sag mod Hr. Lihme, saaledes: "denne Gotfred Davidsen betjener Niels Römmer som en Haandskriver og Tjener, der for hannem reiser og gaaer Ærinde, hvorover mand om hannem kunde fatte dend Suspicion at hand skulle favorisere hans Principal meere end Loven tillader og det saameget mere, som hand ei havde meget fornöden at frögte for Andsvar, da hand er uvederhæftig og i dend Stand at hand ei vel Justitsprotocollen kand betroes".

Disse Personer droge altsaa afsted, og inqvirerede i Store Fulling, Skovmölle o. fl. Steder, og fandt hist og her dels Brændevinstöi, dels Brændevin. Allevegne gik de desultorisk tilværks, og saavel deres Raahed, som Betragtningen af deres usle og abjekte Personlighed forögede det Smertelige og Hadefulde i Inquisitionen. Hvorledes de fore frem hos den Mand, hvis Skrivelse vi strax skulle meddele, ville vi lade Commissions Dommen berette: "Hos Peder Hansen i Lillefulden haver de funden Dörene ilukkede og ingen Folk hjemme, hvor de uden nogen Rettens Middels hosværelse har opslaget Dörene, brudt ind i Huset og borttaget een liden Kjédel, som de brekkede af Grue, alligevel det ei er godtgjort, at den er brugt til andet

end at brygge en Par Skjepper Malt med, til Peder Hansens fattige og ringe Husholdning, og haver de tilsidst mehaft forskrevne Brændevinstöi i de 2de Vogne paa deres Hjemvei fra Skovmölle. Dette de Inquirendes i Peder Hansens Huus voldelig forövede Forhold, haver da opvagt een Forbittrelse og Fortrydelse især hos ditto Peder Hansen som sees af hans og Michel Möllers Raadslag, da de haver gaaet til og fra hinanden indtil de begge ere reiste til Flöistrup hvor de hos Lars Larsen, som boer i den store Gaard, haver faaet endeel flere overtalt til at föolge med" ...

De fik altsaa en Del med sig, og overfaldt Inquirenterne i Marselisborg Skov med Forker og Pleiler, under Raabet "Hui, Hei, slaae, slaae"! Davidsen og de övrige undkom, men Helms blev slaaet ihjel, uagtet han tiggede om sit Liv. Da de forbittrede Bönder forlode ham, var han vel ikke ganske död: han laae med udstrakte Arme, og han fandtes Dagen derpaa, om Morgenens, en Söndag, liggende ved den Bæk, der endnu i denne Dag, paa en Strækning af maaske 100 Alen, kaldes Vagtmesterbækken, ilde tilredt og forfrossen, men han var endnu ilive og taledede, dog döde han kort efter.

Det fölgende Brev giver noget mere Lys i Sagen. Det synes at være skrevet kort för, eller maaske kort efter Höiesteretsdommen.

"Det Er Min ydmyg Bön Peder Hansön som her sider i Arrest og Er nu dömt fra met Lif for den sallige afdöde Vagtmester og Jeg ved i mellem Mig og Gud i Himmelen at Jeg Er icke skyldig i hans Död daa Er det min Bön til den höyt Erde Man steft Amtmand her udi Arbuss at hand vilde frelse met Lif om hand kand og det for Guds Skyld Ellers

maa Jeg meste met Lif vskyldig Jeg sifnes at det er stor Synd Nu hafuer Gud gifuet Mig tanker at Amt Manden kand hjelpe mig om hand vel skrive for Mig til Kjöbenhaun Eller at hand vilde gifue mig til-ladelse at komme for Kongen self og Jeg ydmyger mig i Guds Naun Vnder Kongen og min Öfrighed som hafuer sagen i Hender Jeg ved vel at Jeg hafuer fortient straf efter Guds og Kongens Lof Men strafen Er for hoerd Eftersom Jeg hafuer gjort Jeg hafuer bekiend met sanhed Alt det Jeg hafuer gjort og viste om Sagen Men disse andre hafver vidnet mig meget falsk paa som di nock hafuer gjort for det at di vilde self ver fri Vel Gud og min allernadigste Konning og Öfrighed icke hjelpe Mig og ver nadig saa kommer Jeg nok til at meste Met Lif Vskyldig som min Be-kiendels udviser Icke heller kand jeg sige huem der Er skyldig Men Jeg blef skammellig besnacket i toget af Rasmus Jacksön Möller og Jeg tent at Jeg vilde fölge Med om Jeg kunde faa min Kedel som di tog fra Mig for gode Ord og Betalling Jeg frygte for at Jeg aldrig fick En at se Mier det var ogsaa noget hort Jeg og saa min Hustru var J Marken at plöie og Jungen folck hiemme di slog Dörren i stöcker gick Ind tog min Kedel af Gruen og Jeg icke brug til Andet End at bröge En skip Malt med til met fatig Huses for Nödenhed Men Gud bedre mig der Jeg komme til dennem gaf di vnt for og Jeg komme I Röckeri med dennem som Jeg hafuer self bekjent og En drog sin Kord og Jeg slog hannem et slag ofuer den Enne Arm som her siges at verre En hed Blech-feld og Jeg saa komme til Vagt Mesteren ofuer Mölle Becken som Jeg nu skal meste met Lif for og Hand gaf Vnt af sig og tog Efter som hand vilde tage fat

paa mig og Jeg Ryget mig for hannem og slog imod hannem og hand fick Et slag ofuer den Enne Arm Eller to saa fick hand fat paa det som Jeg hafde I Handen og det gick i stöcker i Mellem os og hand falt om paa Ræfuen saa komme sörren Hansön og Marck Lauris laurisön bege af flöystrup og Niels Mon-sön Gram som sider I Arrest ligeledes og Marck lauris slog Et slag i Vagt Mesteren Hofued og Niels Gram slog Et slaag ofuer skulderen slog di flier det gaf Jeg icke agt paa og tog hand nogen skade ved dennem det ved Jeg icke Men Jeg ved At hand tog icke skade ved mig Efter som hand slet Ingen slag fick fra Mig i Hofuedet Eller paa Kropen det Er nok synd at den skyldig skulle verre fri men det er dog större at En Vskyldig skal lide Jeg saa icke mier End jeg hafuer bekient bode först og sidst icke heller saa Jeg Vagt-mesteren siden disse tvende personer var ved hannem som jeg hafuer bekiend og Jeg gick strax derfra og hjem Men Jeg troer at den sallige Mand hafder foet flier Hug siden Efter som der siges at hand var sla-gen saa ilde og der Er saa langt derfra og til som hand fantes daa kunde hand icke gangen saa langt Nu Gug (sic) hjelpe mig og huer guds Barn som Er i Nöd viste min kierre Konning og Öfrighed sagen saa vel som Gud i Himlen ved En daa blef min straf icke stor Men Jeg for ver fornyEt hvordan det gor skal jeg meste met Lif vskyldig saa Er det min beste tröst at Christus min Broder er med mig met i Döden og her Er ickun lidet goet at lefe Efter i denne syndig Verden Gud bedre den som skal dömmes Efter falske Vidner men jeg ved at Gud hafuer Lyst til sanhed det maa dog icke hjelp at sanhed kand icke staa sig her paa Jorden saa kand den stoe sig for Gud og

Jeg vil slutte saaledes, Lögen drager om i alle Land, hun lides vel af alle Mand, sanhed maa stoe tilbage, paa Jesus lyges skammelig, huad Vnder om det skeer om mig, Jeg maa til take tage, Jesus maa verre huer Mands spot, Jeg vel og tage det for goet, om Verden mig for agter, hos Jesum vdi Engle sal i Kierlighed, Jeg verre skal did hen Jeg ene tragter, Gud vnde os her at lefue saa Nar vi af denne Verden skulle gaa Vi maatte af Hjerttet vere glade for alle Guds Gafuer tacke daa og frydefuld ind i Himmerig gaa ved Jesum Christum allesammen det vnde os Gud fader Ammen thiden giörress mig meget lang Jeg hafuer nu sat fenslet snart 3½ Ard her vdi Arrest Jeg maatte nock verre til freds sagen kunde faa Ende Enten Jeg skal lefue Eller döe saa skal Jeg Med Guds Hielp hörre Herren til Nu Gud bevar min kierre Konning og Öf-righed og Gud hielpe alle dem som Er vdi Nöed og fare lad saa Verden forfølge os saa meget som dend vel paa det lide vi her med Christo vi daa kunde ophöyes med hannem til æfvig tid

Peder Hansön her I Arrest.

Er steft Amt Mand icke hiem daa vilde Jeg at hands fuld Magt vilde Efter seEt og gifue Mig suar til bag I gien Enten fra eller til om Jeg maa komme for Kon-gen Eller at hand vilde sette sagen op og skrifue did Eller fly det samme til Konningen self saa Er Jeg fornöyEt huis icke saa skal min saag suares for Gud i Himmelen paa den yderste dommedag Men suar forlanger Jeg til bag I gjen Jeg kand vide huad Jeg kand Rette Mig Efter”.

Det blev ikke oplyst, hvem der egentlig havde forövet Mordet, men Peder Hansen blev, som Anstifter, dömt til at halshugges, og lægges paa Steile og Hjul,

Tjenestekarlen Niels Gram af Skovmølle, om hvem det bevistes, at han havde lagt Haand paa Vagtme-steren, fik samme Dom, og sex Mænd dømtes til at böde 3de 40 Lod Sölv, og at arbeide i Jern paa Bremerholm.

Efter et Rescript af 15 August 1738, var der indkommen Ansögning fra disse Delinqventer, om Dommens Formildelse derhen, "at de med Sværdet maatte henrettes og deres Legemer enten begraves i Kirkegaarden eller paa Retter-Stedet", men "dette kunde ikke bevilges". Herhen hörer endnu fölgende:

"For dend opvartning med Læs- og Siungen hos Delinqventerne Peder Hansen og Niels Gram i Fengslet samt ved Retterstedet har jeg paa Skoelens Vegne imodtaget af Velædle Hr. Raadmand Andreas Stæhr 4 Rdr. siger fire Rdr. som for qvitteris, Aarhus dend 12de 7ber. 1738

I. Schmidt

Schol. Cathedr. Arhus. Rector".

Den 16 September indberettede Herredsfogden i Hads-herred, Fredr. Holmer i Odder til Stiftamtmanden, at man om Natten havde afhugget Steilen, og borttaget Legemet af Peder Hansen, som sidst afvigte 11 September blev henrettet, og den 23 September indberettede den Samme, at man Natten mellem 17de og 18de September ligeledes havde borttaget Niels Grams Legeme og Steilen, hvorpaa det var lagt. Formodentlig have deres Venner ladet dem begrave.

Delinqvent-Regningen belöb i dette Tilfælde 341 Rdr. 29 β , og repareredes efter Stiftamtmand Jacob Bentzens Forslag saaledes, at der af hvert Hundrede Rigsdaler af Indqvarterings-Ligningen tilkom at betales af Aarhus 38 Rdr. 8 β , Horsens 21 Rdr. 34 β ,

Randers 23 Rdr. 24 β , Grenaa 4 Rdr. 84 β , Ebeltoft 7 Rdr. 66 β , Mariager 2 Rdr. 92 β og af Skanderborg 1 Rdr. 76 β . Hermed erklærede Magistraten i Aarhus sig tilfreds*).

(Udtog af forskellige Akter i Stiftamtmandens Archiv.)

Nr. 321.

1738. 15 Juni. Helligdags Anordningen, og Præsternes Ubehjælpssomhed ved at bruge den.

Præsten i Vognsild, Lambert Guldager, beklager sig over, at han har angivet endel af sine Tilhørere for forsømt Kirkegang, men de vedkommende Proprietairer og deres Fuldmægtige have taget deres lunkne Undskyldninger for gyldige, og nu have Bønderne kastet paa ham "et inderligt Had, og heraf lader see bitter Frugt med min sædvanlig Offer og an-

*) Ogsaa dette Faktum maatte have rystet Almuen, og præget sig dybt ind hos den, ligesom den pag. 145, foran fortalte Mordbrænderhistorie. For at erfare, hvorledes det efter 100 Aars Forløb stod i Almuens Erindring, udsurgte jeg Forskjellige, om de to Mennesker, der vare blevne henrettede der og der, (Retterstedet er en Høi tæt inden for Ledet paa Mosgaards Grund); men jeg fik ikke Tid til at anstille en ordentlig Undersøgelse. En fortalte mig, at paa det betegnede Sted vare to Mennesker blevne uskyldigt henrettede, en Anden, at det var en Mand og hans Karl, der havde slaet en Kniplingskræmmer ihjel, og taget alle hans Penge o. s. v. Men engang blev jeg hentet til en syg Kone i Lillefulden; hendes Mand kjørte for mig, og som sædvanlig førte jeg en Samtale med Kudskens. Efter at have talt med ham om forskjellige andre Ting, kom jeg ogsaa paa denne Tildragelse. Det traf sig just at være en Sønnesøns Søn af den ulykkelige Peder Hansen, og Besidder af dennes Gaard. Han kjendte Sagen temmelig nøie, og omtalte den med mærkelig Bevægelse: Stemmen dalede pludseligt, næsten til en Hvissen, og man mærkede, at han hentede Stoffet for denne Del af Samtalen fra en anden Region, end det øvrige.

Jeg kan ikke undlade at tilføie, at jeg ved den Leilighed i Manden og hans Kone lærte at kjende to af de elskværdigste og agtværdigste Bønderfolk, jeg nogensinde er kommen i Berørelse med.

den Rettigheds Afkortelse, sampt dend plictige Velviligheds Indeholdelse" . . . Uagtet Forordningen af 14 December 1736, holdtes dog Söndagen den 8 Juli 1737 et Barselgilde hos en Mand der i Byen, der sad selv 13de til Bords, og Konen gik og vartede Gjesterne op, 4de Dagen efter hendes Nedkomst o. s. v. Da han ogsaa overholder Forordningen af 7 November 1682, saa ere hans Tilhørere saa onskabsfulde at lade deres Döde begrave uden Præken, Sang og Ringen, saa at Kirken, Præsten og Degnen intet bekomme. Han beder, Stiftsövrigheden at ville paasee, at de andre Præster i Stiftet overholde de Kgl. Forordninger ligesaa strængt, paa det han ikke skal bære Hadet alene. Han maa altid begynde Tjenesten i Hovedkirken for hans egen Familie og nogle faa af Menigheden, og i Annexkirken for 3 à 4 Personer, saa der gives mange, der i hele Aar aldrig komme tidsnok til at synge de første Psalmer. Paa Bededagen den 9 Juli sidst — den første Onsdag var en Helligdag, hvorfor Bededagen blev forflyttet — bleve 41 Bönder af Etatsraad Arenstorffs paa Engen ved deres Hovarbeide.

Han har bedet Proprietairen, at det Grandestevne, som holdes om Söndagen "endog inde paa Kirkegaarden til Guds store Fortörnelse og Næstens Forargelse, formedelst Banden og Sveren, Kiv og Klammer, Afvinds og Onskabs öfvelse", maatte blive forlagt til et Hus, og til Löverdagen; thi blev Grandestevnet forlagt til et Hus om Söndagen, saa kunde det dog ikke undgaaes, "at Sabbathen og de hellige Dage jo skammeligen og skjændeligen vanhelliges" . . . "Mens forgjefves" . . .

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 322.

1738. 13 August. Stolestadestriden.

Clauss Andersen, Borger og Bager i Randers klager over, "hvorledes min Hustru 48 Aar gammel og gift paa 22de Aar, undertröches udi dend hende for 26 Aar siden beschicket Stoel i Kirken, af Kjöbmand Rasmus Müllers og Johan Veiermæsters Kone, begge unge Mennesker, da dog Hs. Kgl. Maist. aller-naad. Lov byder, at den yngre bör vige dend ældre" ...

Et Par Aar tidligere havde Christen Sommer, Kjöbmand, klaget over samme Bagerkone, fordi hun i den Formening, at hun, som ældst gift, tilkom at sidde yderst i Stolen, 5 Gange havde molesteret hans Kone med usömmelige Skjændsord, med at tage hende i Ærmet og trække hende inden for sig, og med at holde Stoledören til, og formene hende at komme ind o. s. v. Provsten og Magistraten tildömte Monsr. Sommers Kone Forrangen, og dette billigedes af Stiftsövrigheden.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 323.

1738. 21 August. Fattigvæsen.

Oluf Nielsen Holt i Randers, som har tjent paa Flaaden, for Maanedes-Lieutenant og Skipper, som nu er 81 Aar, og sidder med 4 smaae Börn, "og haver nu maatte gaaet paa Landet i 3 Aar at bætle mit Bröd" ..., søger om Almisse af Randers Hospital. Som Bilag er vedföiet en umaadeligt tilsölet Betlebog.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 324.

1739. Bygnings-Skat til Frue Kirke i Kjöbenhavn.

Efter Rescript af 7 November 1738 blev der paalagt til Frue Kirkes Spir i Kjöbenhavn: a) af de

Geistlige i Aarhus Stift 300 Rdr., b) af de Verdslige
1400 Rdr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 325.

1739. 9 Februar. Handel.

Rescript. Hs. Maist. maa med Mishag bemærke, at Kjøbmændene, istedetfor at fremme Afsætningen af det indenlands tilvirkede Salt, hæmme den, og forskrive fremmed Salt. Hs. Maist. vil, at Stiftamtmanden paa alle Maader skal opmuntre de Handlende til at tage Salt fra Hs. Maists. Saltværker, og for at han kan overbevise sig om, at det er godt, har Hs. Maist. befalet, at der skal sendes ham Prøver af det fine og grove, der er tjenligt til at salte Smör, Kjöd, Flesk og Fisk, ligesaavel som spansk Salt.

Ellers havde han at indberette, omtrent hvormegget Salt aarligt kunde forbruges og afsættes i Stiftet. Der indkom følgende Erklæringer.

Aarhus: naar man regner Befolkningen til 6000 Personer og til hver $\frac{1}{2}$ Skp. Salt, da udgjör det 300 Tdr., der forbruges; men Afsætningen var 1738, 527 Tdr. spansk Salt og 182 Tdr. 6 Skpr. fint Salt. I 1738 var fra Kjöbenhavn indfört 1680 Tdr. Spansk og 237 Tdr. fint Salt. Beholdningen var altsaa 1152 Tdr. Spansk og $54\frac{2}{3}$ Td. fint Salt.

Horsens kan afsætte 7 à 800 Tdr. Spansk og 100 à 120 Tdr. fint Salt. Kjøbmændene sælge begge Sorter med 24β Avance pr. Td. mod Contant, $2 \frac{1}{2}$ paa Credit.

Randers kunde forbruge 503 Tdr. Spansk og $27\frac{2}{3}$ Tdr. fint Salt.

Grenaa: 164 Tdr. stort Salt, 7 Tdr. fint Salt.
Ebeltoft: ?

Mariager: 168 Tdr. Salt.

Skanderborgs 9 Kjøbmænd mente aarligt at kunne afsætte omtrent 45 Tdr. Spansk og 10 Tdr. fint Salt.

Bønderne ved Strandsiden brænde Salt af Tang, som de bruge til den Mad, der spises strax; dette meldes fra Horsens og Skanderborg. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 326.

1739. 13 Februar. Om Peder Laasbyes Anliggende.

Rescript. Da Stiftamtmanden under 23 Januar havde indberettet, at tre af Magistraten: Borgemester Chr. Basballe, Vice-Borgemester Sören Michelsen Gylling og Raadmand Andr. Stæhr, under 31 December skriftligt havde tilkjendegivet ham, at de herefter ansee sig beföiede til at undslaae sig for Dommersæde, Underskrift og andre Embedsforretninger med (2den) Borgemester Peder Laasbye, indtil han enten havde rensat sig for den ham paahvilende Mistanke, eller ved en speciel Kgl. Befaling var restitueret; fordi bemeldte Borgemester Laasbye ved Registreringen efter Hans Rasmussen havde forladt Forretningen, var gaaet ind i Stuen og Contoiret, hvortil han havde Nøglen, og hvor Stervboets Papirer og Böger laae uregistrerede og ureviderede, og der, tilligemed en anden Mand, Jens Andersen Müller, der paa egne og sin Söns, Oluf Blachs Vegne har angivet sig "at være en anseelig Creditor til Stervboen", skal have foretaget, og haft under Hænder endel Papirer, hvilket foranledigede Arvingernes Fuldmægtig til at reservere sig fornöden Paatale, i paakommende Tilfælde. Da nu Stiftamtmanden havde ladet sig af Byskriveren de hidhörende Documenter forevise, havde han declareret de ommeldte Magistratspersoner, at de ikke vare berettigede til at

nægte Laasbye hans Sæde mellem sig, indtil det blev bevist, hvori hans Brøde egentligt bestod; men da Laasbye, ifølge heraf, den 12 Januar indfandt sig paa Raadstuen, havde de fremturet i deres Gjenstridighed, og ved Raadmand Stæhr ladet dictere til Protocolen, at Stiftamtmandens Resolution ikke kunde tjene Laasbye, eller hindre dem, "siden derfor var en høiere Lov", og nu havde Stiftamtmanden henstillet til Hs. Maist., hvad Straf disse Magistratspersoner skulde lide for dette Skaar i den Stiftamtmanden skyldige "partition" . . . .

"Thi er, efter slig Beskaffenhed, hermed vores allernaadigste Villie og Befaling, at du tilholder oft-bemelte 3de Magistrats Personer, at de offentlig paa Raadstuen, udi den övrige Magistrats Overværelse, ei allene skal være pligtige, at revocere deres fattede og selvraadige slutning, men endog for deres overhørig-hed imod din Ordre at gjøre Dig een tilstrækkelig Deprecation; Og haver Du ellers underhaanden at Betyde meerbemelte Borgemester Laasbye, at hand selv frivillig entholder sig fra alle Embedets Forretninger, indtil hand, for den paa ham heftende Mistanke, ved endelig Dom vorder frikjendt; Derefter Du dig allerunderdanigst haver at rette" etc. etc. *)

Under 23 Februar have Borgemester Christen Basballe, Vice-Borgemester Gylling og Raadmand Stæhr bevidnet Stiftamtmand Holck, at de ere beredvillige at opfylde den Kgl. Befaling, saa meget hellere, som deres Samvittigheder frikjende dem for den Beskyld-

*) Det her Udhævede var understreget i Rescriptet, og manglede som begribeligt i den Copi af samme, der blev Magistraten tilstillet. Det bemærkes, at Peder Laasbye flere Aar havde ligget under Fallit, da dette tildrog sig.

ning at have tenteret noget imod Deres Excellences höie Charge"... "Maatte mand imidlertid udbede sig deres Excellences naadige Villie, om hvorledes og i hvad Terminis Deprecationen skal være indrettet, fornemmelig af mig Christen Jensen Basballe, der fornemmelst med behæftede Hoved Svimmelser, ei kand komme paa Raadstuen, eller ud af mit Huus uden befrygtende Livs Fare ved paakommende Anstöd"...

1740. 9 April. Rescript, at det tillades Borge-mester Laasbye igjen at indtage sit Sæde blandt sine Colleger paa Raadstuen, (da han er bleven aldeles frifunden ved en Commissions Dom, som Sagsögeren Jörgen Fogh i Skanderborg ikke vil appellere til Höieste-Ret), men at Sagen i det övrige ved Lands Lov og Ret skal have sit Forblivende*). (Stiftamt. Archiv).

Nr. 327.

1739. Helligdagsanordningen.

Extract af Præsternes Angivelser i det Skanderborgske Rytterdistrict om Guds-Tjenestens Forsömmelse og Sabbathens Overtrædelse 1738.

Hr. Niels Müller i Sveistrup: "Venge Sogn, Hörby, Ung Niels Rasmussen som 5 S. efter Trinit. baade satte sig til Drik under Prækenen og derefter yppede Klammerie med sine Naboer".

Resolution: "betaler for 1ste Gang Kirkens Forsömmelse 4 β og for Fylderi 4 β ."

Hr. Jens Peerstrup: "i Adtzleu Sogn og By, Michel Sörensens og Hustru forsönte Kierken Skier Torsdag og Langfredag".

---

*) Den 5 August findes en Skrivelse fra Laasbye til Stiftamtmanden, at han var kommen hjem fra Kjöbenhavn, og bad nu om at blive installeret i sit Embede.

Resolution: "Hafde En af dem Sögt Kjerken, saa kunde de have været at undskylde, siden den anden nödvendig maatte blifve Hjemme for at opagte Hused og deris smaae Börn, men som de begge har holdt dem fra Kierken, betaler de hver for Een Gang 4 β er 8 β ."

"Johan David Fischer har fra 9 Januar 1738 til Aarets Udgang allene besøgt Adtzlev Kierke 8 Gange, og for 4 Uggers Tiid viist Attest om hans Kierkegang i Linne Kierke."

Resolution: "J. D. Fischer er bortlöben og ei at finde, skulde hand sig igjen Jndstille, staaer Straffen ham aaben for."

Silkeborg Amt. Hr. Rasmus Lime: "Themb Sogn, Virchlund, Den 6 April kjörte 8 Vogne af Byen til Hvindingdahl at afhente Een Hyrde."

Resolution: Da Mændene havde tilstaaet Angivelsen, dog saaledes, at de vare udkjörte om Natten, og hjemkomne mod Morgenstunden og havde sögt Kirke med de Andre, "aldt saa befries de for Straf for denne Gang"...

"Dend 27 Ditto gjorte Niels Povelsen og Hans Sörensen Hjul baade for, under og efter Prædiken."

Resolution: "Disse Begge Pardonneres denne Gang for Hellig Bröde, i Henseende til deres armelig og Fattig Tilstand, men allene for Kierkens Forsömmelse Straffes med 4 β eller i det Sted at staae een Time i Gabestokken."

Salten Sogn, "Dend 2 Juli da Præsten og Menigheden gik J-Kierke fandtes Anders Tybo paa Lauritz Iversens Huus at Tecke",

N. Moldrup.

Sal. Christen Bröndums Enke havde Politibetjentene funden "om Natten Kl. 10 slet... i Skjenkestuen 2de Gjester med godt Öl for sig."

Resolution: Da hun havde forklaret, at det var to Reisende, og hun var bekendt for en skikkelig Kone, saa blev hun for den Gang fri for at betale Böder.

"Kl. 10½ slet om Natten hos Christen Kabel 3de Gjester i Skjenkestuen med got Öl og Brændevin, og fra samme Huus skeede Skammelig Overfald paa mig Hans Juul og Fangefogden af en Skielm, Henrik Spilmanns Søn, Hans Henriksen".

Resolution: Christen Kabel böder Helligbröde efter Moderation 3 Lod Sölv, og for 3 Gjæster 9 Lod Sölv o. s. v.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 328.

1739. 1 Mai etc. Skiftevæsen.

Rescript til Stiftamtmanden: som det er Skik i de Stæder, der ere benaadede med Landstings Ret, foretages Skifter af en eller flere af Magistraten udmeldte Personer, af dens Middel, der tilligemed Byfogden, som Skifteforvaltere, forrette Skiftet, og om deres Decisioner paaankes, da indstevnes de til Raadstue-Retten; men i Aalborg og Randers har den Skik ind-sneget sig, at Skifte Decisioner indstevnes til Höieste-ret. Hs. Maist. forlanger Oplysning herom.

Magistraten i Randers erklærede herpaa, at Grunden dertil, saavidt de vidste, var den, at siden Byen 1718 var bleven benaadet med Landstings Ret, havde det været Skik, at hele Magistraten samtlig havde med Byfogden forrettet Skifter. Hvorfor de alle havde været med, var skeet af den Grund, at de troede alle

at maatte hæfte for det Ansvar, de paalagde enkelte af deres Middel, og da der vare nogle, som vare uve-derhæftige imellem, saa gik de hellere allesammen.

Rescript af 12 Juni 1739 befaler, at det i Ran- ders med Skifter skal forholdes ligesom i andre Byer, at Magistraten skal udvælge en eller flere af dens Middel, til med Byfogden som Skifteforvaltere at admi- nistrere Boerne, og deres Decisioner skulde da først indstævnes for Raadstu-Retten, og ikke, som hidtil skeet er, immediate for Höieste-Ret.

Rescript af 10 Juli. Da Stiftamtmanden under 23 Juni havde forespurgt hos Obersecretairen, om den samme Indretning ikke ogsaa kunde gjøres i Aarhus, hvor det hidtil ligeledes havde været Skik, at hele Ma- gistraten conjunctim med Byfogden forrettede Skifter, og deres Decisioner indstevnedes til Höiesteret, saa be- fales det nu, at Magistraten skal udnævne en eller flere af dens Middel, som Skifteforvaltere og antage deres Decisioner til Paakjendelse ved Raadstureten.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 329.

1739. 3 Juli. Ligbegjængelse. Fordom mod Politiet.

Skrædderlaugets Oldermænd klager over Byfog- den, der har pantet hos ham for 30 Rdr., fordi Skræd- derne ikke havde mödt personlig at bære den afdöde Politibetjent, Hans Juel til Graven, uagtet de havde opfyldt (Magistratens) Ordre at möde "skikkelige ærlige Mænd, forsynede med passables sorte Klæder og Kap- per, Paruquer eller Haaret pudret"... . De havde paa Laugets Ligkasses Vegne leiet for dem, fordi endel Mestere vare borte fra Byen, endel ved Hast-Arbeide forhindrede at möde.

Byfogden erklærer, at man havde med stor Möie faaet 2 skikkelige Politibetjente fra Kjöbenhavn, paa Vilkaar, at de skulde blive holdte som ærlige Mænd, og det havde kostet Möie nok at soutinere dem. Nu var den ene död, og da havde Skrædderlauget leiet noget Rips-Raps, som under Grin og Latter tog Kisten ud Kl. $\frac{1}{2}$ til Tolv og løb afsted dermed, för Fölget, 6 Par af de anseteste Borgere, hvoriblandt "Hr. Lodvig", kunde blive samlet. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 330.

1739. 7 August. Collect for Biskop Anchersen, der ikke kunde svare Regnskab.

Rescript. Da Matthias Anchersen Biskop over Ribe Stift "formedelst hans erlidte store Skade udi den voris Kongl. Residents Stad Kjöbenhavn udi Aaret 1728 overgangne u-lykelige Ildebrand er geraaden i Uformuenhed til at gjöre vedbörlig Rede og Rigtighed for adskillige af hannem opbaarne publiqve Penge" .... saa var det bleven ham tilladt i Danmark, i Kjöbstæderne og paa Landet, ved Foranstaltning af Stifts-Övrighederne at lade en Collect Bog ombære ... "udi hvilcken Bog som af Stiftsbefalingsmanden i hvert Stift skal være gjennemdraget og forseglet Eenhver som dermed vorder besögt haver at tegne, hvad de af Compassion over fornevnte Biskop Anchersens Tilstand, og til Lettelse for det publiqve Væsen til saadan hans Gjældsafdragelse godvilligen ville give" .... Pengene skulde sendes til Stiftamtmand, Geheimeraad, Ridder Gabel til Braminge, og Dr. Ancher Anchersen Land Physicus og Provincial Medicus, der ere forordnede til at modtage Pengene, og anvende dem til Afbetaling af Biskopens Gjæld.

Ved Collectböger og ved Ligning over Kirkerne indkom her af Stiftet 525 Rdr. 5 $\frac{1}{2}$ 13 β , hvoraf 23 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ af Aarhus By. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 331.

1739. 8 August. Tobak og Salt.

General-, Land-, Oeconomi og Commerce-Collegium havde udbedet Erklæring af Stiftamtmanden over: 1. hvor mange Tobakspindere, Svende og Dreng, der fandtes i Stiftet, hvormeget Tobak der forarbejdedes i 1738, og 2. Oplysning om Saltafsætningen.

Der indkom følgende Erklæringer:

Aarhus. Magistraten beretter, at der var 5 Tobakspindere, ingen af dem holdt Svend, men 2 holdt hver en Dreng. De övrige hjælpe sig med at leie et fattigt Barn for Daglön. I 1738 havde de forfærdiget 2400 $\mathcal{R}$ Tobak. 2. Spansk Salt sælges for 1 $\frac{1}{2}$ 8 β Skjeppen, og det tages fra Kjöbenhavn. Fransk Salt indføres ikke. Tobak have Kjöbmændene at sælge fra en Plantage ved Veile og fra Tobakspinderne her. Prisen er 10, 12 à 16 β pr. $\mathcal{R}$.

Horsens. 1. Der var 3 Tobakspinderier, hvoraf ved det ene, tilhörende en Enke, holdtes en Dreng. De mente tilsammen at kunne forarbejde omtrent 3000 $\mathcal{R}$, mest af hjemavlede Blade. Prisen var 6, 10 à 12 β pr. $\mathcal{R}$. De vare alle i Armod. 2. Kjöbmændene handle blot med Spansk Salt i Skjeppe og Fjerdingskarvis 26 à 28 β Skjeppen. "Om nogen forlangte at vilde kjöbe en tönde deraf paa eengang, da blef Prisen noget billigere accorderet". De forsyne sig alene fra Kjöbenhavn. Prisen paa spunden Tobak regnes til 12 β pr. $\mathcal{R}$.

Randers havde intet Tobakspideri. Der

handles blot med spansk Salt, som mest faaes fra Kjöbenhavn, og sjeldent en ringe Del fra Norge, naar Handlende ere nödte til at tage det i Betaling for Varer. Prisen mellem Borgerne og Fartöierne er 14 P pr. Tde. 1 Fjerdingkar til Bonden koster 7 à 8 β . 1 Skjeppe 26 à 28 β . 1 Tönde til Landmænd 16 P . Spunden Tobak fra Veile og Fredericia sælges for 14 à 16 β pr. R .

Grenaa har ingen Tobakspinder. Spansk Salt faaes fra Kjöbenhavn og sælges kun i Skjeppevis til 30 à 32 β og i Pottevis à 2 β . "Gemen" Tobak fra Kjöbenhavn sælges for 12 à 13 β pr. R .

Ebeltoft har intet Tobakspinderi. "Gemeen" Tobak i Ruller faaes fra Kjöbenhavn og Aarhus, og sælges til 12 β pr. R . Spansk Salt fra Kjöbenhavn sælges i Töndevis til 17 à 18 P , pr. Skjeppe 2 P , 1 Fjerdingkar à 8 β , 1 Potte à 2 β .

Mariager har en Tobakspinder, som dog i nogle Aar ikke har brugt Professionen. Kjöbmændene tage Spansk Salt fra Kjöbenhavn og sælge det til 30 β à 2 P pr. Skjeppe, "og nu paa et Aars Tid ikke forhandler noget fransk Salt". 1 R ordinair Tobak koster 17 à 18 β pr. R .

Skanderborg. Her var en Tobakspinder, men han vilde paa ingen Maade tilkjendegive, hvormeget han havde forfærdiget i 1738. Det eneste Svar, han vilde give, var: "hand fich det ichund i smaa Partier formedelst hand maatte betale de uspundne Blade ligesaa dyrt som det spundne, og efterdi hand da ei kunde have noget for sin Umage saa var det sjelden han forfærdigede noget".... "Alt det grove Salt, som Kræmmerne her i Byen udsælge, udgiver de allesam-

men for Spansk Salt, og tager 30 à 32 β for Skjepen"... De forsyne sig i Aarhus og Horsens.

I alle Byerne, Mariager undtagen, behandles fransk Salt, som en ukjendt Ting. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 332.

1739. 1 September. Byfogdernes Vilkaar.

Thomas Mavors, der forhen boede i Kjöbenhavn, og ernærede sig af en Flag-Dug-Fabrik, men som blev ödelagt ved Ildebranden 1728, og derefter levede kummerlig og i Armod, med Kone og 5 Börn, indtil Hs. Maist. for 5 Aar siden beskikkede ham til Byfoged i Horsens. Men denne Betjening indbringer ikke i vis Indtægt 100 Rdr. om Aaret, saa han ikke kan subsistere derved med sin talrige Familie, han søger derfor om at blive Land-Fiskal i Aarhus Stift.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 333.

1739. 12 September. Stads-Kok.

En Niels Stephan havde under 7 Novbr. 1738 faaet Bevilling til at være Stads-Kok i Aarhus, men dette Privilegium var ham til ingen Nytte, da Folk betjeute sig af andre ligesom forhen. Nu havde han sögt om, at Vedkommende maatte tilholdes at betjene sig af ham, til at lave Mad til Gilder, eller om de vilde bruge andre, dog at affinde sig med ham.

Under 12 Septbr. 1739 melder Obersecretair Holstein, at Supplicantens Ansögning havde været refereret i Conseilet, men kunde ikke bevilges.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 334.

1739. 2 November. Agerdyrkning.

Erklæring fra Præsten og Borgemesteren i Hor-

sens: Præstens Jorder havde i hans Formands Tid indbragt i Leie 7 Sldlr pr. Gaards Avl, men nu kun 6 Sldlr. Fundatz Jorderne, 10 Gaards Avl havde 1730–1736 været bortforpagtede til Justitsraad Lichtenberg à 4 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$ pr. Gaards Avl aarligt, og da de 1736 skulde til ny Auction, til Bortforpagtning, skete intet Bud enten til 1ste, 2den eller 3die Auction, indtil Justitsraad Lichtenberg erklærede, at han for det publicque Bedste vilde beholde dem endnu i 6 Aar for 3 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ pr. Gaards Avl aarligt. Denne Mangel paa Lejere tilskrives de Byrder, der vare lagte paa Jorderne, og navnlig at de vare tagne med op i Indquarterings-Ligningen. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 335.

1739. 3 December. Gudstjenesten.

Michel Andersen Norup, Rasmus Broch o. fl. Borgere i Randers søge om, at de 7 ugentlige Prækener, der skulle afskaffes, at faae Torsdags Skrifte-Præken og Søndags Fropræken igjen indførte i Menigheden, og denne Begjæring er understøttet af Magistratens Anbefaling. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 336.

1739. 7 December. Faddere ved Barnedaab.

Byfogden i Horsens beretter, at uagtet den Kgl. Befaling absolut vil, at der ikke maa bruges mere end 5 Faddere ved Barnedaab, saa bliver man dog der i Byen ved at bruge 3 Qvindespersoner med Barnet, foregivende at den, der bærer Barnet ikke er Fadder. Han spørger, om han skal tilstæde dem denne "Overtroe". (Stiftamt. Archiv).

Nr. 337.

Udførsel af Korn fra Aarhus Stift.

	Tdr. Rug.	Byg.	Malt.	Havre.	Hvede.	Ærter.	Mel.	Gryn.
1734 fra								
Aarhus	9076	1528	34360	3630	87	1538½	108	678
Horsens.	9636	649	10192	2365	"	230½	26	16½
Randers	6412	176	9948	1177	46	18	61½	89
Grenaa	1827	866	1125	196	"	"	439	502½
Ebeltoft	7931	"	3335	310	"	125	228	237
Hadsund	2189	583	1674	30	10	3	58	"
	37071	3802	60634	7708	143	1915	920½	1523
1735.								
Aarhus	12882	2158½	34931	4619	13	1382	69½	1329
Horsens.	9566	1883	9354	3896	"	262	16½	49½
Randers.	6830	1147	13287	4386	44	44½	29½	109½
Grenaa	4682	321	1393	120	"	"	694	677½
Ebeltoft	7210	176	2796	"	"	96	314	575
Hadsund	3967	923	2486	722	"	6	22½	½
	45137	6608½	64247	13743	57	1790½	1146½	2740½
1736.								
Aarhus	6257	6644	32844	5181	144	1081½	55½	1410½
Horsens.	6046	2394	7711	713	"	249½	41	77
Randers.	6347	2869	11615	3542	"	29½	70	186½
Grenaa	1827	866	1125	196	"	"	439	502½
Ebeltoft	4104	1231	3280	2551	"	77½	288	482½
Hadsund	4941	2272	1775	936	"	8	47	6
	29522	16276	58350	13119	144	1446	940½	2665½

284

Aarhus	5669	2247	30835	7290	190	1049 $\frac{2}{3}$	"	728 $\frac{1}{2}$
Horsens	6390	1395	4970	5821	"	345	29	41
Randers	4705	2898 $\frac{1}{2}$	10489	3420 $\frac{1}{2}$	"	20	63 $\frac{1}{2}$	92 $\frac{1}{2}$
Grenaa	949	935	1119	217	"	11	420 $\frac{1}{2}$	437
Ebeltoft	4090	694	2397	2572	"	119 $\frac{1}{2}$	119	391
Hadsund	3366 $\frac{1}{2}$	1666 $\frac{1}{2}$	2562	1016	"	6	1	5
	25169 $\frac{1}{2}$	9836	52372	20336 $\frac{1}{2}$	190	1551 $\frac{1}{6}$	633	1694 $\frac{1}{2}$
1738.								
Aarhus	9154	2004	27636	3547	152	693 $\frac{1}{2}$	"	536
Horsens	5505	2335	7101	2337	"	303	38	23
Randers	4317	1116 $\frac{1}{2}$	9003	2436	"	29	40 $\frac{1}{2}$	101 $\frac{2}{3}$
Grenaa	3493 $\frac{1}{2}$	485	1532	208	"	3	662	331 $\frac{1}{2}$
Ebeltoft	4090	891	2577	2572	"	122	119	391
Hadsund	5748	798	3054	459	"	"	46 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{1}{2}$
	32307 $\frac{1}{2}$	7629 $\frac{1}{2}$	50903	11559	152	1150 $\frac{1}{2}$	906	1393 $\frac{3}{8}$
1739.								
Aarhus	6403	670	25869	5496	138	665 $\frac{1}{4}$	74	493 $\frac{1}{2}$
Horsens	9002	1690	7506	2822	"	193	14	34
Randers	6510	1494	10195	1941	"	22	47	54
Grenaa	3280	900	1474	27	"	32	944	676
Ebeltoft	4336	450	2651	2780	"	124	159	308
Hadsund	3294 $\frac{3}{4}$	1308	2338	60	"	6	66	3 $\frac{1}{2}$
	32825 $\frac{3}{4}$	6512	50033	13126	138	1042 $\frac{1}{4}$	1304	1569

Hele Udførselen fra 1734 til 1739.

Fra	Tdr. Rug.	Byg.	Malt.	Havre.	Hvede.	Ærter.	Mel.	Gryn.
Aarhus	49441	15251 $\frac{1}{2}$	186475	29763	724	6410 $\frac{2}{3}$	307	5175 $\frac{1}{2}$
Horsens	46145	10346	46834	17954	"	1583	164 $\frac{3}{4}$	240 $\frac{3}{4}$
Randers	35121	9701	64537	16902 $\frac{1}{2}$	90	162 $\frac{3}{4}$	312	632 $\frac{7}{8}$
Grenaa	16058 $\frac{1}{2}$	4373	7768	964	"	46	3598	3127
Ebeltoft	31761	3442	17036	10785	"	664	1227	2384 $\frac{1}{2}$
Hadsund	23506 $\frac{1}{2}$	7550 $\frac{1}{2}$	13889	3223	10	29	241 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$
	202032 $\frac{3}{4}$	50664	336539	79591 $\frac{1}{2}$	824	8895 $\frac{1}{2}$	5850 $\frac{1}{4}$	11586 $\frac{1}{8}$
Gjennemsn. af 2 Aar	67344 $\frac{1}{4}$	16888	112179 $\frac{3}{4}$	26530 $\frac{1}{2}$	274 $\frac{2}{3}$	2965 $\frac{1}{6}$	1950 $\frac{1}{17}$	3862 $\frac{1}{2}$

Til Sammenligning hid sættes Udførselen for 2 Aar, 100 Aar senere.

	Tdr. Rug.	Byg.	Malt.	Havre.	Hvede.	Ærter og Vik.	Mel.	Gryn.	Raps.	Hörfro.
1836.										
Aarhus	2452	6603	1138	2310	138	752	9	171	5970	914
Horsens	1885	3076	827	993	48	359	"	77	1459	2
Randers	1971	2017	459	82 $\frac{3}{4}$	72	84	8	251	2623	"
Grenaa	530	61	1	"	"	2	"	19	1255	"
Ebeltoft	462	77	34	60	"	25	"	6	"	"
Mariager	554	520	150	77	1	21	"	114	"	"
	7854	12354	2609	4263	259	1243	17	638	11307	916
1837.										
Aarhus	1001	9418	789	2784	134	2383	14	373	3110	800
Horsens	3471	8414	1193	1044	33	554	3	264	1457	16
Randers	1581	1643	251	2489	9	74	1	238	4019	816
Grenaa	83	20	1	"	"	30	"	1	400	"
Ebeltoft	294	21	21	2	"	12	"	7	100	"
Mariager	577	150	76	120	1	6	1	30	"	"
	7007	19666	2331	6439	177	3059	19	913	9086	1632
Summa for 2 Aar	14861	32020	4940	10702	436	4302	36	1551	20393	2548

Summarisk Oversigt over Korn udført af hele Stiftet i 6 Aar.

	Tdr. Rug.	Byg.	Malt.	Havre.	Hvede.	Ærter.	Mel.	Gryn.
1734 . . .	37071	3802	60634	7708	143	1915	920½	1523
1735 . . .	45137	6608½	64247	13743	57	1790½	1146½	2740½
1736 . . .	29522	16276	58350	13119	144	1446	940½	2665½
1737 . . .	25169½	9836	52372	20336½	190	1551½	633	1694½
1738 . . .	32307½	7629½	50903	11559	152	1150½	906	1393½
1739 . . .	32825½	6512	50033	13126	138	1042½	1304	1569
	202032½	50664	336539	79591½	824	8895½	5850½	11586½

(Stiftatm. Archiv).

Nr. 338.

1740. 5 Februar. En Daareanstalt.

Sr Christian Jörgensøn vilde behage at betale til nærværende Snedker, hvilken jeg efter Naboers Klagemaal paa Brobjerg over at Peder Kolt løb nøgen paa Gaden, har antaget at forferdige der et Apartement af Bretter, for samme Tu rdr. af de Fattiges Cassa, hvilke ved Regnskab passerer for Udgift. Aarhus d. Febr. 1740. F. Nannestad.

over bemelte 2 Rdr. er til mig betalt der for qiteres (sic) Christen Ollesen Snecker.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 339.

1740. 17 Mai. Retsbetjentene.

I Postscriptum til en Skrivelse til "Edle Hr. Byefoged og Land-Fiscal Mavors i Horsens", skriver Stiftamtmand Eiler Holck: "Ved Hans Kongl. Maist. Tour igjennem Niim Herred vil jeg formode veiene findes saa passables, at ingen Klage foraarsages, ligesom Hand og holder alle Betlere fra skifte-stæderne, hvilke 2 ting er Ham som Land Fiscal i sær angelegen".

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 340.

1740. 26 October. Misvæxt.

Herredsfogden i Bjerre-Hatting-Herreder skriver, at Bönderne have lidt megen Nöd for Korn til dem selv, og for Foder til deres Kreature, af hvilke mange vare döde af Sult. Den sidste Höst (1740) var udfalden saa slet, formedelst det vanskelige Veir, at man dels havde maattet sprede Kornet paa Marken, som Hör, dels age det hjem saa vaadt, at Vandet dryppede af det, og derpaa maattet flytte og tumle det, for at

det ikke skulde gaae i Brand. Med alt dette var Kornet kun lidet givtigt: 1 trebunden Trave Rug gav kun 3, 4 à 6 Skpr., en ditto Byg 2 à 4 Skpr., og en ditto Havre 5 à 7 Skpr. Mange vare saa forlegne, da Hösten kom, at de mejede Kornet, saasomt der var en Smule Kjerne deri, og agede det strax hjem. Naar Bonden nu skal gjelde igjen, hvad han har laant til Födekorn i Sommer, saa maa det skee med den tredobbelte Værdi... Det er rimeligt, at Bönderne ved Paasketider ville være i den yderste Forlegenhed etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 341.

1741. 12 Januar. Luxusanordningen.

Notifications-Liste: Fredr. Holmer Herredsfoged i Hads-Herred angiver, at der til en Præstedatters Brörlup er bleven canoneret og gjort Fyrværkerie, og forespørger, om hand sligt skal paatale.

Resolution i Conseilet den 12 Januar: "Herpaa er ei at reflectere."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 342.

1741. 18 Februar. Manufakturerne.

Cammer-Collegii Skrivelse til samtlige Toldere i Aarhus Stift. Da en Person, Daniel Hansen havde faaet Privilegium, "at hand i Jylland paa et Sted, hvor hand det selv best og beleiligst finder", maa nedsætte sig og drive Karte- Kratse- og Skrubbe-Professionen, saa forbydes Indførsel til Jylland af Karter, Kratser og Skrubber, under Varenes Confiscation og anden vilkaarlig Straf. Vil nogen Manufakturist nedsætte sig i Jylland, da maa han lade komme saadant Værktöi, men ikke sælge deraf til andre.

Do. Skr. 14 November. Da Daniel Hansen havde frasagt sig sit Privilegium, saa kunde nu igjen Karter o. s. v. indføres i Jylland. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 343.

1741. 10 April. 3 Skrivelser angaaende Assessor Basballes Penge-sager, Jöderne m. m.

Nr. 20. 1741 C6tus Fiire og Tive Skilling. Nr. 48,485.

Da det er bekjendt at Jeg Jens Christian Basballe*), Kongl. May^{ts} allernaadigste tilforordnede Assessor i Höieste Ret og Hoff Retten, er den 13 Octobris 1739 for een liden og Ringe Debet, meere af Had og efterstræbelse, end med nogen föye eller fordeel for mine Creditorer, bleven bragt udi Persohnlig Arrest, hvorved jeg formeener, meget pludselig, imod ald forhaabning at være angrebet og overiilet, uagtet

*) I. C. Basballe, som her forekommer, er udentvivi den femte Ætmand i en Slægt, der noget over 100 Aar blomstrede i Aarhus. Den begyndte, om jeg ikke feiler, 1611 med Kjøbmand Jens Christensen (Aktstykker vedk. Aarhus etc. II, 328), hvis Vilkaar ikke ere mig bekjendte. Dennes Sön Christen Jensen B., ligeledes Kjøbmand, var udentvivi af middel Vilkaar, hvilket jeg slutter deraf, at ved hans Kones Begravelse ringedes kun med de fire mindste Klokker. I hans Sön Jens Christensen, den rige Kjøbmand og Borgemester, naede Familien sin Höide. Hans Sön Christen Jensen Basballe, var ogsaa Kjøbmand og Borgemester, og en meget rig Mand, men han led store Tab og holdt kun med Nöd og neppe en Del af den af Faderen erhvervede Formue sammen. Hvorledes det gik den femte Ætmand, sees af de her meddelte Documenter, der ogsaa i andre Henseender forekomme mig at fortjene Opmærksomhed. Man maa absolut erkjende Nödvendigheden som her gjør sig gjeldende: det er en Stigen gjennem visse Generationer til Toppunktet, og en Aftagen derfra ned ad. Uden denne dialektiske Bevægelse i Livet vilde "Træerne voxe op i Himmelen".

Assessor Basballe kom omsider ud af Fængslet og drog til Aarhus, dog var han, som det synes, ikke i Huset hos sin Fader. Han levede i stor Nöd, og der findes flere Ansøgninger fra ham, hvorved han vilde formaae Regjeringen til at skaffe sig Subsistensmidler af den ham tilkommende Mödrearv, der först holdtes inde af Faderen, siden af Skifteretten.

jeg gjerne ville have Rettet for mig, uden Lovmaal; Hvilcken aldt for haarde og u-billige medfahrt og Behandling, ei alleene haver omstöt og som med et, Kuldkasted og nedtraadt min Credit og Velfærht, mig disuden til tort og forhaanelse, men endog udsat mig af den tilstand at Disponere mig og mine anliggende saaledes som skee burde og fornödenheden det udkrævede, siden deraf er til voxen Mangel paa de requisita som skulle have Kundet udelede mig af saa u-formodentlig abrupte paakommende viderværdigheder, ligesom dend deraf flydende Svite sig tilkjendegiver at een og anden, dog mestendeel af den Jödiske Nation og Deres tilhængere eller med dem implicerede og interesserede, snildelig haver vidst at betjene Dennem af saadan Leilighed, S. C. (sc.?) at fiske i Rörte Vande, da de formerckte at jeg under saadan tvang og Hegtelse, icke var mægtig noch, men alt for svag til at moedstaae og bestriide Deris angribelser, med Process og Rettergang, i det de har fundet paa saadan Kunstgreb at anmelde sig som mine andre Creditorer, og at jeg til Dennem skulle have udgivet adskillige forskrifninger af Gields Breve vexel obligationer og deslige, hvor efter og eendeel af dennem, i saadan min Tilstand, icke har undseet sig, for paa saadanne deris formeentlige, dog u-Retmæssige fordringer, at hende Dom over mig wed Hoff Retten (hvor af eendeel dog er udfalden med sine Restrictioner) og det for anseelige Penge-Summer, som de vendtelig icke kunde have obtineret, dersom jeg icke hafde i dend tiid lidt mangel paa forsvar og andre fornödenheder som disse Ting udfordrer; Nogle af dennem har og transporteret til anden saadanne Deris i hende hafte forskrifninger, andre ladet dem til tinge

proclamere, og nogle paafunden den invention med slige deres Fordringer at adressere Dennem til min fader Borgemæster Basballe i Aarhus for de jure at søge Betaling i Hans Boe, endskiöndt dennem heel vel var bevidst at samme fordringer i sig selv vare aldeelis u-rigtige og at jeg derfor ingen valuta hafde bekommet. Disse Behandlinger er da, saa aldeeles u-billige som U-Retmæssige og wirckelig paa een underfundig Maade findes fingeret og Practiceret til min störste præjudice, yderste Ruin og u-christelig fornærmelse, om Vedkommende dermed, imod forhaabning skulde Reussere og til deris agtende Scopum gelange, allerheldst ieg for Gud, i ald Retsindighed med een frelst Samvittighed, kand Contestere: at jeg ikke har udgivet disse saa Kaldede forskrifninger til de derudi meldte Persohner, eller underskrevet samme enten af de medførende datis eller med de derudi meldte Persohners nafne indført, som holder sig for Creditorer og Eiere deraf, icke heller skal de kunde bevise eller gotgiöre det jeg af dennem, saadanne Summer penge har bekommet, foruden andre omstændigheder som ved undersögelse, deris u-rigtighed skal Kunde öplysse, og altsaa, lige saa lidet, nogen Valuta derfor bekommet haver. Og paa det disse sig saaleedes anmeldte Creditorer desto bedre kand kjendes, bliver de herved nafugifne at være efterskrefne.

1. Jöderne Aaron Goldtsmidt og Simon Phillip Goldsticker, som efter beretning skal have ladet læse og protocollere paa Aarhus Byeting den 1ste September: næstforgangne Aar 1740: Een Obligation der af mig til dennem skal være udgiven, under dato 3 Juli A° 1736, paa Capital croner 1050 rdr. hvorfor jeg skulde have til Pant forsikrede dennem udi min

Möderne og Mor Mödrene Arv som hos min fader Borgemæster Christian Basballe i Aarhus skulle være bestaaende.

2. Een Jödinde nafulig Juditha Mejer Goldtsmidts, som ligeleedis paa Aarhus Byeting samme Dag skal have ladet læse een ligesaadan Pante Obligation, dateret 2den January 1739 paa Capital 950 rdr.

3. Endnu skal samme tiid og stæd være læst og Protocolleret een ligesaadan Pante Obligation af dato 12 January 1739 paa Capital Croner 1195 rdr. hvorfor Creditoren skulle være efter bemeldte Documentis jndhold: B. Rottenborg, hvilket Menniske jeg aldrig haver Kjendt eller veed at have seet, mindre veed hvor hand boer eller sig opholder heller om hand er eller haver været til.

4. Salomon Isack Först skal have een saa Kaldet wexel obligation af 8de Octobr. 1739 paa Capital 1000 rdr. for Hvilcken Johan Adolph Poulsen i Nörre Jylland lader söge bemeldte min fader og mig, siden han efter foregivende, som Cautionist og selvskyldener, dend fra jöden Salomon Isack Först, skal have indfriet.

5. Sr. Jens Wedderkings af Peder Ludvig Munch til hannem transporteret vixel obligation af 18 Martj 1739 paa 1000 rdr. med derpaa fuldte Hoff Rettis Dom af 25de Maii 1740: for hvilcke han og hoes min fader haver ladet giöre indförsel udj min der efter hans formeening, indestaaende Mödrene og Mor-Mödrene Arv.

6. Jöden Phillip Jonas, dend i hans Nafn sögende fordring efter Vixel Obligation af 17 July 1739 og Hoff Rettis Dom af 22 Juni 1740 paa 300 rixdaler.

7. Daniel Isach Jöde, dend i hans Nafu sögende

fordring efter Vexel Obligation af 18 Jully 1739 og Hoff Rettis Dom af 30 Martj 1740 paa 700 rdr.

8. Abraham Nathan Jöde, dend i hans Nafn sögende fordring efter Hof Rettis Dom af 20 Jully 1740 paa wexel obligation af 3^{die} September 1739 paa 400 rdr.

9. Jöden Joseph Wagner ligesaa de i hans Nafn Passerede fordringer, saasom efter Hoff Rettis Dom af 22 Juni 1740 over een Vexel obligation af 18 Jully 1739 paa 300 rdr., for det andet ligesaa Dom afsagt berörte 22 Juni 1740, over een wexel obligation af 18 Aug. 1739 paa 400 rdr., 3^{die} End widere een Hof Rettis Dom afsagt berörte 22 Juni 1740 over 2de wexel obligationer af 11 September 1739 paa 400 rdr. og 24de dito paa 300 rixdler.

10. De wexel obligationer hvorpaa Procurator Niels Holm skal have hendet Dom ved Hof Retten den 20 Jully 1740 paa Capital 1100 rdr. og skal bestaae af 5 stökker alle datteret i September Maaned 1739, saasom 3de daterit een dag, nemlig dend 11te den eene paa 100 rdr., dend anden paa 200 rdr. og den 3^{die} paa 300 rdr., Item dend 4de af 12de dito paa 400 rdr. og dend 5te af 17de dito paa 100 rixdaler, Der alle skal være stilledede paa een Officer Nafnlig Lieutenant Ruleb, som jeg icke kiender eller weed om hand er til eller haver været til.

11. Een anden wexel obligation som bemeldte Niels Holm udj Obrist Lieutenant Smidts Nafn af Nestved skal have hændet Dom paa i Hof Retten, dend 14 December 1740 for 266 rdr. efter en Vexel Obligation jeg til bemeldte Hr. Obrist Lieutenant som jeg for Gud ikke kjender, skulle have udgivet den 20 January 1740 da jeg længe havde været i Arrest.

12. Tvende wexel obligationer hver paa 200 rdr.

som Aaron Goldtsmidt in Blanco foruden nogen Creditors Nafne eller datis, hafver faaet, imod löfte at skaffe mig derefter 400 rdr. hvor de maatte være at bekomme, og derom siden foregivet og indbildet mig at have faaet samme 400 rdr. hos Hr. Pastor Bluhme, men dog ei til mig leveret fuldt de 200 rdler Hr. Pastor Bluhme efter sin forklaring (har laant) og icke haver haft uden een wexel obligation paa 200 rdr. Saa ei vides hvem Jöden Aaron Goldtsmidt i dend anden wexel obligation haver sat til Creditor for de 200 rdr., efterdi jeg icke for nogen af dem som for de andre forbenefnte, er vorden sögt, men af forrige Söe fischal Sören Degel tillocket og tvungen, for begge at give min Assignation til min fader, af 18de January sidst forgangen paa 428 rdr. 3 Ø , og dog ey mig derimod samme 2de Vexel obligationer som skee burde, extraderet.

13. Postmæster Hessel i Slangerup fordrer hos mig 500 rdr. som Hand beretter (han ifölge) een over ham erhvervede Dom, til Jöden Aaron Goldtsmidt skal have hetalt og derimod have in Blanco af Creditors Nafn og dato, een Vexel obligation under min Haand paa bemte 500 rdr. Hvorforre jeg og ingen Valuta af Jöden Aaron Goldtsmidt eller Postmester Hessel eller nogen anden haver faaet.

Altsaa er jeg Höiligen bleven forarsaget og tvungen at Declarere alle disse Prætentioner for det som de i ald sandhed ere, Nembl. u-Retmæssige og urigtige, som de der endten ere tilsneggene eller fingerede, Saasom jeg ikke hafver bekommet dessen ind befattende Valeur elller Valuta, endten af de Persohner som prætenderer at være Eiere deraf, derudi indførte, eller nogen paa Deris Vegne, det mig og ikke

heller skal kunde overbeviises, hvilket jeg her Repe-
 terer for Gud og paa Rette tiid og sted at Kand med
 Lou-Mæssig Jurament verificere. Saa og paa det at
 alle og eenhver desto bedre Kand Viide at tage sig
 iagt for fornærmelse ved at engagere sig udj disse
 forbenefnte Jöde Prætentioner, saa vil jeg ei alleniste
 have alle og eenhver ombeedet at de icke antager
 eller lader sig overdrage og til transportere nogen af
 forbenefnte under mit nafn passerede wexel Obligatio-
 ner eller andre forskrifninger og derpaa fuldte Dom-
 me, Men endogsaa herved advahret, at saafremt no-
 gen mod forhaabning, efter at denne min Declaration
 er worden proclameret, skulle lade sig til persvadere
 nogen af disse til mig formeenende prætentioner, som
 eudten ved afhandling, transport, eller overdragelse,
 at imodtage og derefter vil være til tængt nogen be-
 talning hos mig eller min fader at indhente, maae de
 billigen vendte at kunde som implicerede worde Con-
 sidereret, heldst naar dend rette sammenhæng og Be-
 skaffenhed med sine Circumstantier bliver udført og
 oplyst, Hvilcket u-forbiegiengelig, ved Guds Bistand,
 bör og maa skee, paa det Svig og bedragerie icke
 frem for Retsindighed, skulle nyde præference. Lige-
 saa udi ald oprigtig troehjertighed anmoedes alle Pro-
 curatorer i denne Kongl. Residentz Stad og uden
 forre, saavel som andre der i Justice Sager sig lader
 bruge, at i fald nogen hos dennem maatte forlange
 deris tjeneste med at söge mig eller min fader for
 nogen af disse fordringer, Ved Lovmaal og Retter-
 gang, at de Dennem ei dermed Ville befatte endten
 at Procedere for dennem, skrive for Dennem, eller
 Raadförre dennem til at faae deris forsæt fremmet,
 mindre at styrcke dennem derudi, men meere handle

deri, som for Guds Aasyn, og Raade dem til Retsindig afhandling, og hvo som end imod forhaabning maatte lade sig Persvadere at skrive i disse Sager, imoed min fader eller mig, ombedes venlig hand da vilde med Haands underskrift tilstaae at det af ham er Conciperet, at icke nogen hemmelighed i disse vigtige Sager sig skulle indsnige, alt sligt udj christelig Consideration til denne Min Sandfærdige underretning om præntionernis u-Rætmæssighed, saa og i hensigt til eenhver Christens pligt, og Procuratores paalagte Eed, hvilken U-Rætmæssighed alle og Eenhver Klarlig Kan bemercke, saaledis udj ald Sandhed at være, naar u-passionerit og Retskjønnende overveies og begrundsker disse fordringers Stoorlighed, som naar de tilsammen regnes, audrager 10089 rdr. og naar den første som Jöderne Aaron Goldtsmidt og Simon Philip Goltsticker findes antegned for, og skal være af 3^{die} July 1736 paa 1050 rdr. Croner, saa og dem udi 12te post anførte der skulle være udgivet i min Arrest den 20de January 1740 paa 266 rdr. deri icke beregnes er endda det øvrige 8,773 rdr. alt udi et Aar nemlig 1739, saasom i January Maanet 2^{den} Post og 2^{den} January 950 rdr. item 12te dito ichun 10 Dage efter, 1195 rdr. som i dene Maanet giör tilsammen 2145 rdr., udi Martj Maanet som 5te post udviiser 1000 rdr., udi July Maanet efter 6te post den 17de Juli 300 rdr. efter 7de post neste dagen efter, neml. den 18 Juli 700 rdr., efter 9de post samme dag den 18de 300 rdr. der i denne Maanet giör 1300 rdr., udj Augusti maanet nemlig den 18de 400 rdr. udi Septb. maaned. saasom efter 8de post dend 3^{die} Septbr. 400 rdr. efter 9de Post d. 11te dito 400 rdr. samme dag efter 10de post 3de wexel Obligatio-

ner Een paa 100 rdr. den anden paa 200 rdr. og den 3^{die} paa 300 Rdr. Den 12te Een paa 400 rdr. og den 17de Een paa 100 rdr., alle femb efter Hof Retsdommen bedrager 1100 rdr., endnu efter 9de post den 24de Septbr. 300 rdr. og saaleedes i denne Maanet 2200 rdr, udj Octbr. Maanet nemlig den 8de som ichun er 14 Dage fra den 24de Septbr., efter den 4de post 1000 rdr., ja det endogsaa meget desmeere af enhver, der Retsindig vil jugere Kand sluttes: at disse fordringer erre uretmæssige formedelst jeg i denne Korte tiid af tree fjerdingaar, u-mulig Kand have til laans bekommet saa stoere Capitaler, efter som jeg stedse i samme tiid har haft Mangel for penge, hvorom til Beviis Kand haves at hvis jeg til Klæder og andre fornöden Assistance haver behöved, haver jeg hos Christen Mennesker paa Credit bekommet, det og er bekiendt at jeg ingen Negotie som samme kunde borttage haver brugt, mindre hengiven til, eller brugt Spil om Penge, hvorved de Kunde henflyve, og om jeg end havde levet overdaadig og ödsel, saa Kunde efter min Stand og tilstand i saadan Kort tiid, saa stoere Capitaler dog ey bleven Depenserede og fortæred; Jeg er derforre i de tanker som og Ventes skeer, at Gud haver ladet de Jöder som saa U-Christelig haver angrebet og forurettet mig, öve dette, og gaae saa langt deri som skeet er, Paa det Guds Retfærdighed og Naade desmeere Kand kjendes, samt ondskab og U-Retfærdighed komme for Lysset og vedbörlig blive afstraffet; til hvilcket at befordre, jeg langt meere forhaaber. alle som Justicen betiener, wære sig de som Retfærdeligen skal dömmе, som og Procuratorer der Sagerne skal förre i Rette, Christelig og Retsindelig Kommer til hjælp, og ligeledis de som fra

jöde haand sig nogen af disse forskrifninger har ladet ofvergive eller transportere, endsom at Assistere de U-Christelige Jöder udj at erlange Deris öyemeed og attraae. Som eenhver Retsindig da u-paatviflig slutter at det fuldstendig er mit Retmæssige ynske og attraae at erlange en Retsindig Rigtighed og Endskaab paa disse forskrefne mig saa höit graverende ting, og ved Guds Bistand at blive entlediget af min i værende Arrest, hvortil jeg ey haver haft nogen Apparance, förend nu min fader, haver giort Begyndelse at tage Haanden i med, og til Sagernis udförelse loved at forskyde behövende penge til de udfordrende Omkostninger, Jeg og gierne ynsker, om mueligt være Kand samme Sager i mindelighed at faae afgiort, og i saadan Hensigt ladet vedkommende med Notarial Requisitioner derom besöge og anmoede; Men dersom imoed forhaabning saadan min forlangte Mindelig afhandling iche skulle finde ingresse, men u-billig adfæhr imoed mig fremdeeles Continuere, Reserveris alle Reservanda for at oplyse de underfundige bedrageligheder som herunder kan have verserit eller endnu findes, at söge aabenbaret og oplyst og hos aarsagerne at indhendte ald dend vedbörlige Satisfaction som vores Hoyprisselig Lands Lov og Rett mig billigen Kand tildeele.

Sluttelig beder jeg ydmygst og tienstl. at dette Instrument maa udi alle Retter hvor det frembydes, vorde ved aflæsning proclameret, item Protocolleret, med paaskrift at sligt er skeed, forsiufnet, og derefter mig tilbage meddeelt. Til des Bekræftelse haver jeg samme med min Eegen Haand Underskrivet og mit Sædvaanlige Zignette hostrykt.

Kiöbenhavn udj min Arrest i Frederichsholm den
10de Aprilis A^o 1741. J. C. Basballe. (L. S.)

Læst paa Kiöbenhavns Raadstue Mandagen den
10de Aprilis A°. 1741. A. Raff.

Læst paa Kiöbenhavns Byeting, og Protocolleret
Mandagen den 10de April A°. 1741. Jacob Ursin.

Udi Hr. Justitsraad og Byfoged Jentofts absense.
R. Holm.

Forestaende er Rigtig Copie efter originalen med
paategnede Publication, hvilken til videre læsning og
Brug findes i min forvaring, og efter forlangende med-
deeles Hr. Assessor Basballe denne Copie, og Beviis
for originalen.

Khafn den 5te Mai 1741. Randlef.

1741 . . . Juli?

At jeg over halfandet Aar nembliq fra den 13de
October 1739 haver ved den mig da paalagte Person-
lig Arrest, været betaget ald omgjængelse med andre
Guds Börn, saavel i at samles udi Guds Huus, og
ved de Hellige Tings Brug, som og at omgaaes mine
Jevn Christne, og beviisse i min Adfæhr, den pligt
imod min Næste, som Gud haver befaled et hvert af
sine Börn og Sande Christne, ja og at betiene det
Embede som Gud og Kongens Naade havde sat mig
udi, Og derimod til Jammerlig forhaanelse, tort, tvang,
og fornærmelse, været jndskrænked og overvældet, ja
det allersmerteligste at min Kiere Faders Hierte lige-
som haver været tillugt for mig, udi hvilken min
Elændighed Værdens ondskab, og u-bestandighed er
befunden og prøved, saavelsom dends frugter smaged,
der ligesom Bogen Prophetens Aard, vel var Söd i
Munden, men derefter blev bitter, og gaf wred i Li-
vet, det vil jeg nu aldeles vist forhaabe at gaae min
Kjære Fader saa gandske dybt i Hjerted, at han icke
længere tilbageholder eller unddrager mig sin hjælp

og Redning; thi om end skjönt han ligesom haver skjuled sig, troer jeg dog sickerlig; at hand i ald den tiid min skjæbne har væred saa tung og Kummerlig, haver taget deel deri, og haft største Smerte, hvilked haver saameget desmere forøget min Sorig, at jeg haver været saa som fra mig selv, og udsat fra ald vedhörlig Disposition indtil Sr Randlef haver trøsted mig, og forsichred om min Hierte faders ömme og faderlige Hierte mod mig, da jeg deraf vel haver erlanged nogen Soulagement imod mit bekymred sind, og ligesom begynde at faae til Live, og see ind i de fremfarne Tüiders tildragelse, der har forvoldet og Aufled de u-leiligheder som mig er overkommen, Men allerkiereste Fader! Det passerede er da skeed og tildragelsen ei at tage tilbage, men følgen deraf kand Endres, naar det endnu i tiide befordres, og wed Guds Bistand Rettes og hielpes Allerhelst (hvorfore Gud være præiset) jeg ikke haver begaaet noget hvorfor Lif bör lades, Ære mistes Haver dend ævige og u-Endelig fromme Gud, da væred saa Naadig og beskicked Middel til Menniskenis frelse da de End vare hands Fjender, ved hands Elskeligste Söns udsendelse döed og Lidelse og beteigned hans u-udsigelige Barmhiertighed ved dend forlorne Söns Antagelse til Naade saa Kand jeg icke forrestille mig andet End som at min K. fader, joe ogsaa ynkes over mig hands Eeneste Sön, og meddeeler hielp og Redning eftersom det ickun Koster timmelige ting, hvormed min H Fader af Gud saavel og Rigelig er velsignet, og dog ved döden eller udgang af wærdens skal forlades, og i Værdens efterlades. Jeg nægter icke, baade at have saa höilig forsyndet mig imod Gud, og for törnet min H Fader saa höiligen baade i at adlyde

hannem, og udi Andre maader, at jeg haver fortient langt mere end mig er overkommet og paalagt, saa min H Fader kunde have stor Ret at forlade mig, Men nu ved Guds Naade wender Jeg om igien baade til Gud og til min Hierte Fader, Bedende Gud om Naade og min K Fader om forladelse, og lover her- efter ved Guds Aands Bistand, mig Retteligere at skicke og forholde, adlyde Guds Bud og følge min H Faders trofaste og Kierlige willie. Altsaa vil jeg wisseligen forhaabe, at min H Fader med Guds Aands wirkning, rækker mig sin Haand med hielp og Redning at komme ud af mine widerværdigheder saa alle og een hver dog kan befinde, at det icke er sandt som ordene gaae, (hvilket og er u-mueligt for mig at troe) at min K. Fader skulle have i sinde at lade mig her sidde indtil endten hand ved Döden afgick eller jeg her döde. Og paa det min K. Fader kand være fuldstændig underretted, at udi min frelse icke er nogen u-muelighed, berettes ydmyg og Sönlig: at det jeg blev arresteret for bestaaed da (1) i 200 rdr. som hr. Hösserich efter wexel Obligation fick dom paa, og loed mig arrestere allermiste for omkostningerne 21 rdr. 1 $\frac{1}{2}$ 8 $\frac{1}{3}$ som procuratoren skulle have, der og wel war aarsagene i den Gjerning — samme oplöb da med forretningen 242 rdr. (2) Sr Matthias Bruun dom efter Revers paa 330 rdr. med omkostning, hvilke twende vel nu til en 6 à 700 rdr. vil oplöbe med varetægtspengene og Renterne, dersom min K. Fader dennem vil betale hvor om jeg meeged ydmyg og inderlig beder, Kand jeg komme paa frie foed og mine anliggende forrette, da jeg vil indfinde mig hos hannem at meddeele ald Retmæssig Rigtighed. Paa Min övrige giæld haver jeg forhen leveret Sr Randlef

en opskrift som han siger Strax at have berettet min Kiære fader Spicialliter saasom Mons. Johan Hinrick Müller efter Vexel Obligation af 9de October 1739 og dom af 20 Juli 1740 1000 rdr. desuden aparte 400 rdr. Borgemæster Grön efter Dom af 30 Martii 1740 192 rdr. 5 R 6 β , widere skyldig hvorfore jeg icke ved loumaal er sögt Frue Capitain Helmichs efter vexelobligation 260 rdr. 2 R 13 β . Toldskriver Storm ungefæhr 230 rdr. Cancellie Raad von Asbern 130 rdr. Mons. Bihll 38 rdr. 3 R 4 β . Messrs Kehler & Foss 44 rdr. 5 R 5 β . Gregers Gregersen 39 rdr. 1 R , Skræderen Lesse ungefær 28 rdr. som med 22 rdr. Kand afgiores, barbereren til Nestkommende S. Hansdag 5 rdr. 2 R Olle fridericksen 130 rdr. for wash og Syening etc. 30 rdr. anden smaae gjeld ved 50 rdr. og Arrestforvareren ungefæhr en 80 rdr. Derforuden er jeg under forfølgning ved Byetinget fra Jöden Aaron Goldtsmit for 2 wexel Oblig. paa 420 rdr. begge af een Dato nembl. 13 December 1740. som ere u-Rigtige thi det er de 400 rdr. for hvilcke Pastor Bluhme i forrige opskrift er anført og Reiser sig af 2 Blanqvetter som denne Jöde har faaet for derefter at skulle flye mig penge hvor de kunde bekommes, hvoraf jeg ei har faaet fuldt 200 rdr. og sagde det war Pastor Bluhms altsaa torde jeg ei lade mig mærcke at være bedragen, men er nu imodsaagt ved Not. Requisitioner, og min Declaration hvor af Sr Randlef skal have sent K. Fader Copie, saa hans og Pastor Bluhmes oplysning at hand ei har haft uden een wexel oblig. paa 200 rdr. samme penge er og de samme som dend Assignation lyder paa af 18de January sidst paa 428 rdr. 3 R . som min K. fader er bleven anviist, hvicken jeg af frygt udgaf, saa derefter ikkun

bliver at betale 200 rdr. med Rette ifald jeg ikke bliver gandske frie, for hvilket vi skal stræbe, efter som der med saa u-lovlig og u-billig er omgaaest. og Endelig er jeg af Postmæsteren Henning Jacobsen i Slangerup Sögt til Hof Retten for en wexel obligation som skal være daterit 29 December 1740 paa 560 rdr. aldrig har jeg faaet een daler af ham, men i min Nöd lovede berörte Aaron Goldtschmit mig 500 rdr. om jeg kunde faae Caution, samme Postmester erböed sig som Cautionist og derpaa gaf jeg ham en blanqvæt, han siger derimod at have gived Jöden igien en blanqvæt hvori Jöden har indfört som Creditor Secretaire Smiden og skrevet selv som Cautionist. I Smidens nafn er da Jöden og Postmesteren bleven stefnet og Jöden imod Regress tildömt at betale, hvorpaa Postmesteren har leveret mig Copie qvittering fra Jöden ham at have betalt, og loved at levere mig baade Dom og wexelobligation, wilde og derimod haft wexlen fornyed, som jeg ei wilde, dessaarsage som meldt bleven stefnet, hvorimod min oplysning er indgived, og Eed erbudt som sandt er at jeg aldrig saadan wexel Obl. har udgived. Og hvad min Declaration angaaer som Kommer overEens med Notarial Instrumenterne der ere tydeligere og bliver oplysigere naar det bliver undersøgt, er saaledes i ald sandhed.

Som da min K. Fader her af i ald Sandhed seer Beskaffenheden, og mand ved Guds biestand Kand haabe at Sandhed og Ret bliver beskiermed. Saa wil jeg ydmygst bede og forhaabe min H. Fader for Gud og Christi skyld nu Redder mig med at betale de 2 fordringer jeg er arresteret for, og ligesaa de Retmæssige fordringer betales, samt assisterer med penge til at udföre Sagerne imod Jöderne og deris interessentere,

og tillader at een Examinations og undersøgnings Commission maa søges og foretages hvori Sr. Randlef har loved at tiene om befordringen icke holdes tilbage, og jeg haver ingen Kræfter det weed min H fader. Sr. Randlef hawer berettet mig tvende gange at have talt med Monsr Horn, som og haver Raadfört i de forommeldte i process værende 2 Sager, og haver da Horn sagt at hand ei war engageret med nogen af Jöderne, eller wil være skiönt hand derom har væred anmodet, men loved at hielpe mig naar min Hierte fader vil (som hand icke paatvifler) assistere, og tilskrive ham derom, han lover og at vil naar K. Fader vil tillade een Examination og undersøgnings Commission forud sige troefast huad sig der kand wentes, og om nogen findes som indted er ved at giöre saa derpaa ikke skal blive spildt Bekostning, Thi Beeder jeg ydmig og inderlig, min H. Fader wil tilskrive bemeldte Mons Frederich Horn, og beede ham hielpe mig til Rette, og forsvare mig, og at H fader nu wil uden længere Henstand hielpe mig ud af arresten; der som pengene icke er ved Haanden strax, Kand gierne faaes Credit, og haver Monsr Horn efter Sr. Randlefs beretning sagt at naar jeg Reiste strax over til min H. Fader var ei at frygte nogen loed mig arrestere, som jeg ogsaa troer, thi naar de fornemmer min H. Fader tager Haanden i med, saa bliver de icke saa dristige, men giver vel Kjöb. Hierte fromme Fader: for Guds og Christi dyre döds skyld da beder jeg nu uden ophold at hielpe mig, saa vil jeg strax Komme over til min K. Fader, og give ham hvad forskrifning hand for Ret og billig eragter at vil have, saavel for hvad jeg haver faaet, som nu medforstrækkes og undsættes, Jeg önsker det saa hiertelig aller-

meest for at min H. Fader i fred og Rolighed udi mange Aar maatte leve med os hands Kjære Börn, at wi med Glæde kunde höste nötte af hands Kierlige hiertelaug. Nu Gud velsigne og Regiære alle tiider min H. Fader efter hands Guddommelige Villie, og give ham et langt Lif, glæde og fornøjelse i alle aandelige og timelige tilfælde, det ynsker nest, min Kierlig hilsen til min Kiere Syster at formelde.

1741. 1 September.

Velædle og Velbyrdige

Hr. Assessor.

Jeg er Gud skee Lov kommen lychelig og vel her til Aarhus, og kom over med samme Schmache som Procurator Horn kom over med, dend tiid ieg kom i Land, gik jeg strax til Hr. Borgemester og leverede ham Herrens Brev, og forblev jeg hos Ham vel trei timmer, og talte udförlig med ham, og hand gich alle Sagerne igiennem med mig post viis, saa ieg sich dend gamle fader i en göd Meening, og hand vil talle med mig mens ieg haver gaaet ham saa nær paa klingen, saa at hand er gaaet til sengs, og ieg maa forblive her et par Dage endnu, til ieg faar udförlig svar fra ham. Jeg talte med Christian Jörgensen, hand er meere end Mand troede paa Borgemesterens side, mens ellers saa haver der ingen requisition voren hos ham, angaaende skiftes underskrivelse. Velbyrdige Hr. Assessor vær saa god og skriv Hr. Raad-Maud Möller til at hand taller med hans fader paa Herrens vegne, thi hand er meget paa Herrens side. Nu med Posten er Herrens Brev til Niels Stub kommen, hvilchet blev der leveret mens ingen af dem var hiemme, hverchen Stub eller kiæreste, jeg haver taget Logement hos Monsr Hasselmand og

Logerer ræt got, jeg haaber med Gud Biestand at nyde got svar fra Hr. Borgemester, hvilchet ieg skal noch Bringe Herren paa först kommende Tiisdag om Gud vil. ieg forbliver i Dybeste ydmyghed

Aarhus dend 1ste September 1741

i hast.

Velædle og Velbyrdige

Hr. Assessors

Allerydmygste og ringe tienner

O. H. Friderich pambser

Udskriften: A Monsienr

Monsr Jens Christian Basballe

Kongl. Majts Höybetroede Assessor udj Höyeste Ræt og Hof-Retten.

Franco Haderslev, a Kiöbenhavn.

At aflægges i den forgylte falk i Lavendelstrædet*).

(Raadhus-Archivet).

Nr. 344.

1741. 20 Juli. En formentlig Selvmorder begravet af Vægterne.

Fattigfogden og dee 5 wægtterre, nyder for at bærre Baaren uden for Medelgads port, og der at andtage dend döde præst, og Bærre ham i aftes Klocken 10½ slet under Raadhusset, i Bevaring Lige saa i dag at bærre Bemelte præst til set hville sted, der for i alt 3 R 12 β ; som erre 10 β persona, og er ikkun Tyve Skielling meer, En som pleier at foes for Eet fattig Lig, som aller tienst skyldigst formoder dee Respective, fattiges inspeeteurer accorderer i denne faldende Cassu, Thi ville Casseren Sr Christian Jörgenssen, Behage at udbetalle til dem forbemelte trej Mark og Tolfskielling, og andförre sig dem j afli-gende Regenskab til udgiftt, som passerer.

Aarhus d. 20 July 1741.

S. M. Gylling.

*) Meddelt af Adjunkt Rögind.

Tillades denne gang til bem^{te}. Brug at udtelles
de 3 P 4 β siger tre P fire β . F. Nannestad.
(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 345.

1741. 12 September. Manufacturerne.

Skrivelse fra General- Land- og Commerce-Collegium: Kjøbmand Kjersgaard i Aarhus havde endel quart Stykker og Stubber af fremmed Klæde liggende (1178 Al.), som han ønskede at ombytte med indenlandsk Klæde, men da Rescript 10 August 1737. advarer imod at forskrive et større Quantum af deslige Varer, end der inden en kort Tids Forløb kunde afsættes, naar man ikke vilde tilskrive sig den deraf flydende Ulempe, og Forordningen 17 November 1739 forbyder deslige fremmede Varers Indførsel, uden Attest fra det almindelige Magazin, saa bedes Stiftamtmanden at give ham til Svar, at hans Varer efter Rescript 3 Juni næstafvigte maa udføres af Landet, og at foreholde ham hans utilbørlige Omgang med at forsyne sig med saa stort Forraad, at han, endnu 2 Aar efter det almindelige Forbud, kunde have saameget tilbage, samt paasee at Varerne blive udførte af Landet.

16 September. Efter Stiftamtmandens Indberetning skal forrige Borgemester Basballe have et anseeligt Forraad af Kramvarer i Behold, uagtet han ikke har holdt aaben Krambod i 20 Aar. Det paalægges Stiftamtmanden at undersøge hvad Beskaffenhed det har dermed, og at sørge for, at Varene blive igjen udførte.
(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 346.

1741. 22 September. Manufacturerne.

Rescript. Der var tilstaaet Jesper Andersen

Borholt og Medinteressentere i Klæde Fabriken i Aalborg, Carl Magnus og Michel Damus beneficium paupertatis og fri Procurator til at lade en Sag udføre mod Skipper Niels Christensen af Grenaa, med hvem de havde villet sende 9 Stykker Klæde og 2 Stykker Bay, men som havde ladet Værerne falde i Aalborg Fjord og fordærves. D. d. 2 October tilstillede denne Borholt Stiftamtmand Benzon en Regning paa Skipperen, stor 43 Rdr., for at faae Sagen afgjort i Mindelighed; kunde dette ikke lade sig gjøre, vilde han lade Sagen udføre for en Commission i Aalborg, hvor "Misgjerningen er begaaet".

(Stiftatmt. Archiv).

Nr. 347.°

1741. 20 December. Stiftsarchivet.

"Saasom den gl. i Capitlet udi Dom-Kirken staaende Stifts Kiste icke lengere kand rumme de til Stiftet henhørende Documenter og Breve og Mand desuden behöver een ordentligere Forfattning over disse Brevskaber, hvilcket icke kand lade sig gjøre, saalænge de promiscue, som hidindtil, skal ligge henslengte paa hver andre — Saa haver Kirkens Værge Sr. Feilberg straxen at lade et Skab af gode og törre Fyrre-Fiel i bem^{te} Capitel indrette, og med Rum og Skuffer saaledes aptere, som tienligt kand vorde eragtet, da det udi Hands næstafliggende Regnskab til Udgift passerer".

Aarhus den 20 December Anno 1741.

J. Benzon.

P. Hygom.

(Raadhus Archivet.)

Nr. 348.

1742 etc. Öxenhandel.

I Havreballegaards og Stjernholms Amter vare opsatte 1362, solgte 1192 Öxne. 1744 vare opsatte 1525, solgte 1188 Öxne.

1747 den 16 Januar berettede Hoffmann til Skjerildgaard, at han af 86 opstaldede Stude havde solgt 80 til to Slagtere fra Kjöbenhavn; Halvdelen til 40 Rdr. Parret, og den anden Halvdel, der skulde staae nogle Uger længere paa Foder, til 41 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$.

Fra Palsgaard solgtes 44 Græsstude til de samme to Slagtere.

1753 opsatte 1164, solgte til Holstenere 653, Skud 511, hvoraf nogle solgtes til Kjöbenhavn.

1754 i Januar opsatte 1326, solgte 696, Skud 630. 1754 i Decembær opsatte 1226 Stude. 1755 opsattes 1144 og 1756 opsattes 1370 Stude.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 349.

1743. Liste paa Selveiere i Aarhus Stift, efter Amtsforvalterens Op-givende.

Amterne.	Selv- eiernes Tal.	Hvorange holde Ryt- terheste.	Hvorange holde ikke Rytterheste.
Havreballegaards Amt . . .	2	»	»
Stjernholms Amt	16	13	3
Kallö Amt	13	4	6*)
Dronningborg Amt	8	4	4
Silkeborg Amt	9	5	4
Aakjær Amt	2	»	2
Skanderborg Amt	24	»	»
	74	26	19**)

(Stiftamt. Archiv).

*) Differensen kommer af, at Pank har anført flere Selveiere end Folsach.

***) Næsten alle disse ere Bønder som have kjøbt af Kongens Ryttergods.

Nr. 350.

1742. 8 Januar. Criminalvæsen.

Magistraten i Horsens beretter: at en Pige paa 15 à 16 Aar, havde om Aftenen listet sig ind i Peder Stavnings Hus, og i Gadestuen, hvor Raadmand Billeskovs Broder fra Viborg laae, af dennes Lommer taget to Haandfuld Penge, i det mindste 4 Rdr., og af og til om Dagen havde hun rapset noget, men naar hun var bleven antastet havde de Bestjaalne faaet deres Gods igjen, saa det alene var Raadmand Billeskovs Broders Penge, hun ikke kunde bringe tilveie; 2. en afdanket Rytters Kone var steget igjennem et Vindue i Rector Bhies Hus, og havde stjaalet 3 Sølvskeer, 3 à 4 Tintallerkenner og nogle Stykker röget Faarekjöd, hvilke Ting bleve bragte tilstede ved Paagribelsen. Nu sidde disse Personer i Byens Arrest, men da det vil falde Stiftets Kjøbstæder meget bekosteligt at forfølge dem med Lands Lov og Ret, saa forespørger Magistraten, om Stiftamtmanden ikke mener, de gjerne kunne lade dem sidde nogle Dage paa Vand og Bröd, derpaa lade dem staae en Time i Gabestokken, og saa forvise dem Byen; eller om der absolut skal tages Hjemthings- og Landsthings-Dom over dem.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 351.

1742. 10 Marts. Criminalvæsen.

Skrivelse fra Obersecretair Holstein: at Stiftamtmand Benzou havde indberettet, at Viborg Tugthus ikke var stort nok, til at rumme alle Betlere og örkesløse Folk, fra hele Landet; han havde derfor

---

Ved Selveiere forstaaes Bönder med Gaarde paa 4, 5, 6, 8, 17 o. s. v. Tdr. Hartkorn, mere eller mindre. Altsaa var Resten under Fæste.

været betænkt paa ved frivillige Gaver at faa Bidrag til et Tugt- og Arbeidshuses Oprettelse i Aarhus. Da han nu ikke torde vente saameget, at Anstalten, om den ogsaa kom istand, tillige kunde føde Lemmerne etc., saa havde han bedet om et aarligt Tilskud af Kongens Kasse af 400 Rdr. etc. Nu melder Holstein "at siden disse 400 Rdr. af Hs. Maist. Kasse ikke kand ventes, saa vilde Hr. Stiftbefalingsmand gjøre Forslag: hvorfra denne Summa andensteds kunde tages"...

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 352.

1743. . . . April. Havnevæsen.

Efter Grev Danneskjolds Befaling blev Havnenes Tilstand undersøgt, og derved fremkom følgende Extract over Havnenes Indkomst den 1 April.

Aarhus: Broepenge af et hvert Creatur, som overføres til Kallundborg, af Koe eller Hest 4 β, af et Faar 1 β (NB. 12 β af Færgesmakkerne hver Reise); kan beløbe, efter som Farten er til, 120 Rdr. à 130 Rdr., mere og mindre. 1738 var denne Indtægt 132 Rdr. 3 ₰ 8 β, 1739 var den 188 Rdr. 3 ₰ 2 β og 1740 229 Rdr. 4 ₰ 6 β. 2. Nyder Havnen $\frac{3}{4}$ af Accisen, der beløber aarligt 30 à 40 Rdr.; 1738 har den været 40 Rdr. 4 ₰ 5 $\frac{3}{8}$ β. 1739 kun 29 Rdr. 2 ₰ 13 β. 1740 44 Rdr. 9 $\frac{1}{2}$ β. 3. Efter Kgl. Bevilning af 4 Marts 1735 Bolværks- og Canalpenge af hvert fremmed Fartøi 6 β pr. Læst, og for Ballast, som opkastes paa Bryggen, medens Skibet repareres 4 β. Anslaaes til 20 à 30 Rdr.; 1738 er der indkommen 25 Rdr. 3 ₰ 3 β. 1739 ligeledes 29 Rdr. 2 ₰ 13 β. 1740 43 Rdr. 4 ₰ 5 β. 4. "Af Riis Skov niuder Hafnen, hvis der kand tjene til dends Nytte

af Eeg og Bög til Pæle og Boel". 5. Mulkter af dem, der overtræde Havne-Artiklerne, gjøre aarligt 1 à 2 Rdr.

Dens aarlige Indkomst kan ikke beregnes til mere end 200 à 300 Rdr.

Derimod har Havnens Udgifter været: Anno 1738 810 Rdr. 12 β . 1739 961 Rdr. 3 R 4 $\frac{1}{2}$ β . 1740 1016 Rdr. 5 R 15 $\frac{1}{2}$ β .

Til Haandværksfolks Betaling etc., var den skyldig 800 Rdr., og for Materialier var den den 22 August endnu 300 Rdr. skyldig.

Den 22 August skrev Magistraten: "Havnens Distance i Lengde fra Mindehovederne op til Mindebroen er over 170 Favne. Til höist fornöden Istandsættelse af Bolværker og Mindebroen, udfordres 3000 Rdr., men til en ordentlig Istandsættelse meget mere." Det söndre Mindehoved truede med at styrte ud og spærre Farten; Havnen kunde ikke reddes uden Kongen vilde skjænke den 1500 à 2000 Rdr. o. s. v.

Horsens. 1. Accisen 30 à 35 Rdr. eller derover, anslaaes til 33 Rdr. 2 R . 2. Havnepenge af de Fartöier, som overvintre ved Ladebrohoved eller ved Stensballe Sund, omtrent 20 Rdr. 3. 5 Prænne; som bruges til Byen, give hver 2 Rdr. er 10 Rdr. 4. Fisker- og Brændebaade 3 Rdr. 5. Fremmede Baade omtrent 5 Rdr. 6. Fartöier, som kjölhale 6 à 8 Rdr. 7. Tömmere, som flaades i Land 3 Rdr. 8. Kjørselspenge til Havnen 2 Rdr.

"1741 da Thygesen paa Mattrup og Krigsraad Langballe opkjöbte og udskibede en stor Deel Rug og Biug belöb Kjørsel-pengene 27 Rdr., men saadant formenes ei oftere at skee."

"Saaledes beregnes Hafnens Indkomst eet Aar med eet andet fra 80 til 90 Rdr. Mens da eendeel af

Byens Fartöier ere forulykkede og de 2 største bortsolte, saa formeenes at Havnens Indkomster herefter vil aftage.”

Randers. 1. Her er Havnen intet vist tillagt; thi Accisen, der belöber i det höieste 60 Rdr. om Aaret, er henlagt til Magistraten, for at vedligeholde Skibbroen. 2. Bropenge ere ikke henlagte enten til Havnen eller Skibbroen, og bliver intet derfor fordret eller betalt, enten af egne eller af fremmede Fartöier. ”Hvad de 2de Store Broer over Fjorden og Indfarten til Byen(angaaer) og hvoraf Bropenge til deris Vedligeholdelse af alle Reisende betales, da formener Magistraten ikke det kan vedkomme Hafnen.” 3. Lastepenge saavel af fremmede som Byens Skibe oppebæres efter Told-Ordinancen af Tolderen og beregnes Hs. Maist. Kasse til Indtægt. 4. ”Til de i Randers Fjord paa adskillige Stæder befindende Grunde, som af gammel Tiid er gjort kjendelige ved Vartegn der endnu vedligeholdes og kaldes Veder eller Veider deres Vedligeholdelse er efter Kgl. Bevilling af 13 April 1686, ligesom af ældgamle Tider har været svaret, henlagt for ind og udgaaende af hver Læst Skibs Drægtighed af Hs. Maist. egne Undersaateres Skiberumme 2 β og af fremmede Fartöier 4 β , hvilche Vederpenge, der omtrent udgjör 20 Rdr. om Aaret, medgaaer til disse Tegns Vedligeholdelse, og ikke paa anden Maade kommer Hafnen til Nytte.”

Grenaa. ”Her er til Havnens Vedligeholdelse Accisen henlagt, som betales saa vel af inden, som uden byens Fartöier, saa mange som der tager Told-seddel; denne Indkomst har i nogle Aar bedraget 30 og nogle Rigsdaler, siunes nu at vil aftage”.

Ebeltoft. Her har Byens Havn aldeles ingen

Indtægt. Accise og Lastpenge beregnes af Tolderen Kongens Kasse til Indtægt; — dog skal Accisen være oppebaaren af Byfogden i Aarene 1704, 1705, 1706.

Mariager. Under 19 April sidstleden har Byfogden fremsendt Attester fra Tolderen og Controleuren ved Hadsund, hvorudi Tolderen tilstaaer, at paa 12 Aar, han har været Tolder, er Accisen af ham oppebaaret, og i hans Regnskab Kgl. Maist. til Indtægt beregnet.

Controleuren, som 1693 er kommet i Embedet erklærer, at de forrige Byfogder i Mariager, nemlig Niels Jensen Mossing, Simon Pedersen Stæhr og Niels Jensen have oppebaaret Accisen, hvorimod de have holdt Skibbroen vedlige, saa vidt han veed, og videre veed han ikke til bemeldte Skibbroes eller Havns Vedligeholdelse at være betalt eller henlagt. Videre attester han, at Accisen er ikke ligemeget hvert Aar, men importerer nogle Aar 50 Rdr. og nogle 60 à 70 Rdr., ”og er dette vel Aarsagen at Byfogden melder at Accisen er henlagt til Hafnens og Skibbroens Vedligeholdelse; thi Hs. Kgl. Maist. haver siste Gang bekostet og nu atter foranstaltet Skibbroens Reparation imod at Accisen føres Kongens Kasse til Indtægt.”

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 353.

1742. 3 April. Bøndernes Vilkaar.

Raadmand A. Stæhr beretter Magistraten, at Domkirkens Bonde, Sören Rytter i Stornord, i Nat har forladt den $\frac{1}{2}$ Gaard, han ifølge Magistratens Resolution af 23 Marts 1741 var forundt i Fæste ”og allene efterladt 4 gamle og udlevede Bæster, som hand sig for de hannem ved Stædet var leveret hafde tilbydt,

uden at ved Gaarden er leveret noget Foering til deres Ophold, ja Stædet i andre Maader meget ödet, Lofterne opbrudt og saa fremdeles, de meste Tiug spoleret" . . . .

Efter Extracten af Domkirkens Regnskab havde Sören Rytter, ifölge sit Fæstebrev, faaet: 1 Arbeidsvogn 3 Rdr.; 2 Heste 10 Rdr. 2 P ; 2 Köer 10 Rdr.; til Tærekorn 1 Td. Malt, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Td. Rug, 9 Rdr. 4 P 4 β ; til Sædekorn 6 Tdr. 5 Skpr. Byg og 11 Tdr. 7 Skpr. Havre 25 Rdr. 12 β ; nok en Hest 10 Rdr. 4 P og endel Bygnings-Materialier, tilsammen 137 Rdr. 5 P 11 β ; alt dette havde han faaet for at tage Gaarden. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 354.

1742. 6 Juni. Tugthusfanger lösladte formedelst Svaghed.

Sr Christian Jörgensön Vilde behage af de Fattiges Cassa at meddeele nærværende 2de af Viborgs Tugthus for Svaghed lösladte Tu P til Reysepenge. Aarhus d. 6 Jun. 1742. F. Nannestad.

(Fattigv. Archiv).

Nr. 355.

1742. 27 November. Retspleien. En Dreng solgt til Soldat, for at tilveiebringe hans Leiermaalsböder.

"Min Lære Dreng F. C. Sarter har i sit 17de Aar förend hand afvigte Paaske war til Confirmation, besvangret min Tjenestepige Ane Justdatter og da hun sidst afvigte Fredag havde udstaaet Kirchens Disciplin har det behaget Hr. Byfogden, fordi jeg ey ville . . . betale hans Böder, at lade ham Arrestere og i gaar ladet Ham frembyde til Rytter, ja truede at vilde sælge ham til Musqveteer, des aarsage nödes jeg" etc. . . .

Byfogden erklærede herpaa, at den omtalte Barnefader, der var saa ryggesløs og ugudelig, ikke var for god til at tage Tjeneste, og det Hele var desuden Mesterens egen Skyld, thi han kunde have betalt Drengegens Böder, og siden ladet ham afarbeide dem igjen; han (Byfogden) skulde staae til Ansvar for at Böderne kom rigtigt ind etc. (Raadhus-Archivet.)

Nr. 356.

1742. 31 December. Manufakturterne.

Skrivelse fra Magistraten i Randers, at ingen Kjøbmand dette Aar havde forskrevet noget fra det almindelige Magasin, undtagen Anders Carlsen Bay, til sig selv: 1 Stk. Damask, 38½ Alen, og 18 Alen fiut, sort Klæde. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 357.

1743. 2 Marts. Toldvæsen.

Rentekammeret tilmelder Stiftamtmanden, at det er hans Maist. Villie at forpagte Tolden paa visse Aar "til Indvaanerne og de Negotierende sammesteds deres Nötte og Beqvemmelighed og til den Ende allerhelst seer, at saadan Tolds Forpagtning ethvert Told- eller Kjøbstæds Indvaanere overlades, men skulle det hele Stifts Indvaanere udi Toldstæderne derudi vorde enige, at vil antage sig Forpagtning over det gandske Stift kunde samme dennem vorde accorderet, dog med de Vilkaar, at ingen Toldstæds Indvaanere udi Stiftet derfra maatte udelades".

Den 25 Mai meldte Rentekammeret, at det, der var budet, var under Gjennemsnits Indtægten. af de sidste 10 Aar, hvorover det sender en Oversigt til Stiftamtmandens egen Efterretning:

Beregning over Toldens Beløb udi Aarhus Stift saavelsom hvad dend $\frac{1}{3}$ Told og Consumption af de fra Kjøbenhavn til bemeldte Stift indførte 4 Species Viin, Brædeviin, Salt og Tobak andrager udi et proportioneret Aar efter Regenskaberne for 10 Aar, nemlig fra Anno 1732 til 1741 begge inclusive.

	1.	2.	3.
	Tolden, som ved Stæderne fra 1732 til 1741 begge inclusive er beregnet.	Dend i Kjøbenhavn i samme Aaringer betalte $\frac{1}{3}$ deel Told og Consumption af de derfra til Stæderne udførte 4 Species.	Hvilket udi et proportioneret Aar beløber af begge Dele.
	Courant.	Courant.	Courant.
Aarhus..	16207 rd. 58 β ^{*)}	8806 rd. 78 β	2501 rd. 42 β
Horsens ..	7424 - 47 -	3906 - 46 -	1133 - 9 -
Randers ..	5931 - 11 -	2563 - 73 -	1039 - 5 -
Grenaae ..	4746 - 84 -	1922 - 40 -	666 - 89 -
Ebbeltoft.	2956 - 18 -	1631 - 79 -	458 - 76 -
Mariager, hvorunder Hobroe er begreben..	9085 - 36 -	3650 - 72 -	1273 - 58 -

Efter Stiftamtmandens Foranstaltning mødte Committerede fra alle Stiftets Kjøbstæder, hvilke efter Deliberation opsatte et Skrift den 27 Marts, der begynder med stor Berømmelse over Kongen og Taksigelser, dernæst skildrer Handelens Tilstand som høist ussel; "vore Skibe ere blevne forvandlede til Jagter, vore Pak Huse til Stalde og Lofterne til Høstænger, vores Compas viser nu ingen Cours til fremmede Stæder og vores Forstaujne berører ikke uden Kongens egne Grunde" ...

*) I de 10 Aar fra 1718 til 1725, 1727 og 1728 var Tolden betydeligere, nemlig af Aarhus 25554 Rdr. I Aaret 1727 alene 4000 Rdr.

De foresloge paa egne og samtlige Medborgeres Vegne, at betale i 4 Qvartaler. Af Aarhus 2300 Rdr., Horsens 1000 Rdr., Randers 1000 Rdr., Grenaa 480 Rdr., Ebeltoft 340 Rdr. og Mariager med Hobro og Hadsunds Toldstæd 1100 Rdr.

De forpligte sig desuden til at betale de nu ansatte Toldbetjente deres Gage efter Reglementet, og hvad der mere efter Toldanordningerne er dem tillagt, uden Afgang i den beløvede Sum.

For Aarhus underskreve And. Stæhr, Mads Galthen, Mogens Black.

For Randers vare committerede Rasmus Brok, S. Simonsen, Hans Caurøe (Carøe?), Peder Möller.

For Horsens Niels Jensen Möller, Andreas Flensborg.

For Mariager og Hobro, Niels Hostrup.

For Grenaa og Ebeltoft, Rasm. Juhl, Isaac H. Goe, Niels Jacobsen Lund.

Den 21 Juni var atter Samling i Aarhus, men derhen sendte Randers ingen Fuldmægtige, skrev derimod, at da Staden havde budet i Forhold høiere end de andre Stiftets Stæder, saa vilde de ikke röre mere ved Sagen, för de andre Stæder i Stiftet havde proportioneret sig efter deres Bud, og fra Mariager og Hobro mödte heller ingen, men en Skrivelse tilkjendegav, at de havde gaet det yderste de kunde.

Den 28 Juni erklærede de Committerede for Horsens, at om Hs. Maist vilde bestemme hvad han vilde have i Told af samtlige Stiftets Stæder, saa vilde de gaae det yderligste de kunde, og skulde der være en enkelt Stad, der ikke vilde modtage sin Told i Forpagtning, da vilde de övrige Stæder ogsaa overtage dens Qvota, imod at lade Tolden oppebære der.

(Stiftamt. Archiv)

Nr. 358.

1743. 16 April. Forstrækning til Kongen.

Rentekammer-Skrivelse: "Som der efter nu værende Tiders Omstændigheder behöves een Summa Penge til den Kongl. Casse til laans at optage", saa anmodes Stiftamtmanden og Biskopen over Aarhus Stift at indbetale i den Kongl. Kasse alle de Capitaler af offentlige Midler, som til næste Snapsting blive udbetalte i Aarhus Stift, hvorimod Kongen vil give allernaadigst Obligation og 5 pCt.*)" (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 350.

1743. 15 Juni. Handel.

Fra Kjöbenhavn melder Stiftamtmand Benz on til Etatsraad Fogh paa Ryomgaard, at efter allernaadigst Befaling af 22 Mai, var det paalagt Havreballe- gaards- og Stjernholms-Amter at tage 80 Tdr. Salt fra Saltværket i Kjöbenhavn, der skulde lignes paa Proprietairer, Præster, Forpagtere, Degne, Möllere, Kro- mænd og andre uden for Bondestanden.

S. A. 1 Juli. Den constituerede Byfoged i Ma- riager melder, at han efter allernaadigst Befaling af 22 Mai, der paabyder, at et vist Quantum fint Salt skal lignes paa Stiftets Kjöbstæder, og blandt andre 20 Tdr. paa Mariager, hvilke först skulle tilbydes de Handlende, og om de ikke ville modtage det, da skal det lignes paa samtlige Indbyggere, og dem gives 3 Maaneders Credit. Nu havde han havt de Handlende

*) 1744. 1 Februar. En lignende Anmodning for Snapsting 1744.

Ifølge en Designation af 15 October 1743, undertegnet af Bentzon og Hygom, belöbe de offentlige Midler for alle Kjöbstæder i Stiftet 33087 Rdr. 1 $\frac{1}{2}$ 4 $\frac{1}{2}$ β . Deraf vare allerede indbetalte i Kongens Kasse 4801 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 12 β , opsagte for deri at indbetales til 11 December 1743 1126 Rdr., og til 2 April 1744 13973 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 7 $\frac{1}{2}$ β . Altsaa tilbage 13186 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 1 β .

samlede, hvilke efter nogen Betænkning erklærede, at fint Salt ikke brugtes, men grovt Salt, som stødtes smaat til sit Brug. Det fik at lignedes paa Indvaanerne.

Den 8 Juli beretter Magistraten i Horsens, at de Handlende havde nægtet at modtage de 212 Tdr fint, raffineret Salt fra Saltværket, der efter ovenstaaende Kgl. Befaling af 22 Mai vare tildelte Horsens, helst siden de i Mai havde faaet 60 Tdr. derfra, hvilket var mere end de kunde sælge i et Aar. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 360.

1743. 12 November. Barbererne.

Om et i Aaen fundet dødt Menneske i Horsens, erklærede Chirurgen Monsieur Sebastian Friederich Degen: "og kunde man virkelig se hvor dette Menneske med Henderne og føder maatte hafue i Vandet arbeidet thi paa begge parter var Huden icke anderledes at se til end ligesom de hafde været en Tiid lang i Sebevand. Thi kann man icke andet med Sandhed schrifue, end dette Menniske ved en ulükelig Hændelse er drucknet". . . . (Stiftamt. Archiv).

Nr. 361.

1743. 6 December. En urolig Degn forvist Amtet.

Kongl. Rescript. Da Degnen Niels Isaachsen Schanderborg i Hasle ved Fiscal Mavors var klarligen overbevist om sit forargelige Levnet, og hans Undsigelser mod Præsten i Hasle Hr. Thomas Barfoed og Hasle-Bye, men han ved en Memorial havde tilstaaet sin Forseelse, lovet at resignere Degne-Kaldet, og rømme Stiftet, naar den fiscalske Action, og den paa hans Person hvilende Arrest maatte blive ophævet, saa paa Grund af Stiftamtmandens Forestilling, og

hans værdige Forældres Forbøn, gives han fri, og kan opholde sig, hvor han vil, uden i Havreballegaards-Amt, hvorunder Hasle By er beliggende, naar han lever skikkelig, men forseer han sig igjen, da skal denne Sag staae ham aaben, foruden den nye Straf han kan paadrage sig ved Forseelser, han gjør sig skyldig i etc. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 302.

1744. 13 Januar. Chirurgerne.

Ansøgning fra Samuel Baufein, Chirurg i Horsens, der beder om at være fri for at yde det Paa-budne til det anatomiske Theater etc., da det staaer saa slet med Chirurgien, formedelst det overhaandtagende Fuskeri, at han i hans 76 Aars Alder ikke kan have Brødet. Han er den første, der i Provincerne har præsteret Examen ved Kjöbenhavns Facultet .... etc.

Magistraten beretter, at han er en fattig Mand, der holder sin Søn Gregorius Baufein, som Svend.

Den anden, Frederik Degen, er vel og fattig, men vil dog for sig og Svend betale fra 1 Januar 1743, om det maa antages. Drengene holde de ikke.

Hvad Fuskeriet angaaer, da veed Magistraten ikke meget derom; der er rigtig nok en afdanket Rytter, der barberer og aarelader, men han "tiltænker" sig den Frihed, da det er ham tilladt at nære sig af hans Hænders Gjerninger. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 303.

1744. 28 Januar etc. Kornleverance.

Rentekammer-Skrivelse. "Med Kornudskrivningen for indeværende Aar, som er noget anseelig, skal det vel forblive udi sin esse efter Forordningen"... dog

er det Hs. Maist. Villie, at dersom nogen findes sendrægtig med at levere den 2den Termin af det Skattehorn, der er paabuden ved Forordningen af 27 September 1743, som er forfalden i Februar næstkommende, da maa de ikke belægges med Execution, "förend nærmere Anstalt" . . . .

Ditto af 4 Februar, at det skal tilkjendegives samtlige Proprietairer, at den Skatte Havre af 2den Termin, som i denne Maaned er forfalden, behöver ikke at leveres för efter Hösten, af dette Aars Gröde, om nogen Proprietair skulde önske saadan Dilation, men i saa Fald faae de ikke mere Godtgjörelse, end de 1 $\frac{1}{2}$ 8 β , som i Januar-Quartals Matriculskat er tilstaaet; men de som have leveret eller endnu levere den 2den Termin, nyde fuld Godtgjörelse efter Kornskats Forordningen.

Ditto af 4 April. Da Rentekammeret har fornummet, at faa have villet betjene sig af den tilbudne Dilation, for at nyde den fulde Godtgjörelse af 4 $\frac{1}{2}$ pr. Td. Hartkorn, og man derfor befrygter, at de have gaaet sig for nær, at der kan blive Mangel paa Havre, Prisen trykkende o. s. v., "saa kand det være samtlige Proprietairer og alle andre tilladt at faae Havre af Hs. Maist. Magaziner tillaans, imod at de til Efterhösten af dette Aars Afgröde indlevere lige Quantum, som de annammer, uden at svare noget af dend saakaldede Een Skjeppe paa Tönden til Opbud (Opmaal), hvorföre de gandske skal være befriet" . . . .

Ditto af 18 April. "Som det maa fornemmes, at endel Proprietairer og andre Jordegods Eiere, enten aldeles intet eller ikkun endeel af den 2den Termin ved seneste Kornskats Forordn. paabudne Skattehavre har afleveret; Saa anmode vi herved tjenstligst Hr.

Stiftbefalingsmand i de ham anfortroede Amter ville behage vedkommende at lade det bekjendtgjøre, at den hos enhver især uafleverede Skatte Havre ikke til Hs. Maist. Tjeneste behöves, men at de selv derover, efter eget Behag kan disponere, og sig deraf til den forestaaende Vaarsæd, eller i andre Maader betjene"...

Den 22 April beretter Amtsforvalter, Kammerraad Peter Pank i Aarhus, at alle Proprietairer og Godseiere i Havreballegaards-Amt havde leveret deres Skatte-Rug og Havre, som sædvanligt, för Vaar-Sædetiden, saa intet paa Amtet er udestaaende, "og skal ikke nogen godtgjøre at være af mig dertil presseret tvertimod enhver har paakrævet Kornets Annammelse hvortil jeg med Besværlighed har maattet indrette min Leilighed"....

Den 14 Mai beretter Hans Justesen, Amtsforvalter i Skanderborg, at Proprietairerne i Stjernholms-Amt ingen Restancer havde paa den paabudne Kornskat, men at de havde leveret begge Terminer paa engang.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 364.

1744. 7 Februar. Pris paa Bøndergods.

Rescript til Stiftamtmand Benzon og Provst Philip Hendrich Friedlieb i Mariager, at da en Mariagers Kirke tilhørende Gaard, Bjerregaard i Ölstrup Sogn, Lundenes-Amt, Ribe-Stift, af Hartkorn 3 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. i nogle Aar ikke havde kunnet svare sin aarlige Landgilde, og den efter allernaadigst Tilladelse af 26 Juli 1736 havde været opbudet til Auction i Viborg Snapsting, i Aaret 1738, men der var kun budet 50 Rdr. derfor, og Krigsraad Svenning Andersen nu havde tilbudet at ville give

60 Rdr. for den, saa tillades det at modtage dette Tilbud *).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 305.

1744. Criminalvæsen.

Rasmus Væver i "Boering" blev dømt ved Woer-Nim-Herreders Thing til at arbeide 2 Aar i Jern i nærmeste Fæstning, og derefter at rømme Jyllands-Propinds, for unaturlig Omgang med en Dreng, og Drengen blev frifunden, i det at Detentions-Arresten blev anseet for Straf nok **).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 306.

1744. Chirurgerne.

Notifications-Liste: Joh. Bernhard Smuhl af Aarhus søger om, ved Chirurgus Boufein's Død at maatte være ene Chirurgus i Aarhus.

Conseilet den 8 Mai: Kunde ikke bevilges.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 307.

1744. 9 Mai. Manufakturerne.

General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegium forlanger at vide Prisen paa de Spaaner, Bogbindere og Skomagere betjene sig af, og hvad de kostede fra Udlandet.

Skomagere i Mariager erklærede, at de betalte dem med 24, 28 β eller 2 R pr. Skok, ligesom de

---

*) 1751 ønskede Magistraten i Aarhus Tilladelse til at sælge Domkirkens Jordegods, da nu en Tønne Hartkorn betales med 3 $\frac{1}{2}$ à 4 Rdr. i aarlig Afgift.

**) Rasmus Væver var en gift Mand. Dommen blev stadfæstet ved et Rescript af 11 December 1744.

vare store til, men hvad de kostede fra Udlandet, vidste de ikke.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 368.

1744. 25 Mai. Chirurgerne.

Joh. Fredr. Wolff, der i 23 Aar har boet i Randers og betjent Byen som en Stads-Chirurg, men da han "i Flandern, i Beleiringen for Ryssel" af en Bombe var bleven beskadiget paa Hørelsen, hvilken Skade nu med Aarene var taget til, havde han afstaaet sit Levebrød i Randers til En, Morell "som nu liger i Kjøbenhafn paa Hans Examen i den Intention at sette mig ned i Ebeltoft, for der med Gud og Æren at forverve mit fattige Brød til Kone og Börn"...; men i Ebeltoft fandt han Broder Hiörup, der för havde tjent ham som Svend, siddende og nære sig uden Examen, derpaa flyttede han efter Anmodning af nogle af Grenaas Indvaanere til denne By, men her fandt han "Gres Hansen, som haver lært Skræder-Handværk, mens haver forlat sligt Handværk og er skammelig indfalden i min Næring og Profession og . . . . understaaer sig at antage Patienter at curere saavel inden som uden Byes."

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 369.

1744. 6 Juni. Rasphuset.

Directions-Commissionen beretter Stiftamtmanden, at uagtet Hs. Maist. den 2 April 1734 har været saa naadig at meddele Rasphuset det Privilegium, at intet malet eller raspet Farvetræ maa indføres, tage Farverne i Provindserne lidet eller intet, skjönt de forsyne alle og enhver, som vil have farvet. Stiftamt-

manden anmodes om at tilholde Magistraterne, at de indskjærpe Farverne at tage deres Træ ved Rasphuset, "hvorved Hs. Maist. allernaad. Befaling opfyldes og mange modtvillige og vanartige unge Mennesker forbedres, som vi have haft Pröver paa, naar de udi Rasphuset til Arbeide ere vordene indsatte"... De love en billig og taalelig Pris. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 370.

1744. 9 August. Criminalvæsen, Retsbetjentenes Vilkaar.

Mads Sommer i Bjerre-Hatting-Herreder skriver til Stiftamtmanden: "Hvor vanskeligt det til dato har været for mig, at see de 6 udi Horsens-Arrest Huus anholdte mistænkelige Personer underholdt, kand jeg ikke med min Pen udføre; Thi saalænge jeg self hafde en Daler maatte jeg udtælgge den, og da jeg ei mere formoede, har Jeg maatte gjøre Credit og sette mig i Debet baade hos Kjæmneren udi Horsens og andre, hvorover Jeg nu daglig plages og stringeres af vedkommende. Dette foruden maa jeg høre mange og slemme Ord af Arrest Betjenterne, der undseer sig ikke at angribe mig paa Horsens Gade, (i hvem der end og kand være nærværende) med saadanne Ord at dersom jeg ey vil betale dem deres af Öfrigheden tillagde Opvartnings- og Lysse-penge, Kand jeg selv gjøre det. Mer hvor hort sliq Kodst er at fortære tör jeg ikke melde (heldst af saadanne Folk). Er derfor underdanigst bedende Naadige Herre vilde række mig Haanden og lade mig faae Anvisning enten paa en eller anden Casse, saasntart mueligt være kand; Thi saaledes længere at holde det er mig umueligt, og at lade de Anholdte löbe er vel hverken tilladt eller tjenligt; Thi dette har enhver her udi Egnen befunden, at saa-

snart disse Mennesker, var bleven anholdt blev det Gud skee Lov saa godt at alting blev stille og skulde nu disse anholdte Mennsker udlades paa fri Fod, er det venteligt at de vil hæfne Skade, og da Gud hjælpe os". (Den gjorte Bekostning var da 60 Rdr.)

"Nattevagten udi enhver Bye her udi Egnen har nu paa nogen Tid ophævet, men siden den Gaard i Glud og een anden udi Dachenæs afbrændte omtrent for 14 Dage siden, har Nattevagten taget sin Begyndelse igjen her udi Byen, og da Nattevagten tilfaldt mig og min Naboe er dette gandske vidst passeret, at som vores Karle gik omkring her udi Byen kom der ved Midnatstid et Skud imod dem, som af mange desuden blev hørt, hvorover Enhver nu gaaer saagott som med Livet i Haanden og vi andre legger udi Fröcht og fare".

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 371.

1744. 17 August. Kirketjenesten.

Magister Ole Kleve til Frue Kirke i Aarhus, Hospitalet og Aaby beklager sig i en lang Memorial til Kongen over adskillige Poster hans Embede, Embedsbrødre etc. vedkommende, og iblandt andet over, at der til Hospitalet og Aaby kun vare Löbe-Degne, som skiftedes hver Maaned, stundom hver 2^{den} Dag. Herpaa erklærede Nannestad og Schmith saaledes: Degnetjenesten forrettedes efter Sædvane ved 2 Skoledisciple, en for hver Kirke, men da Magister O. Kleve havde klaget over, at Povl Calmar havde forrettet Degnetjenesten i Hospitalet forsømmeligt, saa blev Niels Trane beskikket i hans Sted. Uagtet dette nu var et meget skikkeligt Menneske, saa beegnede Mag. Kleve ham ilde, ja endog med Hug og Slag, "saasom be-

meldte Trane var kun liden", naar han kom at tale med ham, Tjenesten angaaende, og 14de Søndag efter Trinitatis forviste han Trane, fra Prækestolen af, ud af Kirken, "og sagde Guds Aand var ikke hos hannem saalænge Thrane var i Kirken", endelig 25 Decbr., 1ste Juledag lod M. Cleve samme Discipel føre ud af Degnestolen med Magt. Derpaa søgte Trane sin Dimission, og der blev beskikket en Discipel Asmus Böysen til Degn i Hospitalet, "meest fordi hand var stor og stærk nok til at væрге sig for Hug, om M. Kleve paa hannem vilde öve saadan disciplinam ecclesiasticam" . . . . . Da der nu blev Vacance i Aaby vilde Mag. Kleve have Asmus Boysen til Degn ogsaa der, men Kaldet blev givet til Otto Wechman, 1. fordi disse Embeder ikke have været sammen, men nogenlunde kunde hjælpe to fattige Disciple; 2. fordi Wechman var ligesaa trængende, og af Opførsel skikkeligere end den anden; 3. fordi hans Fader i 13 Aar havde været Stifts Provst og Provst i Hasle-Herred, hvorunder Aaby sorterer. Asmus Boysen blev vred herover, og vilde ingen af Embederne betjene, hvorfor Wechman fik dem begge, saasom i överste Lexe ingen var tjenlig til Kaldet at bestyre.

I Anledning af Mag. Kleves Klage, der ogsaa gik ud paa, at der var saamange öde Huse i Aarhus, siger Magistraten, at der rigtig nok paa nogle Aars Tid en Del Huse i Byen vare blevne öde, men der var ogsaa nogle af nyt opførte.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 372.

1744. 9 Octoder. Summarisk Retspleie.

Kongl. Rescript. I Anledning af at nogle Vagabonder og Betlere havde undsagt endel Bönder i Stjern-

holms-Amt med Mordbrand, hvorved de havde gjort sig mistænkte for de Mordbrande og Ildsvaader, der i Foraaret havde lagt endel Bøndergaarde i Aske, havde Stiftamtmanden ladet opbringe 6 Personer, nemlig 2 Jöder, 2 Florentinere, en Magdeborger og en aftakket Rytter. Da der ved de optagne Forhører ikke opdagedes noget, der kunde gjøre dem mistænkte for Mordbrand, saa havde Stiftamtmanden forespurgt, om han efter Rescriptet af 14 September 1736 og det af 1 Mai 1737, skulde sende de 5 Fremmede til Kjöbenhavn til de Fattiges Directeurer, der skulde foranstalte dem bragte ud af Landet "saafremt de ei befaudtes saa stærke, at de kunde være dygtige til Arbeide i Rasphuset", eller om han, for at spare Omkostningerne med deres Transport til Kjöbenhavn, maatte sætte dem og deslige andre til Arbeide i Viborg-Tugthus. Derom havde nu Hs. Maist. indhentet Fattig-Directionens Erklæring, og den havde fundet det betænkeligt at sende dem ud af Landet uden Straf, "siden nogle af dem, især Florentinerne og den fra Magdeborg ere höist mistænkelige Persohner; og at det ikke er gjörligt at antage dem i Rasphuset, siden Arbeidet er af den Beskaffenhed, at ingen i lang Tid derved kand udholde, Værelserne desuden og alle ere besatte" . . . Det befales derfor at sætte Florentinerne og Magdeborgeren 2 à 3 Aar til Arbeide i nærmeste Fæstning, "da det imidlertid maaske kunde opdages, om de have været Aarsage til de forefaldne Ildbrande, og de i saa Fald efter Fortjeneste kunde vorde straffede." De 2 Jöder og den aftakkede Rytter, "som ingen Mistanke kand falde paa", skulle, for at deres Betleri ikke skal gaae ustraffet, indsættes i Viborg-Tugthus til 6 Maaneders Arbeide, hvorefter Jöderne

skulle bringes ud af Landet og Rytteren henvises til sit Hjem.

De paa disse Omløbere medgaaede Omkostninger, skulle tages af de hos Florentinerne forefundne Penge, saavidt de kunne tilstrække, og Resten af Herredskassen*).

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 373.

1744. 16 October. Landmilicen og Sæderne.

Rescript. Provst Nannestad havde indberettet, at Tjenekarl Laurs Jensen i Viby-Præstegaard havde begaaet Leiermaal med en gift Kone, som derfor var bleven skildt ved sin Mand. Provsten havde lagt Beslag paa hans Lön, men alt hvad han havde tilgode var kun 2 Rdr., som bleve beregnede den geistlige Enkekasse til Indtægt. Imidlertid havde Karlen taget Tjeneste ved Rytterne, og forlangte nu sine Penge tilbage, efter den Dispensation, der var de Militaire tilstaaet for første Gang begaaet Leiermaal. Hs. Maist. resolverede, at da denne Synd var begaaet med en gift

*) Fra Fredericia forespørger Rantzou under 27 September 1746, om der siden 1744 er kommet noget op imod den Magdeborger Johannes Matthias Friderich og de to Italienerne Anthonius Fosatus og Johann Baptista Loresolus, som efter Kgl. Ordre af 30 October 1744 vare dönte paa 2 à 3 Aar til Fæstnings-Arbeide, paa Mistanke om Brandstiftelse. "Es sind solche zudem sehr schlechte Kerls, und so ungeschickt zur Arbeit, dass sie nicht einmahl des Königs Brodt und Kleidung verdienen".

Den 5 Mai 1747 beretter den Samme, at disse 3 Personer havde siddet i Fæstningen paa 3die Aar, og imidlertid var intet kommet op imod dem; da det nu var paa Tiden at tænke paa deres Lösladelse, saa havde Florentinerne forlangt de Penge, som Byfogden i Horsens ved deres Anholdelse havde taget fra dem, nemlig 7 Hollandske Dukater og 1 Engelsk Dukat og 5 Rdr. i gangbar Mynt, og at disse Penge maatte sendes til Fredericia: "damit diesen unschuldigen Leuten, so wohl das ihrige werden möge, als sie auch hiedurch ihre Reise um so füglicher nach ihrer Heimath thun können.

Kone, saa skulde han baade betale Leiermaals Böder og udstaae Kirkens Disciplin.

Rescript af samme Dato befaler, at den Dispensation, der er forundt de Militaire for første Gang begaaet Leiermaal, hvilken saa ofte misbruges af Folk, der have begaaet Leiermaal, længe før de bleve enroullerede, kun skal forstaaes om dem, der gjøre sig skyldige i denne Forseelse, efter at de ere enroullerede, og de Militaire, der forsee sig med gifte Koner skulle behandles ligesom de Militaire, der ere gifte og begaae Leiermaal, efter Forordningen af 29 December 1696, de skulle nemlig udstaae Kirkens Disciplin og videre straffes, ifald de oftere begaae slig Forseelse.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 374.

1744. 30 October. Et nyt Apothek anlagt i Grenaa.

August Ludvig Steube i Fredericia, der efter Opmuntring af Doctor Briand, som Landphysicus i Aarhus Stift, saavel som af andre gode Venner agter at nedsætte sig i Grenaa som Apotheker, sender Stiftamtmanden sin Ansøgning til en gunstig Erklæring, da han ikke kan have "den Naade" at indstille sig personlig, formedelst et Tilfælde, der er paakommen hans Kone i Barselsengen, og hvorved han er bleven overmaade occuperet.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 375.

1744. 6 November. Farverierne.

Da Raadmand Andr. Stæhr og Henr. Feilberg i Aarhus have andraget, at Næringen ved deres Farverier kjendelig aftager, at Mads Wærn, der havde

Privilegiet som 3^{die} Farver ikke i mange Aar har formaet at drive Haandværket, og han endog var indkommen med Memorial, om at frasige sig Privilegiet, og de vilde blive ruinerede, om en tredie Farver kom at nedsætte sig der, saa befales Stiftamtmanden at affordre Mads Wærn hans Privilegium. Der skal herefter kun være to Farvere. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 376.

1744. 22 December. Lediggjængere angaaende.

En Cancellie-Skrivelse forlanger en Liste over alle Lediggjængere i Kjöbstæderne, om de vare stærke og före, da maaske Hs. Maist. kunde bruge dem til at recrutere sine gevorbne Regimenter med. Dog maatte denne Undersøgelse foretages paa saadan Maade, "at deraf ikke bliver gjort nogen bruit". (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 377.

1745. 8 Januar. Handel.

Magistraten i Aarhus bevidner, 1. at der kun vare 6 Kjöbmænd; "thi Borgemester Laasbyes Sön, Jens Laasby holdt vel og aaben Bod, men han havde erklæret, at han endnu ikke handlede med nogen Slags Alen-Kram".

2. At det ikke er rimeligt, at der er forbrugt mere end Kjöbmændenes Angivelser indeholde, da Folk dels selv lade komme, hvad de behöve, fra det almindelige Magazin i Kjöbenhavn, eller forsynes af dem, der komme til Markederne, dels selv forarbeide de raae Produkter til hjemmegjort Klæde, som de saa bruge. Denne Produktion er taget meget stærkt til, som kan sees af hosfølgende Pröver paa hjemmegjort Töi etc. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 378.

1745. 15 Januar. Magistraten.

Rescript. Da Magistrats-Embederne i Aarhus Stift ere saa ringe, at ingen har kunnet eller kan bestaae derved, og det derudover ved Forordningen af 28 Januar 1682 Art. 3 er befaleet, at disse Embeder skulle besættes med de bedste og vederhæftigste Borgere, som længe have skattet og skyldet, som og bedst kiende Byernes Tilstand, saa befales nu, at naar saadan Tjeneste bliver vacant, skal Stiftamtmanden bringe af de bedste og mest bemidlede Borgere i Forslag.....

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 379.

1745. 1 Marts. Begravelse.

R. Gjeding af Aarhus beretter, at den 26 Februar har en Dreng i Lisberg Sogn og Bye paa noget over 12 Aars Alder med en Flint ihjelskudt en anden Dreng, og spørger om den Døde skal blive liggende ubegravet, til Sag mod "Gjerningsmennisket" skal begyndes.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 380.

1745. 8 April. Bøndernes Vilkaar.

Frydensberg (Raadmand?) i Horsens, beretter Stiftamtmanden, at der hidtil ikke var forefaldet noget ved Bestyrelsen af Bisgaards Stervboes Gods, der havde kunnet foranledige Forespørgsel, men nu var der i Tamdrup og Bisgaard Skove fældet 69 Stkr. unge Ege, Aske, Elm etc., og ved Inquisition havde man hos 13—14 omkringboende Bønder fundet endel nyt Træ, hvoraf dog det meste var dannet til Hjulger, Nagler o. s. v. Nu spørger han, om han skal actionere disse Mænd, til at skaffe Hjemmel, eller i

Mangel deraf at actioneres som Gjerningsmænd. "Da de vændtelig nok bringer deres mange Hosbonder til at hjemble dem hvis som er funden hos dem, efter viis og zædvaane"....

En anden ubehagelig Casus er indtruffen: Stervboens Bonde i Nimb har hugget ikke mindre end 10 færske Bøgetræer paa hans i Fæste havende Gaards Skovs Part i Nimb-Skov, og tildækket Rødderne med Jord og Mos, og solgt Træerne.... "Nu hurte denne Snaus virkelig at straffes for saadan underfundig Dombdristighed, men derhos at considerere at han har taget Gaarden öde, og bragt i nogenledes god Stand, og tager jeg nu Domb paa ham efter Loven og Skovforordningen, har han dog intet tilovers fra sin Besætning at betale med og saalænge saadan en Domb ligger i sin Kraft usvæked og ueftergived, betager den en Bonde ald Lyst til at stræbe, Siden hand da ikke ved naar hand er ved Gaarden eller skal sættes der fra, Saa mand er ilde faren med deslige Skovhadere, og faae de ingen tilstrækkelig Straf saa gjør de det sidste værre end det første.

Jeg har endnu ikke nær faaet den $\frac{1}{4}$ Del af 1744 Aars Landgilde af Bönderne fornedelst Skattekorn og Tiende Afgiften kommer paa Penge i Aar, da de faae kun lidet for deres Korn, og ingen paa Godset har solt en Stud, mindre Heste.... de Kgl. Skatter og Skatkornspenge har jeg dog faaet."

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 381.

1745. 15 Juni. Aarhus Havn. Douceur for Expedition i Collegierne.

Ved Kgl. Bevilling blev det tilladt at tage visse Bropenge etc. til Havnens og Broens Vedligeholdelse i Aarhus.

Under foranstaaende Dato beretter H. C. Stampe, at den Kgl. Bevilling om Havnepengene nu fulgte herved. Bekostningen var i Alt 15 Rdr., ”men paa Hr. Krigs Raadens gode Behag (Krigsraad Langballe, Havne-Inspecteur) har ieg lovet en liden Douceur i Contoiret, som heroer paa deres nærmere Ordre, hvad maa blive, helst siden Expeditionen dog er tagen paa det allermildeste, høyere end 3 à 4 rd^r. behöves ikke at være”.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 382.

1745. 24 August. Qvægsyge.

Herredsfoged Mads Sommer finder af Forordningen af 29 Juli, dens 4 Artikel, Anledning til at forespørge hos Stiftamtmanden, hvad han skal gjøre, om Qvægsygen skulde komme til Vrigsted, hvor Herredsskriveren boer, eller til Bjerre, hvor han boer, ”saasom bemeldte Art. forbyder al Omgang under uudeblivelig Straf.”

Hoffmann paa Schierrildgaard beretter Stiftamtmanden, at der komme jevnligt Reisende fra Fredericia og omliggende, med Qvægsyge befængte Stæder, som fra Mörkholt eller Trille, lade sig sætte over Grav ved Rosenvold, og løbe omkring, hvorved de let kunne anstikke Qvæget, som ”i dette Herred” er sundt, paa denne Side Veile.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 383.

1745. 18 December. Qvægsygen.

General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet forlanger Underretning, om Fremmede i Aarhus-Stift opkjøbe Faar til at besætte deres Græsgange med, formedelst Qvægsygen.

Amtmand Woyda i Skanderborg: han veed

ikke, at de Faar og Gedder, der i den senere Tid ere kjøbte, ere for andre end Hs. Maists. Under-saattere, mener dog, at deres Udførsel skulde forbydes, "da vi have Qvægsygen rundt om os."

Amtmand Gersdorff (Kallö-Amt): Da endel Proprietairer og Forpagtere, som have mistet deres Qvæg, eller af Frygt for den grasserende Qvægsyge kun holde lidet Qvæg, og søge at holde desflere Faar, Provincen og ikke har flere end fornödent og neppe dette, saa vilde det være til Hs. Maist. Nytte om Udførsel deraf blev forbuden.

Mads Sommer i Bjerre: I Egnen ved Viborg og Randers har der paa nogle Maaneder været stærk Handel med Faar og Gedder, saa et Faar fra 5 à 6 R , nu er steget til 9 à 10 R , og en Ged fra 5 R til 12 à 14 R . I Stjernholms-Amt er der snarere Mangel end Overflod til Salg, desuden har Regimentskriver "Møllerup" i Rytterdistrictet tilholdt enhver ikke at sælge Faar, Geder eller Svin; det samme har Thygesen paa Mattrup og maaske Flere gjort.

Birkedommeren for Tirsbek: Der opkjøbes Faar af alle Slags Folk fra Fyen, Holsten, og fra Omegnen, i Commission for Haderslevske og Coldingske Districter. Da Egnen har lidt meget af Qvægsyge, maa Bønderne sælge Faar af Trang, og mange formaae ikke at blive ved deres Fæste. Forbud af Udførsel vilde være nyttigt.

N. Rasch, Byfoged i Horsens og Land Fiscal siger, at det vilde have været langt nyttigere, om General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet strax havde forbudt Udførselen, end nu da Prisen er steget fra 3 R til 2 Rdr. for et Faar.

Birkedommeren til Marselisborg: Der ere vel

nogle omreisende Faarekjøbere, men de faae ingen, da enhver hellere vil kjøbe end sælge. Statholderinde Krag's Skytte har reist omkring, foregivende at Fruen vilde skjænke sine Bønder Faar for det Qvæg, de havde mistet, alle de andre vare og indenlandske.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 384.

1746 o. fl. A. Skibsfarten.

1746 havde Aarhus 42 Fartøier paa 553 Læster, 1749 vare der 44 Fartøier paa 556 Læster, 1750 vare der 46 Fartøier paa 618 Læster.

Horsens havde 1746 20 Fartøier paa 156 Læster, 1749 18 Fartøier paa 147 Læster, 1750 15 Fartøier paa 166 Læster.

Randers havde 1746 16 Fartøier paa 163 Læster, 1749 16 Fartøier paa 176 Læster, 1750 15 Fartøier paa 166 Læster.

Grenaa i de samme 3 Aar respective 10, 12 og 14 Fartøier paa 107, 159 og 194 Læster.

Ebeltoft ligeledes i de samme 3 Aar respective 9, 8 og 8 Fartøier paa 144, 120 og 148 Læster.

Mariager ligeledes respective 9, 5 og 5 Fartøier paa 111, 78 og 78 Læster.*) (Stiftamt. Archiv).

---

*) 1732 vare der i Aarhus 50 Fartøier paa 640½ Læster med Besætning af 181 Mand; i Horsens 24 Fartøier paa 232 Læster og 92 Mand; i Randers 14 Fartøier 106½ Læster, 47 Mand; i Grenaa 16 Fartøier paa 317 Læster med 58 Mand; i Ebeltoft 12 Fartøier paa 192 Læster med 66 Mand; i Mariager 6 Fartøier paa 88 Læster med 25 Mand. Grenaa foer altsaa fordelagtigst, da der kun kom en Mand paa 5½ Læst, Randers ufordelagtigst, da der var en Mand paa 2½ Læst.

1773 havde Aarhus 32 Fartøier fra 1½ til 37 Læster, i Alt 424½ Læster, blandt hvilke 13 havde bibelske Navne: St. Johannes, St. Peter, St. Marie etc., og de bestode af 2 Kreierter, 1 Hukkert, 8 Galliaser, 5 Gallioter, 10 Jagter, 1 Baad, 2 Jagt-Smakker og 1 Gallase-Smakke etc.

Nr. 385.

1746. 19 Januar. Julestuer.

Præsten J. Risom i Grenaa klager over "dend overmaade store Ugudelighed, som jo længere jo mere tager overhaand i Byen med forargelige Julestuer og Dobbeltgilder, hvorved Ungdommen, og Tjenestetjuende forføres til meget ondt, og Guds allerhelligste Nafn høiligen vanæres med Driech og spil, sværmen og Banden, letferdig dansen og springen" etc. . . . Han foreslaaer at paalægge dem, der laane deres Huse til saadan Lystighed en stor Mulkt, "som strax maatte udpantes".

Byfogden siger, at der anstilles Dobbeltgilder med Drikken og Spillen, saa og med at sætte Julekager op etc. imod Forordningen af 12 Marts 1735. Han udbeder sig Forholdsordre af Stiftamtmanden.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 386.

1746. 19 Februar. Consumtionen.

Consumtions-Forpagteren i Aarhus, Christen Jensen, har besværet sig over, at Byen er meget slet indhegnet, at der ere mange ulovlige Baglaager og Indkjørseler, saa at, om dette ikke blev forandret, det var ham ei mueligt at holde Contracten, eller præstere de udlovede Terminer. Stiftamtmanden anmodes derfor om at tilholde Magistraten, at de ifølge Consumtions-Forordningens 11 Cap. 9 Art. strax gjøre Anstalt til Byens forsvarlige Indhegning. . . .

Ved en Synsforretning i 1768 fandtes endnu 65 Porte, Baglaager etc., som enten vare aldeles manglende, eller dog saa slet med Lukkelse forsynede, at de gave fri Passage til Marken. 56 Eiere af disse forfaldt i en Mulkt af 2 R til Fattigvæsenet, og hos de fleste blev der udpantet for Böderne. (Stiftamt. Archiv.)

Nr. 387.

1746. 20 April. Stavnsbaand.

Amtmand Trappaud beretter Stiftsövrigheden, at der gaaer den Misbrug i Svang hos Præsterne, at de uden at lade sig forevise Pas og Skudsmaal af de Mands- og Qvindespersoner, som ankomme til deres Sogne, antage dem til Gudsbord, men siden negte dem dette Naademiddel, hvilken Misbrug har den skadelige Følge, at Bonden i de fattigere Egne maa mangle fornødne Tjenestefolk, fornemmelig af Qvinderkjønnet, i det Husbonden paa saadan Maade ikke er istand til at holde dem ved Godset, og vedkommende Tjenestefolk maa ogsaa herover lide i deres Saligheds Sag, da Husbonden med Rette nægter at give Pas til saadanne Folk, som mod hans Villie have forladt hans Gods, og de altsaa heller ikke kunne faae deres Sjælesörgeres Skudsmaal etc. . . . Han anmoder derfor om, at Præsterne maa tilholdes aldeles ikke at give Alterens Sacramente til Nogen, der ikke har Pas og Skudsmaal.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 388.

1746. 7 Mai. Handel.

General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet melder, at den Franske Coloni i Fredericia beklager sig over, at Kjöbmændene i Jylland og Fyen, særdeles i det forgangne Aar, ikke havde kjøbt noget hos dem af deres Tobak, da de dog avlede en betydelig Mængde, og søger om de ikke, for at skaffe sig nogen Afsætning, maatte have Inspection med, hvad Tobak, der forefandtes i disse Provincer, samt at Kjöbmændene maatte være forbundne til at forevise troværdige Attester, hvor de kjöbe den Tobak, de afsætte. Stiftamt-

manden anmodes om at skaffe de fornødne Oplysninger hos de Handlende.

Kjøbmændene svarede alle, at de fik deres Tobak fra den privilegerede Fabrik i Kjöbenhavn, og desuden berettes fra Horsens, at der paa Byens Grund og hos Bönderne plantedes saadan Mængde Tobak, at flere hundrede, ja tusinde Pund aarligt udförtes; alle vare enige i, at de Fredericia-Blade intet duede, og at de navnlig ikke kunde gjemmes et Aars Tid, uden at bedærves.

1745 var der indført fra Kjöbenhavn til Aarhus 30000 $\mathcal{R}$ Tobak, og hos Plantere i Aarhus, Horsens og Veile etc. havde man kjøbt anseeligt. 1744 til Randers indført 5696 $\mathcal{R}$, 1745 12488 $\mathcal{R}$. 1745 til Ebeltoft 6752 $\mathcal{R}$. For Inspection og Inquisition bade de sig alle forskaanede. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 389.

1746. 24 Mai. Byfogderne.

Thomas Bodevig forlanger en Sættedommer i Sagen mod Cathrine Basse. Ifjor havde hun födt et uægte Barn, der var dödfödt, og nu i Aar, i Marts havde hun födt 2 Börn i Dölgemaal, hvoraf det ene var levende, men som hun havde dræbt. Byfogden, Christian Bager kunde ikke betjene Retten i denne Sag, da han, efter hendes Bekjendelse, havde haft legemlig Omgang med hende 2 Gange, medens hun var frugtsommelig med det förste Barn, dog var han ikke hendes Barnefader, saasom Gregers Hansen var hendes rette Barnefader.

Efter denne Bekjendelse havde Byfoged Bager selv ladet tilföre Protocollen fölgende: "Byfoget Bager nægtede ikke, at da Qvinden var hos ham, da

hun første Gang var bleven frugtsommelig, og da der taeltes om at det ikke saaledes skulde være, examinerede han hende, og spurte om det sig saaledes forholdte, som hun fastelig paastoed, nægter ikke hand da vilde viide Sandhed, og saa hafde Omgjængelse med hende et par Gange". "Sr Bodevig dernæst tilspurte hende: 2^{det}, hvad Tiid det var, at Hr. Byfoged Bager hafde haft saadan Omgjængelse med hende? Hun svarede, det skeede begge Gange om Dagen, i Byfogdens eget Huus, 7 à 8 Uger før hun gjorde Barsel, og var Byfogden da Enkemand."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 390.

1746. 6 September. Fortegnelse paa de adelige Familier i Aarhus Stift.

Cancelli-Skrivelse til Stiftamtmanden, at Lehnscontoiret behövede en Fortegnelse paa de adelige Familier i Aarhus Stift, og alle Personer af Adel, med Underretning om de vare gammel eller nye Adel, om de eie Jordegods o. s. v. Han skal betjene sig af Magistrater, Byfogder etc. til at indhente disse Oplysninger.

Aarhus: Afgangne Conferentsraad, Jægermester Henr. Bjelkes Enkefrue Dorthé Rodsteen, Fröken Anna Sebine Schachtaffel, Fröken Christiana Abel Schachtaffel, Fröken Dorethe Frys Wind og Helle Wind, Major Drewitz. Ingen af dem eie Jordegods, og om deres Familiers Ælde have de indgivet følgende:

"Major Drewitz hanss Genealogie med andet mere. Denne Familj er saa gammel at mand inte ved denss obrindelse menss saamöget er Vitterlig at 1454 var Burchard Ludevich von Drewitz Gubeneur over det Grebskab Glatz udj Kong Ladislaus til Ungarn og Böhmen saa og erke hertug til österrige

hanss tjeneste som er ved 300 Aar siden og hörer den Familj hiemme i höig tydskland, hvor den da har floreret udi atskillige Herrerss tjeneste .. 1586 kom först til Danmark Christian Ditmar von Drewitz udj Kong Friderich den 2 tienste, blev siden Ritmeister udi Kong Christian den 4 tyd, döde siden udj sit Alders 81 Aar hanss Sön Burchard von Drewitz var j Kong Friderich d. 3^{die} hanss tjeneste — Saa og i hanss Maysted Kong Christian den 5 hanss tjenste, udi atskillige charger. döde Oberst udj sit Alder 63 Aar — og var hand min Fader — nogle Aar der- efter gik jeg til Jrland med die 7000 Mand som hanss Maysted Kong Christian den 5 skickte derhen — og stood jeg samme Tid, hoss den Jydske battalion under Her Oberste Schov hanss Commando. Denne trans- port til jrland Skete 1689 — Som er 57 Aar siden — Der Krigen hafde ende udj jrland kom de danske tropper til de Spansche nederlande hvor jeg da tog min Afsked — og gik i engels tjenste jntil at freden blev slutet — huor jeg da tog min Afsked — og af Kjerlighed til min Konge og fæderne land kom til Danmark — heller at tiene min Konge som nogen fremmed. blev saa strax Capitain ved Aarhus national regement kom saa j egteschab med jumffru Rigitze Margrethe Vind som var Canceler. Holger Vinds broder datter fulte saa siste Krig bode til landss og Vand, jntil der tracteret blev om fred — tog jeg min Afskeed mine mange deiglige blesurer jeg hafde at devertere mig med — huad sig jorde godss angaaer da eyer jeg inte — ey heller nogen anden Middel — eller Kongl. Pention — saa at jeg lefver som jeg kan — og icke som jeg vill og for min Person hafver ieg nu lagt mine alderss Aar 77 tilbage — Voriss Familie

hafver nu vert j Danmark 160 Aar — saa jeg er den siste, eftersom ieg hafver huercken Kone eller Börn — jeg kunde vel före mine forældriss Personalier eller Ahner frem fire gange 16 menss vilde vel blifve for vitløftig met alle Stamhuse og charger — med andet mere — altsaa vil kun sette de Stam Nafne af de nærmeste.

Min Fader en Drewitz,
 Hans Moder von der Lühē,
 von der Schulenburg,
 die vom Pflug,
 die von Steinbach,
 die von Rostorp,
 die von Blumentahl,
 die von Mandelsen,
 die von Könitz,
 die von Oppperhusen,
 die von Möllendorf,
 die von Mandelslau,
 die von Blüchern,
 die von Winterfelt,
 die von Sandersleben,
 die von Uffeln,
 die von Schlichtenback.

16.

Min Moder var en Preen,
 hindiss Moder en Ples,
 die von Halberstadt,
 die von Restorf,
 die von Waisin,
 die von Daldorff,
 die von Dambeck,
 die von der Lühē,
 die von Winterfelt,
 die von Knesebech,
 die von Holsten,
 die von Rabe,
 die von Quitzou,
 die von Stralendorff,
 die von Blüchern,
 die von Stockhausen,
 die von Berkentin.

16.

32.

Aarhus den 7 Octb. 1746. C. G. von Dre Witz.

”Freuchen Dorothea Wind — og Freuchen Helle Wind deriss relation um deriss herkomst.

Deriss fader var Jörgen Wind oberst lieutenant ved Aarhus national Regiment til Foodss — blef ved gadebusk — Deriss Moder var Charlotte Rosenkrantz Deriss Farfader var Jochim Friderich Wind Stift Ampmand udj trunhiem . . Deriss Farmoder var Else Urup.

Deriss Farfaders Fader var Jörgen Wind Danmarks Rigiss Admiral . . . Hanss Hustru var Helle Ulstand.

Deriss Mormoder var Gref Mogens Frisis Datter. Deriss Mormoders Moder var Canceler Christen Thomsen Sehesteds Dotter.

Mere er os ey bevist, saasom den sture Jildebrand udj Wiborg tog alting bort bode for Friherrinde Mette Fryss og oss. saa det hele bibliothek med alt andet blef brent — saa vie effter Friherindens Död sitter her i Aarhus — og lefver af den liden Pention som Kongen nadelig oss gifver saa vel som andre folchiss gode Assistance — voriss salig fader Jörgen Wind effterlod 3 Sønner og 5 Döttre. Sønnerne er j Kongens tjenste.

De Winders Familie hafver alt vert udi Danmark i Kong Christopher den andenss tid — Som er nu over 400 Aar — andet ved vi under Skrefne jnte at raportere. Aarhus den 6 Oct. 1746”.

(Major Drewitz's Haandskrift.) . . . Dorthē Fryss Wind
Helle Wind.

..... ”vi ere föde i Norge af den gamle norske Adel, fæderne Side Schachtaffel, möderne Side Budde, som om forlangis videre effter de 16 Ahner kand demonstreris. Vi vare 11 Börn effter vore Sl. Forældre 4 Sønner og 7 Döttre; voris Brödre ere döde, og ingen paa Mandlinien findis mere af de Schachtaffeler, mens allene vi Systre, saa mange som endnu ere ilive. Voris Arvemidler effter voris Sl. Forældre var allene 600 Rdr. til os alle, Saa at vi ved Guds Forsyn har bragt os igjennem hidtil Dags, indtil voris höissalig Konge Salig og höilovlig Ihukommelse Kong Christian den 6te haver den 1ste May af-

vigte Aar til een slags Hjelp i voris Alderdom allernaadigst benaadet os hver med 12 Rdr. aarlig, som er 24 Rdr. fra Jarldömmet, og forventer allerunderdanigst at voris nu regierende allernaadigste Konge beviiser lige Naade, ja ligger Naade til Naade og formerer det”.

Aarhuus den 13 Octbr. 1746.

Anne Sebine Schachtaffel
Christiane Abel Schachtaffel.

....”Min Fader var afgangne Sal. Admiral Rodsteen, min Sal. Moder af Gierstorff Familie og min Sal. Mand Conferentsraad og Jægermester i Coldinghuus og Haderslev Amter, af Bjelche Familie. Jordegods haver jeg aldeles intet af” ... Sl. Hendric Bjelckes
Dorethe Roodsteen.

Horsens. 1. Generalmajor Numsen Obriste over det Synder Jydske Regm^t Infanterie. Vides ikke at have Jordegods. 2. Afg. Conferentsraad Grabows Enke. Har lidt Strögods. 3. Greve og Ritmester Trampe. Intet Gods. 4. Oberst Lieut. Trappau eier Hjernøe og lidt Strögods. 5. Justitsraad Lichtenberg, som har Hovedgaarde og Böndergods. Adlet 1739. 6. Major Lassens Enke; 7. Ritmester Rosenkrants; 8. Captain Trolle; 9. Lieutenant Charisius; disse fire vides ikke at eie Gods. 10. Lieuten. Gerschow fra Meklenborg; 11. Lieuten. Gittel fra Holsten; 12. Lieuten. Vendten; om disse tre vides det ikke, om de ere af Adel.

Randers. 1. Friderich v. Rewentlou, forhen Ober-Hofmester hos höistsalig Enkedronning Anna Sophie paa Clausholm. Skal være af ældgammel Adel fra Holsten. Opholder sig her med Frue og 2 Börn, og lever allene af Pension, uden enten at være i no-

gen Kongel. Betjening, eller at eie noget Jordegods eller Midler her i Landet.

2. Fru Elisabeth Sophia Reichwein, afg. Major Knoffes Enke, hidflöttet fra Norge, opholdende sig hos hendes Datter, der er gift med Capellanen Hr. Hans Sommerfeldt her paa Stædet. Lever af Pension fra Post-Cassen og for Resten er i Armod.

Hendes Fader, Oberst Georg Reichwein og Farfader, Gen. Major Georg Reichwein skulle være af Adel, men hvor gammel vides ikke.

Flere findes ikke, uden iblandt de indquarterede Officerer.   Undertegnet: Magistraten.

Dronningborg- og Silkeborg-Amter. 1. Geheimeconferentsraad og Greve Frys med 2 Comtesser. 2. Etatsraadinde Krabbe paa Bjerre med hendes ugifte Søn, Friedr. Krabbe, Capt. ved det synder Jydske Regiment og 2 Döttre. 3. Etatsraadinde Bille paa Stenalt med hendes Søn, Etatsraad Bille, som er gift, men uden Börn, og Justitsraad Bille, ugift. 4. Justitsraad v. der Maase paa Clausholm, hos hvem opholder sig en Søn, som er Landsdommer ved Fynbo-Landsting, og en, som er umyndig. 5. Kammerjunker Rantzau, som har fæstet en Gaard paa Clausholm, og har en umyndig Søn hos sig. 6. Justitsraad, Lands-Dommer Marsvin paa Trudsholm har ingen Börn. Hos ham opholder sig en Fröken Raben af Familien. 7. Velb. Janus Friedenreich paa Palstrup, hvis Søn: 8. Junker Friedenreich paa Kiersholm har 2 umyndige Sønner. 9. Velb. Christian Fischer paa Allinggaard. 10. Capt. Unger Gedde ved Sönder Jydske National Infanterie. 11. Velb. Friederich v. Ahrenstorff paa Overgaard. Ugift.

Grenaae. Ingen, uden en afskediget Major Carl Stuck med Frue og Börn, dog ikke af Adel.

Ebeltoft. Hr. Mogens Ahrenfeld var forhen i afg. Geheimeraad Rosenkrantses Huus paa Rosenholm, indtil dennes Död, "men derefter forflyttet til Ebeltoft"...

Kallö-Amt. Estrup, Kammerherre Iürgen Scheel til Grevskabet Scheel og Stamhuset Estrup, med Grevinde, födt v. Plessen, og Sön Christen Scheel under 4 Aar.

Ryumgaard, Etats^d Peter Fogh nobileret og Frue Helene Byssing. Uden Börn. Hos ham hans Söster, Fru Admiralinde Wilster og hendes Sön Jörgen Fogh Wilster.

Möllerup, Eieren Hofjægermester Knud Trolle og Frue Birgitte Restorf med hendes Fru Moder N. Krabbe.

Sikjersöe, Eierinden Sophia Amalia Benzon, hvis Herre Hs. Excell. Hr. Admiral Rosenpalm opholder sig i Kjöbenhavn ved hans Charge. Ingen Börn.

Katholm, Eieren Major Peder Rosenörn, ved Kammerherre Oberste Juels Kyrasser Regiment, tilligemed hans Fru Moder Mette Benzon, afg. Gen. Maj. Rosenörns Enke, og Fröken Margrethe Benzon.

Meilgaard, Eier Joh. Nicolai Rosenörn, Major af Cavalleriet og hans Frue Sophia Amalia Dyre. Ingen Börn.

Hessel, Eier Hr. Henr. Hoff, hvis Frue, Anne Christine Lange er af gammel dansk Adel.

Wosnesgaard, underskrevne Etatsraad Christian Gersdorff og Hustrue Annetoinette de Rosenörn med 3 umyndige Börn, 2 Söner og 1 Datter.

Mariager. 1. Major Gyldenöers Enke, som

er Etatsraad Ahrenstorffs Datter. 2. Hos hende er hendes Svigermoder, Ritmester Gyldenöers Enke. 3. Justitsraad Kaalunds Enke. 4. Lieutenant Obelitz med Kone og Börn, har Pension. 5. Lieut. Ander med Kone, uden Börn, har Pension, men er i slet Tilstand. 6. Capt. Lieut. Hansens Enke eier selv sin Gaard, de andre boe alle tilleie.

Skanderborg-Amt. 1. Fru Edele Kragh, Geheimeraad og Vice Statholder Baron Kraghs Enke, som for Levetid har Stensballegaard og Værholm, har ingen Börn, men i Huset hos sig en Fröken Rosenkrants, afg. Capt. Rosenkrantses Datter. 2. Capt. Hans Rudolph v. Grabow Eier af Urup Hovedgaard her i Amtet og Bratskov i Aalborg-Stift. Enkemand. Har en Sön paa 4 à 5 Aar.

Aakjær-Amt. 3. Hs. Excell. Geheimeraad Jægermester Christian Ratlow og Frue, Dorethe Sophie Schach, til Ratlowdal og Gersdorflund. Eneste Datter Fru Hofmesterinde v. Qvalen. 4. Oberst Matthias Rosenörns Enke, Hedevig Margrethe Bornemann til Aakjer. Har ingen Börn hjemme, men af Börnebörn 3 Frökener af afdöde Major Christian Müllers Börn. 5. Justitsraad Thöger Lassen og Frue, en Datter af fornævnte Oberst Rosenörn til Aakjer. Eier Dybvad, og Gods i andre Amter. Har 2 Döttre. Hans Fader skal være bleven nobilered af Fredrich den 4de. 6. Major Malthe Sehested og Frue, Sophie Amalia Rantzou til Rodstenseje. Har 2 smaae Sønner og 2 Döttre. 7. Lieutn. Frants Rantzau til Cane, som er en complet Sædegaard. Er ugift og uden Börn.

Skanderborg Bye. 1. General Major Samitz's Enke, Ingeborg Reetz har ladet øpbygge en smuk Gaard her i Byen. Har ikke Jordegods, og ingen Börn.

2. Oberste Brochtorfs Enke, Charlotte Reetz. Intet Jordegods og ingen Börn. 3. Major og Oberförster Friderich Pultz og Frue, födt Grevinde af Holck. Har ikke Jordegods, men en Gaard i Byen. Leed stor Skade i Ildebranden den 23 April sidstafvigte*). De have 3 Sønner, hvoraf de 2 ere Lieutenanter, og 2 Döttre.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 391.

1746. 30 December & 1747. 13 Juni. Qvægsygen.

Til den 30 December 1746 var der i Havreballe- og Stjernholms-Amter styrtet 14948 Stykker Hornqvæg af Qvægsyge, deriblandt ogsaa i Aarhus 164 Stykker, i Randers 230, i Horsens 388, i Mariager 74 og i Grenaa 132 Kreature. Nogle Godser lede særdeles meget, f. Ex. Marselisborg mistede 985 Stkr., Boller mistede 2155 Stkr., Palsgaard og Gods 960 Stkr., Bygholms Gaard og Gods 1675 Stkr. o. s. v.; andre slap lettere, f. Ex. Grevskabet Frisenborgs Gods 188 Stkr. Paa Tirsbek döde alt Qvæget, paa 5 Stude nær, paa Palsgaard bleve kun 13 Stude tilovers.

1747. 13 Juni. Efter en General-Fortegnelse var der til denne Dag i det Hele styrtet i Havreballe- og Stjernholms-Amter, samt i Stiftets Kjøbstæder 15898 Stykker Qvæg. I Havreballe- og Stjernholms-Amt styrtede paa Marselisborg Gaard og Gods 1202, paa Vilhelmsborg 191, paa Constantinsborg 125, Lyngbygaard og Gods 383, Kjerbygaard og Gods 314, Haraldslund 352, Skaarupgaard 320, Ristrup 211, Skjerringgaard og Gods 28, Bistrup Gods 54 Styk-

*) Af en Skrivelse fra Rentekammeret af 7 May 1746 sees det, at denne Ildebrand efter Stiftamtmandens Indberetning havde ödelagt 11 à 12 Gaarde i Skanderborg. Kongen bevilgede Byen aarligt 300 Rdr. i 3 Aar af Byens Consumtion, til Byggehjelp.

ker etc. I Stjernholms-Amt mistede Boller 2155, Skjerildgaard 282, Barritskov 819, Palsgaard 960, Rosenvold 361, Bygholm 1733 etc. Staden Aarhus mistede 204 Stykker Qvæg, Horsens 402, Randers 241, Grenaa 142 og Mariager 74. (Stiftamt. Archiv).

Nr. 392.

1747. 18 Januar. Retsbetjentene.

J. Firup melder, at Herredsskriveren i Bjerre-Hatting-Herreder Frantz Hansen i Vrigsted er afgaaet ved Döden, og søger nu selv om denne Betjening: "hvorom min underdanigste Begjæring er til höigunstige Herre at De vilde værdige mig underskrevne, som har tjent for Laqvai paa Barritschou udi 7 Aar og nu paa nogle Aar har betjent et lidet Skoele Embede her i Vrigsted, og ved dend Leilighed har betjent Rættten for bemeldte Frands Hansen værende Tid til Dato, udi hans Alderdom og Svaghed. Des imidlertid er min ydmyge Bön til Deres Excellence, De vilde have den Naade for Deris ringe Tjener at gjöre Ansögning paa mine Vegne om samme Herrettskriver Bestalling. Da lover jeg Deres Excellence 100 Rdr. til billig Betaling for saadan Naade og Umage, hvorfore jeg skal skaffe Sufficant Caution". . . .

Til Stiftamtmand Jacob Benzon.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 393.

1747. 19 Februar. Qvægsygen.

Grev Scheel til Estrup klager for Stiftamtmanden, at trods Kgl. Maist. Lov og mange höiprikeligste Forordninger mod Landprang, tager denne for Landet "meget skadelig og fordærvelige Handel i denne Tid saadan Overhaand, at mange löse og ledige

Bönder Karle, der kand have samlet sig nogle Skillinger, nu reyser til Wensyssel og andre Stæder omkring i Landet, hvor den fordærvelige Qvæg-Syge grasserer, for der at kjøbe Køer, og siden driver med dem her til Calløe-Amt, Bye fra Bye dennem at forhandle, hvoraf intet andet kand ventes end at den ringe Andel Qvæg, som endnu her i Amtet er i Behold, paa ny igjen bliver inficeret og Svagheden af saadan Landprang idelig propageret; thi som disse Prangere sælger en Koe for 6, 7 til 8 Sldler, saa kand mand jo ei andet præsumere end de selv haver faaet bedre Kjøb, og endelig maa komme med Qvæget fra befængte Stæder".... Han beder Stiftamtmanden at træffe den Foranstaltning i Randers, at intet Qvæg tillades Passage, uden det som efter skriftlige Commissioner var kjøbt for Proprietairer i Sjælland, Fyen og andre Steder, at Drifterne holdtes strængt til Hovedlaudeveien, og at alle Prangere bleve anholdte og straffede, efter Hs. Maist høistpriseligste Forordninger o. s. v.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 394.

1747. 24 April. Retspleie, Bøndernes Vilkaar.

Fru.. Bornemann Sal. Rosenörns til Aakjer har ved Provsteretten været forarsaget at lade dönnne 2 urolige Mennesker til Arbeide i Viborg Tugthus paa nogen Tid, "for deris uforligelig Lefnet de förer udi deris Ægteskab" . . . Hun beder om Hs. Excellenses og Hs. Höiærværdigheds Confirmation. "Det er ganske vist at Konen ved hendes Druchenskab og haarde Sind, har ophidset Manden, en stoer Deel til hans Forgribelse mod hende, thi för hun faldt i denne Feil, hörte mand ikke noget andet end som de jo levede udi Fredsommelighed.

(Stiftamt. Archiv).

1747. 12 Mai etc. Qvæghandel.

Rescript, at ligesom Qvægmarkederne, formedelst den grasserende Qvægsyge, indtil videre ere forbudne, saa skal alt Prangerie med Qvæg være ophævet. Træffes Nogen i Prangerie, da skal Qvæget være confiskeret halvt til Kongens Kasse og halvt til Angiveren, og den Skyldige desuden straffes efter Sagens Omstændigheder. Dog skal herunder ikke være forstaaet, hvad Nogen til sin egen Fornödenhed kjøber, eiheller hvad Slagterne i Kjöbenhavn til deres egen Slagtning anskaffe, naar der følger Sundheds-Attest med.

Ved Rescript af 1 September befales det Stiftamtmanden at beordre en Procurator, til at udføre Sagen mod en Pranger, som Amtmand Trappaud, af Mangel paa Procurator, har maattet standse (sætte i Arrest?).

Den 3 November beretter Tolder Schönau i Aarhus, at en Fæstebonde fra Kulhusgaarden, Jægerspris-Amt, Niels Jörgensen, var kommen til Aarhus med 20 Creature, og havde forlangt Passerseddel, og til den Ende produceret Pas fra Forvalteren paa Jægerspris, at han havde Lov til at kjøbe Qvæg til sin Gaard, og to Dokumenter, der skulle være udstædte af Landfoged Glud paa Læssö; men da det förste Dokument manglede Amtmandens Paategning, og de sidste vare raderede, og der i Marginen var tilföjet 5 Stykker Qvæg, uden Underskrift, saa havde han anholdt ham, og bad nu om videre Forholdsordre.

Dokumenterne findes vedlagte og Forfalskningen ligger klart for Öine. Paa en ligeledes vedlagt Fortegnelse over dette Qvæg findes den Paategning: "Meddelt Pass den 27 Novbr. efter indlagte 2de Attester".

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 396.

1747. 20 Mai. Cancelliets Begunstigelse af Litteraturen.

Cancellie-Skrivelse: Da Hs. Maist. til Landets Berømmelse og Nytte havde ved Hr. Obriste Thurah ladet forfatte en Beskrivelse over Kjöbenhavn, og Hs. Maist., for at erstatte Onkostningerne derpaa, gjerne ønskede at lette Afsætningen i Provindserne . . . paalægges det Stiftamtmanden og Biskopen "at ville anvende ald mueligste Flid" for at opmuntre Liebhavere o. s. v. Stiftamtmanden skal til den Ende sende et Circulaire til Amtmændene og Magistraterne, og Bispen til alle Provsterne, og derefter skal en Fortegnelse forfattes og indsendes til Cancelliet inden Juli Maanedes Udgang . . . etc.

Efter den trykte Prospectus af 16 Mai vare Vilkaarene 3 Rdr. Prænumeration og 2 Rdr. ved Værkets Modtagelse; Prænumerationen staaer aaben til August Maanedes Udgang, siden er Prisen 7 Rdr. I Kjöbenhavn modtages Prænumeration hos Prof., Dr. jur. Ancher sen, paa Hjørnet af Kannike-Stræde og Fiolstræde, og hos Monsieur Langebek logerende i Höiædle og Velbaarne Hr. Etatsraad Grams Gaard i Kannikestræde.

I Aarhus-Stift meldte sig følgende Prænumerationere blandt de Verdslige:

I Skanderborg- og Aakjær-Amter 6. I Dronningborg-, Silkeborg- og Mariager-Amter 3. Kallö-Amt (Amtmand Gersdorff) 1. Stjernholms-Amt (Assessor Marcussen paa Rask) 1.

Aarhus (Magistraten 4) 6. Horsens (Justitsraad Lichtenberg) 1. Randers 4. Skanderborg (Hans Justesen "efterdi det er Hs. Maist. naadige Behag") 1. I Alt 23.

I 1750 sendtes ligeledes ved en Skrivelse fra

Cancelliet Planer til Prænumeration paa den Danske Vitruvius. Et Par Prænumeranter tegnede sig.

Ligeledes 1748 paa Nordens ægyptiske Reise; men de Fleste skreve paa Listerne, at de forstode ikke Fransk.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 397.

1717. 20 Juni. Fortegnelse over Borgemester Basballes Eiendomme.

Specification paa Huse, Gaarde, Markjorder, Kongetiender, Skov, Engbund, Frugthauge med videre min salige Fader udi levende Live haver besiddet og været Ejer af för Anno 1717 og i Aaret 1717.

No. 1. En Gaard, som min salig Fader sidst beboede og döde udi, paa Vester Gade beliggende, med Vand og Gaards Rum til, grundmuuret ud til Gaden og to Loft høj. Ejet længe för 1717. NB. at forhøre naar min salig Fader satte sig ned at handle udi denne Gaard. No. 2. En Vaaning næst ved samme Gaard, bygt udi Linie med, og to Loft Höi. Ejet för 1717. NB. om han bekom denne tillige med Gaarden. No. 3. En Vaaning tvert over for Hr. Gehejmeraad Bentzon, indrettet til 2de Familier, bestaaer af 15 Fag et Loft höi Huus med 3de Qvister til Gaden og Kirke-Gaarden saa og Fælleds-Brönd; og ejet 1717. No. 4. Tvende Vaaninger beliggende mellem Jacob Darmsteds Boe paa den ene og Kirke Risten paa den anden Side, bestaaer af 13 Fag to Loft höi Huus med Kielder under i den vestre Ende, saa og Pompe Brönd indrettet til 2de Familier. Disse 2de Vaaninger haver min salige Fader selv bygt. Anno 1715, den 9de Dec. Kiöbte sal. Borgemester Basballe paa Auction efter salig Borgm. Laasbyes Enke Maren Winther en Vaaning med lukt Gaards Rum för 69 Rdr. Sedler;

derpaa er bygget disse 2de Vaaninger. No. 5. Sex Boeder i Garver Gyden, bestaaer af 27 Fag et Loft høi Huus med Hauge Plads og Fælleds-Brönd. Disse 6 Boder ere kiöbte af salig Hr. Anders Hutfeld udi Brand for 1717. No. 11 (sic). Trende Boeder imellem Niels, Stubs Gaard paa den ene og salig Borgemester Kjersgaards Enke tilhørende Blegghauge paa den anden Side, bestaaer af 10 Fag, et Loft høi Huus, med Hauge Plads og Fælleds-Brönd. Ejet længe for 1717. No. 12. En Vaaning paa Broeberg imellem Niels Poulsen Hjulmand og Laurits Tömmersmands iboende Vaaning, indrettet til 2de Familier, bestaaer af 6 Fag, et Loft høi med Hauge Jord; og ejet for 1717. No. 13. En Vaaning beliggende paa Hiörnet af Fiskergaden og Broeberg, indrettet til 2de Familier, bestaaer af 14 Fag Huus, et Loft høi, med Kjelder under og Brönd samt Gaards Rum. Ligeledes ejet for 1717. No. 14. Trende Boeder paa Fisker Gade næst ved bemeldte Vaaning, bestaaer af 9 Fag, et Loft høit Huus; og ejet 1717. No. 15. Sex Ditto Boeder næstved bestaaer af 18 Fag; og ejet for 1717. No. 16. Een Rytter Baraque i Linie med forberörte Boder, bestaaer af 9 Fag et Loft høi Huus; og ejet 1717. No. 17. Trende Boder endnu paa Fisker Gaden næst ved Poul Stautrups beliggende, bestaaer af 9 Fag med Hauge Plads og Fælleds-Brynd; og ejet 1717. No. 18. Endnu 4re Boeder paa Fisker Gaden næst ved sal. Peder Andersens Enke, bestaaer af 10 Fag med Hauge Jord og Fælleds-Brönd; vides endnu ikke Aarit naar Samme ere kjøbte. No. 19. Nok 3de Boder paa Fiskergaden næst ved Niels Eskildsens, bestaaer af 11 Fag et Loft høi med Haugejord og Fælleds-Brönd. Ej heller hvad Aar. No. 22. Endnu 6 Boder paa Fiskergaden imellem Niels Laas-

bye Skoemager og Hans Sadelmager beliggende, bestaaer af 18 Fag, et Loft høi, med Hauge Jord. Disse Boder ere bygte af det gamle Tømmer fra Farverens Hr. Fejlbergs Gaard, fören han samme fik tilkiöbs af min salig Fader. No. 23. Trende Boder imellem Mogens Rasmussen og Minde-Porten beliggende, bestaaer af 11 Fag, et Loft høi med halv Tag og lidet Gaardsrum; og ejet 1717. No. 24. Tvende Boder ved Aen imellem Peder Bang og Anders Andersen Bager beliggende, bestaaer af 4re Fag et Loft høi med Hauge Plads; er kjøbt siden 1717. No. 25. Trende Boeder ved Aen imellem Hans Hansen Dreje og Hans Clemensens Boeder beliggende, bestaaer af 9 Fag, et Loft høi, med Hauge Plads, er kjøbt siden 1717. No. 26. Fire Boder ved Aen, imellem Sören Mikkelsens Enke og Hans Clemensen Kryssings beliggende, bestaaer af 12 Fag, et Loft høi Huus. No. 27. Et Pakhuus ved Aen imellem Byens Vaaninger og Emmervad beliggende, bestaaer af 12 Fag, et Loft høi, med lidet Gaards Rum; og ejet för 1717. No. 28. En Gaard paa Hjørnet af Cannike Gaden, bestaaer af 12 Fag ud til Cannike Gaden 2 Loft høi med Kjelder, 14 Fag langs med den saakaldte Smue, og 12 Fag til Steen Trappen: 20 Fag, et Loft høi, bag udi Gaarden. Udi samme Gaard ere indrettede 6 Boder af 12 Fag; et Loft høi med videre af Gaards Rum, Pompe Vand; og ejet 1717. No. 29. En Gaard paa det Lidet Torv imellem Sr. Peder Müllers Gaard og Badstue Gaden beliggende, bestaaer af 12 Fag Grundmuur med Kiel-dere under og 2de Loft høi. 21 Fag ind til Badstuegaden og 11 Fag Vesten i Gaarden med Grundmuret Kjelder og Gaards Rum. Kjøbt udi Krigens Tid 1717 eller 1718. No. 30, 31, 32. fem Boder paa

Rosens Gade bestaaer af 16 Fag, et Loft høi, med Haugeplads og Fælleds Brönd. Kjøbt udi Krigens Tid af sal. Sören Peruque-mager. No. 33, 34, 35, 36. Fire Boeder paa Middelgaden næst ved Peder Ulsöes Enkes Vaaning, bestaaer af 12 Fag et Loft høi med Hauge Plads og Fælleds Brönd. Arvet efter Sin salig Fader. No. 37, 38, 39, 40. Fire Boder paa Graven imellem Johan Gotfried Naalmager og Rudolph Glarmester beliggende, bestaaer af 11 Fag et Loft høi med Hauge Plads og Fælleds-Brönd. Ejet 1717. No. 41, 42, 43. Trende Boder paa Graven imellem Jens Arendahls Enkes Gaard og Anders Henriksens beliggende, bestaaer af 7 Fag et Loft høi og et Baghuus af 3 Fag med Hauge Plads og Fælleds-Brönd samt Kjelder under; og ejet 1717. No. 44, 45, 46, 47 fire Boder paa Middel Gade imellem Hans Clemmensens Boeder og Commerceraad Ole Olesens Vaaning beliggende, bestaaer af 12 Fag et Loft høi med Hauge Plads og Fælleds Brönd. Ligeledes ejet 1717. No. 48. En Vaaning paa Studsgade næst ved Anders Sörensen i Bæchen, bestaaer af 6 Fag et Loft høi med en stor Hauge til. Ejet för 1717. No. 49. En Vaaning paa Guldsmed Gaden, bestaaende af 4re Fag et Loft høi med Kjelder under, Gaardsrum, fælleds Brynd, er liggende imellem Jens Sörensen Hestekiöber og salig Frands Mortensens Enke. Vides ikke hvad Aar. No. 50. En Gaard bag Closteret mellem David Kraghs og Skipper Laurits Mikkelsens Vaaning, bestaaer af 8 Fag Stue Huus, 3 Fag Halvtag, 10 Fag Baghuus, Alle Fag 2 Loft høi med Gaard og Hauge Plads til. Denne Gaard haver min salig Fader slev ladet bygge. En Vaaning paa Rosens Gade som Consumtionsbetjent Jens Adsløv beboer, ligeledes Cramers og Lorents Peruqve-

magers, er solgt til bemeldte Jens Adslev af min salig Fader. En Gaard paa Hjørnet af Fiskergaden ud til Aaen beliggende, som Farveren Sr Feilberg nu beboer; ejet før 1717. En Gaard udi Emmervad, som Sr Jens Betser beboer. Kjøbt udi Krigens Tid 1717 eller 1718. Er kjøbt paa Auction den 14 November 1714; efter salig Raadmand Niels Lauridsens Enke, Margrethe Blikfeld, med et Gaardsavl dertil for 805 Sldr. 2 $\frac{1}{2}$ Half Sedler. En grundmuret Gaard paa Domkirkegaarden tilhører Hr. Doctor Nannestad, med Frugthave til, er kjøbt 1730. En Vaaning paa Graven, som nu beboes af Rudolph Glarmester et loft høi med Hauge-Plads og Fælleds-Brönd. Denne Vaaning haver min sal. Fader solgt til Rudolph Glarmester. Den Gaard, som Ildebranden overgik 1744, og En Gaard ved Siden af opbyggt 1711. Arvet.

Wrads Konge-Tiende, beliggende udi Silkeborg Amt af Hartkorn 10 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. haver han arvet efter sin salig Fader. Meising Skov med tilhørende Selvejer Gaard af Hartkorn 7 Tdr., saa og et Boels Jord udi Foerlef By af Hartkorn 1 Tönde 6 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb^m med Skovskyld og anden aarlig Afgift.

Hvorslev Kirkes Provstie Korn 2 Tdr. 2 Skpr. 1 $\frac{1}{2}$ Fkr. Sckiöd Kirkes Provstie Korn 2 Tdr. 7 Skr. 2 Fkr. Ait Kirkes Provstie Korn med halv Afgift af Hammel Provstie Korn. Ligeledes arvet. En Korn Hauge uden Brobergs Port med tilliggende Engjord som Sr Christen Haarbye haver kiøbt; og arvet. Et Stykke Engjord kaldet Silkjer uden Brobergs Port; og arvet eller ejet før 1717. En Frugt Hauge, beliggende imellem Graven og Rosens Gade, ejet 1717. En Ditto paa Rosens Gade beliggende, og ejet 1717. En Ditto paa Fisker Gaden beliggende. Arvet efter sin salig Fader.

Avlinger. No. 1. Et Gaards Avling kaldet Peder Pedersen paa Vester Gade. No. 2. Et Ditto kaldet Gert Guldsmed i Emmervad. No. 3. Et Ditto kaldet Augustinus Bartskiær i Emmervad. No. 4. Et Ditto kaldet Rasmus Skriver ved Broen. No. 5. Et Ditto kaldet Niels Ibsen Möllers paa Fiskergaden. No. 6. Et Ditto kaldet Jens Jensen Basballe i Emmervad. No. 7. Et Ditto kaldet Henrich Bundtmager i Emmervad. No. 8. Et Ditto kaldet Terchild Saxes paa Graven. No. 9. Et Ditto kaldet Niels Mollerup bag Closteret. No. 10. Et Ditto kaldet Rasmus Skri-vers Store Pinds i Broehuule. No. 11. Et Ditto kaldet Peder Gregersen af Anne Saxes paa Broberg. Alle arvede eller kjøbte udi Krigens Tid til 1720. No. 12. Et Ditto kaldet Mag. Wolf Baltzersen i Emmervad. Kjøbt paa Auction 14 Novbr. 1714 med Gaarden Jens Betzer iboer. No. 13. Et Ditto kaldet frue Dorthe Juel bag Bispegaarden. No. 14. Et Ditto kaldet Rasmus Jensen Kræmmer paa Vestergade. No. 15. Et D^o, lidet, kaldet Rasmus Nielsen Skriver Kjøbmands Eje. No. 16. Et lidet D^o kaldet Anne Justesdatter paa Fiskergaden. No. 17. Et lidet Ditto kaldet Rasmus Skri-vers lille Pinds paa Fiskergaden. No. 18. Et D^o Gaards Avling kaldet Hans Andersen paa Broberg Börhaus(?) eller Demstrups Eye. No. 19. Et D^o kaldet Anders Lydersen, Manderup eller Kraarups Eye. No. 20. Et D^o kaldet Christen Carlsen Skipper Mogensens paa Fiskergade. No. 21 et D^o. Jens Clemmensen Grovsmed paa Vestergade kaldet. No. 22. Et D^o kaldet Jens Clemmensen paa Vestergade iboer. No. 23. Et D^o kaldet Jens Clemmensen Nielsen paa Vestergade. No. 24. Et lidet Stk. Jord uden Studsgades Port i den syndre Side i Leergravsfaldet ved Studsgade Ledet.

Endnu fandtes udi den gamle Vejerboe lige over for Gaarden som 1744 brændte 6 til 7 Skpd. Humle, som da Ilden var, blev udkast, og af Fattige bortført. Hans Indboe, som efter hans egen Beretning bestaaer af mange prægtige Meubler, der var anseet over for 10,000 Rdr. Guld, Sölv og Juveler efter hans egen Beretning var skatteret for over 10,000 Rdr. Derforuden berettede han at have fundet paa et Stæd efter sin sal. Moder 4000 Rdr. smaae C 4 Croner. Kram Vahre med hvad som fandtes udi Pakhusene og Kjelderne af alle Sorter, var udi Aaret 1717 langt over 10,000 Rdr. af Værdi, siden han udi Aaret 1726, da han lukte sin Bod, derfor var buden af sal. Henning 5 til 6000 Rdr., da det dog næsten den Tid var fordærvet. Da han udi Aaret 1727 köbte Östergaard, havde han forlængst derudi 3^{die} Prioritet 1500 Rdr., og desforuden havde paa Rente andre Stæder, som hans sal. Forældre efterlod hannem 7000 Rdr. Foruden en stor Deel Pante Gods, udestaaende Gjeld, som vis og uvis af ham selv var skatteret for 50,000 Rdr., tilligemed mangfoldige andre Ting som ikke kan specificeres, hans sal. Forældre efterlod hannem.

Alle forestaaende Poster har min sal. Fader Borgemester Christen Basballe deels i Aaret 1716 og 1717, förend han indgik udi andet Ægteskab, ejet, og deels för den Tid efter hans sal. Forældre arvet.... som i Overflödighed kan bevises, ifald det skulde blive imodsaagt.

Aarhus den 20de Juni Anno 1747. (J. C. Basballe.)
(Raadhus-Archiv.)

Nr. 398.

1747. 7 Juli. Chirurgerne.

Magistraten beretter, at Chirurgen Joh. Bern-

hardt Schmuhl i lang Tid har været svag, og ikke har kunnet betjene sine Kunder, og at Joh. Fridr. Berner, til hvem han har søgt Tilladelse at afstaa den ham allernaadigst meddelte Frihed, medens han var i Tjeneste hos Poul Boufeins Enke, opførte sig upaaklageligt, saa det er at formode, at han efter overstunden Examen vil kunne blive Publicum til Nytte.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 399.

1747. 18 September. Forslag til det almindelige Bedste. De 6 Mænds Erklæring attesteret af 18 Borgere i Aarhus.

Rescript til Stiftamtmand Nissen om, forsaa vidt Kjøbstæderne i Stiftet angaaer, at indhente Oplysning fra hvert Stæds Magistrat, og forsaa vidt Amterne angaaer, at træde sammen med 2 kyndige Landmænd, som han selv udvælger, og efter dette Rescript tilsiger, for at gjøre Forslag til, hvad der kan eragtes nyttigt for Borger, Landmand og det almindelige Bedste; at han forfatter Forslagene postvis og indsender dem til Rentekammeret inden Udgangen af dette Aar etc.

Inden i Rescriptet findes tegnet paa en Seddel: "De 2de Landmænd som med Stiftamtmanden skal indgive deres Betænkning, dertil gjøres Forslag paa Justitsraad Lichtenberg i Horsens og Velbr. Niels Linde paa Tirsbech, samt de som ellers kand tilskrives gjøres Forslag paa Etatsraad Fogh i Calløe Amt (Ryumgaard), Cancellieraad Steinfeldt og Forvalter Tornsen i Droiningborg Amt, Cancellieraad Thygesen i Silkeborg Amt og Forvalter ved Baroniet Marselisborg, Raadmand Stæhr udi Havreballe gaards Amt".

1747. 3 Novbr.

Copie. Velædle og Velviise

Herrer Borgemæstere og Raadmænd.

Under 2^{den} hujus, har vi fra deres Velædle Velvissheder Modtaget gienparter af Hans Kongl. Majes^{ts} allernaadigste Rescript til Hans Excellence HE^r Stiftbefahlings Mand von Nissen, af 18de Septbr^r Sidst, saavel som Hans Excellences Missive til dennem af 23 hujus, Deraf erfarrer, dend allernaadigste Intention og Höy Kongelig Naade Som Hans Kongl. Majes^t haver for Kjöbstædernes almindelig bæste, og indbyggernes Velfærdt at fremme og befordre. Vii kand ikke andet end med allerstörste Underdanigheed give os haab, at denne Stæds Indbyggere (hvis kræfter og Formue, fornemmelig paa en tiid af 20 à 30 aar, Er saaledes aftagen og forringede at der snart sees for Öine Byens almindelige Ruin) ved denne Höy Kongl. Naade igien kand blifve oplivet. — Dersom Hans Kongl. Majes^t ved Höy Kongl. Naade forhielper denne bye, for at faae det som er skadeligt, og Handelen til Undergang Hemmet og forbuden, Derimod ved Hans Kongl. Majes^{ts} uskatterlige Höye Naade, See byen forsyned med saadanne Previlegier effter tiidernes omstændigheder, Ville haabe med tiiden kunde hielpe byen til forrige Floer og velstand. I allerunderdanigst forhaabning forestiller følgende Poster, som vi forsichrende os, kunde geraade og forhielpe Byen til almindelig fremtarf.

1. Det er Bekiendt at ved Sall. og Höyloflig lhukommelsse Kong Christian dend 5tes Forordninger af 16de April 1681 og 28de Janvarii 1682, er betæncht, og ikke uden af meget vigtig aarsager er bleven andlediget at Stipulere en wis Subordination, imellem Kjöbstæderne og ey tilstædet alle smaae Stæder og

flækker, at drive udenrigs Handel, men dertil iblandt Andre, da udseet Aarhus etc. og at der ikke er bleven holt over, har foraarsaget, Søefartens aftagelse, og Kjöbmandshandels Kjendelig Undergang. Sahl. og Höyloflig Ihukommelse Kong Frederick Dend 4de har ved forordningen af 1ste Junii 1726 og 19de Martii 1727, meget gott sigtet til negociens fremme, at skulle hente vahrene fra förste haand, Ja endog forbuden at ingen maatte före til os uden af deres egne Lands Producter, Kjöbenhafn som i Sall. Kong Fridericks tiid maatte alleene hente og före de 4re Species for dend i told Rullen satte Taxt, men blev ophæved af Sall. og Höyloflig i Hukommelse Kong Ckristian dend 6te ved forordning af 30 Decbr 1730, som Prejudiceerlig og fornærmelig for Hans Kongl. Majes^{ts} Undersaatter og de andre Kjöbstæder, Men ved dend Nye Told Rulle af 29 febr 1732, faar Kjöbenhafn det bedre end tilforn, thi effter det förste skulle betahles dend fulde ansatte Told, men nu betahles alleene $\frac{1}{3}$ Deel Told, af hvad til Provincerne i Danmarch Trafiqueres og forhandles, fölgelig maae enten de 4re Species tages i Kjöbenhafn, eller ald handel og Søefart af de andre Kjöbstæder nedlægges. Naar nu Hans Kongl. Majes^t af høy kongl. Naade og forsorg ville see de andre Kjöbstæder Hiulpen, og i sær de som til udenRigs Handel er beqvæmme, Maatte allerunderdanigst Söegis — Det Aarhus Indwaanere som endnu har endeel Skiibe, der var Beqvæme at befahre, Irland, Engeland og Frankeriige, og samme til Deels befahrer Trundhiem, og de fleeste Tiider derfra maae Retournere med baglast her hiem, af Aarsag, at ikke de stæder kand befahres formedelst om Skibene enten for Egen Reigning eller under fragt paa Öster Söen her til i de

3de Sidste Winter Maaneder som er at reigne October, November og December, eller og de 2de förste Janvarii og Februarii, icke her kand komme at Söege Vinter Hafn Siden de ikke med deres heele ladning kand komme i Hafnen, og altsaa er gandske tilsiide satte af dend Trafique, siden det ikke er tilladt deres Last her at bryde. Naar hans Kongl. Majes^t allernaadigst ville Tillade at hvad Skiibe her fra byen fra de Steder skulle andkomme, i benæfnte Maaneder og paa denne Aarsens Tiid, det dennem allernaadigst maae Vorde tilladt, Deres Indehavende Ladning, efter Rigtig Angifvelse, at udlosse i Toldbetienternes paa og tilsyn og oplegges under deres Luchelsse, til samme gods ligesom det blev indlagt, om foraaret igien kunde blive udskibet og paa fremmede Stæder blive Trafiqueret, Dertil allerunderdanigst ville bönfalde at Hans Kongl. Majes^t allernaadigst ville give tilladelsse, at de af saadanne Vahre som er tilladt at föres, Maatte her fortoldes og friegiöres, og wi alleene maatte nyde $\frac{1}{2}$ part Moderation siden Kjöbenhafn, ved udgaaende gotgiöres $\frac{2}{3}$ parter, af hvad de saakaldede 4re Species betræffer.

2^{det}. Förend Loven udgich Strachte Eendeel Kjöbstæders Destrict sig til 3 à 4 Miile, Nu tillader Loven alleene 2de Miile, som er tilladelig at lade Inqvirere om Land-Prang og Kroerrier, Naar nu som for Exempel, Imellem Aarhus og Wiborg er 8te Miile fra Aarhus til Horsens 5 $\frac{1}{2}$ Miil, fra Wiborg til Aalborg 10 Miile og fra Aalborg til Hobroe 6 Miile, Naar nu hver Kjöbstad kand ikkun lade Inqvirere 2 Miile fra sig, saa kand Jo Resten af Distancen giöre hvad de vil, thi de paa Landet som skal holde derover, er vel ikke uventelig de som tildeels seer igien-

nem fingre dermed, det var vel at önsche at hver Kjøbstæd maatte have dend friheed at gaae dend halfve wey imoed dend anden, ved saadanne Inquisitioner, som vilde foraarsage at Landprangs afskaffelsse, Kunde bædre blive holt over; Endskiönt brendeviins brenden paa landet wed forordningen af 30te April 1734, Strichte er forbuden, saa har det ligesaameget tiltaget, som aftaget til denne tiid, Ja de fleeste Bønder brænder Brændeviin, hvad de ikke Selv Drikker og Consumeerer; sælger de til u-Privilegerede Kroer Folch, som meest findes een à toe i hver Landsbye, deraf følger mange Onde Sviter, Mange bønder brender deres korn i brendeviin om Vinteren, saa de maae kjøbe til brøed om Sommeren, og om dend Misbrug ikke var, kunde Sælge en tæmmelig deel Korn, De som i kjøbstæderne skulde Ernære sig af Sligt er dem umuligt, thi Consumption hör de betahle, og altsaa bliver brendevin dem meere kostbar en bonden, til med kjøber Bonden indtet men har at Sælge, saa dend Næring er Kjøbstæderne gandske betagen, Hands Kongl. Majes^{ts} Consumptions Indtrader aar efter aar aftager, allermeest af dend Aarsag. Det lader sig ikke lættelig hemme eller afskaffe, wi maatte alleene Slutte dette kunde skee, Naar Hans Kongl. Majes^t allernaadigst fandt for gott, at byde og befahle Proprietairerne at holde derover, og alle Mulcter, Naar forseelse fandtes hos Deres Bønder alleene hæftede paa dem, og selv af deres Egne Midler at Betahle, thi saalenge det skal beroe paa Birche og Hærretz fogderne deres opsigst bliver der Ingen Haab om dets afskaffelsse, i hvor skadeligt det end er for Hans Kongl. Majes^{ts} Consumptions Indtrader, for landmanden, og i særdeeleesheed for kjøbstædernes Næring og brug.

3. Er fornemmeligen Hoved aarsag til Kjøbstædernes Ruin og Ödeleggelse, dee saa kaldede Holsteenske Piger eller Haarfolch, som var deres gamle Nafn for 40 à 50 Aar siiden, Da de först kom her i landet for at kjøbe haar til Parüquer, dend Land-Prang som af dem begaaes maatte snart holdes utroelig, war folch ikke desbedre underrettet derom, det förste de kom her i landet var ungefæhr 30stkr. Qvinder som löeb omkring at kjøbe haar, Nu er der vel 100stkr., og derofver Mænd og Qvinder, som i Stæden for det förste de begyndte gik til foeds men nu kiører omkring med alleslags allen goeds i heele læsser, Aaret igiennem, og træcher dend yderste Skielling fra Almuen, for deris Vahre, som bestaar i alle slags som en Retskaffen Kjøbmand tilforn har kundet levet af, deris Kjøbmandskab og Land-Prang har fornemmelig tiltaget siden Kjøbstæderne har taget deris Vahre paa Magazinet og ved Fabriqverne i Kjöbenhafn, thi de skaaner sig ikke at Före Klæde og Uldene Vahre af alle slags samt Specerier som de under haanden ved alleslags leyligheder selger heele landet over, og hvad de ikke selv i en hast kand afsætte Crediterer de bort til andre Land-Prangere, saa deres Land-Prang er bragt saavidt at baade kjøbmands Handel med saadanne Vahre sampt hans kongl. Majests Told Indtrader derved maae undergaae og forsvinde, der findes dem iblandt der tör berömme dem af, aarlig at Debitere Vahre her i Landet for anseelige Capitaler, hvad kand da ikke saadan en mængde tilföye Landet og Kjøbstæderne skade og afbræk, En Kjøbmand sidder med Familie, og for udgift, Maae taale og see sligt til deres Ödeleggelse, Ja det Strækker sig endog til Haandwærchsstanden, som for Exempel, Skræderne i Kjøbstæderne Syer Siiden,

og snart ikke en Klædning for nogen Landmand thi af frygt for saadanne Contrabande Vahre tør de ikke komme til Kjøbstæderne, og saalænge det er dem tilladt at Reyse her i landet, Kand Land-Prang ikke ophøre.

4de. Der effter er for Kjøbstæderne til afgang og Prejudice De folk som kommer her i landet fra Tydskland, med Humble paa Kahrer, samme har søgt at tilvende sig Borger Rætt, i een og anden af de smaae kjøbstæder hvor ingen indqvartering, eller nogen Synderlig Borgerlig Tyngte bliver dem paalagt, Under saadan Pretext passerer for Kongl. Undersaatter (Endskiönt de fleeste af dem er boesatte hvor de kommer fra) Men alleene søger derved deres Egen fordeel, og er ligesom authorisered at Reyse landet om, fra en bondebye til en anden, og fra en Herregaard til en anden, og uden nogen undseelse sælger lidet og meget og i saa maader begaar Landprang i Höyeste maader. Det er u-imodsigelig naar de folch allernaadigst blev forbudet at Reyse her i Landet, kunde kiöbmænd i Kjøbstæderne, Med mindre bekostning Söewartz lade Indbringe, saa mange Homblesom landet af det Slags maatte behöve, og Sælge for billigere priiss og meere tilforladelige Vahre, Endsom af dem faaes, Ved samme Leyligheed fabrer de Landet ofver, og opkiöber huder, Skind, wox og tallig, saa deris Handel og Land-Prang for Kiöbstæderne er heel skadelig og Prejudiceerlig og u-nöttig for Landet.

5te. Lige Skadelig og forderfvelig er og et Slags folk, kaldes Glass og Tablet Kremmere, som kommer fra adskillige Stæder fra Tydskland her ind i Landet med alleslags Galanterie og Nörrenberger Kram (Det er ikke allene u-nöttige men endog skadelige Folk) som löber her omkring i Landet aar igiennem, fra bye til

til bye under Prætext, det skal være dem tilladt at Reyse til Marcheder, Men ved dend leylighed paa adskillige Maader undertvinger kjøbstæderne, drager Landmanden Pengene af Lommen og wiidere fører dem ud af Landet, dend Land Prang at hemme, Önsked alleene at Hans Kongl. Majest^{ts} allernaadigst fandt for tienlig som saa heel skadelig af fremmede bliver förövet ved Toldstæderne at Lade forbyde at ingen desslige omlöbere og u-bekjendte af saadanne Reysende Persohner, som ikke Self har Boepæl eller derpaa taget Borgerskab i hans Majest^{ts} Riiger og Lande, her effter Slige Vahre i landet maatte indføre eller fortolde, Mindre blive meddeelt Passeer Sæddel fra de Kongl. Toldboeder dermed at Passere Landet over, thi derved över de Land-Prang effter Egen behag, Men alleene maatte være Kiöbmændene i kjøbstæderne tilladt, at handle med Saadan kram og desslige Vahre, og med Passeer Seddel derpaa Reyse til de her i landet tilladelige Marcheder, Der af ville næst Gud følge at underslæb blev forekommet. Landets og Kjøbstædernes Egne Indbyggere (i Stæden for saadanne fremmede omlöbere, der nu ere som fastsatt til at föröve dend skadelige Land-Prang) wille da med saadanne wahre samt andet, söge Marcheder, som var ligesaa tienligt for Landmanden, som det nu er skadelig for Kjøbstæderne.

6te. Hvormeget de Höyloflige Konger og forfæderne har henseet til Kjøbtædernes opkomst og wedligeholdelse, wüsser mange goede anstalter, saa ikke uden af wigtige aarsager er dennem meddeelt privilegier og Beneficier, Aarhus Bye, er i sær af Sall. og Höylovlig Ihukommelse Kong Christian Dend 5te forundt og gived allernaadigst Skatte friheed paa alle

Byens tilhørende March Iorder, Hvilken forundte frihed er for Byen en stoer Hærligheed, og kand i wisse maader befordre mange til leve brøed, samt formeere Indbyggernes Tal og Mængde, samt at Byen som er temmelig Vitløftig kand blive beboed, Men at Enndeel af bemeldte Matriculerede Iorder, Paa nogle Aars tiid ved een og anden leylighed, er kommen fra Indbyggernes brug og Eyendomb, Er byens Indbyggere til største skade og Nachdeel, Ja er kommen til Misbrug i saa Höye Grader, at ikke saa mange Aufsmænd findes, der goedvillig vil forrette eller vedligeholde Vognmands Laug, saa kunde befrøgtes at Reysende hereffter ikke uden besværlichkeit kand blive befordrede, Forordningen af 14de Augustii 1741 befahler allernaadigst at ingen uden Byes Beboere, Maae bruge nogen Kjøbstæd Iorder, Dog er sligt til dato ikke aldeles bleven i agt tagen, Men Bønderne som forhen, bleven ved deres brug paa Aarhus Mark, men hvor Onde Sviter og des Orden, at derved for byens indbyggere er tildraget og i Sæhr for Vognmænd og Aufsmænd, da ingen orden eller vedtægt for Marchen kand være, Mindre blifve holt ofver, saalenge det er Bønderne saaledes tilladt at Drive aufl paa Marchen, Maatte det da allernaadigst, af hans Kongl. Majest^t forbydes, at ingen udenbyes beboer eller Bønder, under hvad Pretext de end der-til ville foregive, maatte hereffter være tilladt, at leye eller bruge nogen Aufsls eller Sæde Iorder, Paa Aarhus Matriculerede Skattefrie Iorder, Men samme hereffter af Byens egne Borgere og indvaanere skulle Drives og bruges, afgröden deraf her i Byen at indföres, Der af ville følge at ubeboede gaarder og Vaaninger blev beboed og besatte med borgere som kunde

Contribuere til det Almindelige, Sampt Hans Kongl. Majest^s Consumptions Intrader, wilde tiltage og blev formeret.

7de. Vi Hafde vel aarsag at undsee os, ved at Proponere noget til lættelse om Extraordinaire Paalæg, Siiden vi er overbeviist om Hans Kongl. Majest^s Høye Naade, og Faderlig omsorg for alle Hans Undersaatteres Flohr og Velstand, Vi er af Gud og Kongen forundt dend Største Løchsaligheed, som er Fred og Beskiermelse mod ald overlast, hvad Velstand, hvad vi Eyer og besidder, Hörer Alleene Kongen til, Maatte det allernaadigst tillades at melde dette. Denne Bye har imoed en 30^{ve} Aars tiid wæret paalagt og besværet med anseelig inqvartering af Cavaleriet, samme koster Byen aarlig over 2000 Rd^r., denne Stoere inqvarterings udgift har gandske vist Svæchet dend meeste deel af de almindelige Borgeres Kræfter og formue, og Ioe lengere det vedvarer Ioe meere kiendelig det hereffter og i tiden vil blive. Foruden dend værende og paalagde inqvartering, som effter Reglement, med alle befahlede ting maa forsynes, Er Byen derforuden paalagt og skal Bethale aarlig inqvarterrings Penge til Biellerup Ladegaard 210 Rd^r., saa denne Stoere og anseelige Summa er for Borgerskabet heel besværlig at tilveye bringe og Ioe længere det skal Continuere, Ioe Haardere er Byrden, ved Byens Velstands Aftagelsse, Maatte Det allernaadigst behage Hans Kongl. Majest^t af Særdeles Kongl. Naade, at moderere Byen for saa stoer inqvartering vilde det næst Guds Bistand inden faa aar visse kiendelig Pröver paa Borgerskabets tiltagende Velstand.

8de. Blev Hans Kongl. Majest^t allernaadigst bevæget at Bevilge hvad som er Proponeret blev alleene

grunden som skulle give frugten og Nötten (goed Orden og Politie) fattes Dett, Kand de allerbæste, fordeeltigste og fornuftigste Anstalter, blive gandske frugtesløsse, her i byen er for alle folck, af Professioner og Haandværker, Ampter for nogle og Laugs Rættigheder for Resten, Derved de kand blive forsvaret og maintinered — Derimoed Kjöbmandsstanden, hvorpaa virkelig denne Bye, som er en Söestæd, og har det mindste District af Land om sig som nogen Kjöbstæd i Iylland, og meest alleene ved Söefarten skal fortiene brödet, om Byen skal vedligeholdes, Berøer da deres Velstand af Handling, og Kjöbmands Standen som maa taale og see at enhver gör dennem indPas i Deres Handling og Næring som u-berættigede, af Professioner Skippere og baadsfolck, ja enhver effter eget tyche, handler baade med inden og udenbyes beboere, fordærver og Ödelegger baade sig selv og andre, Og de som er anseet for at være kjöbmænd, og har andlagt sin tiid ved Handelen, For dend at fremme, til Flohr og Velstand, Söefarten at ved lige holde om byen skal Conserveres, Iche er benaadet med Rettigheed hvorved saadan misbrug kand blive afskaffet, Ville da allerunderdanigst beede og haabe Hans Kongl. Majest. allernaadigst ville bevilgø dette Steds handlende Kjöbmænd, at faae oprætted, Et Kjöbmands Compagnie med fornödne Articler, som maatte tillades at blive indrettet effter Stædets beskaffenhed, Vi giver os et fast Haab om Hans Kongl. Majests Naade i denne Post, fornemmelig, at nyde det andre Kjöbstæder er Bevilget. Saasom Oddense i Fyhn Helsingöer i Siælland, det var at Önske denne bye, saavel som fornemmelig alle Stifternes Hovedstæder her i Landet blev benaadet med Kjöbmands Compagnie,

som virkelig var til Handelens fremme og Søefarten ved Reederrier dends fortsættelse des bedre at Etablere Naar Orden og Eenighed med hinanden blev lagt til grundvold.

Effter Hans Kongl. Majest^s allernaadigste Befaling og tilladelse har Vi Deres Velædle Velviissheder foranførte Poster her ved dend Ære at indlevere Ved dend 1te forestillet hvad som næst Gud kunde bringe Handelen til forrige Flohr og Velstand, dernæst de paafølgende 2. 3. 4. 5. 6. og 7de Poster, wüisset, Eendeel de Betydeligste aarsager til Byens Prejudice og aftagelse — og endelig dend 8de Post forestillet, som een saa Höyfornöden ting hvorved maalet og Öyemærket til at fremme og befördre det foregaaende, wirchelig wille blive. Vi wille allerærbödigt beede, det som vi er forsichret, om Deres Velædle Velviissheders, udförligere Demonstration, til Hans Excellence Vores Höybydende Hr. Stiftbefalingsmand von Nissen hvor magt paaliggende Disse Poster, med fleere kand være til Byens Conservation, hvoreffter vi gjør os Haab, om Hans Excellences Höyformaaende Recommendation til Kongen om en Naadig Resolution. Vi forbliver med vedbörlig Estime

Deres Velædle Velviissheders

Tjenstærbödigste

Aarhus d. 3 Novbr. 1747.

Tjennere.

Jens olessen shiöstrup, Sören Olufsen, N. G. Schorup, Hans Jensen Buchtrup, Mogens Blach, Christian Jörgensen.

Foreskrefne, som De for Byens Almindelige bæste beskickedede Sex Mænd, hafver effter Kongl. Allernaadigst tilladelsse forestillet og Allerunderdanigst ombedet, Kand vi icke andet end samtycke, men tillige

med Dem, Allerunderdanigst bede om en Naadig Resolution.

Paa min Moders Veigne underskrifver P. Westergaard, Knud Nielsen Bech, Maren Sal. Thöger Kiersgaards, Jörgen Rasmusön, Kiersten Sal. Marchus Mörches, Michel Herschind, J. S. Broberg, Chr. Hörning, P. P. Möller, P. Bögild, Hans N. Matthiesen, Anders Wærn, Ole Nielsen, Hans C. Kryssing, Chr. Blach, R. (P?) Müller, Olle Schiödstrup, Niels Stauning.

Randers klagede især over den tvungne Handel og den stærke Indqvartering, da der i Byen laae 3 Compagnier Ryttere og Staben, og paa Bjellerup-Ladegaard laae 2 Compagnier, der næsten vare Byen ligesaa meget til Byrde, som deres egne o.s.v.

Kjöbmændene i Mariager forlangte at maatte nyde Frihed i deres Handel, saa de ikke vare forbundne at tage Alting i Kjöbenhavn, hvor baade Varerne falde slette i Forhold til de höie Priser, og Vilkaarene utaalelige med Hensyn paa den korte Credit, der er langt kortere end paa andre Steder.

I.

(Dronningborg-Amt?) "Hvorledes vi formene den tvungne Handel her i Landet, til Nötte for Undersaaterne i Almindelighed nogenledes kunde hjælpes og den derudi i Svang gaaende Misbrug hæmmes."

1. At alle Kjöbstæder her i Riget maatte have lige Frihed til at handle paa fremmede Stæder og at indføre de Varer, som ikke ere forbudne, dog med indenlandske Fartöier.

2. At Tolden og Frihederne maatte være ens for alle Kjöbstæder, de smaae saavel som de store. "Thi der er ingen Tvivl paa, at de store Stæder, som

er alt etableret i Handelen jo nok, kunde conservere sig, uden at see de smaae undertrykte, om de ellers vil i deres Opførsel saaledes bruge Maade, at det med Kjøbmands og Borgeres Stand kand være convenabel. Men mand kunde formode, at de smaae Kjøbstæder med Tiden bleve store ved Societeters Indretning og andre Stræbsomheder, om de maatte nyde saadan Soulagement til Opmuntring, og uden at Undersaatterne, hvis Velgaaende NB. i Almindelighed, og ikke nogens udi Særdeleshed, det er deres Kgl. Maist. viser saa høipriselig Omhue for, som noget der egentlig er Rigets Styrke, bliver i Handel og Vandel, med al muelig Egalitet omgaaest, ligger derunder altid en Slags Tvang, som hindrer Negotiens almindelige Fremvæxt, efterdi Kjøbmandskab udfordrer eet frit Væsen; hvorfor det og synes"

3. At det var til Handelens Befordring om en hver Kjøbstad kunde overlades Tolden for en vis aarlig Summa, men hvis ikke, da

4. "At de fornemste Species, herudi Riget indføres fra fremmede Stæder, nemlig Vin, Brændevin, Salt og Tobak, blev saaledes i Tolden nedsat, at alt det som indførtes kunde blive fortoldet rigtig uden Underslæb. Derved vilde deres Kgl. Maist. Intrader ikke formindskes, men ventelig tilvoxe; thi istedetfor at det meste nu practiseres ind, formedelst den høie Told og Consumption, skulde man haabe det da rettelig blev angivet og fortoldet, til den Ende, maatte lægges saadan Straf paa dem som derefter befandtes med forsætlig Toldsvig, at de fast ikke kunde negociere mere. Ved saadan Moderation og rigtig Tolds Svarelse blev nogen Lighed i Handelen, som ellers ikke kan være, saalænge den ene Kjøbmand angiver og fortølder sine

Vahre, men den anden ikke, thi den første kan i saadanne Omstændigheder ingen Pris holde med den anden. Det synes ellers vel at udi denne Post plai-deres mest for de Ting som Riget til største Delen kunde undvære, men naar man betragter at Folkes Begjærlighed er hæftigst efter det som er forbuden, virker Tilladelse ofte mere end Forbud. Den paa Vin, Brendevin og Tobak stedse anseeligere Told og Consumption, haver vel sigted til Folkes Moderation i dets Indførelse og Brug; men Erfarenheden viser at det har gjort anden Virkning, efterdi dets Brug er bleven desto overflødige, i Synderlighed Vin og Tobak, da dog Toldbögerne det ikke skulde kunne bevise, saa Frugten af den høie Told er at lidet eller intet bliver fortoldet, men meget indpractiseret og forbrugt, især af Hollandsk Tobak, som Landet er fuldt af, og sælges det i Pundeviis for 1 $\frac{1}{2}$ danske. Føl- gelig lider deres Kgl. Maist. Interesse alene derunder, hvilket ikke nær i saa høi Grad skede om Tolden og Consumptionen var lemfældigere, og mere convenabel med Vahrenes Pris”.

5. At de her i Riget, som vilde bekoste Skibe, der vare beqvemme til Seilads paa Frankrig og Spanien, maatte begaves med særdeles Friheder for at opmuntre dem til saadanne for Nationen nyttige Foretagender.

6. Consumptionen, som nu forpagtes til fremmede eller til enkelte af Stædernes Indvaanere, ”for deraf at gjöre sig Fordel ved at udsue de andre til det yderste, særdeles den Fattige Almue, hvilket ikke lidet tvinger den almindelige Handel og Næring”, kunde ved Magistraten og 4 Borgere under Stiftamtmandens Inspection ligned imellem samtlige Indvaanere, opkræ-

ves af de mest formuende Indvaanere mod en billig Godtgjørelse, og indbetales i Amtstuen i 4 Terminer.

7. Enhver som vilde drive Handel i Kjøbstæderne skulde ikke blot tage Borgerskab, men ogsaa paa Raadstuen opgive hvad Slags Handel han vilde drive. Befandtes han i anden Handel, da skulde hans Varer confiskeres og han mulkteres.

8. Ingen maatte understaae sig at udsende Bissekræmmere paa Landet, eller levere Varer til Folk som boe paa Landet at udhökre, hvorved Medborgernes Handel undermineres, under Straf at betale til Byen saameget som Varenes Værdi, og i Gjentakelses Tilfælde have tabt sin Borgerret.

9. Ingen maatte meddeles Borgerskab, uden dem som boe i Kjøbstæderne, da adskillige især paa Stæder hvor Seilads falder, sidde og drive Handel, under Paaskud at de ere Borgere i en eller anden Kjøbstæd.

10. Naar nogen Misbrug i Handel og Kjøbmandskab blev opdaget og bevislig angivet for Magistraten, da var den pligtig, under en Mulkt, som Stiftamtmanden skulde dictere og lade uddele til Byens Fat-tige, lovlig at paatale og straffe samme; men vil en Borger selv tiltale Vedkommende, da skal han være competent dertil.

II.

Oeconomien og Landvæsenet vedkommende. Det for Landet meget skadelige Prangeri saavel med levende Creature, som adskillige andre Varer, maatte af alle Kræfter søges hindret, saa at enhver, der havde noget at sælge, enten skulde paa offentlige Markeder eller andensteds til rette Vedkommende afsætte deres Creature og andre Varer, efterdi Prangeri i sig selv kun er et Slags Bedrageri og Handels Misbrug, og som

sligt for nærværende Tid med Hornqvæget eragtes skadeligst, "saa referere vi os til hvis af mig Etatsraad Trappaud desangaaende og om Toldsvigen dermed at hæmme er til Rentekammeret, under dato . . . . . indsendt".

Etatsraad Trappauds Forslag er omtrent følgende: Den overhaandtagende Udsmugling af Qvæg har ikke blot til Følge, at Hs. Maist. mister Tolden, men Handelen i Almindelighed lider derunder; "thi de som opstalter og haver Ret til at sælge Öxen her i Landet inden for Toldstederne til udenlandske Kjöbmænd, kan da ligesaa lidet holde Prisen med dem uden for Toldstederne, der have af det udpractiserede Qvæg, som en Kjöbmand, der betaler Told kan holde Pris med sin Nabo, der intet fortolder". For at afværge Toldsvig har det været foreslaaet at brænde alt Hornqvæg paa 2 Aars Alder med et eget Brændemærke paa Hornene, men da dette ikke falder saa let i Öinene, saa vil han hellere, at alt Qvæg inden for Toldgrændsen skulde afklippes Örerne, saa de bleve "studsöret", men de som födes uden for, at mærkes anderledes. Fandtes nu noget studsöret Qvæg uden for Toldgrændsen, skulde Eiermanden strax være pligtig at forevise Tolderens Qvittering, at Tolden var betalt, og da en Flok, naar den har passeret Grændsen, ofte deles i mindre Flokke og enkelte Stykker, saa skulde Eiermændene ved Salget være pligtige at meddele hver enkelt Afdeling en vidimeret Copi af Toldseddelen; Tolderen skulde desuden mærke det udpasserede Qvæg med et eget Brynde. Det skulde være "alle og enhver tilladt herom at inqvirere og at anholde Creaturene uden noget hermed at forbyrde indtil Eieren foreviser tilbörlig Rigtighed, eller i Mangel deraf Qvæget at

være confiskeret og Eieren at mulcteres, betale Told, Sagens Omkostninger" etc.

Til Prangeriets Afskaffelse:

Ved Prangere forstaaes: 1) de som ingen Jord eie, 2) Fæstebönder, som have mere Qvæg end de behöve til Gaardens Drift, 3) Præster og 4) Kjöbstædfolk, som holde mere Qvæg end de paa deres Jorder kunne föde. "Dette holder jeg altsammen for Prangerie, som nödvendig burde afskaffes" og dertil foreslaaes:

1. Alle saadanne Folk som de benævnte, der forefandtes med mere Qvæg end de have Jord til at föde Vinter og Sommer, skulde have det overflödige Qvæg forbrudt, men om man ikke traf dem paa ferske Gjerninger, da betale 50 Rdr. til Angiveren, eller i Mangel deraf gaae en vis Tid i Viborg Tugthus (sic).

2. At der strikte holdtes over Frd. 29 August sidstleden: at ingen Græs Öxen maatte udföres af Landet og ingen sælges til udenlandske Kjöbmænd, ingen selv at lade Öxen uddrive paa den tilladte Tid, uden fra de rette Staldgaarde, i hvo de end være maa.

3. Naar en Bonde vil reise af det Herred, hvor han boer for at kjöbe Qvæg, da skal Fæstebonden hos sin Husbond, Selveierbonden hos Herreds- eller Birkefogden og Kongens Bonde hos Regimentsskriveren melde sig, og bevise at han behöver det attraaede Qvæg til sin Gaard, og meddeles et Pas, der skal indeholde hans Bopæl, i hvad Ærinde han reiser, hvormange Höveder han agter at kjöbe, og at han samme virkelig behöver til sit paaboende Stæd o. s. v. Kjöbstæd Folk skulle have lignende Pas af Magistraten. Dette Pas forevises Sælgeren, som paategner hvor-

meget han har kjøbt . . . . . Ved Straf af Confiscation, og desuden 50 Rdr. Mulct eller at lide paa Kroppen.

4. Hvo som vil kjøbe Creature skal forrette dette ved sig selv eller sine Folk og ikke ved Fremmede, med mindre det for Prangerie skal vorde anseet . . .

5. Bønderne skulle ikke sælge noget Fækreatur, undtagen det skeer paa offentligt Marked, til ubekjendte Personer, for de af disses Passer ere blevne underrettede om deres Navn og Bopæl, derefter have Proprietair-Bønder strax at melde Handelen for deres Husbonde, Selveierbønder for Herreds- eller Birkefogden og Kongens Bønder for Regimentsskriveren "som det antegner og i mueligste Maader siden sig om dets Beskaffenhed erkyndiger, skeer saadan Tilkjendegivelse ikke uden Ophold da böde den Skyldige 4 Rdr. til den, der skulde modtaget Angivelsen.

6. Udstæder nogen med Villie og Vidende Pas til en Pranger, da böde 50 Rdr. til Kongens Kasse og desuden være Fiskalens Tiltale underkastet "som den, der modtvilligen overtræder den Kgl. allern. Befaling, hvorved det almindelige Bedste kunde befordres."

III.

1. "Formene vi at ingen Monopolier maatte være, men vel convenable Privilegier for dem som nogen Fabrique eller Værk vilde oprette til deris egen og Landets Nötte; thi ellers kunde sligt ikke ansees for noget almindeligt Gavn".

2. Formedelst Qvægsygen have Bønder og Kjøbstædfolk lagt Vind paa Faar, hvilke derover ere blevne tillagte i stor Mængde, der stedse föröges. Derover er den grové Uld bleven uafsættelig og den fine kan kun for en saare ringe Pris afsættes til Kjøbmanden. Bonden som har Möie med at opklække dem, har

saaledes saa godt som intet for Umagen. Det vilde derfor være tjenligt om Udførsel igjen blev given fri, eller endnu bedre om der blev oprettet Manufacturer til at forarbeide Ulden paa, i det mindste et i hvert Stift, om hvis Indretning Stiftamtmandene og Amtmændene snarest mueligt maatte gjøre Forslag, og udmelde saadanne fornuftige Mænd af Landet og Kjøbstæderne, som kunde gaae dem tilhaande dermed, "hvoriblandt doeg ingen af de Kjøbmænd som selv drive Handel med Ulden eller Allengoeds formenes at være nöttige, i Henseende det ikke egentlig kommer overens med deres particulair Interesse".

3. Den Overdaadighed i Klædedragt, Folk er forfalden til, ja, indtil Qvindekjønnet af Bondestanden, saa alle fast ville være lige, uanseet deres Stand og Vilkaar ikke komme overens", burde indskrænkes ved et Reglement, der bestemte hvorvidt enhver Stand maatte gaae.

4. Overdaadighed i Mad er gaaet saavidt, at en Kone af Borgerstanden naar hun gjør sin Datters Bröllup, troer at skee en uforvindelig Tort, om hun ikke i det mindste tracterer sine Gjæster med en Snes Retter Mad, saa Mange paa et Par Dage fraadse saameget op, at de i et helt Aar maa savne det Nödtörf-tige. Uagtet der allernaadigst er givet "nöttige Forordn." derimod, saa har denne Uskik ikke været at hævme. Det burde altsaa nu nöiagtigt bestemmes, hvormange Retter varme og andre Spiser, enhver efter sin Stand maatte lade komme paa Bordet ved Brölluper eller andre Gjæstebud, mod en vis Straf for hver Ret mere, og for at dette Paabud kunde overholdes, skulde enhver, der vilde foranstalte slige Gilder, betimeligen derom underrette Bye- eller Herredsfogden eller Birkedomme-

ren, der ved sig selv eller en anden paalidelig Person skulde have Indseende med at ingen Overtrædelse skede. For at opmuntre ham skulde han have halvt af de Bøder der faldt, de Fattige i Sognet Resten.

5. Familie- og Folkeskatten overdrages egennyttige Forpagtere, der kun søge deres egen Fordel og "udpræsser den yderste Skilling af Almuen", da dog ofte Moderation var fornøden; f. Ex. en Karl, der tjener for 16 à 18 Sldr i Lön, skal i to Terminer give 2 ½ i Skat og en Dreng paa 15 Aar, der tjener for den blotte Føde eller høist for 3 Sldr om Aaret, skal ogsaa give 2 ½, den sidste behövede Moderation, men den kan ikke ventes af en Forpagter. Denne Skat skulde nu overlades Proprietairerne for dem selv og deres Tjenere; Præster, Forpagtere, Degne, Möllere o. s. v. skulde ligeledes give for dem selv og Familie saameget, at den Sum Forpagteren nu svarer kom ud, og blev betalt i Amtstuen ligesom andre Skatter.

6. Indeholder et langt Forslag om en bedre Indretning af Fattigvæsenet.

7. For at indskrænke Tobaksrøgen, der paa Landet især tager Overhaand og forvolder megen Skade og koster Landet saameget, burde der paalægges enhver paa Landet, uden Hensyn paa Stand og Vilkaar, som vil röge Tobak för han er 25 Aar, en Afgift af 2 Sldr om Aaret; thi vænnes de ikke dertil i Ungdommen, da bliver denne Last ikke saa udbredt. Dette Paalæg burde ogsaa ramme Kjöbstædfolk.

8. Om ulovlig Brændevins-Brænden og Krohold at forhindre. Da dette falder noget vanskeligt, fordi Overtræderne og deres Husbönder ansee det för lovstridigt at foretage Inquisition uden Övrighedens Medfølge, saa foreslaaes at Eiere af privilegerede Kroer

og nærboende Proprietairer maatte være bemyndigede til at foretage slige Inqvisitioner paa egen Haand, uden at have Rettens Middel med, naar de kun ikke gjorde nogen Overlast, der skulde komme paa deres eget Ansvar, og at de Mistænkte skulde være forpligtede at oplukke for slige Inqvirenter hvor de forlangte det . . . . .

9. Det er stor Skade for Böndergodset at adskillige unge Drengene indlade sig i Giftermaal, för de ere istand til at föde en Kone og have Hus og Hjem. Fölgen deraf er, at den Lön han fortjener maa han give til Konen, og naar Börnene blive mange, saa gaaer det lös paa Betlerie, hvilket meget tjener til at föröge de omlöbende Betlere. For at afværge dette foreslaaes det, ligesom de enröullerede Bönderkarle ikke tör blive viede för de forevise Godseiernes Attest for, at det forehavende Giftermaal ansees for at være dem til Nytte, saa skulde dette Paabud udstrækkes til alle Bönderkarle, og Præsterne torde under en vis Mulct ikke vie en saadan "til noget Qvinde-Menneske" uden dette Bevis.

10. Qvindekjönnet i Bonde-standen. De som ere ugifte, löbe fra et Sted til et andet uden efter Forordningen 19 Februar 1701 at lade sig forsyne med Husbondens Afskeds-Pas og Præstens der paategnede Skudsmaal, ja de begive sig ofte saa aldeles bort, at Bonden af Mangel paa Tjenesteqvinder maa hjelpe sig med Indsiddersker, hvilke han for Hösten maa give ligesaa meget i Lön, som ellers en Pige et helt Aar. Dette kommer deraf, at Præsterne admittere de Nykomne til Alters den förste Gang uden Pas og stundom saa ofte de ville, hvilket formodentlig kommer af "den liden Offer de imidlertid indstiller sig med" . . . Da nu dette

er saaledes, og Præsten desuden ikke kan vide, om Pigen, der hvor hun kommer fra, har begaaet saadanne Ting, hvorfor Sacramentet burde nægtes hende, saa skulde det forbydes en Præst under Mulct af 20 Rdr. halvt til Qvindemenneskets Husbond og halvt til Fattiggassen, samt Sagens Omkostning, at tage nogen til Alters uden Pas o. s. v.

12, 13, 14. De fattige Underdommere ... de fleste af dem have saa lidet at leve af, at de kunne skrækkes fra den rette Vei ved at trues med Indstevning og Mulct ... Det foreslaaes paa de fleste Steder, som paa nogle Steder allerede skeet er, at Dommerne blive Skrivere tillige, da disse Embeder nok kunne føde en, men ikke to Retsbetjente, og de kunde da med to skrivekyndige Tinghørere undertegne Forhandlingerne i Protocollen.

15, 16. Ingen burde tilstaaes Beneficium paupertatis uden som et Forskud, saa at om han vandt skulde han betale Omkostningerne for hans Del og tabte han, da ligeledes.

17. Det allern. bevilgede Messesfald har haft til Følge, at i det Sogn, hvor der ikke prækes, der öve Bönderne verdslig Gjerning, og forhindres de deri, da tilbringe de Dagen med Svir og Drik ...

Uden Datum.

Saaledes ret copieret tilstaaes

H. Stenfeldt.

(Raadhus- & Stiftamt. Archiv).

Nr. 400.

1747. 2 October. Landmillicen.

Thingsvidne af Nørreherreds-Thing i Grenaa, at Hospitalsforstanderen Niels Nielsen havde ved 5 Mænd af Hospitalets Bönder, om Natten den 7 August, hemmeligen ladet overfalde Karlen Niels Rasmussen,

tjenende i Emmelev paa Meilgaards Gods, i hans Seng og føre til Aarhus for at presentere ham til Soldat.

Denne Karl var fød i Vegerslef, hvor hans Fader beboede en Hospitalet tilhørende Gaard, hvilken han for 17 Aar siden var bleven sat fra, fordi han ikke havde kunnet svare Skatter og Afgifter. Sønnen var da 8 Aar. Da nu Bonden var sat fra Gaarden, drev han omkring med sin Familie, uden Pas og Afsked, og blev omsider Hyrde i Hammelev paa Meilgaards Gods. Siden havde Sønnen opholdt sig paa Meilgaards Gods.

Da, som sagt, Karlen var overfaldet af disse 5 Mænd, nødte de ham til at staa op, og følge dem, uden at sige sin Husbonde Farvel, og da de kom til Aarhus, kjørte de ind i Hospitals-Forstanderens Gaard med ham mod Aften, og leverede ham til dennes Fuldmægtig, der førte ham over Gaarden til et lidet Kammer, som han anviste ham til Sovested. "Jeg tænkte, der havde været Klæder paa Sengen," sagde Fuldmægtigen, hvortil Niels Rasmussen svarede: "det faaer at være lige got, jeg faaer at ligge i den alligevel."

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 401.

1747. 31 October. Monopoler.

General-Land-Oeconomi og Commerce-Collegiet sender til Erklæring en Ansøgning fra Margrethe Wærn Sal. Søren Knudsens, der begjærer Privilegium paa alene at handle med Møllestene i Aarhus.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 402.

1747. 7 November. Qvægmarkeder.

General-Land-Oeconomie og Commerce-Collegiet

melder, at uagtet Forordningen 9 Juli 1745 og 7 Febr. 1746 paa Grund af Qvægsygen forbyde Qvægmarkeder at holdes, saa er det dog blevet underrettet om, at slige Markeder ere blevne holdte. Collègiet forlanger herover en Erklæring af Stiftamtmanden Christian Ulrich v. Nissen, Ridder.

Amtmændene erklærede, at slige Markeder hos dem ikke vare holdte og Woyda i Skanderborg tilføier: "at uagtet Hs. Kgl. Maist. ved Rescr. af 12 May sidst vil have ald Prangerie med Qvæg afskaffet, er en og anden dertil saa hengiven, at det fast ikke er at hæmme, men det er at befrygte at saadant kunde geraade videre til den grasserende Fæ-Syges Udbredelse, og naar de enten af Betjentere eller andre antræffes i Prangerie, og ikke efter den af Stiftamt- og Amtmændene i Kraft af allerhöist bemeldte Rescript er forsiunet med Pas at Qvæget kunde have været til deris egen Fornödenhed, eller med Attest at Qvæget er kjøbt paa sunde Stæder, med videre, og for sligt vorder tiltalt, finder deslige Proprietairer eller andre, som tager dem i Forsvar, og ved Stævnamaale til Overretterne søger at indstevne saadanne, der har troffet dem i ulovlig Prangerie, som ikke er en Betjents Leilighed alletider fra Ret til anden med deslige Prangere eller ðem som dennem antager at udholde Proces naar han har observeret sit Embede, Saa mig Siunes det var fornöden, at der allerunderdanigst blev begjært det de af Stiftamt- og Amtmændene vedtagne Poster til Foranstaltning imod Prangerie og deraf ellers befrygtende onde Sviter allernaadigst maatte approberes, hvorfore jeg og herved tjenstligst vilde fornemme deres höiædle Velbaarenheds tanker derom, og om samtlig Stift Amt- og Amtmænd i Stiftet det Coniunctim kunde begjere".

(Stiftamt. Archiv).

1748. 10 August. Magistratens Opsætsighed mod Stiftamtmanden.

Skrivelse fra Obersecretair Holstein til Stiftamtmanden, at angaaende hans Klager af 23 April og 22 Mai over Magistraten i Aarhus i Almindelighed, med Undtagelse af den ældste Borgemester, og især over de 2 Borgemestre Sören Michelsen Gylling og Morten Andreas Geertsen, samt Raadmand Fellum, da vare de blevne refererede til Kongen, men da Stiftamtmanden havde klaget over de 3 sidste, at de, da han den 20 April indfandt sig paa Raadhuset, bleve siddende paa deres Stole, uden at gjøre ham en Compliment, og ligesaa da han gik bort, og nu disse 3 Magistrats Personer ved Borgemester Geertsen havde ladet forestille, at de vare staaede op fra deres Stole, og havde gjort Stiftamtmanden deres Compliment, og vare blevne staaende til han havde sat sig, hvilket de med Ed og Vidner vilde bekræfte, saa beroede Resolutionen, til nærmere Erklæring fra Stiftamtmanden indkom etc.

Stiftamtmanden lod forelægge endel Handværksfolk og andre Borgere, samt første Borgemester, Tolderen og Postmester Veigner (sic) endel skriftlige Qvæstioner, der retournerede fra de fleste med den Paa-tegning, at de vidste intet om Sagen.

Blandt Qvæstionerne til første Borgemester:

.....

2. Om han ikke efter Sædvane modtog Stiftamtmanden nede i Dören, og fulgte ham op ad Trappen.

3. "Om Hr. Borgemester ikke saae, at fornævnte 3de Magistrats Personer bleve siddende enhver paa sin Stol, uden at staae op fra deres Sæde, eller bevise mig den ringeste skyldig Æres Bevisning, da

jeg kom ind, og gik hen og sadte mig hos dem ved Bordet.”

4. ”Og om jeg ikke kort efter jeg havde sadt mig need, yttrede mig med Misfornöielse over saadan deris Opførsel, med Erindring hvorledes de saaledes uden Undseelse torde understaae sig at blive siddende og begegne mig ved en offentlig Forretning, hvor jeg som deres Stiftamtmand paa Embedets Vegne mig indfandt, og med hvad Ord?”

5. ”Om ikke Vice Borgemester Gertsen svarede mig derpaa ganske trodsig, at det var jus talionis, og ligesom jeg tog imod dem i mit Huus, vilde de og her tage imod mig, og var jeg Stiftamtmand, saa var de Övrighed etc.

6. Om de ikke bleve siddende da han gik.

7. Om han ikke havde hört dem bravere deraf i Byen etc.

Den eneste af Vidnerne, der vidste noget (o: af de Vidnesbyrd, jeg har seet) var Kjöbmand Mads Höstmark, der skrev, at han havde seet Stiftamtmanden reise sig misfornöiet og gaae hastig ud; om Magistraten var bleven siddende vidste han ikke, men da man hörte Vagten give Signal til at præsentere, havde en af Magistraten sagt: ”Min Herr Stiftamtman gich bort”.

Ved Rescript af 11 October 1748, bemyndiges Stiftamtmanden til at kalde disse tre Magistratspersoner for sig, og give dem en Irettesættelse, især Borgemester Gertsen, der uden Stiftamtmandens Tilladelse havde foretaget sig en Reise til Kjöbenhavn*).

(Stiftamt. Archiv.)

---

*) I April 1748 havde Magistraten, uden Stiftamtmandens Forevidende, udstædt en Placat angaaende Aarhus Mark. Ved en anden Placat af 16 April (?) annullerede Stiftamtmanden Magistratens Placat.

Nr. 404.

1749. 21 Februar. Jöderne.

Rescript. "Da Vi, til at forekomme, at herefter ikke saa stor antal af fremmede Bettel Jöder, som aldeles unøttige Folk, skulle indkomme i vore Riger og Lande", saa var det ved Rescript af 13 December f. A. bestemt, at naar nogen Jöde, der havde Tilladelse til at opholde sig her i Landet, hemmeligen optog nogen fremmed og uberettiget, da skulde han som var bo-siddende, betale Mulkten, for den fremmede, om denne ikke kunde. Dette udvides nu derhen, at enhver bo-siddende Jöde, til Paaske og Michaeli skal være plig-tig, under sin Haand at indlevere en Fortegnelse over alle de Jöder, der ere i hans Tjeneste, og hvad andre Jöder, der opholde sig hos ham. Og ligesom det ved Rescript 13 December er befalet, at naar en i Kjö-benhavn bosat Jöde vil reise i Provindsen, da skal han medbringe sit Borgerskabs Brev og Overpræsi-dentens Pas, saa befales det nu alle andre Jöder i Provindserne paa deres Reiser at medbringe Borger-skabs Brev og Övrigheds Pas. (Stiftamtm. Archiv).

Nr. 405.

1749. 16 Juli. At drikke paa en slet Person (Tyy?).

... "Ellers er denne Peder Pedersen efter Be-retning af een Svensk Familie og har for nogle Aar siden faaed enn Enke her udi Byen paa Rosenvolds Gods, da saalænge hand var her, veed Jeg ingen Ham noget at kand paasige, uden alenø dette, at een Dag hafde hand af Een Mand her i Byen ladet Sig Leie for at gjöre Hovgjærning ved Boller, og da hand om Aftenen gik hjem skal hand paa sin Hjemvei have funden Een liden Riis Öxe, som hand ikke oplyste

og siden hos ham befunden; hvorforre Bymændene skal have drucken paa ham. Saa denne Peder Pedersen er ikke meget værd hvor hand kommer" ...

Bjerre d. 16 July 1749. Mads Sommer.

Nr. 406.

1750. 24 Januar. Stavnsbaand.

Skrivelse fra Obersecretair Holstein. "Omend-skjönt der, til at forekomme det unge Mandskabs Bortvigelse af Landet til fremmede Steder, er sat Straf for dem, som undvige, for dem, som huse og hæle de undvigte og for Dem, som hjælpe dem bort og befordre deres Forehavende; der og er lovet Belønning for dem, som bringe slige Undløbere tilbage; Saa har dog Erfarenhed viist, at hverken Straffen eller Belønningen har kundet hindre, saadan endeel Hans Maist. Undersaatters Undvigelse, Landgoedset til stor Skade og Ruin." Efter Hans Kongl. Maist. Befaling paalægges det Stiftamtmanden at gjøre Forslag, hvorledes denne Desertion til fremmede Steder kunde hindres etc.

Krigs- og Land-Commissair Folsachs Erklæring:

1. I nogle Aar har man ikke synderlig hørt til Desertion af Reserve-Mandskabet og af det til det sønder Jydske Regiment enrollerede Mandskab; i Aarhus og Ribe Stifter er Desertionen i alt aarlig kun 10 à 12 Mand, som er saa meget mindre at ansee som dette Mandskab tages af dem, hvis Slægt og Venner ikke holde dem tilbage, og som ikke have Noget, eller nogen Arv at haabe til.

2. Det træffer vel her og der, et og andet Gods, at endel af deres unge Mandskab gaaer bort, men da man hörer at andre Godser beholde deres, saa maa man slutte, at dette ligger i den forskjellige Omgang.

Stundom træffer det, at en og anden udenlands har fundet Bröd og Næring, og nu søger at drage en Broder eller Slægtning til sig "og naar Husbonden nægter dem denne Frihed, tager de Passed under Foeden, for at profitere af dem gifne Forhaabning."

Det vides ikke, paa hvad Maade dette bedst kunde forekommes; thi skulde Opsigelsen, som siden denne Land-Milices Indrettelse, efter den allernaadigste Frdn. af 4 Februar 1733, har været Mandskabet forment, saalænge deres Proprietair kunde skaffe dem Tjeneste, nu paa engang indføres, saa var deraf at befrygte, til Skade for Hans Kongl. Maist. og Proprietair Godset, nogle af de Inconveniencer, som Anno 1730, da Landmilicen blev ophævet, gik alt for vidt, da den gemene Mand "ikke veed til sit eget Bæste at finde sig udi Frihed, men strax griber til Misbrug, og til samme at befordre indfinder sig dem, som enten af Misgunst til Proprietairen, eller til egen Fordeel derudi er dem til Tjeneste."

"Landgoedset er efter Eignene i meged ulige Omstendigheder, der til er kommen een fast almindelig Svækkelse ved Qvægsiugen, vi haver haft" . . . . "jo slettere det bliver for Jordegodsed, jo mere attraaer Mandskabene at gjøre sig fri for den Besværlighed, Trængsel og Arbeide, der følger Bondestanden; Jeg bær alt for stor Frygt for her udinden at gjøre nogen Forslag til Tjenisternes Opsigelse, som vilde perturbere dend Rolighed vi nu har, og blive af alt for betydelig Consequence for mange Goedser og Eigne."

Han mener, at naar en Bondekarl kunde gjøre sin Lykke, da var det christeligt af Herremanden at slippe ham; men at dette blev befalet ved et Lovbud, tör han dog ikke raade til, da saa Bönderkarlene ved

Processer og Vidtløftighed vilde tiltvinge sig Friheden under allehaande Paaskud . . . At der findes Godser, der have Mangel paa dygtigt Mandskab, kommer ikke altid af Desertionen, men fordi det efter Egnens Beskaffenhed falder smaat. "Ströelæggene er exponeret begjerlige Naboer, som passer tiiden, at drage de der opfödede til sig, ja der findes vel og udi deslige legge, de loedseiere, som betjenner sig af Leylighed Mandskabed at forsætte, hvilket sidste i hvor nöie det end paaagtes, dog ikke Staar til at Hemme."

3. "Til dettes Afhjelpelse er der dicteret Mulcter for dem som Mandskabene forføre, huse, hæle, udi Skibe modtage, og over Færgestæder transportere; Og at Mandskabene som undviger skulle miste den Arf, de kunde have at vendte, eller tilfalde." Dette kan ikke forbedres.

4. Det var för Tolderne paalagt at vaage over, at Bönderkarlene ikke snege sig bort til Söes; da Tolderne ved den nye Forandring ere gaaede ind, saa maatte det samme paalægges de Kongelige Told-Controllereur.

"De som af Landleggene sig bortsniger, Trekker de fleeste til Kjöbenhavn, snart i Tjeneste hos een Brögger, snart for Kudsk, eller Stald Karl, alt ligesom de finder Hjelp og Leilighed for sig; Hvis dette aldeelis skulde Hemmes, kunde det allerbedst skee ved Poletie Betjenterne, Allene deres Husbönder spørger dem tildeels op, og gaaer De end fri, er De der til tjenneste, og her ikke Safnes."

"Om Mandskabene, der sorterer under Söe Limiterne. Paa Nord og Öst Kysten gaae de Söfarende ikke videre, end med vore egne Skibe, og vende efter fuldendt Reise tilbage; men paa Vestkysten, fra Hö-

wer, Emmerleff, Hjertring og Ringkjöbing og fra Öerne Föer, Sylt, Amrum etc. ere de fra gamle Tider vante til at gaae til Holland. Naar de komme derhen tage de imod adskillige Farter, paa lange Reiser, jo besværligere og farligere, jo bedre Mandskab af vore Jyder udseer (de) dertil. Nogle fortærer Söen, andre finder af deres Nation en og anden i et Slags Næring, af hvem de animeres at blive tilbage. Dette synes umueligt at forekomme, saasom de af umindelige Tider have været vante dertil og det er dem ligesom medfödt. Udebliver end nogle paa denne Maade, saa vende dog de Fleeste hjem med hvad de have erhvervet, og deraf findes en kjendelig Velstand paa den Kant. Desarsag er Mandskabet saaledes beskaffent, at Hs. Maist. derfra til Flaaden har en stor Mængde dygtige Söfolk alle velbefarne eller dog skikkede og dygtige til dette Brug. Det synes derfor ikke tjenligt at indskrænke dem mere end skeet er, og hvis det skete, saa vilde Fölgen blive at muelig mange flere bleve borte formedelst Straffen, og hvad videre der er dem dicteret.”

”Gud naadelig afvende det Onde, der een tiid lang, har været Landmanden til Besværlighed; Saa holder Riigernes Stoere Lyksalighed, af een naadig og mild Regjæring, Rætfærdige Love, og Beskjermelse, Item det Sön efter Fader, haver at haabe til, samt dend naturlige Kjærlighed, eenhver har til sit Fædrene Land, Mandskabene tilbage”^{*)}.

Gjessinggaard den 14 Februar 1750.

Folsach.

(Stiftamt. Archiv).

^{*)} 1753 den 3 Februar forlanger General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet Oplysning om, hvormange af Mand- og Qvindekjön, der siden Kongens Regjærings Tiltrædelse, med eller uden Pas, vare dragne ud af Landet og ikke tilbagekomne.

1751. 19 Juni & 16 October. Toldvæsen.

Rentekammer-Skrivelse: "Som det er bleven indberettet, at uagtet 100 z spunden Tobak udj Holland indkjöbes for 11½ Rdr., som, naar Tolden og Consumptionen dertil regnes, kand belöbe til 22 Rdr. 70 β Courant, men at desuagtet 100 z saadan Tobak selges for 13½ Rdr., hvorfor den dog ikke af de Sælgende kunde være at afsætte, uden at give Moderation udj Tolden og Consumptionen, som dog ved den Toldforpagterne meddeelte Contract er aldeles forbuden". Stiftamtmanden anmodes om at tilholde Toldforpagterne at efterleve Contracten punktligt, og naar de ville have Tobak for godt Kjöb, da hellere at tage den i Kjöbenhavn end i Holland.

16 October. Ligesaa: uagtet Toldforpagterne med Toldbögerne havde villet bevise, at den fremmede Tobak, der var indkommen, var fortoldet, saa fandt man dog Forholdet i Prisen alt for urimeligt, og bad Stiftamtmanden fremdeles undersøge") etc. (Stiftatm. Archiv).

Samme Aar den 8 September. Obersecretair Holsteins Skrivelse, at Hs. Maist. (under 7 August) i Anledning af de hyppige Klager, over det unge Mandskabs Desertion fra Godserne i Jylland, igjennem det tyske Cancelli havde forbudet alle Beboere og Undersaater i Hadersleb, Lygum-Closter og Tunder-Amt at antage nogen Kär, som hörte hjemme paa Landet i Jylland, uden forevisende Pas.

") 19 April 1754. Erklæring fra de 6 Mænd i Aarhus, (Mogens Blach, Jörgen Rasmussen, Böggild, Chr. Hörning,) paa Stiftamtmandens Forespörgsel, hvad de havde ment med det Udtryk i deres Skrivelse af 23 Februar: "at Vesterlandet, som tilforn har handlet her paa Staden, fornemmes nu at indbringe Vahre paa 2 å 4 Mile nær her til, Saa Landet med Hollandske og Tydske Vahre bliver opfyldt fra det Holsteenske og Söstæderne paa Vesterkandten, hvorofver Handelen her i Byen er forsvunden."

"Derom vi i ald Underdanighed erklærer, at dend korte Tid Tolden har været under Forpagtning har fölgende tildraget sig:

1. I Juli 1761 blev Niels Fiil af Veilby attraperet 1 Mils Vei her-

Nr. 408.

1751. 16 Juni. Cur for incontinentia Urinæ.

Rescript. Da det i næstafvigte Aar skal efter Beretning have tildraget sig, at et Qvindemenneske, som plagedes af incontinentia Urinæ, skal i Overtro at finde Raad imod slig Svaghed have betjent sig af dette høist skammelige og forargelige Middel, at hun under Guds-Tjenesten, imedens Præsten endnu stod paa Prædikestolen, skal være kommen løbende nøgen ind i Kirken, op til Alteret, og under 3 Gange gjentagen Bekjendelse af saadan sin Svaghed, slaaet 3 Gange paa Alteret, begivende sig strax derpaa ud igjen.

"Paa lige Maade skal det for kort siden være skeet ved Hörning Kirke, at et saadant nøgent Qvinde Menneske, paa slig ublu og superstitieus Maade sig sammesteds har indfunden, midt under Prædiken, "til største Skræk og Forargelse for Menigheden, fornemmelig udi sidst bemeldte Kirke, hvor Præsten skal være bleven gandske tavs, og Menigheden have bukket Hovederne ned i Stolene, undtagen en gammel Mand, der skal have raabt til Mennesket: Gak bort og gjør

---

fra med 6 Fjerdinger Hollandsk Sæbe, som han i Forhøret tilstod at have kjøbt i Hjerting uden at kunne faae Passer-Seddel paa den, Sæben blev erklæret for Contrabande og 8 September 1751 udført af Landet igjen. 2. Samme Aar blev i en Lade i Viby fundet 2 å 300 $\mathcal{R}$ Sukker, endel Klæde etc. 3. S. A. er der taget 2 Domme over Carl Christ. Byhner i Skanderborg i Anledning af Castanier og Citroner, som fandtes hos ham i Skanderborg, og Sukker, Caffé, Apelsiner, Citroner og Pomerantsler, som bleve fundne i en Lade i Vrold, og "hvad der i blandt fandtes Contrabande udført". 4. 26 Juli 1753 blev Mad. Byhner af Skanderborg og hendes Søn Carl Chr. Byhner anholdte med 2 Læs Gods, og deraf 12 Pakker Contrabande (Manufaktur- og Galanteri-Vare) anholdt etc. . . . I Forhøret havde Niels Fiil tilstaaet, at han i Hjerting havde givet 17 $\mathcal{K}$ danske for $\frac{1}{4}$ Td. Sæbe, som i Kjöbenhavn kostede 24 $\mathcal{K}$ 8 β ; og da Sukker i Kjöbenhavn kostede 28 å 36 β pr. $\mathcal{R}$, som i Holsten og Holland kunde kjøbes for 14 å 20 β efter Bonitet, saa haabede de, at deres Yttring "at Handelen med disse Vahre var forsvunden . . . naadigst bliver anseet og optaget". . . .

det ikke mere. Hvilken skammelig og syndig Overtroe, skal paa nogle Steder hos den gemene Mand saaledes være fastsat, at det holdes for Synd og en Samvittigheds Gjerning, om nogen hindrede eller angreb saadanne Mennsker."

Paa det nu at denne Overtro kan blive hæmmet, paalægges det Stiftamtmanden og Biskopen at drage slige Personer til Undersøgelse og Straf etc.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 409.

1751. 21 October. Monopoler.

"Niels Marchusen af Skanderborg, om at de Handlende der i Byen maatte befales at tage det lette gule Tobak hos ham."

Conseilet den 21 October: "Herved er intet at gjöre."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 410.

1751. 30 October. En Executionsforretning.

Procurator Jörgen Rasch Bergen af Woldum var tildömt at betale 31 Rdr. til Justitscassen, og da Betaling ikke var erlagt skulde der skee militair Execution, hvormed det gik saaledes til.

Amtsforvalteren (N. Splid, som Fuldmægtig for Etatsraad og Amtsforsvalter Folsach) anmodede Kammerherre O. Juell, Chef for Regimentet i Randers, om efter Stiftamtmandens Befaling at give en Rytter til at exequere disse 31 Rdr. hos Procurator Bergen, hvormed han skal fortsætte, til Qvittering eller Afvigelse-Seddel forevises. Skulde efter 14 Dage Betaling ikke være skeet, saa fordobles Executionen, og skulde efter andre 14 Dage ingen Betaling være skeet, da op-
hører Executionen efter Forordn. af 9 Juni 1683. Den

enkelte Execution betales med 18 β om Dagen, den dobbelte med 2 R 4 β .

Som Følge heraf commanderedes Rytteren N. Jensen til Woldum, og han gik hver Morgen til Procurator Bergen, der aldrig var hjemme, foreviste Konen sin Ordre (Executorialet) og krævede sit Gebyhr. Den 3^{die} Dag, da Mad. Bergen svarede, at hun ingen Penge havde at give ham, tog han en Psalmebog med Sölvbeslag, som laae paa Bordet, og en Spanskrørs-Stok med en Sölvring, foreviste Mad. Bergen begge Dele og sagde, at han tog disse Ting paa Kongens Vegne; naar hun havde betalt ham hans Gebyhr, skulde hun faae dem tilbage. Hun svarede, han kunde tage dem, hun havde ingen Penge, hvorpaa han afleverede Pantet paa Amtstuen i Randers.

Da de 14 Dage vare forbi fordobledes Executionen, der blev altsaa föiet en Rytter til den første, og begge disse gik om Morgenen til Procurator Bergen, foreviste deres Ordre, og forlangte deres Gebyhr; stundom traf de ham, stundom ikke. Da de havde gaaet i 7 Dage, kōm de ind i Folkestuen en Morgen, hvor Folkene og Börnene sadde og spiste, medens Procurator Bergen endnu laae i Sengen. De toge da 3 Sölvskeer af Bordet, foreviste Pigerne dem og sagde, at de toge dem paa Kongens Vegne, til de fik deres Gebyhr. Derpaa bleve de förte ind i Sovekammeret til Procurator Bergen, hvem de sagde det samme, hvorpaa han skjældte dem for Rövere etc. Derpaa gik de med Skeerne og foreviste dem paa Gaden til en Mand, og sagde de havde taget dem hos Bergen paa Kongens Vegne etc., paa samme Maade foreviste de dem til Smeden, og endelig for den Mand, hos hvem de havde Qvarter, stedse med den Tilföining, at de

havde taget dem paa Kongens Vegne, indtil de fik Gebyhr. Den 10de Dag exeqverede de sidste Gang; thi da forevistes dem Ordre til at afvige, uden at faae Gebyhr.

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 411.

1753. 11 Februar. Monopoler.

Notifications-Liste: "Povel Lyng af Randers anholder, at det maatte tillades ham alleene at handle med Træsko der i Byen, og at det alle andre i bemeldte Bye maatte være formeent, samme Træsko at falholde."

Conseilet d. 11 Februar: "Herved er intet at gjöre."

(Stiftamt. Archiv).

Nr. 412.

1753. 13 Marts. Criminalvæsen.

Höiædle og Velbaarne

Hr. Conferentsraad Amtmand

Samt Vice Stiftbefalingsmand

Naadige Herre!

"Hvor haardelig ieg plages af Byens Tjenere udi Horsens for Arrestanten Peder Stenkjærs Underholdning" (han var sagsögt som Hestetyv), "Lyspenge og Varetægt, kand jeg ikke melde. Nu i Dag har jeg faaet saadant et Brev fra dem at dersom jeg ikke forskafter Dem Anviissning for dend allerede forbigangne Tiid, og forsikring om Betaling for den tilstundende Tiid, Saa lenge Arrestanten der anholdes, Vil de paaføre mig ham, som ingenlunde er min Leilighed, Thi skulle hand blive mig paaført, nödes jeg til at lade ham paa frie foed, heldst jeg har ingen Leilighed til Arrestanter, ej heller æfne til at underholde dem etc. Beder derfor underdanigst Naadige Herre med forder-

ligste ville föye den Anstalt enten hos Borgemæsteren i Horsens, eller hos Frue General-Jnden paa Bygholm, som Arrestantens Hoshonde, at jeg for Arrestforvarernes Trudseler og Overløb kand være befried, Som Frue General-Jnden vel vil undslaae sig for, siden Arrestanten er saa slet et Menneske, at Hand ikke er værd den Bekostning; der gjøres paa ham, Thi hand er saa gott som baade blind og taabelig, ja Et inutile tærre pundus (sic) — og ald den heele Fordeel Hand har haft ved det Bytterie med Kromanden i Wiuf er 1 R danske, Thi hvad Hand skulle have for det gamle Ög, som hand paa egne og med interessents (Medskyldiges) Vegne overloed til een Mand her i Stenderup var 2 R 8 S og de staae endnu ubetalt, og ventelig aldrig bliver betalt, saasom hand er Een Prakker og Een Stoder — Jeg endnu som för beder underdanigst om befrielse for de grove Karles munde og overløb, og derimod efter underdanigst Pligt med største Estime forbliver etc.

Bjerre den 13 Martz 1753.

Madtz Sommer.

(Stiftamt. Archiv.)

Nr. 413.

1753. 12 April. Manufakturerne.

”Höiædle eg Velbaarne Hr. Conferentz Raad,
Vice Stiftbefalings Mand og Amtmand,
höybydende Gunstige Herre!

Det mig Byfoget Rasch tilsente Kongel. Rescript om Manufacturers opkomst, vil jeg haabe at vedkommende, en hver for sin anbetroede Ret med publications paaskriff, har indsendt. Hvornest vi underskrefne, Woer- og Nim-Herreds Rettes-Betjente, ei kand undlade, os til befrielse for Mistanke i sin tiid, underd.

herved at anmelde: det jeg Byefoget Rasch ikkun faaer og lader gjöre 1 Klæduing til mig self hver 7de eller 8de Aar, saasom jeg ingen Lön nyder af Kougen, og de 30 Rdr. jeg skulle have som herredsfoget, skal jeg pensere til min formands Enke, og fik jeg end dem, kunde jeg dog ei gjöre min Regning höyere end paa en Klædning hver 3^{die} eller 4de Aar; thi ingen af alle Kongel. tjenere vorder slettere aflagt end Rættens Betjente, og det lidet de skulde have og kunde faae, betages dem end ved alle Leiligheder, ret ligesom de var udstud fra ald Kongel. Naade, loulig Medfart og handthævelse; end og ved det Collegio hvor de skulde söge Tröst og Understötelse etc. Her er den reene Sandhed, og maa skee fleere af min Lige er underkast samme Skiøbne. Hvad mig Birkedommer Bruun, som er nu Rettes Skriver angaar, da, foruden at jeg kand attestere Byefogdens anförte foregivne Besværing, bær og slider jeg ei andet end Vadmel og hjemmegjort Töy af min Kones egen Fabrique, saa at hverken Inden- eller Udenlandske Fabriquer kand vente noget hos mig eller mine, og ville og kunde en hver Kone og Huus Moder saaledes være sit Huuses og sin Families Fabriquerer troer jeg at alle andre Fabriquer, af det slags, henfaldt af sig self, og det siunes mig, var den störste Fordeel til et Lands opkomst, anseende at ved alle andre Fabriquer beriges ikkun faae, men de fleeste fornermes med slette Vahre for ubillig Prjs.

Dette beder vi underd. at maatte paa sine Stæder vorde anmeldt og ved Deres Velbaarenhed gunstigt recommenderet, om det kunde give nogen eftertancke hos vedkommende, hvorledes Fabriquerne best var at

hjælpe. Vi lever stedse med underd. Respect og hør-
somhed.

Deres Velbaarenheds

Gunstige Herres

Horsens d. 12 April 1753. Underdanige Tienere

N. Rasch. Olluf Bruun.

(Stiftamtm. Archiv).

Nr. 414.

1753. 9 Mai. Om Bønderpiger, Beskelere og Træplantning.

General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet sender til Erklæring Extract af et Forslag af følgende Indhold:

1. . . . da Forældrene möisommeligt opdrage deres Pigebörn, og naar de ikke formaae dette, maa Proprietairen eller Bondens Hosbond komme dem til Hjælp, men naar de ere voxne gaae de uadspurgt, "især den bedste Art og de anseeligste" til Kjøbstæderne, ud af Landet, især til Holland, eller hvor dem lyster, hvoraf det kommer, at mange Steder mangle Bønderpiger til det fornödne Arbeide, og man derfor maa give dobbelt Lön imod forhen . . . om derfor ikke "ved Kgl. Frdn." Bønderpigerne maatte tilholdes at blive paa det Gods, hvor de ere födte til deres 28 Aar, om de ikke forinden begjæres til Ægteskab.

2. Da Hestenes Antal kjendeligt aftager, fordi der ofte i et helt Amt ikke findes en god Beskeler, om det da ikke kunde paalægges enhver Herregaards Eier at holde en saadan . . . .

6. Handler om at plante Træer paa Kirkegaarden.

(Stiftamtm. Archiv.)

Nr. 415.

1754. 7 Mai. Retsbetjentenes Vilkaar.

Peter Ponik som vel var Byskriver i Grenaa,

men ikke forrettede Tjeneste, da han imidlertid opholdt sig i Aarhus, hvor han agerede Procurator, var ogsaa constitueret Byfoged etc.; (han opholdt sig i Aarhus i 9 à 10 Aar, som han selv siger,) og derefter laae supplicerende i Kjöbenhavn, tilmelder Stiftamtmanden, hvem det var paalagt at erkyndige sig om, hvorledes det hængte sammen med Byskriveren og hans Betjening, at dersom det ikke blev ham tilladt at afstaae sit Embede til en Anden, eller at nyde en anden Kgl. Betjening, saa maa han declarere By- og Herredsskrivertjenesten i Grenaa vacant; "thi at reysse dertil med Koene og talriig Familie, hvor jeg ikke kand have 2 β daglig pro persona, er ey anderledes end at give mig selv frivillig ind i et Fængsel for at crepere af Hunger" . . . . (Stiftamt. Archiv).

Nr. 416.

1837. Börnenes Lege^{*)}).

Hopskok^{**}).

Denne Leeg kan udføres af To eller Flere. Først tager den Ene en flad Steen, som er god til at kaste med, kaster den først i det første Rum, hopper ind, skupper Stenen med Spidsen af Foden ud paa eet Been^{***}), dernæst ligesaa i de andre Rum; men ved Kor-

---

^{*)} Nærværende Afhandlings Forfatter har tegnet sit Navn ved Slutningen. Det var en kyndig, lille Person fra 1ste eller 2den Classe.

^{**}) Mon dette skulde være den samme Leg, som i England kaldes hopsotch, hvilken ogsaa der falder paa Gader og offentlige Pladse.

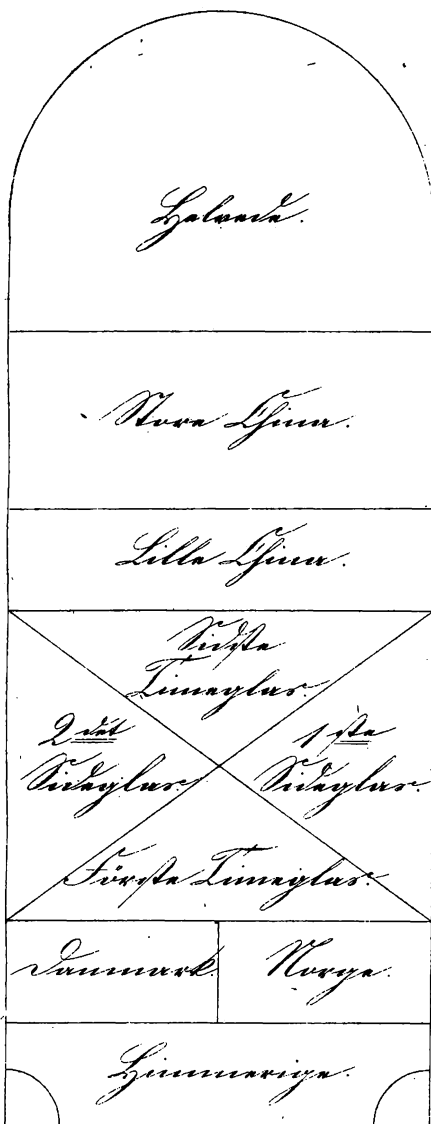
Jeg veed intetsteds at have seet denne Leg, før 1832, da jeg kom til Aarkus. Siden har jeg seet den i Kjöbenhavn og jeg troer i Aalborg, men saavidt jeg mindes intet andetsteds, ei heller i Tydskland.

Her i Kjöbenhavn kalde Drengene denne Leg: Paradis, og de have en noget forskjellig Figur at lege paa. Udg.

^{***}) Stenen maa altid gaae ud over Linien a b, gaaer den andensteds ud, da er der gjort Feil, og en anden maa forsøge sin Lykke.

Udg.

Løysbud.

a

b

set og Stregen, som adskiller Daunemark og Norge, gjør han en Vending, og i første og sidste Timeglas, samt i Helvede skal han staae paa to Been, förend og efter han har skuppet til Stenen. Naar han kaster i det feile Rum, gjør en feil Vending, eller Stenen kommer til at ligge i en af Stregerne, eller kommer ud af Hjørnet eller Siden, er det forbi med ham, indtil den næste har feilet. Kan han gaae hele Hopskoken igjennem 3 Gange, uden at gjøre nogen Feil, skal han den 4de Gang hoppe Stenen baglænds ud.

(Hertil hörer den lithographerede Tegning.)

Langbold.

Denne Leeg udföres saaledes: To, som ere lige due-lige i Boldspil, fatte et Boldtræ hver med een Haand, sætte den ene Haand vechselvis ovenfor den anden, og den, hvis Haand kommer överst, tager den Makker, han anseer for den bedste. Naar dette er skeet, kaste de om Legen paa samme Maade. En af dem, som have Uleeg, giver Bolden op for En af dem, som have Leeg, og denne slaer med al Kraft til Bolden, medens de Andre staae for at gribe den. Naar nu den förste Makker har faaet Slag, staaer han paa Springer, som er det Sted hvorfra man löber, indtil hans Eftermand tager Slag; men bliver en af Makkerne stukne af Bolden, naar han er udenfor Springer og Knæler, hvilket sidste er det Maal, hvortil man löber, have de, som för havde Leeg, Uleeg; eller have de der have Uleeg grebet Bolden 3 Gange, da have de Leeg, hvis det er Sex- eller Flere-Mands-Bold; men dersom det er Fire-Mands-Bold, höre der kun 2 Gribere til Leeg*).

*) "Parole" (i Aalborg: "je' freier mæ" og "Freistejed" — Fristedet —), betyder i Aarhus, at man for en kort Tid vil ophöre med Legen.

Naar Legen lider en stor Afbrydelse, da siger den, der har Leg: "Parole for Bold og Boldtræ, Knæler, Springer, Makker: vi gik med

Baller.

Baller leges saaledes. Den, som skal stikke først med Bolden, stikker een af dem, som han vil have til Baller, som igjen skal stikke en af de Andre; men stikker han feil, kalder man det: "han har en Steen"; stikker han saaledes 3 Gange feil, er han Baller, og skal have eet Stik af hver, som deeltager i Legen. Har der ingen stukken feil, undtagen han, siger man han er Janballer, og da skal han have 2 Stik af hver.

Drit.

At stikke Drit udføres paa følgende Maade. Den hvis Bold det er, stikker den han vil have touret, og naar Bolden falder til Jorden, sparke de Andre den langt bort, saa at den, som er Dritmand, maa løbe et godt Stykke efter den. Han bliver ved at stikke efter de Andre, til han rammer en af dem, og den han rammer gjør ligeledes.

Pindspil.

Dette Spil er saaledes. De to Personer, som spille det, have en kort og en lang Pind, paa hvilken sidste de kaste om Legen. Den som faaer Legen gjør et lille Hul i Jorden, hvorved man staaer, og slaer først 2 eller 3 Gange med den store Pind til den Lille, rammer han den 2 Gange, skal han maale med den store Pind derfra, hvor den lille Pind faldt, og hen til Hullet og tælle hvormange Pinde der er; rammer han Pinden 3 Gange, maa han maale med den lille Pind,

---

Legen i Lommen." Siden ved Leilighed fortsættes den. Naar nogle smaa Personer, der ikke kunne hytte sig, ville med, saa tilstædes dette; men de maa gaa for „Knold” eller „Nr. 19” eller „Knold Nr. 19”. Disse faae kun et Par Slag, naar de ere i Leg; deres Gribere gjelde intet, ligesaa lidt gjelder det, at de stikkes etc.

Naar der er ulige til at spille, da hörer den umage Person altid til det Partie, der har Leg.

Udg.

derpaa lægger han den Lille over Hullet, stikker den store underneden og kaster den saa langt ud, han kan. Dersom den, som har Uleeg griber Pinden i Luften, i det den Anden kaster den op, har han Leeg; gjør han ikke det, lægger den Anden den store Pind over Hullet, og den som har Uleeg staaer paa det Sted, hvor Pinden faldt, og forsøger om han med den kan ramme den, som ligger over Hullet. Kan han dette, har han Leeg; men kan han ikke, slaer den Anden een Gang til Pinden, og den, som har Uleeg, søger at kaste Pinden hen til Hullet, over hvilket den Anden virler frem og tilbage; dersom Pinden kommer til at ligge saa tæt ved Hullet, saa at der ikke er een Stok fra Hullet til Pinden, har den anden Leg, som gjør ligeledes, og den, som først opnaaer det Tal, som der i forveien er bestemt, har vunden.

Aarhus den 2^{den} Mai 1837.

Harald Vilhelm Birch.

Ikkede - Mikkede - Sukkede - mi - Aaber - Daaber -
Donner - o' - Di - Her - skal - være - et - lystigt - Spil - see -
en Bussemand - kjøre - fra - og - til - hans - Navn - skal - Du
kalde - Kirum - Karum - Kobber - penge - Es - Pres - Du - er
ude - som - et - spansk - (rigtigt) Es.

Nr. 417.

1830? Dialekten i Aarhus-Eggen.

Gjenpart af et Document ført i Pennen efter en Bondes Dictamen.

De vaar en Stei som a haa soel. For 5 Oer sien
kjöut Sören Jacobsen de a mæ, men de æ de saam;
aa a ha muid tauen mi Stei tebaag igien uden gjaal
untauen Kongens Skatter, dem skal a svaær, saa dier-
imod ska Niels Mikkelsen levier mæ di Pæng som a

haar betall hiær för aa la en prodecollier — Hold! — a ska betænk mæ, de vuær en Pant Obligation; inuen han foer udlæsket nouen Ting. — No! hold ekon no ledt! saa ska Sören Jacobsen, han ska betaal mæ seis Skipper Rou, trei Skipper Byg om — men — om — liig om Vuoldborredau — Byg aa Rou æ de no sat? — ja, ja! de skal aalsammen vær i si Relihied — æ Byg aa Rou no sat? — Trei Skip Rou aa seis Skip Byk — Nei mi sæl — seis Skip Rou aa trei Skip Byg — Ja de æ döpiin et aa griin ad, for Niels Michelsen de æ Fanen ta mæ en stuer [Mand?]. Ær e Byg aa Rou no sat? Aa e Maalt, de vaar 2 Skp. Maalt, om — de ska vær *om* aa it *te* Vuoldborredau. Men æ de no skröuen, Tou skip Maalt? $\frac{1}{2}$ skip Byggryun aa $\frac{1}{2}$ skip Bogetgryun, de skryues onner jet 1 Fieringkar Hauergryun om, de ska vær om, om Vuoldborredau, aa 4 z Smör. Saa æ der et mier.

Hm! Hm! A ska nok faanyut dem. Saa vaar der en Muoes, nei! hold ekon no! dæ vuær en Muoes, som vaar en Autesmues, som vaar en Skiuvt læjen te, da der aaller æ grauen en Klyen. Ja, Ja! de æ döpiin et Narreværk. Den Mues ska hör Lökstei te lisom för, Giert Hansen te, men da — Sören Jacobsen foer ingen Paart i Lökste Mues eller i den Mues som vaar i e Hie, den ska hör te Lökste Mues aasse.

Vi haar et mæ et aa bestell, vi nævner et aaller. No! haa di no de skröuen. Saa at a flötter aall de fra Sören Jacobsen som met er, no! som met er — mi Gye som a ha sanket i mi Kalgor, mit æjt Gye de vel a aa ha, de fölles mæ, de flötter a mæ mæ — ja, ja, de æ de saam.

Nu ska Di löes et faa mæ föst, saa kan a hör om der er mjer. — Ja, hold ekon no! saa ha di Faa-

lou te aa fo udlæsket aa e Protekoel e Autæit aa di Cautioner, saa æ et löst ud te hoev. Nei hold ekon no let, dæ blöu ino jen Ting faaglemt, at a beholler e Stouværels ve Sören Jacobsen te Pænnsda' eller oët Dau atter, om a vel.

No! hva vaa et no a stou liig aa tænt aa. Nei! no æ der et mier. Faavual aa tak ska han ha!

Giert Hansen.

P. S. Der æ kons jen jenle Uer faaglemt, de vuar et ant, end to Skp. Rou, dem ska han levier mæ te Mekkelsdau, ja! aa Niels Mickelsen og Iens Lassen di ska væ Caution faa de Hiel — No! saa æ der et mjer — aaller misæl en Smuel.

Nr. 418.

Summarisk Fortegnelse

over dem, som have taget Borgerskab i Aarhus fra
1600 til 1836. (Fortsat fra 1ste Bind.)

Aar.	Antal.	Aar.	Antal.	Aar.	Antal.	Aar.	Antal.	Aar.	Antal.
1600	14	1647	14	1694	9	1741	8	1789	6
1601	14	1648	19	1695	22	1742	14	1790	15
1602	14	1649	15	1696	20	1743	14	1791	19
1603	24	1650	14	1697	43	1744	12	1792	25
1604	19	1651	25	1698	19	1745	6	1793	14
1605	15	1652	16	1699	15	1746	19	1794	10
1606	24	1653	32	1700	11	1747	9	1795	22
1607	15	1654	30	1701	57	1748	15	1796	11
1608	14	1655	30	1702	4	1749	26	1797	18
1609	25	1656	34	1703	22	1750	21	1798	24
1610	19	1657	26	1704	44	1751	22	1799	23
1611	19	1658	Mang- ler.	1705	30	1752	12	1800	14
1612	14	1659		1706	25	1753	10	1801	30
1613	30	1660	14	1707	2	1754	19	1802	16
1614	18	1661	45	1708	7	1755	22	1803	19
1615	23	1662	18	1709	25	1756	8	1804	9
1616	18	1663	41	1710	21	1757	17	1805	23
1617	33	1664	27	1711	14	1758	12	1806	15
1618	26	1665	19	1712	7	1759	30	1807	15
1619	16	1666	8	1713	34	1760	15	1808	4
1620	24	1667	12	1714	28	1761	19	1809	16
1621	22	1668	4	1715	7	1762	12	1810	41
1622	36	1669	14	1716	19	1763	8	1811	26
1623	44	1670	9	1717	13	1764	8	1812	26
1624	49	1671	32	1718	17	1765	6	1813	46
1625	27	1672	6	1719	14	1766	6	1814	65
1626	37	1673	11	1720	20	1767	23	1815	28
1627	19	1674	41	1721	9	1768	7	1816	27
1628	2	1675	14	1722	17	1769	11	1817	21
1629	6	1676	34	1723	14	1770	36	1818	14
1630	22	1677	15	1724	30	1771	11	1819	39
1631	15	1678	8	1725	10	1772	16	1820	14
1632	19	1679	5	1726	30	1773	17	1821	17
1633	22	1680	7	1727	14	1774	12	1822	16
1634	13	1681	13	1728	15	1775	23	1823	22
1635	15	1682	36	1729	36	1776	24	1824	16
1636	24	1683	6	1730	29	1777	23	1825	11
1637	9	1684	10	1731	29	1778	15	1826	26
1638	19	1685	30	1732	17	1779	10	1827	25
1639	17	1686	44	1733	10	1780	9	1828	16
1640	18	1687	7	1734	32	1781	23	1829	18
1641	12	1688	11	1735	26	1782	20	1830	36
1642	22	1689	22	1736	27	1783	9	1831	20
1643	34	1690	14	1737	16	1784	12	1832	53
1644	1	1691	48	1738	33	1785	9	1833	41
1645	32	1692	26	1739	9	1786	9	1834	48
1646	22	1693	14	1740	16	1787	16	1835	27
						1788	9	1836	29

(Uddraget af Borgerskabs Bögerne.)

1441.

1581.